mikszáth kálmán

«Mikszáth a păstrat în personalitatea sa literară tendințe contradictorii, care nu se anulau între ele, ci se întregeau, a fost un conservator și un inovator în același timp. Profilul său — al omului ca și al scriitorului — poate fi ușor desenat: e profilul unui om de inimă mai puțin decît al unui cugetător, al unui umorist care, chiar și atunci cînd atacă, înclină să cruțe adversarul, care ajunge să-și piardă iluziile în ceea ce iubește dar nu și în iubirea însăși. Povestirile sale, nu deosebit de profunde în analiză, uneori acide, nu arareori dulcege, se citesc cu plăcerea pe care o oferă cărțile al căror farmec rezidă în chiar parfumul ușor desuet pe care-l emană.»

NICOLAE BALOTĂ

biblioteca bpt pentru toți

Lei 5

editura pentru literatură

422

mikszáth kálmán

mikszáth kálmán

umbrela sfîntului petru

Ilustrația copertei : *Micu Veniamin*

mikszáth kálmán

umbrela sfîntului petru

ROMAN

TRADUCERE DE
LUCIA NASTA ŞI H. GRĂMESCU
PREFAŢĂ DE
NICOLAE BALOTĂ

1968

EDITURA PENTRU LITERATURĂ

MIKSZÁTH KÁLMÁN
A Szent Péter Esernyője
Mora Ferencz Könyvkiadó
Budapest, 1964

PREFAȚA

Mikszáth Kálmán, scriitorul care a închinat — în *Jókai Mór, Viața și epoca sa* — marelui său înaintaș, o carte plină de pietate și recunoștință, nu s-a bucurat din partea urmașilor săi în ale prozei, de o similară cinstire. Deși, considerînd istoria literaturii maghiare din ultimul secol s-ar putea spune că, din postavul țărănesc, mai aspru, al prozei lui Mikszáth s-au confecționat mai multe opere decît au descins din mantia romantică a celui care a scris *Omul de aur*. Gárdonyi Géza, Móricz Zsigmond, Krúdy Gyula și alți prozatori maghiari au învățat de la mucalitul povestitor al *Umbrelei sfîntului Petru*. Dacă popularitatea lui Mikszáth n-a atins niciodată — în țara sa ca și dincolo de frontierele țării sale — limitele popularității lui Jókai, descendența sa literară, în schimb, a fost mult mai bogată. De altfel, mai tînărul Mikszáth și mai vîrstnicul Jókai au fost asociați încă în timpul vieții lor de o imagistică populară, care continuă, pe drept cuvînt, să vadă într-înșii clasicii de egală înălțime ai prozei maghiare.

Mikszáth Kálmán s-a născut la 16 ianuarie 1847 în satul Szklabonya din regiunea Nógrád. Puțini au fost scriitorii maghiari la care meleagurile natale au jucat — în formarea omului

ca şi în alcătuirea operei — un rol atît de important ca în viaţa acestui om al cuvîntului, despre care mai tîrziu, poetul Ady va scrie : „N-a fost alt maghiar ca acesta". S-ar putea spune că scriitorul care în tot timpul vieţii sale s-a întors periodic „acasă", care şi-a păstrat în grai accentul tipic al ţinutului de baştină, care a descris iarăşi şi iarăşi în cărţile sale peisajele şi oamenii din Nógrád, a rămas placentar legat de acele meleaguri.

Autorul *Umbrelei sfîntului Petru* se trage dintr-o familie de pastori protestanţi, modeşti cărturari, dar mari luptători în mişcarea curuţilor.[1] Deşi pînă la sfîrşitul vieţii sale, Mikszáth se va numai pe sine „vlăstarul popilor din Lonyabánya", totuşi nu se poate spune că i-a avut prea mult la inimă pe preoţi. De altfel, figura acelor strămoşi se pierdea undeva în negura trecutului. Tatăl lui Mikszáth nu era cîtuşi de puţin un intelectual şi un luptător. Singura carte din casa ţăranului „gospodar" fruntaş Mikszáth János era „calendarul" în care — cum va spune mai tîrziu fiul său, scriitorul — se însemna numărul mieilor şi al copiilor care se năşteau. Tatăl lui Mikszáth era un om cu oarecare stare. În decursul anilor a izbutit chiar să-şi sporească averea, astfel încît scriitorul — căruia nu-i vor lipsi oarecare fumuri nobiliare — îl va pomeni mereu ca pe un „moşier cu avere mijlocie", insistînd chiar asupra unui presupus blazon familiar, înfăţişînd o capră semeaţă. În realitate, el era singurul care-şi amintea de acest blazon pe care arhivele nobiliare nu l-au păstrat. După o altă legendă lansată de Mikszáth şi numele mamei sale ar fi avut o particulă nobiliară. Mici

---

[1] Mişcare de eliberare naţională, care, la începutul secolului al XVIII-lea, a opus patrioţii maghiari conduşi de Rákoczi Ferenc al II-lea „lobonţilor" habsburgi.

manii ale unui spirit care, de altfel, se va dovedi atît de perspicace, atît de înzestrat în sesizarea realului.

Copilăria lui Mikszáth s-ar putea asemăna — întrucîtva — cu aceea a lui Creangă al nostru : joaca cu copiii din sat, năzdrăvăniile, învățătura cu dascălul Tusnay András. Și apoi, prima „influență literară" : aceea a basmelor și cîntecelor populare. În scrierile sale de mai tîrziu, vom regăsi la tot pasul frînturi de asemenea cîntece. Tot astfel, înțelegem de ce, într-unul din articolele sale de mai tîrziu, Mikszáth va pretinde — drept un mijloc de educație — ca „în fiecare seară, copiii să fie adormiți cu povești căci astfel „sufletul poporului se contopește cu sufletul de ceară moale al copilului..." Dar paradisul copilăriei la țară încetează pentru micul Mikszáth — ca și pentru Creangă — curînd. Copilul e trimis la gimnaziul din Rimaszombat unde va studia între 1857—1863, pentru ca mai tîrziu, la Selmec, să dea examenul de bacalaureat în 1866.

Cînd tînărul Mikszáth părăsește băncile liceului și se pregătește să urmeze mai departe cursurile Universității din Budapesta, norii unor vremuri tulburi se adunau din nou deasupra țării sale. Născut puțin înainte de izbucnirea mișcărilor revoluționare din 1848 Mikszáth a crescut în anii pe care istoriografia maghiară îi denumește „epoca Bach", perioadă a reacțiunii absolutismului habsburgic tinzînd spre reprimarea oricăror năzuințe de emancipare națională în Imperiu. În 1866, în urma presiunilor interne ale elementelor progresiste maghiare, ca și în urma presiunii exercitate dinafară (eșecul austriecilor în războiul cu Prusia), absolutismul habsburgic e silit la o cedare, și o „înțelegere" are loc între Viena și Budapesta. Se pun bazele așa-numitului „dualism" austro-ungar. Mikszáth sosește la Budapesta în anul de intensă efervescență 1866. Dar nu mai sînt

vremurile în care (în preajma lui 1848) tinerii studenţi, îndeosebi juriști — printre care Petőfi şi Jókai — se întîlneau la cafeneaua Pilvax unde, în discuţii înflăcărate, puneau la cale răsturnarea opresiunii habsburgice, eliberarea neamului. În 1866 studenţimea era observată de aproape ca să n-o ia razna, şi cercurile conducătoare de la Viena şi Pesta s-au înţeles fără consultarea poporului.

După terminarea anilor de facultate care nu-i vor lăsa o prea plăcută amintire, în 1871, Mikszáth pleacă din nou în ţinutul său natal, la Nógrád, unde ocupă mici funcţii la prefectură, apoi într-un birou avocaţial. Acum începe să scrie articole pentru un ziar local *Foaia din Nógrád (Nógrádi Lapok).* Dacă mai tîrziu amintirile acestor ani de peregrinări pe drumurile vicinale ale unui judeţ periferic se vor înfrumuseţa, oamenii şi întîmplările fiind învăluite într-o bură de înduioşat umor, în aceşti ani de experienţă directă a vieţii de provincie Mikszáth e mult mai amar. În scrisorile sale judecă cu asprime stările existente, „aristocraţia unsuroasă de provincie", „caricaturile poftei de parvenire ţărănească". Acum, în aceste împrejurări meschine ale vieţii într-un tîrguşor, se formează Mikszáth, excelentul observator şi umoristul. Umorul era pentru el un mijloc de apărare împotriva unui mediu care încerca să-l acapareze, să-l înghită, mediul „gentry" al măruntei nobilimi şi al burgheziei provinciale. După Mikszáth, umoristul e „cel care vede mai limpede decît toţi ceilalţi oameni". Erau, desigur, în acea societate şi unele „figuri" care mai păstrau vechi virtuţi ca dragostea de ţară, de pămînt, o pricepere deosebită în ale gospodăriei (Mauks Mátyás, viitorul socru al lui Mikszáth îşi recunoştea albinele în hotarul celui de-al treilea sat şi reconstituia din memorie 22 registre pierdute). Dar asemenea excepţii

nu-l puteau face pe Mikszáth să uite starea de înapoiere, gravele lipsuri în viaţa economică şi social-culturală a satului, a provinciei maghiare.

Primele sale încercări literare încep să apară şi în revistele budapestane *Igazmondó, Szabad Egyház, Ország-Világ, Borszem Jankó).* Din drumurile sale în capitală Mikszáth se întoarce întotdeauna mai întărit în conştiinţa menirii sale scriitoriceşti. Leagă prietenii literare. Tot acum o cunoaşte la Balassagyarmat pe Mauks Ilona, fiica moşierului „solgăbirău" (subprefect) Mauks Mátyás. Fata are oarecare educaţie literară, este o admiratoare a lui Jókai, a lui Dickens, a lui Victor Hugo. Ea îl îndeamnă pe logodnicul ei să-i citească pe aceştia din urmă. Mikszáth devine astfel un mare admirator al lui Dickens, care va avea oarecare înrîurire asupra scrisului său. Pofta de a istorisi, de a scrie povestiri, i-o dăduse însă — cum va mărturisi chiar el — opera lui Jókai : *Lumea turcească în Ungaria.* Dar veleităţile literare ale tînărului Mikszáth nu erau pe placul unui om atît de pozitiv cum era viitorul său socru. Acesta nevoind să accepte ca ginere un ins plin — după el — de deşarte ambiţii literare, logodna şi mai apoi căsătoria tinerilor are loc în taină, în 1873. Mikszáth se mută cu soţia lui la Budapesta.

Încep ani grei (1873—1878) în care juristul devenit scriitor se zbate pentru a-şi cîştiga o pîine, pentru a deprinde meşteşugul scrisului, pentru a-şi face un loc în lume. E redactor la *Ziarul din Budapesta (Budapesti Napilap)* şi publică primul său volum de *Povestiri* (1874). Nici un succes : volumele rămîn în rafturile librăriilor. Mikszáth încearcă toate genurile : scrie piese pentru teatrele populare, piese care nu sînt jucate niciodată, basme pentru copii, traduce eseuri din limba franceză, lansează pamflete politice. Trăieşte viaţa tinerilor scriitori din

acea vreme, întîlnindu-se cu colegii săi de breaslă prin cafenele — la Korona, Fillinger — dar și la „Cercul scriitorilor" („Irói Kőr"). Ani grei de tatonări, de căutări în care eșecurile sînt mai multe decît reușitele. Soția lui va povesti mai tîrziu cu duioșie și haz istoria acelor ani de dibuiri penibile, dar și de speranțe, cînd împreună cu soțul ei, tînăr literat abia cunoscut, se apropiau cu evlavie, în plimbările lor, de casa galbenă în care locuia marele scriitor Jókai Mór. Situația lor materială e tot mai șubredă, publicarea *Povestirilor* — eșec editorial — înghițindu-le ultimele rezerve. În 1875 soția lui Mikszáth, bolnavă, e nevoită să se întoarcă la casa părintească. Mica avere a scriitorului e scoasă la licitație, mizeria e deplină.

Dar scriitorul — despre care mai tîrziu o anumită istoriografie literară va păstra imaginea întrucîtva anecdotică a unui om ce se complăcea în comoditate, a unui bonom mereu cu pipa în colțul gurii, înșirînd la anecdote savuroase în tihna unui cămin înstărit —, avea o vigoare și o perseverență care îl vor scoate din greutățile anilor de tinerețe și-l vor duce la triumf. E adevărat că între tînărul Mikszáth care a pornit în viață ca un erou romantic dintr-un roman de Jókai, mînat de oarecare sete de aventură, luptîndu-se cu părinții iubitei, cu prejudecățile, părăsind o slujbă sigură pentru o carieră aleatorie, și Mikszáth Kálmán, scriitorul, publicistul, omul politic glumind pe culoarele Camerei deputaților, la Clubul partidului său, la dineurile prelungite în cercul prietenilor, la „Pipa mică" ori la Restauranul István, jucînd taroc cu prim-ministrul, între acești doi Mikszáth este oarecare deosebire. Începînd cu anii 80 s-ar putea spune că Mikszáth nu mai are o viață proprie. Are viața operelor sale și aceea a micilor plăceri zilnice. Dar pînă atunci, lupta n-a fost ușoară. Deviza sa era aceea a unui luptător :

„Mai bine să frîngi decît să te frîngi". Scrisorile către soția sa care se refugiase în sînul familiei sînt dări de seamă ale strădurințelor sale, adevărate comunicate ale unor bătălii. Tînărul ni se înfățișează ca un gînditor radical adversar al convențiilor — fie ele ale modei, ale moravurilor urbane ori ale comportamentului dictat de biserică. Desigur că în evoluția pe care o surprindem în caracterul omului Mikszáth au intervenit și unele condiționări exterioare. În anii dinainte de 1866 și în primii ani de după oficializarea dualismului austro-ungar, mai erau încă viabile unele din principiile liberatoare non-conformiste, radicale ale revoluției din 1848. Îndemnul lui Deák Ferenc [1] „să aruncăm un văl asupra trecutului", nu devenise încă o realitate. Forțele conservatoare nu izbîndiseră în lupta cu ceea ce ele numeau „iluziile" revoluționare, naționale, în numele unei „lucidități" conformiste. Poporul — se putea spune — îl aștepta încă pe Petöfi, eroul de la 1848. Mikszáth va privi întotdeauna spre 1848 ca spre „cea mai frumoasă, mai nobilă, mai poetică dintre lupte". Într-unul din articolele sale, ca începător, vorbește despre 1848 ca despre „izvorul de putere, de măreție și de glorie", adăugînd că „razele (acelor ani de revoluție) trebuie să țîșnească chiar de sub pămînt". De altfel, admirația aceasta pentru spiritul revoluției din 1848 îl va face să păstreze chiar și în anii de mai tîrziu, cînd ceva din focul temperamental al tînărului se va stinge, idealurile liberale ale patriotului și luptătorului pentru o mai dreaptă orînduire. Liberalismul său — chiar și atunci cînd se va ralia partidului de

[1] *Deák Ferenc* (1803—1876), om politic maghiar, ministru în guvernul revoluționar din 1848. Mai tîrziu, reprezentînd interesele celei mai reacționare părți a claselor dominante din Ungaria, a devenit adept al înțelegerii cu Austria și unul dintre creatorii statului dualist Austro-Ungaria (1867).

guvernămînt — va fi mult mai aproape de acela al lui Kölcsey, Vörösmarty și Petőfi, care constituie o tradiție de luptă în literatura maghiară, decît de Tisza Kálmán, politicianul înțelegerii cu Austria habsburgică. Liberalismul lui Mikszáth se vădește îndeosebi în opoziția sa față de reacțiunea clericală, opoziție manifestată — cum vom vedea — în romanul său *Căsătoria ciudată*. Dar amintirea lui 1848, rezistența anti-habsburgică din „perioada Bach", liberalismul revoluționar, toate acestea în Ungaria de după 1866, devin simple umbre ale trecutului. Epoca nouă, de loc proprie avînturilor generoase, a uzat multe spirite răzvrătite și între acestea și spiritul tînărului Mikszáth.

Anii de tinerețe ai scriitorului sînt anii în care se formează atît idealul său politic cît și cel literar. Ce dorește Mikszáth? O țară cu o burghezie liberală, cultivată, influentă, o țară cu o economie prosperă. Idealul său — progresist pentru acele timpuri în care Ungaria era încă o țară cu o puternică structură feudală — era acela al unui Jenőy Kálmán, erou al lui Jókai. În articolele din tinerețe ale lui Mikszáth apar numeroase imagini ale unei utopii mic-burgheze cu o lume fericită în care țara sa e plină de fabrici, în care vase de comerț circulă pe toate rîurile, iar oamenii sînt cu toții înstăriți și mulțumiți. Într-o asemenea perspectivă vede el dezvoltîndu-se orașul Seghedin, într-un articol publicat în *Jurnalul din Seghedin (Szegedi Napló).*

Tot în acești ani de agitată tinerețe se formează idealul scriitoricesc al lui Mikszáth. Într-o scrisoare către soția sa exclamă: „În viața mea am vrut să fiu mereu un om al vieții publice și asta voi fi". Nu s-a vrut niciodată pe sine scriitor închis în cercul strîmt al meșteșugului artistic. „Politicianul și literatul (din el, *n.n.*) s-au copt în același cuptor, la același foc", va

scrie el mai tîrziu. Scriitorul trebuie să fie elementul cristalizator al conştiinţei naţionale. Formula „muncitor cîntăreţ" îl va urmări pînă la sfîrşitul vieţii sale.

Deocamdată, la sfîrşitul anilor '70, „muncitorul" Mikszáth e prea puţin un „cîntăreţ". Se plînge prietenului său Terstyánszky Sándor : „Sîntem oameni mari, măi Sanyi, doar timpurile, acest veac al XIX-lea este prea mic pentru noi". Greutăţile sînt atît de mari în calea lui încît uneori exclamă : „Nu mai ai încotro să-ţi întorci privirile". Se simte într-o înfundătură, dar nu cade pradă desperării niciodată, datorită firii sale funciar optimiste, caracterului său de luptător. În iulie 1878 pleacă la Seghedin. Enyedi Lukács îl invitase acolo să colaboreze la *Jurnalul din Seghedin* pe care-l înfiinţase. Deşi nu va petrece decît trei ani în acest oraş, Seghedinul devine „patria sa adoptivă". De fapt, spre sfîrşitul vieţii sale, va mărturisi : „Scriu despre Seghedin de treizeci de ani. Acolo am adunat materialul care alcătuieşte scrierile mele." În acest oraş asistă la marea revărsare a Tisei care transformă o mare parte a oraşului în ruină, revărsare pe care o va descrie. Aici se bucură el de primele sale succese ca scriitor. Articolele, povestirile sale, foile volante (*Pieirea Seghedinului* şi *Curtea lui Tisza Lajos la Seghedin*) sînt mult gustate de cetăţenii oraşului şi îi aduc faima. Începe în coloanele ziarului chiar şi romane-foileton : *Cunoscuţii tatălui meu* şi *Vulpea judeţului*. Scriitorul dobîndeşte tot mai multă încredere în sine. Astfel nu ne miră simpatia pe care Mikszáth o va purta o viaţă întreagă acestui oraş în care talentul său şi-a găsit confirmarea. De altfel, el va vedea întotdeauna în Seghedin, comuna în care „populaţia înstărită a simpatizat cu armata plebee a lui Gheorghe Doja", „cuibul cel mai important al democraţiei din Ungaria, în măsura în

care — va adăuga el — există democrație în Ungaria". Dacă în povestirile sale țărănești Mikszáth se va întoarce mereu spre ținuturile natale, romanele și nuvelele sale, în care descrie viața orășenilor, își au scena de preferință în Seghedin.

Întorcîndu-se în decembrie 1880 la Budapesta, Mikszáth lucrează febril la o serie de povestiri dintre care unele vor apărea în reviste înainte de a fi adunate în cele două volume: *Cumetrii slovaci* și *Bravii paloți*. În nuvelele publicate în 1881 (*Acea pata neagră* și *Vestitul cîntăreț Lapaj*) înainte de a fi incluse în volumul *Cumetrii slovaci* întîlnim pentru întîia oară tonul autentic al narațiunii mikszátiene. Pînă la acea dată, povestitorul nostru stătuse cu totul sub obrocul influenței marelui său înaintaș Jókai. El apucă acum un drum care va fi numai al său. Firește, aceasta nu înseamnă încă o ruptură totală cu viziunea epică romantică. Țăranii lui Mikszáth sînt încă prezentați idilic, într-o atmosferă sărbătorească. Există desigur în însăși alegerea acestui mediu, al oamenilor sărmani, al paznicilor de cîmp, al ciobanilor, al cizmarilor de țară, lume a săteanului umil, scump la vorbă, și lumea eroilor lui Jókai, o radicală deosebire care, încă de la aceste prime scrieri ale lui Mikszáth arată calea nouă pe care o apucase tînărul scriitor. Nimic în aceste idile (amintind povestirile cu subiecte din viața la țară ale lui George Sand) din tablourile patetic-istorice ale maestrului. Dar pe cînd opera lui Jókai reprezentase ultimul val al romantismului utopic, idealizînd gesturi, figuri de pe scena mare a istoriei, romantism care, în Ungaria, începuse cu epopeea lui Vörösmarty, epica lui Mikszáth — în această fază timpurie a sa — reprezintă o romantică poetizare a realităților mărunte, a existențelor banale. Autorul *Bravilor paloți* a învățat fără îndoială mult de la Jókai, îndeosebi în ce privește

cultivarea prin literatură a patetismului, a bunelor sentimente. Întîlnim des inimi nobile, simţitoare, în opera celor doi prozatori. Dar dacă eroii lui Jókai se avîntă uneori într-o retorică a pasiunii, ceea ce îi apropie de modelele lor tipic romantice, simţămintele personajelor lui Mikszáth rămîn cantonate într-o sferă intimistă, de mică anvergură, se exprimă cu modestie, ceea ce indică propensiunea scriitorului spre o epică mai puţin retorică, mai realist structurată. De altfel, dacă influenţa lui Jókai asupra tînărului Mikszáth e incontestabilă, nu se poate nega nici faptul că „bravii paloţi" ai lui Mikszáth l-au înrîurit pe maestrul care la bătrîneţe scrie *Trandafirul galben*, idilă ţărănească plină de gingăşie. O asemenea influenţă vor exercita povestirile ţărăneşti ale lui Mikszáth şi asupra altor scriitori maghiari ca Gárdonyi Géza (mai ales în *Satul meu*) sau Tömörkényi István.

În povestirile idilice din *Cumetrii slovaci* şi *Bravii paloţi* întîlnim puţine imagini reflectînd viaţa reală pe care o ducea ţăranul maghiar din acele timpuri. Totul e învăluit în această descriere a unui sat patriarhal într-o aură poetic-idealizatoare. Viaţa oamenilor e dominată de superstiţii, acţiunea se desfăşoară într-o atmosferă de magie rurală. Natura e aceea a unor pasteluri : fumul se ridică vesel din coşuri, luminile amurgului îmbracă toate lucrurile într-o bură aurie. Şabloanele vechilor basme — dragostea dintre mîndrul prinţ şi prea frumoasa ciobăniţă — sînt reluate în aceste povestiri *(Acea pată neagră)*. Ţăranii ne sînt înfăţişaţi ca nişte mari copii naivi care trăind mai aproape de natură pot descifra intuitiv tainele firii şi sînt, — conform ideii rousseauiste — mai buni, mai curaţi, mai nobili. Nu lipseşte însă din această lume anistorică nici tragedia.

Dar nu e vorba de o tragedie a conştiinţei (deşi autorul ne atrage atenţia în *Acea pată neagră* : „Să nu credeţi că Olej nu cugetă", ori în *Rochia neagră* : „Nu e un popor atît de prost acesta, ştie să gîndească"). Cînd e prezent în aceste povestiri, tragicul este acela al baladei populare. Comentatorii lui Mikszáth (mai ales Király István în monografia sa *Mikszáth Kálmán*, 1960) au atras atenţia asupra prezenţei baladescului în povestirile sale ţărăneşti (ca de ex. în *Unde a dispărut Gál Magda*, *Minunea din Bágy*, *Păgînul acela de Filcsik*).

În decembrie 1880 cînd Mikszáth se întoarce la Budapesta unde se stabileşte definitiv, el primeşte oferta pe care doi ziarişti şi scriitori : Beötty Zsólt şi Szinnyei József, i-o fac de a intra în redacţia ziarului *Ország-Világ (Ţară-lume)*. Dar nu rămîne multă vreme aici. În mai 1881 trece în redacţia ziarului *Pesti Hirlap (Informaţia din Pesta)* condus de Legrády Károly, unde va rămîne timp de două decenii. Din simplu reporter, cum e angajat la început, el devine în scurtă vreme unul din redactorii de seamă ai publicaţiei. Întrucît îl atrage viaţa parlamentară, va publica în mod regulat articole înfăţişînd activitatea Camerei deputaţilor. Aceste articole au un caracter literar — fiind mai degrabă schiţe înfăţişînd moravuri şi figuri — decît dări de seamă ale activităţii corpurilor legiuitoare. Valoarea lor depăşeşte pe acea strict documentară a articolelor de acest gen, publicate în periodicele vremii. Seriile (asemenea unor romane-foiletoane) privind unele dispute parlamentare celebre — cum a fost cazul procesului de la Tiszaeszlár — îl fac cunoscut pe tînărul scriitor în lumea Capitalei ca şi a întregii ţări. De altfel faima publicistului va contribui la asigurarea faimei nuvelistului. *Bravii paloţi* şi *Cumetrii slovaci* se bucură de un succes de public pe care *Povestirile* nu-l avuseseră. Cariera lite-

rară se deschide acum în fața lui Mikszáth care lucrează cu tot mai multă încredere în sine. Foarte mîndru de succesele sale, el îi scrie soției sale, cu o naivă exagerare: „Popularitatea mea a luat niște proporții nemaipomenite, astfel încît e de ajuns să anunț într-o zi că mă duc la Teatrul popular și întreg teatrul se umple de public". Orgoliul său, încă juvenil, nu-l împiedică să recunoască în alte dăți că publicul maghiar din timpul său preferă un roman sentimental de George Ohnet producțiilor literare autohtone, și că titlul de „scriitor cunoscut" nu valorează prea mult în țara ungurească din acele timpuri.

Legătura lui Mikszáth cu „preacinstita Casă" — cum se mai numea Parlamentul — n-a fost nici întîmplătoare, nici lipsită de fecunditate pe tărîmul creației sale. În această legătură care va dura mai bine de două decenii, putem observa, desigur, o evoluție bine marcată. La început Mikszáth ne apare ca un observator ironic care, în schițele sale înregistrînd evenimentele din Camera deputaților, face o satiră a moravurilor politice din perspectiva ziaristului de opoziție. Mai tîrziu înrolîndu-se în partidul liberal, de guvernămînt, atacurile sale încetează. Ales deputat, punctul său de vedere firește se schimbă. Pentru a înțelege evoluția sa, trebuie să aruncăm o privire asupra împrejurărilor din Ungaria după statuarea „dualismului" austro-ungar.

Guvernul „liberal" a lui Tisza Kálmán s-a instalat la putere după ce multă vreme, ca reprezentanți ai unui partid de centru stînga, membrii săi duseseră o acțiune politică ostilă curții vieneze. Compromisul austro-ungar din 1866-1867, între feudali și înalta burghezie maghiară de o parte, și monarhia habsburgică de alta, deschisese în Ungaria calea capitalismului. Liberalii s-au văzut interesați în acest proces și au căutat o apro-

piere de Viena. Puternice reziduuri feudale în instituţii ca şi în moravuri, în convenţiile sociale ca şi în conştiinţe, se opuneau procesului inevitabil. Liberalii punînd mîna pe conducere au renunţat la idealurile paşoptiste care îi animau pe unii din reprezentanţii lor, şi din dorinţa de a păstra puterea, din nevoia de a se înţelege cu guvernul vienez, sub presiunea forţelor conservatoare din ţară, au dus o politică de compromisuri, în care oportunitatea prevala întotdeauna asupra principiilor. Frămîntările interne răzbat în violente ciocniri verbale, parlamentare. Nobilimea de mijloc, clasă care, în Ungaria din „perioada reformei" dinainte de 1848, a jucat un rol pozitiv atît prin idealurile de eliberare naţională pentru care lupta, cît şi prin năzuinţele de emancipare socială, de care erau animaţi unii din reprezentanţii ei, devine, după 1848, din ce în ce mai mult o clasă parazitară, frînă în evoluţia socială şi politică a ţării. În acelaşi timp se formează o aristocraţie a banului. Curtea vieneză împarte titluri nobiliare unui mare număr de oameni înstăriţi, bancheri ori mari moşieri. „E cu neputinţă — va spune Mikszáth — să se vorbească azi de democraţie. *Buletinul oficial* aduce mereu noi numiri de conţi şi baroni...". Scriitorul e destul de lucid pentru a vedea ce se petrece în jurul său. Dar el însuşi era frămîntat de tendinţele contradictorii ale timpului său. L-am văzut, la începutul carierei sale de ziarist şi observator politic în tabăra adversă „liberalilor". În curînd el se raliază partidului naţional-liberal al lui Tisza Kálmán. Scriitorul sensibil la necazurile şi dorinţele celor mulţi — pe care caută să le surprindă în scrierile sale — se simţea atras de obiectivele aparent umanitare ale acestui partid în care vedea continuatorul operei luptătorilor din „perioada reformelor" şi din timpul revoluţiei de la 1848. De fapt întreaga activitate

politică şi literară a lui Mikszáth, desfăşurată în anii de după „înţelegerea" austro-ungară pînă în primii ani ai secolului nostru, poartă pecetea acelei epoci de „vacuum istoric" (cum a caracterizat-o Révai József). De aici numeroasele contradicţii din vederile omului ca şi scriitorului Mikszáth. El însuşi va recunoaşte că epoca în care trăieşte e o perioadă de criză în care vechi idealuri îşi trăiesc amurgul, în timp ce altele noi n-au răsărit încă. „Timpul luptelor pentru eliberare (e vorba de revoluţia din 1848, *n.n*) e foarte îndepărtat şi totuşi încă prea aproape. Inimile care au bătut pentru anumite idei s-au răcit şi istoria nu s-a înfierbîntat încă." Asemenea bătrînului Jókai, dar cu un ochi mai critic, cu un spirit de observaţie mai ascuţit, Mikszáth va urmări evenimentele timpului său, purtînd în sine nostalgia „idealismului" luptătorilor din 1848. Contradicţiile lăuntrice îl vor mîna cînd să facă apologia, cînd să ocărască industrializarea ţării, progresele capitalismului, cînd să învinuiască feudalismul de toate racilele care bîntuiau Ungaria, cînd să se aplece melancolic şi plin de simpatie asupra „virtuţilor" vechii aristocraţii. Mai lucid decît Jókai, el îşi va da seama că timpurile trecute nu se mai pot întoarce. Mai pesimist decît maestrul său, Mikszáth va vedea cu trecerea anilor ruina spre care gonea Ungaria feudală.

Sînt interesant de urmărit schiţele lui Mikszáth publicate în *Informaţia din Pesta,* avînd ca obiect viaţa parlamentară. Tînărul publicist se declara la început partizan entuziast al „independenţilor". În ideologia acestora, vedea el „poezia politicii maghiare". Critica cu asprime deputaţii liberali, „mameluci", slugi ascultătoare ale Vienei. Dar, după 1884, parodiile, pamfletele, schiţele sale se întorc împotriva „independenţilor" în spusele cărora nu mai vede adevărul, ci doar „un ocean de

fraze". De fapt „independenţii" ca şi „liberalii" de care scriitorul-publicist se apropie tot mai mult, sînt — în perspectiva istoriei — partide care reprezentau aceleaşi interese. Mikszáth nu părăsise iluziile sale în ce priveşte vigoarea, capacitatea de conducere a aşa-numitei „gentry", mica nobilime şi nobilimea de mijloc. Ceea ce caracterizează schiţele sale parlamentare este o voioşie, un umor de suprafaţă care revelează cînd ironia sa ascunsă, cînd sentimentele sale nemărturisite. Portretele deputaţilor de o inactivitate notorie, a acelor „reprezentanţi ai poporului" care nu deschideau niciodată gura, ci se mulţumeau să voteze cu grupul lor fără să ştie măcar pentru ce o fac, figurile unui Szúnyogh Szabolcs, Lükő Géza, ori ale unui Fenyvessy Ferenc, se înşiruie în galeria „mamelucilor" lui Mikszáth. Ca nişte figuranţi al căror rol se reduce cel mult la cîte un strigăt notat în procesele-verbale oficiale ca „exclamaţia unei voci din sală", aceşti deputaţi se învîrt prin parlamentul desenat de Mikszáth asemenea marionetelor dintr-un teatru de păpuşi. Pamflete ca *Democraţii cu blazoane*, *Fata dezbrăcată* sau *Prima cuvîntare a contelui Andrássy Gyula junior*, sînt modele ale genului satirei politice în literatura maghiară. Mai tîrziu, adunîndu-şi aceste articole în volumul *Adunarea naţională*, Mikszáth descrie prima sa vizită în Camera deputaţilor, emoţia sa la vederea „stîlpilor naţiunii", iar observatorul ironic dintr-însul adaugă : „unul dintre aceşti stîlpi tocmai dormea". Experienţa parlamentară, exersarea puterii de observaţie, ascuţirea uneltelor umorist-satirice îl fac pe Mikszáth apt pentru creaţii literare mai puţin idilic-romanţioase.

În 1884 apare primul său roman de factură realistă, *Domnii mei patrioţi*. Dacă în *Bravii paloţi* umorul lui Mikszáth izvora din bonomia caldă a unui sentimental, grimasa hazlie din *Dom-*

nii mei patrioți nu e lipsită de amărăciune. Căci aici nu mai sîntem printre țărani, printre oamenii mărunți din satele ori tîrgușoarele de provincie, ci printre figurile grotești ale unei protipendade provinciale : mici nobili vanitoși ajunși la sapă de lemn, ducînd un trai absurd dincolo de posibilitățile lor. Pana lui Mikszáth scormonește în dosul cuvintelor pompoase, al formelor etichetei respectate cu sfințenie, vidul, mizeria lăuntrică. Declinul feudalismului care fusese prezentat în unele opere ale literaturii clasice maghiare sub o înfățișare tragică (de ex. Gyulai Pál : *Ultimul stăpîn al unei vechi curți*, ori unele romane ale lui Jókai) apare acum la Mikszáth sub o formă burlescă. Există în *Domnii mei patrioți* un personaj foarte viu, Macsik, plin de o naturală vigoare, care avînd „scheletul și toate măsurile unui om mare", nu se poate realiza tocmai din pricina împrejurărilor. Aristocrația din care făcea parte era o clasă condamnată, lipsită — cu toate aparențele contrare — de orice posibilitate de împlinire.

Dacă observatorul Mikszáth își dovedește măiestria în *Domnii mei patrioți*, experiența publicistului îl îndeamnă mai curînd spre o formă fragmentară de compoziție decît spre marea construcție romanescă. Romanul acesta este alcătuit dintr-o serie de episoade nu întotdeauna bine legate între ele. Conștient de măsura talentului său, Mikszáth nu se aventurează un timp în construcții mai ample, ci se mulțumește să istorisească mici întîmplări. El schițează, povestește anecdote. Astfel apar mărunte schițe și nuvele ca *Iarba de pe Lohina* (1886), *Caftanul vorbitor*, *Cei doi studenți cerșetori* etc. Aceste mici povestiri trădează în structura lor o înrudire cu schițele parlamentare ale scriitorului. Și aici personajele sînt mediocri birocrați, mici aristocrați scăpătați, acțiunile sînt meschine, escrocherii, șiretlicuri

electorale (astfel în : *Democrații maghiari, Marele Regdon Mihály* sau *Robul mitat*). Mikszáth și-a găsit în aceste narațiuni tonul său specific, acel ton al povestitorului glumeț care înșiră anecdote, seara, la gura sobei, care intervine cu reflexiile sale, cu cîte o vorbă de duh, cu o zicală populară, în șirul celor istorisite de el însuși, paranteze-glose care întrerup desigur povestirea dar fac mai directă transmiterea, mai familiară. Toți comentatorii operei lui Mikszáth sînt de acord asupra caracterului anecdotic al prozei sale. „Realismul critic al lui Mikszáth — afirmă Király István în monografia pe care i-o dedică — s-a dezvoltat din genul anecdotei și a purtat pînă la sfîrșit semnele genezei sale." De fapt, schițe și nuvele ca *Stîlpii guvernului, Democrații maghiari, Statistica, Întîmplări din administrația publică, Micul dejun al ministrului de finanțe, Figuri provinciale, Legenda democrației, A suta una femeie* etc., sînt anecdote dezvoltate, istorisite cu tot șartul. Ele n-au fost, fără îndoială, născocite de Mikszáth, ci erau întîmplări petrecute, trecute din gură în gură, anecdote orale înainte de a deveni literatură. În *Viața lui Jókai*, pe care a scris-o Mikszáth, omagiu adus marelui său predecesor, vorbind despre situația literaturii în Ungaria anilor 1830—1840, autorul afirmă : „Și a rămas un singur gen sănătos, acela al anecdotei maghiare, în care pulsează observația și viața". Tip vizual, Mikszáth va îndemna, mai tîrziu, pe tinerii scriitori din jurul său la exersarea facultății de observare : „Scriitorul să-și scoată materialul din ceea ce a văzut și nu din ceea ce a citit". Într-adevăr, în dosul anecdotelor lui, Mikszáth descoperă întotdeauna cîte ceva din cele *văzute de el*, în satul său natal, în Seghedinul tinereților sale ori în capitală, pe culoarele Camerei. „Porunca estetică" pe care o rostește în 1889, în prefața *Almanahului Mikszáth* din acel

an, este aceea pe care el însuşi a ascultat-o tot mai mult, în cariera sa literară : „Să nu minţi".

Anecdotismul lui Mikszáth constituie farmecul prozei sale, dar îi conferă acesteia un vădit caracter minor. Căci anecdota, gen popular, prezentînd figuri schematice, situaţii tipice, umor nu de cea mai bună calitate, oferă, desigur, posibilităţi unui povestitor de talent, dar îl şi îngrădeşte în anumite limite destul de strîmte. Mari povestitori ca Boccaccio, Rabelais, Cervantes, sau mai tîrziu Fielding, au recurs la asemenea anecdote populare — *fabliaux* ori *facetia*. Marea epică a secolului al XIX-lea s-a întors însă spre alte surse, proza şi-a constituit alte tipare decît cele ale anecdotei hazlii. În 1906, într-unul din articolele sale de critică intransigentă, poetul Ady Endre va judeca fără milă anecdotismul mikszátian, scriind cu ironie : „Sfîntul protector al micii literaturi maghiare este Sfînta anecdotă", şi va pretinde o depăşire a acestei estetici a prozei minore. Totuşi, nu e mai puţin adevărat că numai sprijinindu-se pe observaţia directă şi pe aceea mijlocită de anecdota populară, Mikszáth a putut depăşi „idealismul" romanţios al începuturilor sale. Activitatea sa literară din ultima decadă a secolului reprezintă ceea ce istoriile literare maghiare denumesc „cucerirea realismului".

La începutul acelui deceniu, Mikszáth — scriitor ajuns la deplina maturitate — este recunoscut drept unul din fruntaşii vieţii literare din ţara sa. Academia îl alege printre membrii săi ; anual se publică la editura Singer şi Wolfner cîte un *Almanah Mikszáth* la alcătuirea căruia îşi dau contribuţia scriitorii reprezentativi ai timpului. Tinerii literaţi îi solicită prefeţe la cărţile lor. Între aceştia e şi romancierul Gárdonyi Géza. Scriitorul devine o personalitate publică marcantă — e ales deputat al partidului liberal şi, zilnic, în clubul partidului ia parte la

partida de taroc ca partener al primului-ministru Tisza Kálmán, alături de Jókai Mór. Viaţa sa intimă intrase pe un făgaş calm încă din 1883 cînd se recăsătorise cu Mauks Ilona, soţia lui de care se despărţise cu cîţiva ani în urmă. Devenind un personaj oficial — membru al Camerei (destul de inactiv, asemenea „mamelucilor“ descrişi de el, căci e semnificativ că, în 23 ani de deputăţie, s-a înscris doar de două ori la cuvînt), noua situaţie nu se putea să nu înrîurească creaţia sa literară. Bineînţeles, încetează pamfletele parlamentare din *Informaţia pestană.* De acum încolo, va scrie despre viaţa Camerei doar sub pseudonimul de „înălţimea sa Katánghy Menyhért, deputat în Adunarea naţională.“ Acest Katánghy pe care îl născoceşte Mikszáth este un personaj fictiv, hazliu, un deputat naiv, dar ambiţios, lipsit de principii, de orice idei personale, dar nu şi de simţul observaţiei, ba chiar şi de oarecare bun-simţ natural, chiar dacă unica lege de care ascultă e aceea a interesului său personal. Mikszáth îşi păstrează aşadar, sub această înfăţişare literară a sa, posibilitatea de a spune uneori adevăruri dure, de a biciui conştiinţa publică, oglindită în falsa naivitate a pseudodeputatului Katánghy. „Stau acolo, draga mea — îi scrie presupusul deputat soţiei sale — dimineţi întregi pe culoare, şi mi se frînge inima văzînd cum două-trei sute de bărbaţi în toată firea, capabili de muncă, îşi pierd ziulica întreagă, pălăvrăgind verzi şi uscate, distrîndu-se cu glume fără perdea.“ De fapt, Mikszáth nu va lua niciodată parte la lupta politică. Alegerea sa ca deputat era asigurată din timp ; el făcea parte din „garda personală“ a lui Tisza, o prietenie tot mai strînsă legîndu-se între prim-ministrul „liberal“ şi scriitorul-deputat. O singură luptă politică pare să-l fi înflăcărat pe Mikszáth : aceea împotriva înaltului cler. La începutul anilor '90, cînd Tisza Kálmán a cedat locul în

conducerea guvernului primului-ministru Wekerle, guvernul a pornit o acţiune în vederea unor reforme în politica ecleziastică. Mikszáth s-a dăruit cu totul acestei lupte, e adevărat, mai mult cu cuvîntul decît cu fapta, mai degrabă în dineurile amicale la „masa Mikszáth" de la restaurantul István, unde în jurul său se aduna „un mic grup de liber-cugetători", purtînd cu toţii „patina liberalismului radical", decît în Camera deputaţilor. Romanul său *Căsătoria ciudată* va fi un ecou, pe plan literar, al acestor lupte pentru despărţirea statului de biserică, pentru laicizarea învăţămîntului, pentru scoaterea afacerilor publice şi a vieţii private de sub jurisdicţia ecleziastică.

Dar Mikszáth nefiind — cum am văzut — un om politic, activitatea sa creatoare nu se desfăşoară nici pe culoarele Camerei, nici la Club, la masa de joc a primului-ministru, ci în tihna cabinetului său de lucru. Scrie mult, şi în decada 1880—1900 publică o serie de nuvele şi romane. Cel dintîi (scris în 1892) este micul roman *Porumbelul în colivie*. Compoziţia acestei cărţi reflectă ambivalenţa spiritului său, dubla atracţie pe care o exercitau asupra sa, pe de o parte modalităţile sensibilităţii romantice, pe de altă parte structurile concrete ale realului. Romanul juxtapune două naraţiuni pe aceeaşi temă : prima înfăţişează o acţiune ce se petrece cu patru sute de ani în urmă, acţiune învăluită într-o atmosferă romantică, a doua în care acţiunea se desfăşoară în zilele autorului, fiind urmărită cu luciditatea observatorului lipsit de participare. În prefaţa la această carte, sub forma unei conferinţe de scriitor mai mult decît sub aceea a observaţiei unui critic ori eseist, Mikszáth explică felul în care vede el triumful realismului asupra romantismului. Epoca sa, socoate el, nu mai permite jocul liber al „fanteziei", ci impune rigoarea „observaţiei". „Muza e o doamnă

îmbătrînită..." Ea nu mai inspiră ; „fantezia", slujnica ei veche, a fost alungată și înlocuită cu „observația". Evoluția aceasta în concepția scriitorului, de la o viziune romantică la alta realistă, este evidentă atunci cînd opunem două povestiri avînd același subiect, una scrisă în 1874 cu titlul *Clevetire* și alta după 1890, *Pișta, nu fă pe deșteptul.* În amîndouă e vorba de o prietenie între doi bărbați tulburată de o iubire și de o gelozie : unul din cei doi se îndrăgostește de soția celuilalt. În prima povestire acțiunea are o alură patetică, figurile sînt toate idealizate, gesturile, cuvintele animate de un suflu romantic. În versiunea ulterioară, patosul dispare, făcînd loc unei meschine realități cotidiene, eroii nu mai sînt „eroi", ci făpturi mediocre dar pline de autenticitate. Mikszáth înțelege prin realism o desacralizare a pasiunilor, o demistificare a falselor idealisme, dar și o mai atentă observare a realului în sectoarele sale mărunt, banal-cotidiene.

Cu romanul *Asediul Bistriței* (publicat în 1895) Mikszáth face o încercare destul de îndrăzneață pe tărîmul experimentării acestui realism critic. Romanul e o adaptare la împrejurările Ungariei din secolul al XIX-lea a epopeii donquijotești. Am văzut că Mikszáth avea o predilecție pentru genul „satiric" social-politic care apare atît în pamfletele parlamentare cît și într-o scriere ca *Domnii mei patrioți.* Deși, incontestabil, scriitorul — influențat de mentalitatea dominantă în anumite cercuri maghiare din acel timp — trăia sub fascinația virtuților nobiliare de altă dată, visînd uneori la restaurarea unei aristocrații, nu e mai puțin adevărat că luciditatea sa îl făcea să vadă clar agonia rămășițelor feudalismului din jurul său. Umorul său, verva satirică erau fără îndoială excitate de anacronismele prezenței în plin secol XIX a unor instituții și moravuri medievale. Don-

quijotismul eroului din *Asediul Bistriței* se întemeia pe o realitate trăită. Nu mult înainte de apariția cărții lui Mikszáth mai trăia încă „ultimul castelan“, contele Pongrácz István care în cetatea sa din Nedec își organizase viața conform preceptelor celui mai autentic feudalism „medieval“. Socotind că are drept de viață și de moarte asupra țăranilor de pe domeniile sale, îi înrolase în trupele sale, organiza cu ei manevre militare, într-un cuvînt făurise un stat în stat, nerecunoscînd nimic din realitățile sociale ori politice ale vremii sale. Mikszáth prezintă istoria acestui „conte năstrușnic“, ale cărui peripeții culminează în campania înecată în ridicol pe care o dirijează împotriva orașului Bistrița (localitatea Banská-Bístrica de astăzi). Eroul lui Mikszáth era un posedat al idealurilor nobiliare, un om nu lipsit de calități, „nobil în virtute“, cu „suflet curat“ dar rătăcit dintr-o altă lume. Tragedia sa este, de fapt, o farsă. El însuși își dă seama în rare clipe de limpezime a minții de nebunia sa. Astfel, căzîndu-i într-o zi în mînă cartea lui Cervantes, își dă seama, spre marea sa tulburare, de asemănarea dintre el și Don Quijote. Corespondența e împinsă de Mikszáth pînă și la existența unei Dulcinee, în persoana grațios desenată a tinerei Apolka de care castelanul e îndrăgostit în zadar.

Micul roman *Cavalerii* (publicat în 1897) e întrucîtva înrudit cu *Asediul Bistriței*. Și aici apare o suprapunere a celor două planuri : acela al ficțiunii cu acela al realității. Mikszáth istorisește cum a fost chemat la o nuntă în lumea „gentry“ — a micii nobilimi — dintr-un tîrg de provincie. Luxul, ceremonialul, respectul etichetei, formulele, toate aparențele indicau o societate care se vrea cu tot dinadinsul selectă, care, avînd prerogative, bucurîndu-se de privilegii, se știe aleasă. Dar odată stinse luminile nunții, toată această strălucire se

dovedește fictivă și toți acești „gentry“ își arată adevărata față lamentabilă. *Cavalerii* lui Mikszáth nu suportau lumina zilei, adevărata realitate, ci căutau să se ascundă în fața morții de care se simțeau amenințați în ființa lor, în clasa lor, în dosul formelor golite de conținut ale vechilor conveniențe.

Din același ciclu tematic face parte — alături de *Asediul Bistriței* și *Cavalerii* — nuvela *Prietenul nostru de totdeauna*, în care apare același tip de „gentry“ provincial (aici domnul Szlebenits care, în restaurantul unei gări din pustă, își oferă „prietenia veșnică“ scriitorului nostru, în schimbul unei sticle de șampanie). Acest tip are multe fețe : e cînd mic tiran local, cînd gentleman în „afacerile de onoare“ pe care le reclamă etica sa de clasă, cînd paiață subumană, pierdută, trăind ca un parazit. Eroii din aceste scrieri ale lui Mikszáth au fost uneori denumiți „sufletele moarte“ ale literaturii maghiare. Sînt eroii care mai tîrziu, într-o altă etapă, finală, a descompunerii societății din care făceau parte, vor apărea în romanele lui Móricz Zsigmond. Caracteristic pentru acești „gentry“ din romanele lui Mikszáth este duplicitatea lor etică : pretenția la înalte virtuți morale — onoare, curaj, dreptate etc. — și adevăratele lor năzuințe — a trăi fără a munci, pe spinarea altora, a se îmbogăți prin însurători avantajoase etc. Dar alături de aceste tipuri ale unei societăți desuete, Mikszáth schițează o galerie întreagă de figuri aparținînd unui tip „nou“, acela al parvenitului ambițios. Desigur parvenitul era un tip mult mai frecvent în capitală decît în satele sau orășelele din provincie. Dacă „gentry“ se aseamănă cu „ciocoii vechi“ din epica noastră clasică, acești parveniți corespund întrucîtva „ciocoilor noi“ din scrierile lui Nicolae Filimon, ori din acelea de mai tîrziu ale lui Duiliu Zamfirescu. „Ciocoiul nou“ (acel „akarnok“ al lui Mikszáth) își găsește,

după „înțelegerea“ austro-ungară, un teren predilect de acțiune în politică. Mikszáth îi zugrăvește mașinațiile în cele trei scrieri ale sale adunate în volumul *Două alegeri în Ungaria* (publicat în 1893). Această satiră social-politică e alcătuită din *Scrisorile domnului deputat Katánghy Menyhért* pe care le-am amintit mai sus, din *Viața plină de peripeții a domnului deputat Katánghy Menyhért,* precum și din *Lovitura iscusită de la Körtvelyes.* Avem de-a face cu o înșiruire de episoade anecdotice, în centrul cărora se află acel Katánghy al cărui unic țel e reușita, viața comodă și îmbelșugată, de realizat pe cît se poate fără nici un efort. Micile șiretlicuri, escrocheriile, marile afaceri oneroase sînt elementul său. În *Lovitura iscusită de la Körtvelyes* Mikszáth satirizează — nu cu o deosebită severitate, ci mai degrabă cu un permanent surîs amuzat — moravurile electorale din Ungaria acelor timpuri. E evident că scriitorul nu nutrea de mult iluzii cu privire la virtuțile pur verbale ale politicienilor, dar o anumită resemnare neputincioasă, un scepticism al intelectualului retras în cabinetul său, îi dictează o atitudine mai degrabă ironic-îngăduitoare decît agresiv-activă. Cu trecerea anilor însă, ironia devine tot mai amară și uneori accente de exasperare sfîșie țesătura îndeobște calmă a prozei sale. Astfel în povestirea *Democrații* (scrisă în 1898) atît eroii „gentry“ cît și burghezii „liberali“ sînt acuzați cu aceeași severitate de un autor care nu se ascunde ci participă la propria sa povestire. Această atitudine e foarte vizibilă în *Noua Zrinyiadă,* roman apărut în același an 1898. Mikszáth încearcă de astă dată o mai amplă construcție epică. El însuși vorbește despre această scriere a sa ca despre un „desen satiric social-politic“. În elaborarea acestei cărți scriitorul a pornit de la o întrebare pe care și-o puneau unii din contemporanii săi cînd vorbeau despre circum-

stanțele în care trăiau : „Ce ar spune Petőfi ori Zrinyi dacă ar trăi azi ?“ Întrebare manifestînd o stare de spirit care, transpusă în împrejurările românești ale veacului trecut, o întîlnim în exclamația eminesciană : „Cum nu vii tu, Țepeș-Doamne...“ Mikszáth — după alții — se întreabă ce ar face Zrinyi, eroul de altă dată al luptelor anti-otomane, în Ungaria de după „înțelegerea“ din 1867 cu Austria și de astă dată — ca și în *Asediul Bistriței* — utopia își face apariția în cadrul istoriei : Zrinyi ca și contele Pongrácz e un rătăcit din alte vremuri în epoca scriitorului nostru. Zrinyi, celebrul luptător, a trăit în secolul al XVI-lea. Apariția sa în plin secol XIX e desigur un anacronism care dă posibilități autorului să privească societatea din timpul său cu ochi lipsiți de prejudecățile prezentului (dar întunecați de prejudecățile trecutului) ale unui „erou“ îndepărtat. Această modalitate a distanțării epice a fost deseori folosită fie prin introducerea unui personaj exotic (persanii lui Montesquieu), fie prin înstrăinarea eroului (Gulliver la Swift), fie, cum e cazul lui Mikszáth, prin introducerea unui personaj din altă epocă (Cristos în romanul lui Upton Sinclair : *Mi se spune dulgherul*). Intenția în toate aceste specii ale distanțării este satirică. Exoticul, personajul anacronic, *vede* racilele timpului și le judecă. În cazul lui Zrinyi situația se complică prin faptul că acesta — feudalul de odinioară — e structural implicat în condiția feudală care în secolul al XIX-lea își trăiește agonia și deci ochiul său nu este cu totul neprevenit. Eroul lui Mikszáth e — în intenția acestuia— un „caracter“. Dar, cum spune el însuși : „Caracterele rămîn, dar în împrejurări schimbate au altă înfățișare“. Eroicul luptător împotriva turcilor transpus în vremea dualismului austro-ungar vede decadența, vede unele puncte critice ale societății, dar intervențiile sale sînt anacronic

barbare. Dublă ironie : la adresa trecutului care nu mai poate deveni prezent, la adresa prezentului care încearcă neputincios să mai rețină trecutul. Feudalul din secolul al XIX-lea e un Don Quijote absurd în secolul al XIX-lea. Uneori, s-ar părea că Mikszáth regretă dispariția virtuților străbunilor eroi, alteori aceleași virtuți par rizibile în contextul noilor timpuri. Aceste timpuri noi îi apar lui Mikszáth sub aspectul „circumstanțelor meschine“ care interzic orice eroism. De aceea nu se poate spune că eroii donquijotești — între care și Zrinyi — nu sînt într-un sens aproape de sufletul lui Mikszáth care regretă dispariția din literatura și politica timpului a „idealismului“ (cf. prefața sa la *Almanahul Mikszáth* din 1898). Prin acest „idealism“ el înțelegea scopurile nobile umanitare ale acțiunii politice ori ale creației literare. „Oamenii de azi — spune el în *Noua Zrinyiadă* — sînt cavaleri în măsura în care păsările împăiate sînt păsări...“ Zrinyi el însuși, rătăcit în secolul al XIX-lea, știe că are răspunderi grave față de neamul său. Dar aceste răspunderi pe care le asumă îl determină să întreprindă acte nesăbuite și, în cele din urmă, absurde. Pornește cu mica oștire pe care și-a înjghebat-o împotriva „turcilor“ care demult nu-i mai amenințau țara, și nu face decît să tulbure rînduiala existentă. În cele din urmă se crede că va putea fi potolit, oferindu-i-se un post de director de bancă. Dar peste tot, această stafie rătăcită din alte timpuri, săvîrșește „orori“ : la ordinele sale, oamenii săi îi măcelăresc pe acționarii băncii.

Există în creația lui Mikszáth un paralelism — explicabil prin ambivalențele spiritului său — între operele pe care istoriografia literară maghiară le-a integrat seriei scrierilor realist critice și cele care prin structura lor ne apar autentic romantice. Povestirile din *Bravii paloți* sînt scrise concomitent cu pri-

mele schițe parlamentare. *Umbrela sfîntului Petru* apare în același an cu *Asediul Bistriței*. Într-un celebru discurs academic pe care criticul literar Beöthy Zsolt, primul cercetător serios al operei lui Mikszáth, l-a ținut în 1908, acesta distingea un filon romantic în creația povestitorului, filon ce apare în nuvelele sale ca *Cei doi studenți cerșetori* ori *Caftanul vorbitor*, în povestiri ca *Mica Eminență* (1894), trece prin romanul *Umbrela sfîntului Petru*, reapare în *Přakovsky, fierarul cel surd* (1897) și în *Bătrînul derbedeu* (1906). Într-un sens, se poate spune că pentru scriitorul nostru povestirea însăși e un gen eminamente romantic. Viziunea sa scriitoricească îl îndeamnă să vadă în marii povestitori care — după el — au preferat fantezia observației, pe autenticii făuritori ai eposului modern. Ni se pare ciudat cînd îl auzim pe cel care l-a cunoscut pe Balzac și pe Dickens, l-a citit pe Flaubert, pe Zola, pe Tolstoi și pe Dostoievski, afirmînd că : „Timpul marilor povestitori a trecut și nu se va mai întoarce. După Dumas, Hugo sau Jókai, poarta s-a închis și nu e cu putință să mai scîrțîie vreodată în vechile ei balamale." Mikszáth a rămas, întrucîtva, fixat în viziunea sa la estetica prozei romantice către care îl mînau vechi nostalgii, vechi influențe (între care pilda maestrului său Jókai), o anumită dezabuzare în ce privește prezentul și o neînțelegere a tendințelor literare mai noi. Astfel observatorul realist dintr-însul se dublează uneori cu povestitorul romantic și — cum am văzut — aceeași temă e tratată uneori pe cele două registre (de ex. nuvela *Romantism* și micul roman *Porumbelul în colivie*). „Întreaga operă de o viață a lui Mikszáth — afirmă exegetul său Király István — e străbătută de afirmarea și renegarea concomitentă a romantismului." Idealizarea unor personaje, prezența pateticului, sentimentul, descrierile idilice ale naturii, lirismul intervențiilor

personale în naraţiune, folosirea modalităţilor folclorice ale basmului ori baladei populare, toate acestea ţin, în naraţiunea mikszáthiană, de o estetică a prozei romantice. Povestiri tipice în acest sens sînt : *Prakovszky, fierarul cel surd* şi *Bătrînul derbedeu*. Dar opera în care sensibilitatea lui Mikszáth apare în lumina ei autentic romantică e micul său roman *Umbrela sfîntului Petru*.

Publicat în acelaşi an (1895) cu *Asediul Bistriţei*, acest roman purcede din cu totul alte surse decît acea încercare satirică de reînviere a motivului donquijotesc. *Umbrela sfîntului Petru* e ceea ce se poate numi romanul unei *căutări*. Tînărul Wibra Gyuri porneşte în căutarea moştenirii pe care i-a lăsat-o tatăl său, şi, ca eroii picareşti mai vechi, găseşte fericirea în altceva decît în cele căutate de el. Wibra e fiul morganatic al lui Gregorics Pál. Acesta e un personaj pitoresc ieşit parcă din galeria figurilor hugoliene. Om de o funciară bunătate care nu se ştie face iubit, „lipsit de tact" din naştere (se născuse la nouă luni după moartea tatălui său), individ pirpiriu, urît, el creşte înconjurat de ura fraţilor mai mari, fiind părtaş la moştenirea considerabilă lăsată de părinţii săi, şi pizmuit de concetăţenii săi din urbea crăiască Banská-Bístrica. „Orice iniţiativă luată de bietul Gregorics Pál, pînă la urmă, se întorcea împotriva lui." Viaţa acestui „Adverso", pîndit de clevetitori, îi modelează caracterul însingurîndu-l, izolîndu-l de lume, făcînd dintr-însul un ins bănuitor, tainic şi bizar. O singură acţiune eroică într-o viaţă banală : participarea sa ca „spion" (misiune potrivită firii sale) la revoluţia din 1848, bineînţeles de partea revoluţionarilor. O singură mîngîiere a sensibilităţii sale rănite : fiul pe care i-l naşte slujnica sa, ibovnică de o viaţă, Ancsura. Dragostea de tată a lui Gregorics, omul care apărea rar printre oameni,

în ciudatele sale haine ponosite, purtînd veşnic o umbrelă roşie în mînă, se revarsă toată asupra micului Wibra Gyuri. Dar bătrînul moare după ce luase tot felul de măsuri pentru ca averea sa să încapă în mîna fiului său şi nu a rudelor netrebnice. Testamentul său e însă un mister. Neputînd preda fiului său — care studia departe de casă — în ultimele clipe ale vieţii sale hîrtiile de valoare care alcătuiau partea însemnată a averii sale, aceasta rămîne ascunsă. Şi aici vor începe peripeţiile căutării averii lui Gregorics. Pista care se va deschide în faţa tînărului avocat Wibra, fiul său, va duce spre Glogova, unul din acele sate pe care Mikszáth le cunoştea atît de bine din copilăria şi tinereţea sa, sat pierdut printre dealuri, al „cumetrilor slovaci" şi „bravilor paloţi". O minune se petrecuse în acest sat nu mult după moartea lui Gregorics, după lichidarea averii sale mobiliare şi imobiliare. Instrumentul acestei minuni e o umbrelă roşie uzată, pe care credulitatea localnicilor i-o atribuie printr-o legendă făurită ad-hoc sfîntului Petru. Această umbrelă devine o relicvă sfîntă, e păstrată cu grijă de parohul din sat, Bélyi János a cărui surioară, Veronka, a fost prima „miraculată" a umbrelei. O aureolă de suavitate pluteşte asupra acestei tinere fete care face parte din galeria mikszátiană a personajelor asemănătoare, feminine, pline de graţie, naivitate, puritate, avînd o singură vocaţie : aceea a dragostei. (Alături de Bélyi Veronka din *Umbrela sfîntului Petru* amintim şi figura lui Gál Piroska din *Prakovszky, fierarul cel surd*). Cele două planuri ale naraţiunii lui Mikszáth : Glogova, satul umbrelei miraculoase, localitate înfloritoare de pelerinaj, şi orăşelul lui Gregorics, între care, aparent, nu e nici o legătură, se întîlnesc în persoana celor doi tineri, oarecum prin „miracolul" al cărui simbol şi obiect e „umbrela sfîntului Petru".

Ironia şi umorul lui Mikszáth se exercită din plin, în legătură cu această umbrelă a destinului. Adusă, conform credinţei ţăranilor de sfîntul Petru, ea a fost lăsată de fapt de un bătrîn negustor evreu care şi-a pierdut minţile. Fără îndoială era umbrela bogatului şi excentricului Gregorics, pe care fraţii săi moştenitori au dispreţuit-o vînzînd-o cu toate vechiturile gospodăriei acestuia unui ţelal. Umbrela nedespărţită a lui Gregorics, despre care fiul său Wibra află că ascundea în mînerul ei hîrtiile de valoare ale moştenirii sale legitime, după care aleargă, nu-i oferă averea, ci mai mult decît atît, fericirea. Ultima „minune" a umbrelei va fi aceea a întîlnirii în iubire a lui Wibra cu Veronka. Istoricul literar Schöpflin Aladar a atras atenţia asupra rolului pe care-l joacă banul în romanele lui Mikszáth. Zrinyi devine director de bancă, speculaţiile capitaliste abundă în *Două alegeri în Ungaria,* iar tinerii eroi din *Porumbelul în colivie* şi *Umbrela sfîntului Petru* vor să se însoare pentru bani. „Miracolul" umbrelei e însă — cum am spus — miracolul iubirii. Wibra, gonind după avere, gata să se căsătorească pentru a pune mîna pe umbrelă şi deci pe avuţie, îşi dă seama însă că mai nepreţuit decît banul e adevărul inimii împlinite într-o dragoste împărtăşită. De aceea, atunci cînd se convinge de pierderea definitivă a averii după care alergase, suferinţa sa se iroseşte, piere în bucuria întîlnirii fiinţei iubite.

Dacă Mikszáth, romanticul, înnoadă firele dragostei, îndreaptă destinele eroilor, le purifică chipurile, Mikszáth, realistul, e şi el prezent în *Umbrela sfîntului Petru.* Figurile notabilităţilor, ale „inteligenţei" din Bábaszek, satul-orăşel avînd un „senat comunal", tîrgul, o „cină la familia Mravucsán" sînt tot atîtea prilejuri pentru Mikszáth de a se dovedi excelent observator, plin de umor, al măruntelor realităţi, al unei lumi îngust-

provinciale. Scriitorul realist va triumfa asupra romanticului definitiv în ultimele romane ale lui Mikszáth, cele scrise și publicate după 1900 : *Căsătoria ciudată, Cazul tînărului Noszty* și *Orașul negru.*

În anul 1899 faima lui Mikszáth trece dincolo de hotarele țării sale : apare o culegere în patru volume din operele sale traduse în limba germană. Totuși scriitorul care fusese sărbătorit cu doi ani în urmă, cînd a împlinit cincizeci de ani, se simte îmbătrînit și obosit. O umoare neagră, pesimistă pune stăpînire pe el. Vede viitorul țării sale întunecat, prezentul nu-l satisface cîtuși de puțin. „A venit un cutremur, s-a auzit un pîrîit și parcă o întreagă parte de lume s-ar fi scufundat deodată și ar fi dispărut pe veci din ochii noștri acea Ungarie ... ale cărei obiceiuri, figuri, a cărei atmosferă am desenat-o. Tot ce a fost mi se pare ca ceva antediluvian..." — scrie el, în prefața la *Contemporanii mei,* carte publicată în 1908. Pesimismul său în ce privește perspectivele își are rădăcini în considerarea prezentului. Mikszáth e membru al Camerei și după 1900, chiar și după căderea din 1905, la alegerile parlamentare, a partidului liberal. Dar scriitorul-deputat e tot mai dezgustat de moravurile care bîntuie viața publică maghiară. „În locul oamenilor vechi, utili — i se pare că — au venit mici ambițioși, goi de orice gîndire." Sperase mult în capacitățile lui Tisza István, fiul fostului prim-ministru, al cărui prieten fusese, dar în curînd se îndepărtează decepționat de el. Preferă să se întoarcă în trecut, să evoce momentele mari ale istoriei, și îl urmează pe maestrul său Jókai (care moare în 1904), în cercetarea atentă a cronicilor și a documentelor vechi. Continuă să publice articole în *Ziarul de duminică (Vasárnapi Ujság)* și scrie prefețe la colecția „Romancierilor maghiari" pe care o lansează în editură. În general,

decepția caracterizează starea de spirit a scriitorului în ultimii ani ai vieții sale. „Aș putea spune că am pierdut mai multe iluzii în acest timp — scrie el în 1907 despre cei 25 ani de activitate parlamentară — decît fire de păr, deși am avut altă dată un păr foarte bogat care acum e atît de rar.“ Retragerea din viața publică — în care, de altfel, n-a fost niciodată prea activ — determină și o orientare în scrierile sale literare din această perioadă, spre analiza vieții intime a personajelor, mai degrabă decît a existenței lor sociale. Această analiză nu este însă aceea a trăirilor în vas închis, a unor existențe anistorice. Drama contelui Buttler în *Căsătoria ciudată*, „cazul“ Noszty în romanul cu acest titlu, ca și peripețiile în jurul „orașului negru“ pun probleme de etică socială în măsura în care constituie evenimente ale vieții personale a protagoniștilor. Căci dacă Mikszáth devine acum, în ultimii ani ai vieții sale, un „iremediabil pesimist“ (după expresia lui Herczeg Ferenc), dacă în ultimele zile înainte de sfîrșitul său într-o cuvîntare el vorbește despre culorile sumbre în care vede viitorul țării sale, a Imperiului austro-ungar, dacă în *Bătrînul derbedeu* scrisese că „progresul lumii e în cele din urmă doar o mică iluzie optică“, aceasta nu e doar viziunea întunecată a omului care se apropie de moarte, ci a omului care vede murind o societate, o lume. Agonia sistemului feudal apare clar în ultimele cărți ale lui Mikszáth.

Căsătoria ciudată (1900), una din cele mai reușite creații ale romancierului, revelează, sub pretextul unei „afaceri“ intime din lumea aristocrației, dedesubturile pe care le ascund convențiile stilizate, instituțiile și riturile consacrate ale unei lumi desuete. Tînărul conte Buttler János e atras într-o cursă și căsătorit silit cu Dőry Mária, fiica baronului Dőry István, pentru a legitima urmările legăturii acesteia cu capelanul casei Szecsenka. Ca și

Asediul Bistriței, și această frescă a moravurilor nobiliare pornește de la un caz real: Mikszáth a plasat o întîmplare petrecută în 1810, în împrejurările Ungariei de după încheierea „dualismului". Procesul Buttler–Dőry reprezintă lupta îndelungată, chinuitoare și, în cele din urmă, zadarnică a unui om, a unui individ care-și caută dreptatea și fericirea sa împotriva „dreptății" unei clase, a unor instituții care-și apără existența zdrobind-o pe aceea a indivizilor. În romanul lui Mikszáth efortul eroului său e susținut de dragostea sa pentru Horváth Piroska, una din acele tinere fete care în povestirile sale întrupează puritatea neștirbită și fidelitatea. O galerie de personaje pline de viață (între care contele Zichy Ferenc, Fáy István, bătrînul Bernáth, episcopul Pyrker) întregesc tabloul social din *Căsătoria ciudată*. Pe aceștia, sub alte nume, reprezentanți ai unei lumi feudale, îi întîlnim și în *Cazul tînărului Noszty* (1908). Despre acest „caz" petrecut într-adevăr, în împrejurări puțin deosebite de cele prezentate de autor în romanul său, a scris (într-un articol din 1901) poetul Ady Endre. Indignarea lui Ady în fața unor „gentry" scăpătați care îl îndeamnă pe vlăstarul lor să seducă și să se însoare cu fata unui burghez înstărit (pe care, de altfel, îl disprețuiau profund dar la a cărui avere rîvneau) e însușită de Mikszáth și ea îl îndeamnă să scrie romanul falsei iubiri a tînărului Noszty pentru Tóth Mari. „Clica Noszty", familii care alături de aceștia trăiau din expediente, porneau la vînători de zestre — neamurile orgolioase, acei Horth, Rágányos, Horulódy care mișună în cartea lui Mikszáth, este o lume ciudată, o faună pe care verva satirică a scriitorului o evocă magistral. Cartea pare un roman de familie în genul celor clasice din literatura maghiară (de ex. romanul lui Eötvös Jozsef — *Notarul satului*), dar e mult mai aproape

de romanele sociale ale unui Móricz Zsigmónd (de ex. *Rubedenii*) care își vor datora, în parte, existența modelului lor mikszátian. *Cazul Noszty* e o analiză fină a psihologiei parazitului, a distorsiunilor sufletești în urma unor false atitudini etice. Dacă tînărul Wibra din *Umbrela sfîntului Petru* a putut fi „convertit" prin iubire de la pasiunea înavuțirii, tînărul Noszty este zadarnic îmbrățișat de flăcările curate ale iubirii lui Tóth Mari. Și dacă piedicile în realizarea fericirii personale, în cazul contelui Buttler din *Căsătoria ciudată* sînt exterioare lui și deci, chiar dacă prea-puternice, ele puteau fi străpunse, piedicile din calea fericirii lui Noszty cu Tóth Mari se aflau chiar în sufletul tînărului și, deci, erau cu neputință de învins.

Ultima carte a lui Mikszáth (publicată în foiletoane în 1909 și în volum în 1910, după moartea lui), *Orașul negru*, e un roman istoric. Romancierul alege drept fundal al tabloului său marea frămîntare a „curuților", luptele lui Rákoczi Ferenc al II-lea împotriva Habsburgilor. Dar faptele exaltate de scriitorul care vedea în rezistențele trecutului o mustrare la adresa prezentului, se petrec doar în planul al doilea al romanului său. Pe primul plan sînt peripețiile adeseori grotești ale luptei dintre Gőrgei Pál și orașul Lőcse. Scriitorul satiric din Mikszáth a preferat și în acest roman (ca și în *Asediul Bistriței* ori în *Noua Zrinyiadă*) expunerea unei „batrahomiomahii", epopeii majore.

Paralel cu *Orașul negru*, Mikszáth lucra în ultimii ani ai vieții sale, febril, la o serie de scrieri, unele istorice (evocări ale lui Tisza Kálmán, Károlyi István, Liszkai János, maestrul din secolul al XVIII-lea), altele cu subiecte din stricta actualitate (romanul rămas în fragmente *Fata din America* etc.). Moartea l-a surprins în clipa în care toate aceste proiecte se aflau în diferite faze de elaborare în atelierul său. Scriitorul a murit la

28 mai 1910, puţine zile după ce (la 16 mai) fusese sărbătorit oferindu-i-se cele mai înalte distincţii şi o ediţie jubiliară a operelor sale. [1]

Locul lui Mikszáth Kálmán în istoria literaturii maghiare a fost de mult fixat la întretăierea liniei romantice cu aceea a prozei realiste. Fără îndoială el nu s-a desprins niciodată cu totul din tiparele pe care maestrul său Jókai Mór le-a umplut cu opera sa atît de prestigioasă. Aceasta nu înseamnă că povestitorul Mikszáth n-a realizat o operă profund originală. Dar ca şi în legăturile sale sentimentale cu trecutul, Mikszáth a păstrat în personalitatea sa literară tendinţe contradictorii, care nu se anulau între ele, ci se întregeau, a fost un conservator şi un inovator în acelaşi timp. Profilul său — al omului ca şi al scriitorului — poate fi uşor desenat : e profilul unui om de inimă mai puţin decît al unui cugetător, al unui umorist care, chiar şi atunci cînd atacă, înclină să cruţe adversarul, care ajunge să-şi piardă iluziile în ceea ce iubeşte dar nu şi în iubirea însăşi. Povestirile sale, nu deosebit de profunde în analiză, uneori acide, nu arareori dulcege, se citesc cu plăcerea pe care o oferă cărţile al căror farmec rezidă în chiar parfumul uşor desuet pe care-l emană."

NICOLAE BALOTA

---

[1] Dăm o sumară bibliografie a lucrărilor cu privire la Mikszáth Kálmán : Király István, *Mikszáth Kálmán*, Budapest, Szépirodalmi Könyvkiadó, 1960 ; *A mi Mikszátunk*, red. Nacsády József, Seghedin, Tiszatáj Irodalmi kiskönyvtár, 1966 ; Sőtér István, *Romantika és realizmus*, Budapest, Szépirodalmi könyvkiadó, 1954 ; Szinnyei József, *Magyar irok élete és munkái*, Budapest, 1891—1914 ; *Magyar irodalmi lexikon*, red. Benedek Marcell ş.a., Budapest, 1963 ; Klaniczay Tibor, Szander József, Szabolcsi Miklós, *Histoire abregée de la littérature hongroise*, Budapest, 1962. Cele mai importante ediţii ale operelor lui Mikszáth Kálmán sînt : *Mikszáth Kálmán müvei*, Budapest, 1929—1931, 50 vol. ; *Mikszáth Kálmán összes müvei*, Budapest, 1956.

TABEL CRONOLOGIC

1847 16 ianuarie. Mikszáth Kálmán, fiul lui Mikszáth János şi al lui Veres Katalin, se naşte în satul Szklabonya, judeţul Nógrád.

1848 15 martie. Revoluţie la Pesta. Jókai Mór redactează *Proclamaţia.*

1849 31 iulie. Bătălia de la Sighişoara. Moare poetul Petöfi.

1857—1863 Mikszáth urmează şcoala primară şi gimnaziul în Rimaszombat.

1863 Jókai Mór înfiinţează cotidianul *A Hon (Patria).*

1863—1866 Învaţă la liceul din Selmec, unde dă bacalaureatul.

1866—1867 Statuarea „dualismului" austro-ungar sau a „înţelegerii" între Viena şi Budapesta.
Guvernul contelui Andrássy Gyula reprimă brutal mişcările ţărăneşti din Ungaria.

1867—1871 Mikszáth urmează cursurile Facultăţii de drept din Budapesta.

1870 Apare romanul lui Jókai Mór *Diamantele negre.*

1871 Mikszáth se întoarce la Nógrád unde funcționează un timp ca „jurat“ la prefectură, apoi lucrează într-un birou avocațial.

1871 Comuna din Paris.

1871—1873 Mikszáth trăiește la Nógrád, călătorește prin regiune, cunoaște lumea aristocrației mărunte de țară („gentry“) ca și a burgheziei din tîrgurile Ungariei de miazănoapte. O cunoaște pe Mauks Ilona, fiica moșierului subprefect Mauks János. Descoperă literatura lui Victor Hugo și Charles Dickens. Primele încercări literare.

1871 Începe să publice articole și schițe în *Nógrádi Lapok (Foaia din Nógrád).*

1872—1873 Mikszáth publică articole și povestiri în ziarele și revistele din Budapesta : *Ország-Világ (Țară-Lume), Szabad Egyház (Biserica liberă), Borszem Jankó* și *Igazmondo.*

1873 Căsătoria lui Mikszáth cu Mauks Ilona și plecarea lor la Budapesta.

1874 Mikszáth e redactor la *Budapesti Napilap (Ziarul din Budapesta).* Scrie și publică schița *Clevetiri.* Apare primul său volum *Povestiri* care nu se bucură de nici un succes și n-are aproape nici un ecou în lumea literară.

1875 Partidul lui Deák Ferenc fuzionează cu partidul lui Tisza Kálmán. „Liberalii“ vin la putere în Ungaria.

1875—1878 Ani grei pentru Mikszáth, de zbateri şi încercări. Scrie piese pentru teatrul popular, schiţe, articole, traduce eseuri. Situaţie materială grea. Soţia îl părăseşte şi se întoarce acasă, la familia ei.

1878 iulie. Mikszáth pleacă la Seghedin unde intră în redacţia *Szegedi Napló (Jurnalul din Seghedin)*, condus de Enyedi Lukács.

1879 Revărsarea Tisei care transformă o bună parte din oraşul Seghedin în ruină. Scrie articole, povestiri, publică foi volante care sînt citite cu mult interes *(Pieirea Seghedinului* şi *Curtea lui Tisza Lajos* 'la Seghedin). Începe să publice în coloanele ziarului romane-foileton : *Cunoscuţii tatălui meu* şi *Vulpea judeţului.* Are primele succese literare ; dobîndeşte tot mai multă încredere în sine.

1880 decembrie. Mikszáth se întoarce la Budapesta ; lucrează febril la o serie de povestiri. Intră în redacţia ziarului *Ţară-Lume*, condus de Beöthy Zsolt şi Szinnyei József.

1881 Publică în periodice povestiri, schiţe şi nuvele *(Acea pată neagră, Vestitul cîntăreţ Lapaj)* pe care în cursul aceluiaşi an le adună şi le tipăreşte în volumul *Cumetrii slovaci.*

Totodată apare un alt volum cu 15 scurte naraţiuni cu caracter baladesc : *Bravii paloţi.* Ambele volume se bucură de un deosebit succes. Mikszáth părăseşte redacţia ziarului *Ţară-Lume* şi devine redactorul ziarului *Pesti Hirlap (Informaţia din Pesta)* condus de Légrady Károly.

1882 Mikszáth începe să publice articole privind viaţa parlamentară în *Informaţia din Pesta*. Aceste articole-schiţe, pline de umor, îl fac popular. Volumele apărute sînt comentate favorabil în revistele literare. Apare în *Vasárnapi Ujság (Ziarul de duminică)* o biografie a sa.

1883 Procesul crimei de la Tiszaeszlár, foarte mult comentat în presa din Ungaria, discutat în Parlamentul maghiar. Mişcări antisemite în Ungaria. Mikszáth publică o serie de articole în legătură cu acest caz. Dobîndeşte o autoritate din ce în ce mai mare în viaţa publică.

Se recăsătoreşte cu Mauks Ilona de care se despărţise în 1875.

1884 La îndemnul prietenilor săi Mocsáry şi Helfy, Mikszáth se hotărăşte să participe la alegerile de deputaţi pe lista candidaţilor „independenţi". Renunţă, în urma opoziţiei deputatului „independent" Németh Berci şi se apropie de partidul naţional-liberal al lui Tisza Kálmán.
Apare romanul *Domnii mei patrioţi*.

1885 Se naşte primul fiu al lui Mikszáth, Kálmán László.
Apare volumul de povestiri *Preacinstita prefectură*.

1886 Disputa lui Mikszáth cu Grünwald Béla despre problemele prozei şi, îndeosebi, ale anecdotei literare.
Apare povestirea *Iarba din Lobina*.

1887 Mikszáth e ales deputat al Partidului național-liberal. Va fi membru al Camerei deputaților pînă la sfîrșitul vieții.
Publică narațiunea antiromantică *Romantismul.* Începînd cu acest an apare la editura Singer și Wolfner un almanah anual al scriitorilor, denumit *Almanahul Mikszáth.* Succesul scriitorului este asigurat.

1890 Mikszáth reia subiectul schiței romantice *Clevetire* (scrisă în 1874) și o scrie într-o manieră realistă sub titlul *Pișta, nu fă pe deșteptul.*

Jókai Mór publică romanele *Săracii bogați* și *Femeia cu ochii ca marea.*

Se înființează Partidul social-democrat din Ungaria.

1892 Mikszáth scrie romanul *Porumbelul în colivie* reluînd tema povestirii *Romantism.*

1893 Apare satira social-politică *Două alegeri în Ungaria* alcătuită din trei părți : *Scrisorile domnului deputat Katánghy Menyhért, Viața plină de peripeții a domnului deputat Katánghy Menyhért* și *Lovitura iscusită de la Kőrtvelyes.*

1894 Apare povestirea *Mica eminență.*
6 ianuarie. Jókai Mór e sărbătorit oficial pentru cincizeci de ani de activitate literară. Se editează operele sale de pînă atunci într-o ediție jubiliară de 100 volume.

20 martie. Moare Kossúth Lájos.

1895 Apare romanul *Asediul Bistriței,* satiră, adaptare a temei don-quijotești la moravurile și instituțiile maghiare.

Apare *Umbrela sfîntului Petru*, roman care se bucură de un deosebit succes.

1896 Polemici cu cercurile ecleziastice. Polemici în legătură cu *Asediul Bistriței.*

1897 Mikszáth publică romanul *Cavalerii* și nuvela-roman *Prakovszky, fierarul cel surd.*

1898 Mikszáth scrie satira îndreptată împotriva „liberalismului" feudalo-burghez *Democrații.* Apare romanul *Noua Zrinyiadă.*

1899 Apare o traducere în limba germană a operelor lui Mikszáth (*Opere alese*, în patru volume).

1900 Apariția romanului *Căsătoria ciudată* atrage după sine o lungă polemică cu reprezentanții cercurilor ecleziastice din Ungaria.

1902 Publică *Mici tablouri din viața județeană.*

1904 5 mai. Moare scriitorul Jókai Mór.

1905 Partidul liberal cade în alegerile parlamentare.

1906 Mikszáth începe să publice în coloanele *Ziarului de duminică* romanul *Cazul tînărului Noszty.* Publică povestirea *Bătrînul derbedeu.*

1907 Apare monografia lui Mikszáth, *Jókai Mór. Viața și epoca sa.*

1908 Apare romanul *Cazul tînărului Noszty.* Mikszáth se apropie de tinerii scriitori dînd declarații în care îi apără pe cei din grupul revistei *Nyugat (Occidentul)* condus de poetul Ady Endre.
Publică *Contemporanii mei.*

1909 Mikszáth publică în *Ziarul de duminică* romanul *Orașul negru.* Publicarea foiletoanelor se întrerupe din pricina îmbolnăvirii sale.

1910 16 mai. Sărbătorirea oficială a scriitorului Mikszáth Kálmán. Se tipărește o ediție jubiliară a operelor sale.
Pleacă în campanie electorală înaintea alegerilor ; cutreieră circumscripția sa.
Se întoarce epuizat la 24 mai la Budapesta.
28 mai. Mikszáth moare la Budapesta.
Se publică, postum, în același an, romanul *Orașul negru.*

N. B.

Partea întîi

LEGENDA

PLEACĂ VERONKA

La Haláp murise văduva dascălului.

De obicei, nici la moartea dascălului nu se prea varsă lacrimi, darmite cînd pleacă după el văduva lui, cine s-o plîngă ? Mai ales că, în afară de o capră, o gîscă pusă la îngrăşat şi o fetiţă de doi ani, nu mai lăsa nimic pe lume. Gîsca nu mai trebuia îndopată decît vreo săptămînă, dar pesemne că bietei dăscăliţe nu i-a fost hărăzit să-i ajungă sorocul. Pentru gîscă, a murit prea devreme ; pentru copilă, prea tîrziu. De fapt, pentru copilă era mai bine dacă n-o năştea deloc. Mai bine o lua Dumnezeu o dată cu răposatul ei soţ. (Doamne, ce glas frumos avea !) Mogîldeaţa s-a născut curînd, cam la o lună sau două, după moartea tatălui ei. Aş merita să mi se taie limba dacă m-aş încumeta la vreo cleveteală. De-aceea nu spun şi nu gîndesc nimic de rău.

A fost o femeie bună şi cumsecade, dar ce i-o fi trebuit ei plodul ăsta ? Ar fi plecat mult mai uşor pe lumea cealaltă dacă şi-ar fi putut duce povara cu ea, în loc s-o lase aici.

Şi-apoi, Dumnezeu s-o ierte, nici nu se cădea să mai aibă un copil, cînd avea un fecior mare, preot. Bun băiat, păcat că nu apucase s-o ajute nicicum pe maică-sa, din pricină că pînă de curînd nu fusese

decît un biet capelan pe lîngă un paroh foarte, foarte sărac din fundul Slovaciei. Acum însă se zvonește că de vreo două săptămîni i s-a dat o parohie într-un sătuleț, Glogova, undeva printre dealurile de la Selmecbánya și Beszterce. De altfel, un om din Haláp, un ins umblat, pe nume Kapiczány János, care pe vremuri, cînd rătăcea prin țară cu vitele, nimerise o dată pe-acolo, spune că e o așezare omenească prăpădită din cale-afară.

Și iată că tocmai acum, cînd fiul ei, popa, ar fi putut s-o ajute oleacă, biata dăscăliță și-a dat sufletul.

Dar oricît ne-am jelui, nu mai putem s-o înviem. De-aceea mă mărginesc să spun că (spre cinstea nobilei comune Haláp) buna femeie a fost înmormîntată așa cum se cuvine. Ce e drept, nu se strînseseră destui bani, așa încît, pentru a acoperi cheltuielile de înmormîntare, au fost nevoiți să scoată în vînzare capra. Gîsca însă a rămas ; dar, întrucît porumbul se isprăvise, orătania începu să slăbească și, astfel, în loc să gîfîie greoi, își recăpătă răsuflarea normală, și, în loc să-și bălăbănească pîntecele mătăhălos, începu să umble sprintenă ca o domnișoară ; cu alte cuvinte, a scăpat de moartea iminentă, prin moartea altei făpturi. Pentru că Domnul, în dreapta-i judecată, curmînd viața unei ființe, poate să salveze viața alteia, căci, vă rog să mă credeți, în catastifele cerești dobitoacele necuvîntătoare sînt înscrise întocmai ca și cele cuvîntătoare și pare-se că sînt ținute în seamă ca regii și ca prinții.

Dumnezeul nostru preaslăvit e bun, e înțelept și atotputernic — dar nici cu judele satului nu-i de glumit. Chiar atunci, îndată după înmormîntare, a poruncit ca fetița (pe nume Veronka) să fie adăpostită de-a rîndul la fiecare gospodar, urmînd ca „tatăl de

vecini“ [1] s-o ducă în fiece zi de la o casă la alta unde să i se dea îngrijirea cuvenită.

— Şi cît o să dureze asta, domnule primar ? întrebară, îngrijoraţi, cei din sfatul sătesc.

— Pînă ce voi catadicsi să iau altă hotărîre, răspunse, scurt, Nagy Mihály.

Şi-aşa au mers lucrurile vreo zece zile ; cînd, deodată, se zvoni că Billeghi Máté şi Koczka Ferencz pleacă la Banská-Bistrica să-şi vîndă grîul (cică pe-acolo evreii încă nu sînt atît de vicleni ca pe la noi).

Nagy Mihály nu pierdu prilejul :

— Apoi, dacă vă duceţi grînele acolo, să duceţi şi fetiţa la fratele ei, la popa din Glogova. Pe-acolo pe undeva e şi Glogova.

— Da de unde, nici vorbă să fie pe-acolo ! i-o întoarseră oamenii.

— Pe-acolo trebuie să fie ! Am spus ! zise cu hotărîre primarul.

Dumnealor se codiră, bălmăjiră cîte şi mai cîte, ba că e ocol mare, ba că asta înseamnă multă bătaie de cap pe drum, dar nu fu chip să scape. Porunca e poruncă, şi pace ! Aşa încît, într-o zi de miercuri, pe stiva de saci din căruţa lui Billeghi puseră un coş, iar în coş pe Veronka şi gîsca, întrucît gîsca, fiind moştenire, trebuia s-o însoţească. Femeile din capul de sus al satului au copt turte şi plăcinte pentru sărmana orfană care pleca atît de departe printre străini, i-au aşezat alături o desagă plină cu pere şi cu prune uscate, iar cînd căruţa încărcată se urni, începură să plîngă după biata fetiţă care nu ştia nici unde pleacă,

[1] *Vecinătatea*, condusă de un „tată de vecini“ ales de săteni, era o formă de organizare socială a familiilor unui sat, în scop de întrajutorare şi de solidaritate în faţa obligaţiilor obşteşti. Această formă de organizare a existat în satele săseşti şi în unele sate româneşti şi ungureşti din Transilvania.

nici pentru ce, și rîdea cu toți dinții văzînd cum căluții pornesc, iar ea rămîne nemișcată în coșul de pe stiva de saci, în timp ce casele, grădinile, cîmpul și copacii veneau din ce în ce mai aproape de ea.

GLOGOVA ÎN TRECUT

Kapiczány János nu era singurul om care văzuse Glogova ; autorul acestor rînduri a trecut și el cîndva pe acolo. Într-un ținut ars, uscat, sătulețul zace pe-o vale îngustă, sugrumat între niște munți pleșuvi.

Pînă hăt departe nu există nici măcar un drum cum se cade ; cît despre cale ferată, nici nu poate fi vorba. Se pare că în ultima vreme circulă un fel de rîșniță între Beszterce și Selmecbánya, dar nici ea nu trece prin hotarul Glogovei. Cinci sute de ani ar trebui să mai treacă pînă să ajungă Glogova asemenea satelor de prin ținuturile în care a pătruns civilizația.

Pămîntul e argilos, sterp și îndărătnic. Nu pare dispus să hrănească decît anume plante, cum ar fi orzul și cartofii, de celelalte nu vrea să se îngrijească. Dar și-acestea cresc numai smulgîndu-și pe furiș și-n silă hrana din glia-mumă.

De fapt, pămîntul acesta nu e mumă, ci mai degrabă ciumă. Pe dinăuntru e plin cu pietre, brăzdat de crăpături și șanțuri adînci ; pe deasupra se leagănă o iarbă albă ca niște fire cărunte împrăștiate pe bărbia unei băbuțe gîrbove.

Să fie oare pămîntul acesta bătrîn din cale-afară ? Oricum ar fi, nu poate să fie mai bătrîn decît altul. Dar, pesemne, s-a sleit mai repede. De mii și mii de ani, jos, pe cîmpia cu spice aurite, n-a crescut decît iarbă, pe cînd aici, sus, au crescut ceri și stejari uriași.

Aşa că nu e de mirare că s-a vlăguit mai devreme.

Cît vezi cu ochii e numai sărăcie şi mizerie ; şi totuşi, ţinutul are un anumit farmec, o dulce poezie a lui. Urîtele cocioabe parcă sînt mai frumoase sub stîncile uriaşe întoarse cu privirile spre ele. Aproape c-ar fi păcat să se înalţe aici castele ale căror turnuri împodobite să le ascundă vederii.

Atmosfera e numai mireasmă de ienupăr şi de soc. Alte flori nici nu sînt prin partea locului. Doar ici şi colo, prin vreo grădină, înfloreşte cîte-o nalbă roşie ori albă, pe care fetişcanele slovace, desculţe, cu păr ca de cînepă, le udă cu apă din urcior.

Parcă văd aievea sătuleţul slovac, aşa cum arăta în 1873 (cînd am fost eu acolo) : căsuţe mărunte, grădini semănate cu păpuşoi, înconjurate de un covor de lucernă, iar în mijlocul lor cîte un prun cu crengile sprijinite în prăjini. Pentru că aici pomii roditori îşi fac datoria din plin, ca şi cum toţi ar fi primit consemnul : „Să-i hrănim pe bieţii copii slovaci".

Murise preotul şi mă dusesem la Glogova cu pretorul să facem inventarul moştenirii. N-am avut prea mult de lucru : nu rămăseseră în urma lui decît nişte mobile uzate şi cîteva sutane vechi.

Sătenii l-au plîns pe bătrînul lor popă.

— A fost om bun, dar nu era gospodar. Adevărul e că nici nu prea avea ce gospodări, spuneau unii.

— De ce nu vă plătiţi preotul mai bine ? le-a reproşat şeful meu.

Un slovac trupeş, cu chică, săltîndu-şi ţanţoş chimirul pe burtă, i-a răspuns :

— Popa nu e sluga noastră, el e slujitorul lui Dumnezeu. Fiecare să-şi plătească sluga !

După ce am întocmit procesul-verbal al moştenirii, pînă să înhame vizitiul caii, am trecut peste drum să vizităm şcoala — pentru că domnului pretor îi plăcea grozav să facă pe pedagogul.

Şcoala se afla într-o căsuţă joasă, dărăpănată, măcinată de vremi şi, bineînţeles, acoperită cu snopi de paie — la Glogova numai Dumnezeu izbutise să-şi facă acoperiş de şindrilă, dar şi casa lui era foarte modestă, fără turlă, doar cu o clopotniţă.

Învăţătorul ne aştepta în curte. Dacă ţin bine minte, îl chema Majzik György. Era un bărbat vînjos, puternic, în plină maturitate, cu figură isteaţă, inteligentă, deschis şi sincer la vorbă. Din prima clipă îţi devenea simpatic. Ne-a poftit în clasă ; la stînga erau aşezate fetele, la dreapta băieţii, toţi frumos pieptănaţi. Cu un foşnet scurt, s-au ridicat toţi în picioare şi-au strigat în cor :

— *Vitajte, pani, vitajte !* [1]

Copiii, frumuşei, bucălaţi la obraji, ne priveau foarte miraţi cu ochii de culoarea nucii larg deschişi. Toţi aveau ochii de culoarea nucii. Întrebările — fireşte, nu prea grele : dacă există un singur Dumnezeu sau mai mulţi, cum se numeşte ţara asta şi alte asemenea — le-au dat totuşi oarecare bătaie de cap.

Şeful meu însă, nefiind om aspru, i-a spus învăţătorului bătîndu-l prieteneşte pe umăr :

— Sînt mulţumit, amice.

Învăţătorul s-a înclinat şi, cu capul descoperit, ne-a condus în curte.

Ajunşi afară, pretorul, pe un ton glumeţ, a spus :

— Drăguţi copii, dar cum se face, *domine frater*, că toţi seamănă leit la chip ?

Învăţătorul a părut întîi cam încurcat ; apoi, faţa lui rumenă, sănătoasă, s-a luminat de o voioşie deschisă :

— Păi, să vedeţi, domnule pretor, cum devine cazul : vara, toţi bărbaţii din Glogova coboară în pustă la muncile cîmpului, iar eu rămîn aici singur cuc pînă

[1] Bine aţi venit, domnilor ! (slovacă)

toamna. (Un zîmbet şăgalnic i s-a ivit în colţul buzelor.) E limpede ?

— Şi de cîţi ani eşti aici ? l-a întrebat pretorul, cu şi mai mult interes.

— De paisprezece ani, mă rog dumneavoastră. Văd din întrebare că m-aţi înţeles.

Pînă-n ziua de azi n-am uitat acest scurt dialog de la Glogova. După ce ne-am suit în trăsură, l-am repetat de cîteva ori şi de fiecare dată am rîs cu poftă. Şi ani de-a rîndul, cînd era în vreo societate, pretorul istorisea cu multă plăcere această întîmplare plină de haz.

Peste vreo două săptămîni am auzit că glogovenilor le-a venit paroh un tînăr capelan. Un oarecare Bélyi János. Ţin minte ca azi observaţia pretorului :

— Ei, de-acum încolo învăţătorul nu va mai fi în timpul verii singurul bărbat din sat.

NOUL PAROH ÎN GLOGOVA

S-a instalat preotul cel nou. Glogovenii şi-au adus popa cu un car hodorogit tras de două juncane cu coarnele pleoştite. Pe drum, enoriaşul Szlávik Péter le-a şi muls într-o oală pe care i-a oferit-o tînărului preot zicînd :

— E foarte bun laptele ăsta ; Bobocica dă un lapte straşnic. E bun ca mierea.

Noul preot avea foarte puţine bagaje : o ladă de lemn nevopsită, un balot cu aşternuturi, două bastoane şi cîteva lulele legate laolaltă cu sfoară.

Prin satele pe unde treceau, oamenii se legau mereu de glogoveni :

— Cum de n-aţi fost în stare să găsiţi o căruţă şi dobitoace mai acătării pentru preotul vostru ?

Ce mai încoace şi-ncolo, glogovenii erau cam ruşinaţi de purtarea lor şi, ca să se apere, aruncau vina pe tînărul capelan.

— Las' că e bine şi-aşa... Boarfele astea le putea trage şi-o viţeluşă !

E adevărat că părintele Bélyi János n-a venit cu zestre mare la Glogova, dar nici aici n-a găsit decît o casă parohială gata să se dărîme. Rudele predecesorului său pustiiseră totul, lăsînd în urma lor doar pe favorita răposatului paroh, o căţea care, la înfăţişare şi la păr, era ca orice cîine, dar care, din pricina firii ei păcătoase, ajunsese într-o situaţie neobişnuită, atrăgîndu-şi hula satului. Fiind cam lacomă din fire, zi de zi, pe la amiază, colinda pe la toate casele, aruncînd cîte-o privire în fiecare bucătărie, pentru că răposatul său stăpîn îşi făcuse obiceiul să se poftească în fiece zi la alt gospodar la masă şi întotdeauna îşi ducea şi cîinele cu el.

Căţeaua, pe nume Vistula (nu ştiu de ce-o fi fost nevoie să se caute atît de departe un nume de rîu, cînd la hotarul satului şerpuieşte strălucitoare Biela Voda), a început să constate cu amărăciune că pe vremea cînd trăia preotul avea mai multă trecere — cu toate că pe-atunci, cu filozofia ei cîinească, i se păruse că părintele îi ia mîncarea de la gură. Acum însă pricepea că părintele era cel ce se bucura de cinste şi de trecere ! De cînd nu mai era el, toţi o goneau pe Vistula din bucătărie înainte de a putea să îmbuce ceva, ba uneori o mai şi loveau.

Astfel, Vistula ajunsese într-o stare mizerabilă şi era sfrijită cu totul cînd sosi tînărul preot căruia enoriaşul îi arătă noul cămin : patru pereţi pustii, grădina năpădită de lobodă, grajdul şi coteţele goale. Bietul capelan zîmbi :

— Și toate acestea sînt ale mele ?

— Tot, absolut tot ce vezi aici și pe deasupra și cîinele ăsta, spuse Szlávik Péter cu oarecare umor.

— Ce-i cu cîinele ?

— Păi, să vedeți, e moștenire de la părintele răposat. Atîta a rămas de pe urma lui. Noi ne gîndisem să omorîm javra asta care nu mai are nici un rost pe lume, dar nimeni nu cutează, oamenilor le e teamă ca nu cumva bătrînul preot să vadă din cer fapta noastră și să ne ceară socoteală.

Cățeaua ridică ochii spre preot, parcă implorîndu-l cu privirea-i blajină și tristă. Pesemne că sutana o adusese în această stare de adîncă melancolie.

— O iau, zise tînărul paroh aplecîndu-se și bătînd-o ușor pe coastele uscate. Așa o să am și eu măcar o ființă vie prin preajmă.

— Bine faci, părinte, zise enoriașul înveselit. (Țăranilor le cam place să-i ia peste picior pe preoți.) Omul trebuie să înceapă într-un fel sau altul. S-ar fi cuvenit să-ți agonisești mai întîi bunurile ce urmează să fie păzite și pe urmă să-ți iei paznic. Dar bine e și cum face sfinția-ta.

Preotul zîmbi, cu un zîmbet gingaș ca de fată. Vedea el bine că bătrîna Vistula n-o să aibă prea multe griji pe cap și că va trăi ca o adevărată rentieră în societatea cîinească.

Între timp se strînseseră mai mulți oameni în curtea casei parohiale ; tinerele femei îl priveau de departe și spuneau : „Doamne, ce tînăr e și a și ajuns popă". Bărbații se apropiară și dădură mîna cu el :

— Bine ați venit ! O să vă meargă bine la noi.

O babă se băgă și ea în vorbă strigînd :

— Poți să rămîi la noi pînă la moarte !

Una dintre femeile mai vîrstnice spuse :

— Frumușel bărbat. Strașnică mamă trebuie să fi avut !

Într-un cuvînt, noul preot le plăcu tuturor. Prietenos, binevoitor, schimbă cîteva vorbe cu cei mai bătrîni, apoi le spuse că e obosit și trecu peste drum, la învățător, unde avea să locuiască pînă ce va repara cît de cît casa parohială și pînă ce va începe să înjghebe cîte ceva.

La învățător l-au condus cîțiva gospodari de frunte, pricepuți în treburi bisericești : Szlávik Péter, Gongoly Mihály, bogătanul Glogovei, și Klincsok György, morarul.

De la aceștia căută să afle mai îndeaproape despre deșertăciunile pămîntești ale parohiei sale, notîndu-și totul în carnețel pentru a-și face oarecare socoteli :

— Cîte suflete sînt în sat ?

— Aproape cinci sute.

— Și cam ce-i plătesc preotului ?

Oamenii, cu toată seriozitatea cuvenită, îi spuseră la cît se ridică zeciuiala, cîte lemne, cîte banițe de secară i se cuvin și cît este *zlevka* [1].

Tînărul preot deveni din ce în ce mai trist.

— Cam puțin, zise posomorît.

Pe urmă :

— Și cît primește pentru slujbă ?

— Suma e măricică, îi răspunse Klincsok György, priceput în toate cele ; la înmormîntare, depinde de mort ; la cununie, depinde de starea mirilor (pentru că la asemenea ocazii oamenii își dezleagă punga) ; în schimb, la eliberarea certificatului de botez se plătește peșin un fiorin... Asta-i ceva !

— Și cam cîte căsătorii se fac într-un an ?

— Hm, asta depinde de cantitatea de cartofi recoltată. Cartofi mulți — cununii multe. Recolta hotărăște. Dar vreo patru-cinci tot se fac.

— Destul de puține. Dar cu decesele cum stați ?

[1] Vinul ce i se cuvine preotului de la țăranii care au vie.

— Păi, asta depinde de calitatea cartofilor. Dacă se fac cartofi răi, bolnavi de-o molimă sau alta, mor mai mulţi ; dacă însă cartofii sînt sănătoşi, aproape că n-avem morţi. Nimeni nu-i nebun să moară în asemenea împrejurări. Nu-i vorbă că tot mai pică unu, doi pe an, omorîţi în pădure de cîte-un copac retezat cu fierăstrăul. Sau se mai întîmplă vreo năpraznă, se mai răstoarnă vreunul cu carul în şanţ şi moare pe loc. Aşa că, în anii buni, numărul poate să ajungă pînă la opt.

— Numai că ăştia nu sînt ai popii ! zise cel mai mare bogătan din Glogova, aranjîndu-şi fălos chica împletită şi prinsă cu un pieptene la ceafă.

— Cum adică ? întrebă preotul, nepricepînd.

— Unii nu mai ajung în ţintirim. Iarna îi mănîncă lupii fără să-i mai declare la parohie.

— Alţii dau ortul popii vara, prin străini ; iar primarului nu-i vine decît o hîrtie, adăugă Klincsok György zelos.

— Triste perspective, n-am ce zice ; dar cu pămîntul parohiei cum stăm ? Cît pămînt are parohia ?

La această întrebare ar fi vrut să răspundă deodată toţi trei. Klincsok György îl dă laoparte pe Szlávik Péter şi înaintează în faţa slujitorului lui Dumnezeu.

— Pămînt ? Cît pămînt are parohia ? Cît pofteşti ! Vrei o sută de iugăre ?... Ce o sută de iugăre ? Cinci sute ! strigă cu entuziasm Klincsok. Doar n-o să ne zgîrcim cînd e vorba să-i dăm pămînt preotului nostru !

Pe chipul preotului începu să mijească o oarecare bucurie, dar pe Szlávik, hain la suflet, nu-l răbdă inima şi adăugă :

— Pentru că, ştiţi dumneavoastră, pămînturile Glogovei nici pînă în ziua de azi n-au fost hotărnicite. N-avem o carte funciară ca lumea ; s-a făcut o dată un fel de conscripţie a pămînturilor, dar în 1823

a ars lada comunală şi împreună cu ea şi conscripţia. Aşa că fiecare poate să ia din hotar atît pămînt cît poate lucra cu vitele şi cu mîinile lui. Fiecare îşi ară pămîntul şi, dacă cu vremea se secătuieşte, crapă sau se surpă, îşi caută alt loc de arat. Jumătate din hotar e totdeauna fără stăpîn ; bineînţeles, jumătatea a mai rea, care nu merită să-ţi iroseşti vremea cu ea.

— Înţeleg, zise suspinînd preotul, în această jumătate se află pămîntul parohial.

Slabe perspective de viitor ! Totuşi, cu timpul, s-a deprins, iar cînd îl năpădeau grijile, le alunga cu cîte o rugăciune. Moşia lui era rugăciunea, cu pămîntul ei veşnic roditor ; oricînd putea să recolteze de pe ea toate cele trebuincioase : răbdare, nădejde, mîngîiere, mulţumire. Apoi a început să-şi repare locuinţa, ca să fie şi el, în sfîrşit, stăpîn în casa lui. Numai un capelan ştie ce înseamnă asta. Din fericire, a descoperit în satul vecin, la Kopanica, un fost coleg de şcoală, pe Úrszinyi Tamás — un om înalt, corpolent, dur, drept la vorbă şi bun la suflet. Acesta l-a ajutat împrumutîndu-i ceva bani.

— Glogova e un sat păcătos, i-a spus Úrszinyi. Dar n-ai ce să faci ! Nu e eparhia de la Nitra. Turmă slabă, păstor slab. Trebuie să înduri. Groapa cu lei în care a fost Daniel era un loc şi mai rău. La urma-urmei, ăştia nu-s decît nişte berbeci.

— Care n-au nici măcar lînă, a adăugat rîzînd părintele.

— Ba au ; dar n-ai tu foarfece să-i tunzi.

În cîteva zile, cu banii împrumutaţi, şi-a mobilat locuinţa şi, într-o după-amiază frumoasă de toamnă, s-a mutat în casa parohială. Ah, cît se simţea de fericit foindu-se şi dereticînd prin casa lui, şi cît de dulce-i era somnul în propriul său pat, pe pernele umplute cu pene smulse de mîinile mamei lui ! Cuprins de nostalgie, rămînea pierdut în gînduri... Îna-

inte de a adormi, numără grinzile odăii ca să nu uite ce-o să viseze.

Şi, de fapt, iată că n-a uitat : visul a fost foarte frumos. Se făcea că alerga după fluturi pe pajiştile satului său natal, căuta ouăle din cuiburi, pîndea popîndăi împreună cu prietenii săi de joacă ; ajunsese aproape să se încaiere cu Szabo Pali şi era gata să-i tragă o bătaie, ridicase chiar bățul, cînd cineva de afară zgîlțîi fereastra.

Preotul se trezi speriat şi, frecîndu-şi ochii, se strădui să se scuture de somnul dulce. Era dimineață ; razele soarelui pătrundeau în odaie.

— Ce este ? strigă.

— Deschide uşa, Jankó !

Jankó ! Cine-o fi de-l strigă Jankó, îi zice „tu" şi-i vorbeşte pe ungureşte ? Parcă ar fi unul dintre ortacii din vis de care abia se despărțise. Sări în grabă din pat şi fugi la fereastră.

— Cine-i acolo ? Cine mă strigă ?

— Eu sînt, badea Billeghi Máté, de-acasă. Ieşi afară, Jánoska, adică poftiți puțin pînă afară, domnule părinte, v-am adus ceva.

Preotul se îmbrăcă în fugă. Inima îi bătea înfiorată. Sufletul său simțitor părea că aşteaptă vîntul unor veşti rele. Descuie uşa tindei şi ieşi sub streaşină.

— Iată-mă, bade Billeghi Máté. Ce mi-ai adus ?

Dar Billeghi Máté nu mai era acolo, sta în drum lîngă căruța încărcată cu saci şi dezlega coşul în care se afla Veronka şi gîsca. Toropite, cele două iepe, Presura şi Rîndunica, îşi lăsaseră capetele în pămînt. Presura s-ar fi culcat oleacă, ba chiar şi încercase, dar nu putuse de oişte. Se lăsă pe-o parte, dar simți şleaurile cum o țin strîns şi situația ei de cal nu-i îngădui să stea mai comod atîta vreme cît era înhămată. Trebuie să se întîmple ceva cu totul ieşit din

comun, pentru ca un cal înhămat să vrea să se culce. Caii au un simț al datoriei foarte dezvoltat.

Billeghi Máté se întoarse și-l văzu pe preot în pragul casei.

— Hei, Jankó ! Da' mare-ai crescut ! Lungan te-ai făcut ! Ce s-ar minuna maică-ta, dacă ar mai trăi ! Fire-ar a dracului funia asta, că tare am mai înnodat-o.

Preotul înaintă cîțiva pași spre căruța unde Billeghi Máté se căznea să dezlege coșul. Cuvintele „dacă ar mai trăi" îl izbiră ca o piatră ascuțită în frunte ; capul începu să-i vîjîie, picioarele i se înmuiară.

— De mama vorbești, bade ? bîlbîi, alb ca varul la față. A murit mama ?

— Și-a dat sufletul, sărmana. Da' iată (între timp scoase din buzunar briceagul cu mîner de lemn și tăie sfoara) ți-am adus-o pe surioara ta, adică, Doamne iartă-mă, nu m-ajută capul, mereu uit că am de-a face cu domnul părinte... V-am adus surioara, părinte. Unde s-o pun ?

Acestea zise, luă de pe saci coșul în care fetița dormea liniștită lîngă gîscă. Gîsca îi purta de grijă ca o dădacă ; mișcîndu-și gîtul cînd la stînga, cînd la dreapta, nu sta locului o clipă, gonind muștele care cu multă plăcere s-ar fi așezat pe gurița roșie, dulce ca mierea, a fetiței.

Razele ostenite ale soarelui de toamnă învăluiau coșul și copilul adormit. Billeghi Máté, fixîndu-și întrebător ochii de culoarea apei asupra preotului, aștepta să-i spună ceva.

— A murit ? întrebă într-un tîrziu. Nu se poate. N-am avut nici un semn.

Ducînd mîna la frunte, strigă sfîșiat de durere :

— Nimeni, nimeni nu mi-a dat de veste. Nici măcar n-am fost la înmormîntare !

— Nici eu n-am fost, zise Billeghi, vrînd parcă să-l consoleze. Pe urmă adăugă duios : Domnul nostru atotputernic a luat-o la el, a chemat-o la tronul său. Nu ne lasă el pe nici unul aici. Fir-ar să fie broaştele-astea hîde, iată că am şi călcat una !

În curtea casei parohiale, acoperită cu lobodă şi ciumăfaie, broaştele ieşite din temelia umedă, plină de crăpături, a bisericii, să se încălzească oleacă la soare, săreau şi pleoşcăiau în voie.

— Unde să pun copilul ? întrebă din nou Billeghi, care, neprimind nici un răspuns, aşeză încetişor coşul sub streaşină.

Preotul, încremenit, cu sufletul zdrobit, rămăsese cu ochii pironiţi în pămînt. I se părea că pămîntul, cu casele, cu gardurile, cu Billeghi Máté şi cu coşul, îi fug de sub picioare, iar el stă, stă nemişcat, neînstare să se mai urnească din loc. În spatele lui, codrii de la Ukrica vuiau, iar vuietele lor se amestecau cu un zgomot de nepătruns, sfîşietor, asemănător cu glasul mamei lui. Tremurînd, asculta atent vuietul şi se străduia să desprindă sunetele ; dar cînd parcă era aproape să desluşească ba un sunet, ba altul, un şuierat straniu spinteca văzduhul şi le înghiţea. Totuşi asculta, asculta... Glasul mamei sale răzbătea prin tumultul pădurii : „Jankó, Jankó, să creşti copilul !"

Dar, pe cînd părintele János căuta să prindă din aer glasurile venite din altă lume, Billeghi Máté se simţi ofensat de muţenia lui... pentru că merita şi el măcar o răsplată călugărească (prin partea locului asta înseamnă : „mulţumesc").

— Dacă s-a întîmplat, s-a întîmplat, n-ai ce-i face, zise mînios, pocnind din bici. Rămîi cu Dumnezeu, domnule părinte ! Di, Presură !

Nici acum popa János nu răspunse nimic ; copleşit de durere, nu-şi mai da seama de cele ce se petreceau în jurul său ; caii porniseră şi, pe lîngă ei, întrucît

drumul suia la deal, mergea pe jos Billeghi Máté, bombănind despre rînduielile lumii acesteia : puiul, cînd ajunge păun, uită c-a fost odată pui. Sus pe colină, mai aruncă o privire în urmă şi, văzîndu-l pe feciorul dascălului de la Haláp încremenit în acelaşi loc, vroi parcă să aibă confirmarea că şi-a îndeplinit misiunea şi mai strigă o dată :

— Eu ţi-am predat ce-am avut de predat !

La acest strigăt, preotul tresări şi se dezmetici. Sufletul i se întoarse din trista rătăcire. Fusese plecat departe, pe urmele mamei sale, s-o caute şi să retrăiască iar clipele petrecute lîngă ea în trecut, să retrăiască împreună, măcar în închipuire, zilele pe care depărtarea i le-a răpit. I se părea că se aflase la patul de moarte al mamei lui, că îngenunchease şi se rugase acolo, iar gîndurile, vorbele pe care ea ar fi vrut să le rostească, ultimul ei suspin fuseseră încredinţate aerului, aerul le predase vîntului, iar vîntul, prin vuietul pădurii, i le strigase : „Creşte copilul, Jankó !"

Un fiu poate să afle vrerea mamei lui din clipa morţii, şi ultima ei dorinţă, chiar dacă nu se află lîngă ea. Gîndul ei nu e nevoie să fie aşternut pe hîrtie, nu e nevoie să fie transmis prin cabluri electrice, există alte forţe, mai mari şi mai presus decît ele pentru aceasta. În prima clipă, János se simţi ispitit să fugă după badea Billeghi Máté, să-l roage să se oprească şi să-i povestească tot ce ştia despre mama lui, să-i spună cum a trăit ea în ultimii doi ani, cum a murit, cum au înmormîntat-o, adică tot, tot. Dar căruţa lui Haláp era departe... Zărind coşul, toate gîndurile părintelui János se îndreptară către el.

În coş dormea surioara lui. Tînărul paroh n-o cunoştea, n-o văzuse niciodată. Pentru ultima dată fusese acasă la înmormîntarea tatălui său ; mama lui trimisese o căruţă după el ; acum nimeni nu i-a dat de veste. Atunci Veronka nu venise încă pe lume ; din

scrisorile mamei lui aflase că se născuse, dar epistolele ei erau întotdeauna atît de sfioase şi atît de scurte.

János se apropie de coş şi privi obrăjorii bucălaţi şi drăgălaşi. Are ceva din mama, îşi zise ; apoi, pe măsură ce o privea, faţa fetiţei începu să crească, să se schimbe şi înaintea ochilor săi tremurători apăru deodată mama lui. Doamne-Dumnezeule, ce minune, ce nălucire ! Dar totul nu ţinu decît cîteva clipe. Din nou văzu chipul fetiţei. Oh ! de-ar deschide ochişorii ! Tare ar fi vrut János să-i vadă ochii deschişi, dar ea nu-i deschise, numai genele lungi mijeau din orbite ca nişte ciucuri negri de mătase.

„Şi-acum eu trebuie s-o cresc ?" gîndi János şi un val de căldură nemărginită îi cuprinse inima. „Şi-am s-o cresc. Dar cu ce, Dumnezeule, cu ce, cînd nici eu n-am ce să mănînc ? Ce să mă fac, Doamne ? Ce să mă fac ?"

Ca întotdeauna cînd deznădejdea îi cuprindea inima şi nu ştia încotro să se îndrepte, preotul se gîndi la Dumnezeu ; astfel şi de data aceasta, intră în biserică să se roage. Casa Domnului era deschisă ; două bă-buţe tocmai spoiau pe dinăuntru.

Popa János nu se apropie de altar, din pricină că cele două bătrînele trebăluiau chiar pe-acolo, ci se opri la intrare, lîngă vasul cu apă sfinţită, şi îngenunche în faţa chipului lui Isus din lemn şi tablă.

UMBRELA ŞI SFÎNTUL PETRU

Da, preotul căzu în genunchi în faţa lui Isus. Apelă la Isus, la Domnul nostru Isus Cristos.

Ce fericire este pentru omenire acest Isus, acest Dumnezeu care a fost om. Eu nu ştiu cum este Dumnezeu, ştiu însă cum este Isus. Isus îmi este cunoscut

și este cunoscut tuturor. Știu ce-a făcut, știu ce-a gîndit, ba îi cunosc și chipul. Sufletul mi se umple de liniște nu atît la gîndul că el e Domnul meu, cît la gîndul că este cunoscutul meu.

Faptul că acum două mii de ani a trăit pe pămînt un cunoscut de-al meu parcă întărește unitatea lumii. Oamenii de atunci și cei ce au trăit în urma lor, toți au devenit țărînă, din țărînă a crescut iarbă, din iarbă numai Dumnezeu știe ce s-a făcut, dar el, cunoscutul meu, el a trăit întotdeauna, a fost întotdeauna și va fi întotdeauna.

Cînd călătoresc în țări străine, printre popoare străine, unde chipurile oamenilor sînt altfel, animalele sînt altfel, ierburile sînt altfel, unde chiar și cerul e altfel, acolo, în înstrăinarea înspăimîntătoare, unde mă simt singur ca într-un deșert, sînt ispitit să cred că nu-mă mai aflu în lume și, deodată, în preajma unei așezări omenești, pe marginea drumului, dau cu ochii de o cruce pe care zace răstignit un om de tablă cu răni sîngerînde : e cunoscutul meu.

Ah, iată-l ! Și aici îl întîlnesc ! Și nu mai sînt singur, nu mă mai simt părăsit. Cad în genunchi în fața lui și, asemenea preotului János în biserică, îi spun ce-mi apasă inima.

— Ajută-mă, Doamne Isuse ! se ruga tînărul paroh. Mama a murit ; mi-au adus surioara și eu trebuie s-o cresc. Sînt sărac, sînt neajutorat, nu știu să îngrijesc de un copil. Luminează-mă, Isuse ! Și aruncă-mi din cornul belșugurilor tale nesfîrșite cele ce sînt trebuincioase ca s-o pot hrăni, s-o pot îngriji. Fă, Doamne Isuse, o minune !

Fiul lui Dumnezeu, zugrăvit pe tablă, parcă asculta glasul celui ce se ruga, iar umbrele zidurilor și fîșiile de lumină ce străbăteau prin ferestre se împreunau tremurînd asupră-i, cînd deodată chipul greu îndurerat începu să zîmbească și, dînd din cap, spuse :

— Bine. Am înţeles. Ştiu tot. Am să te ajut.

Preotul rămase multă vreme adîncit în rugăciune, luînd-o iarăşi şi iarăşi de la început, aşa încît uitase de tot ce-l înconjura. Între timp, cum se întîmplă adesea toamna, după o căldură înăbuşitoare, aproape nefirească, deodată cerul se întunecă, se strînseră nori negri şi se dezlănţui o furtună. Cînd ieşi din biserică, ploua cu găleata. De pe munţii învecinaţi curgeau la vale şuvoaie năvalnice de apă, iar vitele mugind alergau pe uliţi.

János se îngrozi.

— Am lăsat copilul sub streaşină. Vai, să ştii că s-a prăpădit !

Ca ieşit din minţi fugi spre casă şi rămase uluit în faţa priveliştei pe care o văzu.

Coşul era în acelaşi loc. Copilul în coş, gîsca lipăia prin curte, potopul nu mai contenea ; sub streaşină, puhoiul de apă curgea gîrlă pe sub coş, dar fetiţa era uscată, neatinsă, peste coş fiind deschisă o uriaşă umbrelă roşie, decolorată. Era plină de petice, încît abia se mai putea distinge pe margine chenarul cu flori mărunte, după moda veche.

Tînărul paroh, plin de recunoştinţă, ridică privirile spre cer, scoase fetiţa din coş, o sărută pe obraji şi, la adăpostul umbrelei, o duse în casa sărăcăcioasă.

Acum fetiţa avea ochii larg deschişi ; erau albaştri şi, plini de uimire, îl priveau pe preot.

— Mare noroc am avut, mormăi el ; dacă s-ar fi udat, putea să se aleagă cu o răceală din care să i se tragă moartea, căci n-aveam să-i dau schimburi uscate.

Dar de unde să fi apărut umbrela asta deasupra ei ? E de neînţeles ! În Glogova nimeni n-are umbrelă.

Pe la casele vecine, ţăranii săpau şanţuri prin curţi ca să se scurgă apa. Părintele îi întrebă pe toţi de-a rîndul :

— Nu cumva aţi văzut cine-a fost la copil ?

Pe copil îl văzuseră, dar, după cîte ştiau, nimeni nu fusese prin preajma lui.

Bătrîna văduvă a lui Adamecz Mátyás, fugind de pe cîmp cu un cearşaf pe cap, văzuse cum tocmai atunci pogora din cer un fel de glob roşu. Stană de piatră să se facă (zicea bătrîna Adamecz), dacă nu e adevărat că însăşi Fecioara Maria în persoană a trimis pe pămînt acest obiect întru ocrotirea orfanei.

— Bătrîna Adamecz pălăvrăgeşte verzi şi uscate! Îi cam place să tragă la măsea, nu e de mirare că vede mai multe decît ar trebui. Şi în vara trecută, în ajun de sîn-Petru şi Pavel, noaptea, uşile raiului s-au deschis în faţa ei şi-a auzit cîntînd oştile îngereşti, îndreptîndu-se în procesiune spre Domnul Dumnezeu care şedea pe tronul său de rubine. Printre cei din alai mergea şi nepotul ei, Plachta Jankó, mort acum trei ani, îmbrăcat cu izmenuţele lui albe de giulgiu şi cu ilicelul roşu (pe care chiar bătrîna Adamecz i-l cususe); printre ei a zărit şi cîţiva dintre glogovenii morţi în ultimele decenii, păşind încet, solemn, în acordurile muzicii cereşti, toţi îmbrăcaţi în veşmintele cu care fuseseră îngropaţi.

Nu e de mirare că, după acea zi de sîn-Petru şi Pavel, de îndată ce vestea vedeniei s-a răspîndit, văduva sfîntă a ajuns foarte căutată : unul după altul veneau sătenii ai căror răposaţi zăceau sub pămînt s-o întrebe dacă nu cumva i-a văzut pe cei dragi acolo sus în cer. „Pe fetiţa mea n-ai văzut-o ?“ „Dar pe tăicuţul ?“ „Pe bărbatul meu, sărmanul, nu l-ai văzut ?“

Şi credeau — deoarece aveau motive să creadă — că bătrînei Adamecz forţele cereşti îi dezvăluiesc mai multe decît altor muritori. Au nu cu Flinta András, răposatul ei tată, căruia i se dusese faima, de tîlhar ce era, au nu cu el se întîmplase o adevărată minune ? Acum opt ani, cînd s-a construit şoseaua, s-a tăiat o

bucată de teren din cimitirul Glogovei ; dezgropîndu-l cu acest prilej pe Flinta ca să-l mute în altă parte, oamenii au văzut cu mare mirare că cel dezgropat avea barbă, cu toate că, atunci cînd își dăduse duhul, văcarul Gundoros Tamás — după cum cinci martori mărturisesc — îl bărbierise și-l perdăfuise strașnic.

Prin urmare, faptul că bătrînul Flinta se află acum în ceruri este tot așa de neîndoielnic ca și „doi și cu doi fac patru" ; iar dacă dumnealui, care a fost un șarlatan fără pereche, a ajuns în rai, nu mai încape îndoială că, din cînd în cînd, lasă ușa cerurilor deschisă, pentru ca fiică-sa, Agnisa, să tragă cu coada ochiului pe-acolo...

Însă nu-i mai puțin adevărat că Kvapka Pál, clopotarul, pretindea altceva. Kvapka Pál pretindea că, după izbucnirea furtunii, cînd trăgea clopotele ca să risipească norii, întorsese puțin capul și văzuse pe drum un moșneag, ce semăna a evreu, pășind trudit spre casa parohială și ținînd în mînă uriașul taler de pînză roșie pe care părintele l-a găsit deasupra coșului. Kvapka nu dăduse prea mare atenție întîmplării, pe de-o parte pentru că era somnoros, pe de alta pentru că vîntul îi aducea praful în ochi, așa încît ceea ce văzuse nu i-a rămas în minte decît vag ; dar pentru ceea ce i-a rămas în minte, e gata oricînd să jure. (Și Kvapka Pál e om de cuvînt.)

Omul acela care semăna a evreu mai fusese văzut și de alți săteni. Era bătrîn, înalt, cu păr cărunt, cu spatele gîrbovit și ținea în mînă un baston al cărui mîner era răsucit ca o coadă de purcel. În dreptul fîntînii Pribileștilor, vîntul îi smulsese pălăria din cap și-i dezvăluise în creștet o chelie albă, mare cît un taler.

— Să mor eu, zicea paraclisierul (el îl văzuse fără pălărie), dacă nu arăta ca sfîntul Petru din icoana de

la biserică. Era leit sfîntul Petru, numai cheile îi lipseau din mînă.

De la fîntîna Pribileştilor, pornise de-a dreptul spre cîmpul de lucernă al lui Stropov István, în care scăpase vaca cea împungace a lui Krátki ; fusese cît pe-aci să-l ia în coarne pe bătrînul evreu. Acesta o lovise cu bîta şi de-atunci (familia Krátki e martoră) vaca dă unsprezece căni de lapte pe zi. Pînă atunci era o minune dacă dădea patru.

Bătrînul necunoscut, ajuns în capul satului, o întrebase pe slujnica morarului care e drumul spre Lehota. Erzsi îl îndrumase, iar el pornise la deal pe cărarea bătătorită. Acum, după atîta vreme, lui Erzsi i se pare că, aşa cum suia dealul, parcă i se făcea în jurul capului un cerc luminos strălucind...

De bună seamă că a fost sfîntul Petru ! La urma-urmei, de ce n-ar fi fost ? Doar odinioară umblase destul pe-aci, bătuse destul drumurile astea împreună cu Domnul nostru Isus Cristos. De altminteri au rămas atîtea cronici despre faptele săvîrşite de el pe pămînt, încît şi după o sută de generaţii oamenii le mai povestesc. Iar ce s-a putut întîmpla o dată, nu e imposibil să se întîmple şi a doua oară. Din om în om s-a răspîndit în sat vestea minunată că-n ceasul năprasnicei ruperi de nori Domnul a trimis din cer un cort de pînză ca s-o ferească de ploaie pe surioara preotului. Ocrotitorul orfanilor şi celor neajutoraţi îi dăduse poruncă chiar bătrînului sfînt Petru să dea o fugă pînă jos pe pămînt.

După cele întîmplate, fetiţei a început să-i meargă tare bine. Muierile s-au aşternut pe frămîntat colaci, pe fiert păsat cu lapte, pe copt cornuri cu mac ca să le ducă micuţei. Părintele abia mai pridídea să-ntîmpine-n prag femeile ce aduceau în blide acoperite cu ştergare albe ca zăpada plocoane care de care mai

gustoase. Se minuna popa János văzîndu-le năboind fără contenire.

— Părinte dragă, v-am adus nişte prăjiturele. Am auzit c-a sosit surioara dumneavoastră şi m-am gîndit c-o să-i cadă bine cîteva îmbucături alese. Ar putea fi ele şi mai bune, nu-i vorbă, dar omul sărac coace din ce poate. Inimă avem foarte bună, părinte dragă, dar făina noastră nu e de soi ; hoţul de morar a ars-o niţel, mai bine zis a ars partea pe care n-a furat-o, nemernicul, arde-l-ar focul ! Îmi daţi voie să văd îngeraşul ? Zice lumea că e frumoasă ce nu s-a mai pomenit.

Cum să nu le-o arate ? Cum să nu le lase pe toate să se apropie de Veronka, s-o mîngîie, s-o giugiulească, să-i sărute obrajii ! Unele îi sărutau şi picioruşele.

Preotul adesea întorcea capul, ca să nu i se bage de seamă lacrimile de emoţie care i se prelingeau din ochi, în timp ce, ros de mustrări de conştiinţă, îşi reproşa :

„Greşit i-am mai judecat eu pe oamenii aceştia. Nu se află pe lume oameni mai buni decît glogovenii, şi cît ţin ei la mine ! Nu-mi vine a crede că mă iubesc atîta de mult !"

Către seară sosi şi bătrîna Adamecz care pînă acum nu făcuse prea mare caz de noul preot şi care, pe motiv că lui tătîne-său îi crescuse barba în mormînt (intrînd astfel şi el oarecum printre sfinţi), socotea că e-n dreptu-i să se amestece în treburile bisericeşti.

— Părinţele dragă, îi spuse, fetiţei i-ar trebui o dădacă.

— I-ar trebui, nu-i vorbă, zise preotul îngîndurat, dar parohia e cam săracă.

— Sărac e diavolul, izbucni bătrîna Adamecz, pentru că n-are suflet. Noi însă avem. Şi, la urma-urmei, părintele nu ştie nici s-o îmbrace, nici s-o spele şi nici

să-i împletească fetiței codițele. Și-apoi, copilul cere de mîncare și-n timpul zilei, iar cantorul nu vă poate hrăni și pe dumneavoastră și pe copil. Trebuie să gătiți acasă, părințele. Asta v-o spun eu, bătrîna Adamecz. Clopotarul nu e harnic să vă facă decît treburile gospodărești, de unde să se priceapă nătîngul ăla să îngrijească un copil.

— Așa e, ai dreptate, dar cum să găsesc pe cineva ?

— Auzi vorbă, cum să găsești ? Păi eu unde sînt ? Pe mine Dumnezeu m-a făcut anume să slujesc la parohie, cu mine nu se stîrnește nici un fel de bănuială.

— Da, da, zise popa șovăind, dar de unde să iau eu banii de simbrie ?

Bătrîna Adamecz își puse mîinile în șolduri :

— De asta ne îngrijim noi doi, părinte : adică eu și cu Dumnezeu, Are să-mi plătească el în locul dumitale, părințele. Chiar seara asta intru în slujbă și-mi aduc și vasele de bucătărie.

Preotul era din ce în ce mai uimit. Dar și mai uluit fu Úrszinyi cînd veni spre seară la prietenul său și află toate cele petrecute în cursul zilei ; iar cînd preotul îi povesti oferta bătrînei Adamecz, își împreună mîinile zicînd :

— Bătrîna Adamecz ? Hîrca aia bătrînă ? Fără leafă ? Pe nădejdea că-i va plăti Dumnezeu? Ei, János, o minune ca asta, anume ca un glogovean să-l ia pe Dumnezeu drept chezășie a unei plăți, încă nu s-a mai pomenit. Să știi că i-ai vrăjit pe glogoveni.

Preotul zîmbea în tăcere, inima îi tremura de evlavie. Vedea și el că se întîmplase o minune. Totul era atît de neobișnuit, de neînchipuit. El însă cam bănuia de unde izvorau asemenea schimbări. Ruga, pe care îngenuncheat pe piatra rece a bisericii, o înălțase către Isus, i se împlinise. Isus deschisese inimile aspre ale glogovenilor și le trimisese o parte din inima lui. Spiri-

tul lui Isus se simte pe chipul şi în purtarea acestor oameni... S-a petrecut într-adevăr o minune !

Poveştile despre umbrelă ba nu i-au ajuns la ureche, ba le-a primit zîmbind neîncrezător cînd a auzit vreuna. E drept că nu pricepea cum ajunsese umbrela deasupra coşului, un timp chiar s-a mirat, pe urmă însă nu i-a mai dat nici o atenţie şi-a rezemat-o într-un colţ s-o aibă la îndemînă dacă s-o prezenta proprietarul să şi-o ceară. Cu toate că nu făcea nici cinci parale !

Dar întîmplările acelei zile nu s-au oprit aici. Seara, cu iuţeala fulgerului s-a răspîndit vestea că nevasta lui Gongoly Mihály, bogătanul Glogovei, s-a înecat în Biela Voda care, din cauza ruperii de nori, s-a umflat de era să iasă din albie. Biata femeie a vrut să treacă podeţul ca să-şi aducă gîştele rămase pe celălalt mal. Adusese sub braţ gîscanul şi-o gîscă cu moţ negru, dar, cînd să mai treacă o dată să le ia şi pe celelalte două, i-a alunecat piciorul şi-a căzut în torentul spumegînd. În dimineaţa acelei zile rîul avea atîta apă cîtă ar fi băut o capră dintr-o singură înghiţitură, dar pe la prînz se umflase de-ajunsese ca un şuvoi sălbatic ; şi, întrucît nimeni nu era prin apropiere, sărmana femeie a fost înghiţită pe veci. Toată după-amiaza au căutat să-i dea de urmă, au răscolit şura, podul, pivniţa, şi tocmai seara, lîngă Lehota, apa i-a aruncat leşul la mal. Acolo au găsit-o lehotenii şi, recunoscînd-o, unul dintre ei a alergat să-l vestească pe Gongoly Mihály.

Această nenorocire făcuse mare vîlvă în sat. Oamenii se strînseră pîlcuri, pîlcuri prin faţa porţilor.

— Eh, Dumnezeu nu-i cruţă nici pe cei bogaţi !

Klincsok György bătu şi la uşa popii :

— Poimîine avem înmormîntare mare !

Apoi clopotarul trecu şi pe la cantor, nădăjduind un păhărel de rachiu pentru vestea cea bună :

— Ei, domnule cantor, îi spuse, gîndește-te bine la ce ai de făcut. Avem mort gras. O să trebuiască stihuri frumoase.

Într-adevăr, a treia zi a avut loc înmormîntarea. De mult nu mai fusese o înmormîntare ca asta în Glogova. Domnul Gongoly l-a chemat și pe popa de la Lehota, ca să slujească doi preoți ; coșciugul l-a adus de la Beszterce, schimbînd mai multe rînduri de cai, iar crucea o dusese la Kopanica ca s-o vopsească în negru dulgherul și să scrie cu litere albe numele răposatei și ziua cînd s-a înecat. A venit foarte multă lume, cu toate că n-a fost vreme bună ; tocmai cînd preotul, înveșmîntat în odăjdiile cuvenite, însoțit de ministranți[1], a pornit spre casa moartei, a început iarăși o ploaie torențială, așa încît a fost silit să-l trimită pe Kvapka acasă :

— Dă fuga, te rog, și adu-mi umbrela. E sprijinită în colțul de lîngă scrin.

Kvapka Pál a holbat ochii la părinte. Habar n-avea ce-i aia „umbrelă".

— Ei, omule, a zis părintele nerăbdător, vreau să spun roata aia mare de pînză, pe care am găsit-o alaltăieri deasupra coșului în care era sora mea.

— Aha, acum înțeleg.

Părintele, ca să nu-l plouă, s-a adăpostit sub streașina casei lui Majgó Péter pînă cînd, fără zăbavă, Kvapka, iute de picior cum era, a sosit cu umbrela pe care sfinția-sa, spre uluirea tuturor, dintr-o singură mișcare a mîinii a deschis-o, rotundă și mare, de parcă erau sute de aripi de liliac lipite una de alta. Apoi, prinzînd-o de mîner, a ridicat-o deasupra capului și a pornit încet, măreț, neatins de picăturile de ploaie care cădeau

---

[1] *Ministrant*, în bisericile catolice, băiat îmbrăcat în alb care-l ajută pe preot în timpul slujbei religioase.

pocnind mînioase pe această construcţie ciudată şi se scurgeau uşor, liniştit, pe margini.

La înmormîntare toată lumea căscase ochii la umbrelă. Femeile, bărbaţii şuşoteau între ei :

— Pe asta a adus-o sfîntul Petru !

Numai stihurile frumoase ale cantorului le mai stîrniseră oleacă atenţia. Hohotele de plîns izbucniseră ici şi colo în trista adunare, cînd, în numele moartei, cantorul rostise cele mai sfîşietoare vorbe de bun-rămas :

Rămîneţi cu bine, vecini buni şi dragi,
Lajkó Pál cumetre, Klincsok György cumnate !

Ai lui Lajkó Pál, toţi, s-au pus pe plîns, iar nevasta lui Klincsok, încîntată, a exclamat :

— Doamne-Dumnezeule, cum de-a putut zice atît de frumos ?

Această exclamaţie a sporit elanul cantorului care, ridicînd vocea, a pomenit, în numele moartei, în stihuri şi mai pline de sentiment, toate rudele şi toţi cunoscuţii, aşa încît nimeni nu a rămas cu ochii neînlăcrimaţi.

Abia au îngropat-o pe soţia lui Gongoly, bătrînele din sat nici nu isprăviseră comentariile despre frumoasa înmormîntare şi despre văduvia lui Gongoly — iartă-le, Doamne, cleveteala — că şi începu să se vorbească de Gongoly care, încă de la înmormîntare, urmărea cu ochii lui de uliu pe frumoasa Tyurek Anna, aşa încît şi orbii ar fi putut să pună rămăşag că vestita scurteică [1] a nevestei lui Gongoly nu va sta multă vreme fără stăpînă. Şi, cum vă spuneam, abia se dezmeticiră glogovenii după rachiul pe care-l băuseră la pomana moartei, că fură nevoiţi să sape din nou o

[1] Fiecare slovac înstărit îi cumpără soţiei sale o haină cu guler de blană ; acest veşmînt scump pe care femeile nu-l poartă decît la biserică, aruncat peste umeri, rămîne în familie timp de patru-cinci generaţii.

groapă. După nevasta lui Gongoly, muri Srankó János, care îi dădea tîrcoale femeii încă de pe vremea cînd era nevastă tînără. Iar acum, parcă s-ar fi învoit, au plecat împreună. Aproape că era firesc să se întîmple așa. De altfel lumea zicea că uneori, cînd lucra pe cîmp, nevasta lui Gongoly pierea printre lanurile de orz, pentru ca în curînd să răsară de pe undeva și Srankó și să piară și el în orz. Of, și orzul ăsta blestemat! Atîta de înalt crește, de acoperă toate zmintelile oamenilor!

Și de data aceasta, cele două umbre dispărură una după alta în nesfîrșita nimicnicie... A doua zi după înmormîntare, dimineața, îl găsiră pe Srankó mort în pat; se vede că îl lovise damblaua, „trăsnetul morții".

Srankó era și el om înstărit, „magnaci"[1], avea trei sute de oi pe pășunea din hotarul satului și mult pămînt bun, prin urmare și lui i se cuvenea înmormîntare cu alai mare. Așa a și fost; văduva lui nu se scumpi, se duse în persoană la învățător și la popă și ceru să fie totul ca la înmormîntarea nevestei lui Gongoly. Să coste cît o costa, căci nici neamul Srankó nu e mai prejos decît al lui Gongoly.

Să aibă la înmormîntare doi preoți, patru copii ministranți în haine negre, să se tragă clopotele fără încetare... și toate celelalte, după datină.

Părintele János, mulțumit, dădu din cap:

— Totul va fi cum doriți.

Apoi părintele socoti cît are să coste.

— Vra să zică așa, zise văduva lui Srankó; dar, părinte, vă rog să puneți la socoteală și pe *aia roșie*, să vedem cu cît are să coste mai mult.

— Care *aia roșie*?

[1] În Slovacia, primii doisprezece țărani dintr-un sat, în ordinea avuției, se numesc „magnaci"; denumirea derivă, bineînțeles, din cuvîntul unguresc *magnat*.

— Aia pe care la înmormîntarea nevestei lui Gongoly ați ținut-o deasupra capului. Era minunată.

Preotul nu se putu stăpîni : îl umflă rîsul.

— Asta nu e cu putință !

Văduva lui Srankó, jignită, ridicînd mîndră capul, se răsti la el :

— De ce să nu fie cu putință ? Banii mei nu sînt la fel ca ai lui Gongoly ? Spuneți și dumneavoastră !

— Dar, femeie dragă, la înmormîntarea de ieri a plouat, iar mîine, după toate semnele, va fi vreme frumoasă.

Văduva lui Srankó însă una știa și bună ; și fiind mai vrednică de gură decît părintele, n-a fost chip să se lase convinsă.

— Ei, și ce dacă atunci a plouat ? Cu-atît mai mult o puteți aduce acum, părințele dragă, pe *aia roșie*, că nici nu se udă, draga de ea. Și-apoi, sărmanul meu răposat merită să i-o aduci. N-a fost el, săracul, mai prejos de nevasta lui Gongoly. Bărbatul meu a fost și primar în sat, a făcut și ctitorie, acum cinci ani el a adus de la Banská-Bistrica lumînările alea tărcate de la altar, iar velința cea mare din biserică a lucrat-o nepoata lui. Așa că trebuie s-o aduci și pe *aia roșie*.

— Nu poți să-mi ceri să mă fac de rîs, să prohodesc de sub umbrelă cînd e vreme frumoasă și cer senin. Renunță la toana asta, femeie dragă !

Văduva lui Srankó însă începu să se bocească, întrebîndu-se cu ce-o fi greșit ea să pățească asemenea rușine, să-i refuze slujitorul lui Dumnezeu cinstea ce se cuvine unui mort, cinste ce le cade bine și celor vii. Ce-o să zică satul ? O să se spună că văduva lui Srankó nu i-a făcut bărbatului ei nici măcar o îngropăciune ca lumea, l-a aruncat în groapă ca pe-un cerșetor.

— Vă rog, domnule părinte, vă rog mult, îl imploră ea, și, în timp ce-și ștergea ochii cu năframa,

atîta răsuci cu degetele un colț încoace și-ncolo, încît se dezlegă nodul și căzu o hîrtie de zece fiorini.

Văduva lui Srankó ridică hîrtia de pe jos și, sfioasă, o puse discret pe masa preotului.

— Dau asta pe deasupra, numai să fie cu toată fala cuvenită, vă rog frumos.

La această scenă interveni și bătrîna Adamecz, venind din bucătărie ca o vijelie, cu șorțul dinainte și cu o lingură de lemn în mînă :

— Are dreptate, părinte ; Srankó a fost dreptcredincios. Nu sînt adevărate toate cîte se clevetesc pe seama lui. Și chiar de-ar fi adevărate, rușinea ar fi a nevestei lui Gongoly — Dumnezeu s-o odihnească. Și dacă la ea a fost de față umbrela sfîntă, nu văd de ce n-ar fi și la el. Iar dacă Dumnezeu e mîniat pentru cele petrecute între ei, atunci e tot una dacă se mînie și mai tare ; și dacă nu e mîniat, apoi n-o să se mînie nici de data asta.

— Ia cată-ți de treabă, mătușă Adamecz ! Nu ți-e rușine să spui asemenea vorbe necugetate ? Să mă lăsați în pace cu prostiile astea ! Ceea ce vreți voi este pur și simplu o prostie.

Dar cele două femei nu se lăsară. „Noi știm ce știm și pe noi domnul părinte nu ne poate amăgi". Și-atîta l-au rugat să-l prohodească și pe Srankó János tot de sub umbrelă, atîta au stăruit, că pînă la urmă părintele s-a învoit, adăugînd :

— Dacă pînă atunci nu vine stăpînul ei s-o ceară. Pentru că, de bună seamă, cineva a lăsat-o aici și, dacă vine după ea, trebuie să i-o dau.

Bătrîna Adamecz, privind-o cu coada ochiului pe văduva lui Srankó, zise :

— Pe nădejdea asta, putem dormi liniștite. Cel care a adus umbrela, vine o dată la o mie de ani pe pămînt.

Întrucît nimeni nu veni să ceară umbrela, a doua zi, deşi era o după-amiază frumoasă, senină, fără urmă de nor pe bolta cerească, tînărul preot deschise umbrela şi, la umbra ei, porni în urma coşciugului spre cimitir.

Patru bărbaţi vînjoşi : Szlávik, Lajkó şi cei doi fraţi Magát, cît nişte huidume, duceau pe umeri năsălia cu coşciugul. Dumnezeu a vrut ca în dreptul fierarului unul dintre fraţii Magát să se împiedice de un bolovan şi să cadă. Lajkó Pal, care mergea agale în urma lui, se sperie, se cutremură, se pierdu cu firea, năsălia se înclină într-o parte şi coşciugul căzu pe pietrele de pe drum.

Pîrîind cumplit, coşciugul crăpă, se sparse, linţoliul de dantelă se rupse, apoi se văzu şi mortul care, de straşnică zguduitură se trezi din moarte, respiră adînc, se mişcă şi zise suspinînd :

— Dumnezeule, unde sînt ?

Mare fu mirarea tuturor, întreg alaiul rămase înmărmurit. Între timp, aduseră degrabă din casa fierarului o pilotă şi nişte perne, le aşternură în căruţa la care tocmai lucra meşterul, aşezară acolo mortul înviat prin minunea Domnului şi, transformînd cortegiul funerar într-o procesiune de preamărire a lui Dumnezeu, intonară cîntece de slavă şi-l duseră acasă pe bietul Srankó János, care pe drum îşi reveni atît de bine, încît ajuns acasă ceru îndată de mîncare.

Îi aduseră o ulcică de lapte. Srankó clătină din cap. Atunci Lajkó îi întinse clondirul cu rachiu umplut pentru pomană şi Srankó zîmbi.

De la acest eveniment neobişnuit se trage de fapt legenda umbrelei, legendă care s-a răspîndit, zburînd peste păduri de brad, peste stîncile cu frunţile proptite-n cer, tot mai departe, mai departe, tot mai bogată, mai proaspătă şi mai împodobită cu alte şi alte amănunte.

Dacă se afla vreo scobitură pe vreo stîncă — era urma piciorului sfîntului Petru; dacă undeva în hotarul satului înflorea o floare de culoare neobişnuită — locul fusese atins de toiagul sfîntului Petru. Totul, absolut totul vestea că sfîntul Petru trecuse de curînd prin Glogova. Şi, zică cine ce-o vrea, asta-i mare lucru!

Astfel, umbrela se înveşmîntă în lumina fermecată a misticismului. Chipul în care ajunsese ea deasupra coşului Veronkăi era învăluit într-o ceaţă misterioasă. Superstiţia caută ceaţa, iar ceaţa atrage superstiţia. Amîndouă îşi înhăţară prada: prăpădita de umbrelă.

Şi vestea se duse departe, de-a lungul Bielei Voda; peste tot, în jurul focurilor de la stîne, la clăcile de prin sate, slovacii povesteau despre umbrelă, pentru că nemaipomenita întîmplare le îndestula închipuirea, le stîrnea curiozitatea şi îi minuna. Li se părea că-l văd aievea pe sfîntul Petru, chelarul raiului, coborînd să aducă umbrela care s-o ferească de ploaie pe surioara preotului. Dar oare cum a pogorît din cer? De bună seamă s-a aşezat pe un nor care l-a adus pînă pe pămînt şi l-a lăsat pe un vîrf de munte.

Pe urmă povesteau despre puterile minunate ale umbrelei, pe care mortul, cum a zărit-o, a înviat, şi-astfel legenda pluteşte mereu mai departe, tot mai departe, ducînd cu ea numele preotului din Glogova şi-al surioarei sale. (Halal de flăcăul care o va lua de nevastă!) Iar cînd moare un om înstărit, pînă în al zecilea sat îl cheamă pe popa János la înmormîntare cu dalmatica [1] şi cu umbrela devenită relicvă sfîntă. Dar nu e chemat numai la înmormîntări, ci şi să spovedească pe cei bolnavi, pe cei aflaţi pe patul de moarte, nevoit

[1] Odăjdii purtate de preoţii romano-catolici în timp ce oficiază slujba.

uneori să bată drumuri lungi, de două zile, cu condiția să deschidă umbrela sfîntului Petru la căpătîiul bolnavului în timp ce-l spovedește. Nu se poate să nu-i fie de folos bolnavului : dacă nu-l tămăduiește de boală, măcar îi ușurează sfîrșitul.

Tinerele perechi, de asemenea, dacă vor să facă nuntă mare — și, de obicei, toți vor — după ce îi cunună la ei acasă preotul din sat, se duc și la preotul din Glogova, pentru ca acolo, sub umbrelă, să le unească mîinile încă o dată. Aceasta fiind unirea cea adevărată. Clopotarul Kvapka ține deasupra lor sfînta ciupercă de pînză, adunînd în schimb și în chimirul lui cîțiva bani de argint. În ceea ce-l privește pe popa din Glogova, banii și darurile curg gîrlă, de parcă-i sînt aduse cu sacul.

La început s-a codit destul, dar încetul cu încetul a început să creadă și el că umbrela roșie, care din zi în zi devenea și mai decolorată și jerpelită, s-ar putea să fie de obîrșie dumnezeiască. De fapt, el însuși văzuse cum, după rugăciunea aceea, umbrela a răsărit ca o minune întru ocrotirea copilei, și cum de la ea i se trage lui și bunăstarea și norocul pentru care se rugase.

„Doamne Isuse, spusese în dimineața aceea tristă, fă o minune ca să pot crește copilul."

Și iată că minunea se făcu. Banii, bunăstarea, norocul se revarsă din această umbrelă zdrențuită, de parcă ar fi mielușeaua din poveste, din lîna căreia, cînd se scutura, cădeau salbe de aur.

Vestea umbrelei ajunse pînă în cercuri înalte. Excelența-sa episcopul din Beszterce îl convocă pe preotul din Glogova cu umbrela și, după ce o examină și ascultă povestea ei, plin de evlavie își făcu cruce și spuse :

— *Deus est omnipotens.* [1]

Cu alte cuvinte, şi el credea în povestea umbrelei.

Peste cîteva săptămîni, episcopul merse mai departe. Îi porunci părintelui János să nu mai ţină relicva sfîntă în casa lui, ci în altar, printre obiectele bisericeşti. Părintele János însă îi răspunse că, de fapt, umbrela nu e a lui, ci a surioarei lui, Bélyi Veronka, şi deci el n-are dreptul să i-o ia şi să o treacă în avutul bisericii ; dar că, de îndată ce fetiţa va ajunge la majorat, fără îndoială că o va dărui ea singură bisericii.

Dar de pe urma umbrelei nu se pricopsi numai popa — care curînd îşi cumpără boi de jug, o trăsură cu doi cai, îşi înjghebă o gospodărie îmbelşugată, iar peste cîţiva ani îşi zidi şi o căsuţă frumoasă de piatră — ci se ridică şi comuna Glogova. Vara roiau cucoanele venite de la băile de prin împrejurimi, de multe ori chiar şi contese (mai cu seamă contese bătrîne), ca să poată spune sub umbrelă o rugăciune. Pentru acestea se clădi, peste drum de casa parohială, un han cu firma „La Umbrela Făcătoare de Minuni". Într-un cuvînt, Glogova se ridica văzînd cu ochii ; de ruşinea numeroşilor vizitatori, localnicii dărîmară vechea clopotniţă şi înălţară în locul ei un turn frumos, cu acoperiş de plumb, şi aduseră două clopote noi de la Beszterce. Iar Srankó János, întru pomenirea întoarcerii lui din lumea morţilor, puse să se sculpteze o minunată statuie a Sfintei Treimi pe care o aşeză în faţa bisericii. Guvernanta (pentru că, cu timpul, preotul luă lîngă Veronka o guvernantă care purta pălărie) sădi în curtea casei parohiale gherghine şi cerceluşi, flori pe care ochi de glogovean nu le mai

[1] Dumnezeu e atotputernic (lat.).

văzuse. Totul se lumină, totul se înfrumuseță (în afară de bătrîna Adamecz care, între timp, se urîțise și mai tare) și glogovenii ajunseră atît de fuduli încît duminica după-amiază, cînd oamenii au vreme să turuie cîte-n lună și-n stele, începură să discute de n-ar fi bine să zidească un schit la Glogova, cam așa cum e la Selmec, pentru ca tot mai multă lume să vină în pelerinaj și să-și lase banii pe-aici.

Partea a doua

FRAŢII GREGORICS

GREGORICS PAL, PRÎSLEA CEL LIPSIT DE TACT

Cu ani în urmă (adică înainte de începutul povestirii noastre) trăia în orașul liber crăiesc Banská-Bistrica un om cu numele de Gregorics Pál, despre care toată lumea zicea că e lipsit de tact, cu toate că el își întemeiase întreaga viață pe dorința de a fi pe placul oamenilor. Gregorics Pál jinduise întotdeauna „popularitatea", care e ca o fată frumoasă și cochetă, dar n-avusese parte decît de „aversiune", o scorpie bătrînă cu chip hidos și cu ochi acri.

Gregorics Pál se născuse după moartea tatălui său, ba chiar exact la nouă luni de la ziua înmormîntării lui, așa încît și prin acest fapt fusese oarecum lipsit de tact față de mama lui care, de altfel, era o femeie foarte cumsecade. Dacă s-ar fi născut cu cîteva săptămîni mai devreme, n-ar mai fi încolțit sămînța atîtor cleveteli. Dar, la urma-urmei, în această privință Gregorics Pál n-avea nici o vină ; necazul cel mai mare îl pricinui însă celorlalți frați numai prin simplul fapt că se născuse și, deci, moștenirea urma să se împartă în mai multe părți.

Băiatul fiind pirpiriu, frații lui (Gregorics-ii mai mari) îi pîndeau mereu moartea ; dar Gregorics Pál nu muri (nu degeaba fusese el hărăzit dintotdeauna unor fapte lipsite de tact), ci crescu, ajunse la vîrsta

maturității, intră în stăpînirea părții sale de avere, care în cea mai mare parte era constituită din bunurile rămase de la mama lui, moartă între timp, bunuri la care copiii din prima căsătorie nu puteau să ridice nici o pretenție ; aceasta era averea cea mare, cu toate că nici moștenirea rămasă de la tatăl lor nu era de lepădat, întrucît bătrînul Gregorics strînsese cîte ceva din negoțul de vin. Pe atunci, prin partea locului nu era greu să te îmbogățești în branșa asta. Astăzi, lipsesc multe dintre cele trebuincioase negoțului de vin, numai apa Garamului a rămas aceeași.

Lui Gregorics Pál natura i-a dat obraji pistruiați și păr roșcat ; iar lumea pretinde că oamenii cu părul roșu sînt toți răi. Gregorics Pál se hotărî să le arate că el va fi bun. Zicalele din bătrîni nu sînt decît niște oale învechite în care și-au fiert bucatele generații întregi. Așadar, el, Gregorics Pál, va sfărîma una dintre aceste oale. Are să fie bun ca pîinea caldă. Are să fie moale ca untul ce se lasă întins la fel și pe pîinea albă și pe cea neagră.

Hotărî în inima lui să fie foarte bun, foarte cumsecade, iar scopul vieții și-l întemeie pe dorința de a se face iubit de oameni.

Și de fapt era bun în fiecare gest al său ; zadarnic însă, pentru că un geniu rău i-o lua înainte și în așa fel punea la cale mințile oamenilor încît toate acțiunile lui erau judecate exact de-a-ndoaselea.

Cînd, întors acasă de la Budapesta (unde studiase științele juridice), ieși pentru prima dată în piață și intră într-o tutungerie să-și cumpere niște havane fine, gura lumii își dădu drumul :

— Ia te uită ! Filfizonul fumează țigări de treizeci și cinci de creițari. Ehei ! Așa stau lucrurile ? Păi, ăsta-i un risipitor fără seamăn ! O să vedeți că moare la azil ! Oh, de s-ar scula taică-său, sărmanul, din mormînt, să vadă cum fumează țigări de treizeci și

cinci de creițari... Doamne-Dumnezeule! Și cînd te gîndești că bătrînul își amesteca tutunul cu frunze uscate de cartofi și-și stropea țigara cu zaț de cafea ca să ardă mai încet.

Gregorics Pál află că țigările scumpe de foi stîrniseră întreg orășelul și pe dată hotărî să fumeze țigări obișnuite de doi creițari.

Dar oamenii nu fură mulțumiți nici de această schimbare.

— Gregorics Pál ăsta e un harpagon în toată legea. Are să fie și mai cîinos decît taică-său. Pfui, scîrboasă zgîrcenie!

Gregorics Pál fu foarte mîhnit aflînd că lumea îl socotește avar și, cu prima ocazie ce i se oferi, la un bal în scop de binefacere (dat de asociația pompierilor voluntari, sub patronajul doamnei Radvánszky, soția prefectului, care scrisese pe invitații mențiunea: „se primesc donații benevole"), în loc să dea pe biletul de intrare doi fiorini, cît era prețul, plăti douăzeci de fiorini, zicîndu-și: „Gregorics Pál vă va dovedi că nu e cărpănos".

După acest gest, comitetul de organizare se strînse și se pronunță:

— Gregorics Pál e impertinent și lipsit de tact.

De altminteri, aveau și de ce să se indigneze. Fusese o neobrăzare fără seamăn din partea lui Gregorics Pál să plătească mai mult decît însuși prefectul, baronul Radvánszky.

Radvánszky plătise biletul cu zece fiorini, iar Gregorics, dintr-un condei, dăduse douăzeci. Asta e o adevărată insultă! Și încă din partea cui? A fiului unui negustor de vinuri! Doamne, Doamne, ce vremuri trăim! Puricele cutează să strănute mai tare decît leul. Ce vremuri! Ce vremuri anapoda!

Orice inițiativă ar fi luat bietul Gregorics Pál, pînă la urmă se întorcea tot împotriva lui. Dacă avea vreun

conflict cu cineva şi nu se da bătut, îl învinuiau că e certăreţ; dacă ceda, îl considerau poltron.

La început, deşi absolvise facultatea de drept, nu-şi căută serviciu; din cînd în cînd, pleca la vînătoare cu trăsura pe moşia moştenită de la maică-sa, moşie situată la o milă depărtare de oraş; alteori, se repezea pînă la Viena unde avea o casă de raport, moştenită de asemenea tot de la mama lui. Din pricina acestui huzur, societatea oraşului îl judeca foarte aspru.

— Gregorics Pál face umbră pămîntului degeaba. Trec săptămînile fără ca el să mute un fir de pai dintr-un loc într-altul. Pentru ce mai trăieşte pe lume un asemenea trîntor?

Şi astfel de critici ajunseră la urechile lui Gregorics Pál, iar el le dădu dreptate: omul nu-şi poate petrece toată viaţa trîndăvind. Drept este ca fiece om să muncească pentru pîinea pe care o mănîncă.

Gregorics Pál anunţă, deci, că e gata să pună la dispoziţia oraşului sau a judeţului capacităţile sale intelectuale.

Asta-i lipsea lui Gregorics Pál! Sute de glasuri se ridicară împotriva planurilor lui. Ce? Gregorics Pál vrea să intre în slujbă? Aici, la noi? Păi nu-i e ruşine să ia pîinea de la gura unui om sărac, cînd el se poate îndopa cu cozonac? Ia să lase mai bine cele cîteva slujbuliţe care mai sînt pe seama celor nevoiţi să muncească.

Gregorics Pál, recunoscînd şi de data aceasta că ei au dreptate, renunţă la ideea de a căpăta o slujbă, de a se amesteca în treburile obşteşti, şi încet-încet se retrase cu totul din societatea bărbaţilor şi hotărî să se însoare, să-şi întemeieze o familie.

În definitiv, şi asta e o menire frumoasă, respectabilă.

Așadar, începu să se ducă în vizită pe la familiile cu domnișoare de măritat unde, fiind o partidă bună, era bine primit. Dar frații săi mașteri — sperînd mereu că băiatul sfrijit, care veșnic tușea, o să moară totuși într-o bună zi — urziră cu o abilitate și o viclenie nemaipomenită intrigi așa de reușite (despre care ar merita să scriu o povestire separată), încît sărmanul Gregorics Pál primi atîtea refuzuri unul după altul de i se duse vestea în tot ținutul. Mai tîrziu, poate s-ar fi găsit fete care ar fi vrut să-l ia, de frică să nu rămînă nemăritate (pentru că fecioria devine, de la o vreme, o podoabă cam apăsătoare), dar nici ele, de rușine, nu cutezau s-o facă. Cum adică ? Să se mărite cu un bărbat respins de-atîtea fete ? Cine vrea să devină regina unui rege al refuzurilor ? Nimeni !... În noaptea de Sfîntul Andrei, a fost topit și a fost turnat mult plumb în apă rece pentru ca să se citească viitorul, dar în nici o casă de pe malul Garamului nu s-a deslușit statura de plumb a lui Gregorics Pál. Prin urmare, nici una dintre aceste domnișoare visătoare nu-l voia de bărbat. Toate voiau încă poezie, nu bani. Poate doar vreo fată bătrînă să fi acceptat verigheta oferită de el, pentru că fetele bătrîne sînt mai grăbite...

Dar de la domnișoare pînă la fetele bătrîne nu e doar un singur salt, sînt două : primul se oprește la femeile tinere. Fetele bătrîne rămîn la urmă.

O lume-ntreagă le desparte pe domnișoare de fetele bătrîne. Domnișoarei Karolina i se spune că Gregorics Pál scuipă sînge ; micuța Karolina se sperie și, la a doua vizită, inimioara ei — care mai ieri bătea iute și căuta să se convingă de frumusețea caleștii cu patru cai — nu mai simte decît milă. Ah, săracul Gregorics Pál ! Scuipă sînge, sărmanul Gregorics Pál ! Ce nenorocire ! Calul înhămat la sanie degeaba-și scutură nerăbdător coama în fața casei, azi

clopoțeii lui nu mai sună atît de gingaș. Că doar Gregorics Pál scuipă sînge...

Oh, prostuță Karolină ! Știu, ai dreptate, Gregorics Pál e urît și pirpiriu, dar îți dai tu seama cît e de bogat ? Și-apoi, la urma-urmei își scuipă propriul lui sînge. Ce-ți pasă ție ?

Te asigur că Rozalia, care acum zece ani a fost în situația ta, n-ar fi atît de bleagă ca tine. Rozalia a ajuns filozoafă și, dacă i s-ar spune despre Gregorics Pál că scuipă sînge, și-ar zice în sinea ei :

„Da, iată un om de valoare" și ar exclama : „Am să-l oblojesc !"

Iar undeva, în adîncul creierului, unde vibrează șoaptele ce încă n-au devenit cuvinte, pentru că încă nu sînt gînduri, ci doar mîlul depus de sentimentele egoiste, acolo, în profunzime, se ascunde socoteala : „Dacă Gregorics Pál scuipă sînge, înseamnă că se prăpădește mai curînd".

Ah, domnișoarelor ! Voi încă nu cunoașteți viața : mamele voastre v-au îmbrăcat cu fustă lungă, dar mintea v-a rămas tot scurtă. Să nu vă fie cu supărare că vă dojenesc, dar mă simt îndatorat s-o fac, pentru a-i explica cetitorului de ce nu și-a găsit Gregorics Pál o soție printre voi.

Lucrul e foarte simplu. Trandafirul deschis nu mai e neprihănit : albinele s-au scăldat și gîndacii au dormit în caliciul lui ; dar în bobocul ce abia se deschide nu e nimic din cele pămîntești...

Iată pentru ce Gregorics Pál a fost refuzat de atîtea fete tinere. Încetul cu încetul a recunoscut (pentru că, vă spun, era un om foarte bun) că nu e pentru el căsătoria : fetișcanele astea au dreptate cînd nu vor să-l ia de bărbat din pricină că scuipă sînge.

Așa că hotărî să nu se însoare niciodată. Nu se mai uită la fete, ci numai la nevestele tinere. Începu să le dea tîrcoale acestora. Frumoasei și nobilei

doamne Vozáry îi oferea buchete de flori comandate la Viena, iar în grădina arătoasei soţii a lui Muskélyi Mátyás aduse într-o seară cinci sute de privighetori pe care cu mare greutate le procurase de pe undeva din Transilvania. I le-a furnizat un negustor de păsări de la Aiud. Mare-i fu mirarea frumoasei doamne auzind, în timp ce-şi zvîrcolea în perne trupul ca de spumă, cît de frumos cîntau în noaptea aceea păsărelele.

Numai cînd faci curte femeilor tinere eşti preţuit la adevărata ta valoare. Fetişcanele nu ştiu să aprecieze bărbatul, iar fetele bătrîne cu atît mai puţin ; şi unele şi celelalte îl privesc prin prisme false, pentru că visează cai verzi pe pereţi... Femeile tinere, în schimb, privind bărbatul de sub pomul „cunoaşterii binelui şi răului", fără visătorie, nu mai sînt aşa de iscoditoare, şi ştiu să judece cu mintea limpede cît preţuieşte un bărbat. Astfel, greutatea adevărată e cea cîntărită de ele.

Dar, ce mai încoace şi-ncolo, Gregorics Pál n-a avut prea mare succes nici la femeile măritate. De fiecare dată ele au rupt legătura, nu bărbaţii lor ; deşi de obicei soţii sînt vizaţi şi din partea lor te aştepţi ca în cele din urmă să pună piciorul în prag.

Gregorics Pál se plictisea de moarte, neştiind de ce să se mai apuce, cînd tocmai izbucni revoluţia [1].

Nici aici n-avură nevoie de el. Îi spuseră că e mic şi sfrijit şi nu va rezista la ostenelile unei campanii, nefăcînd decît să urîţească rîndurile ostaşilor. Dar el, cu orice preţ voia să facă ceva.

Maiorul care se ocupa de înrolări, cunoscîndu-l îndeaproape, îi spuse :

— Eu n-am nimic împotrivă dacă vrei să lupţi alături de noi ; dar alege-ţi o muncă mai puţin pri-

[1] Este vorba de revoluţia din 1848—1849.

mejdioasă. În definitiv, o asemenea luptă presupune multă birocrație. O să te repartizăm într-un birou.

Gregorics Pál, jignit, își umflă pieptul fălos, ca un huhurez imitînd păunul.

— Eu vreau să-mi aleg cea mai primejdioasă misiune. După părerea dumneavoastră, domnule maior, care e cea mai primejdioasă ?

— Fără îndoială, serviciul de spionaj.

— Atunci, voi fi spion.

Astfel, Gregorics deveni spion. Se deghiză într-un fel de pelerin (asemenea indivizi decăzuți existau cu duiumul în vremea aceea) și umbla de la un lagăr la altul, aducînd servicii mari armatei ungare. Și astăzi încă, veteranii revoluției mai vorbesc despre „omulețul cu umbrela roșie" care cu atîta curaj străbătea liniile inamicilor, luînd o mutră atît de tîmpită de parcă nu era în stare să numere nici pînă la zece. Chipul lui prelung ca de pasăre, pantalonii suflecați, țilindrul tocit, scămoșat și turtit, precum și umbrela roșie cu mînerul încîrligat pe care o ținea sub braț nu-l lăsau să treacă neobservat. Cine l-a văzut o dată, nu l-a mai uitat. Și nu e om să nu-l fi văzut măcar o singură dată, pentru că n-avea astîmpăr, mereu umbla încoace și-ncolo, ca o nălucă. În general, oamenii nu-i cunoșteau misiunea, dar Dembinszky probabil știa, pentru că o dată, venind vorba despre el, a spus :

— Omulețul cu umbrela roșie e dracu' gol, dar un drac din neamul celor buni.

După ce bătăliile se sfîrșiră și liniștea funerară se așternu din nou peste țară, Gregorics se întoarse la Beszterce și deveni un adevărat mizantrop. Nu mai ieșea din casa lui de piatră, veche și mare. Renunțase să mai viseze o situație sau o căsătorie.

A pățit și el ceea ce pătesc de obicei burlacii : s-a îndrăgostit de bucătăreasa lui. Viața trebuie simplificată, simplificată, din ce în ce mai simplificată. Asta

înseamnă progres și înțelepciune. Își însușise și el această teorie.

Bărbatului îi trebuie o femeie care să-l servească și alta care să-l iubească. În total, deci, două femei. Dar de ce nu s-ar putea contopi cele două într-una singură ?

Wibra Anna era o fată înaltă, bine făcută. Era de pe la Detva, unde statura oamenilor începe de la un stînjen, asemenea copacilor uriași din pădurile lor ; la față era destul de frumușică, și pe lîngă toate astea seara, în timp ce spăla vasele, întotdeauna cînta foarte frumos :

Pe Garám pluta plutea,
Janko trăgea din lulea.

Avea un glas atît de cald și de dulce, încît într-o seară stăpînul îi porunci să intre în camera lui și o pofti să se așeze în fotoliul moale, îmbrăcat în piele. Nu mai șezuse ea niciodată pe un asemenea scaun.

— Îmi place cum cînți, Anka. Ai glas frumos. Cîntă-mi aici, să te aud mai bine.

Anka, fără zăbavă, intonă un cîntec slovac plin de melancolie, despre „scrisoarea flăcăului plecat la armată" care-i povestește iubitei sale toate greutățile vieții de recrut.

Știi tu, mîndro, cum mi-e viața ?
Vrei să știi tu cum trăiesc ?
Patul mi-e piatră rece ca gheața,
Așternut îmi e mantaua.
Fiertură de cal îmi este mîncarea,
Și apa de izvor îmi e băutura.
Asta-i, mîndro, viața mea !

Melodia îl emoționă pe Gregorics Pál, care exclamă de vreo trei ori :

— Măi, ce gît, ce gît minunat ai tu, Wibra Anna !

Apoi se apropie din ce în ce mai mult de gîtul acela minunat și începu să-l mîngîie încet, dorind parcă să vadă dacă nu cumva e altfel plămădit decît al celorlalți muritori. Anka răbdă fără murmur dar, după aceea, cînd din greșeală sau intenționat, mîna osoasă a lui Gregorics Pál alunecă mai jos, se înroși la față și-l respinse cu mînie :

— Asta nu intră în simbrie, domnule.

Gregorics Pál roși și el, și spuse cu glas răgușit :

— Nu te îmbufna, Anka ! Nu fi proastă !

Dar Anka se îmbufnă, sări de pe fotoliu și se repezi la ușă.

— Ce fugi, nătăfleață ? Doar nu te mănînc.

Anka însă nu-i dădu ascultare, fugi în bucătărie, încuie ușa în urma ei, iar Gregorics Pál zadarnic se duse după ea repetînd în fața ușii :

— Nu te mănînc. Zău că nu te mănînc. Lasă, Ancsura, are să-ți pară ție rău !

A doua zi, Ancsura vru să plece din serviciu, dar stăpînul o îmbună cu un inel de aur și cu promisiunea că niciodată nu o va mai atinge nici cu un deget. Îi spuse că n-o poate lăsa să plece, deoarece i-ar veni greu să se obișnuiască cu gustul bucatelor gătite de altă femeie.

Ancsa fu încîntată și de inelul de aur și de laudele primite, așa încît rămase.

— Dar să te ții de făgăduială, domnule, că dacă te mai legi de mine, îți trag un picior.

Dar, cum omul una zice și alta face, peste cîtăva vreme iar a început să-i dea tîrcoale. Ancsura iar a vrut să plece, dar Gregorics Pál iar a îmbunat-o cu un șirag de corali roșii cu închizătoare de aur, asemenea celor purtate de contesele din familia Radvánszky la biserică. O să arate foarte bine în jurul gîtului ei alb și musculos.

Colierul era atît de minunat încît Ancsura n-a mai pus condiția să înceteze giugiulelile. La urma urmelor, domnul e destul de bogat, are de unde cheltui.

Ba mai mult decît atîta, chiar în ziua cînd a primit colierul, către prînz, Ancsura s-a dus la bătrîna doamnă Botár, văduva băcanului Botár Károly, care luase cu chirie o mică dugheană din casa lui Gregorics și, cu multă abilitate, a întrebat-o :

— Spune-mi, te rog, cucoană, doare tare cînd îți faci găuri în urechi ?

Bătrîna a rîs :

— Oh, gîscă proastă ce ești, doar n-ai de gînd să porți cercei ? Ei, Ancsa, Ancsa ! Tu te gîndești la rele !

Ancsa s-a simțit jignită ; a plecat furioasă și a trîntit ușa atît de tare, încît vreme de un sfert de ceas a mai răsunat clopoțelul de la intrare.

Da, de bună seamă, voia cercei. Și pentru ce n-ar fi vrut ? Că doar și urechile ei au fost făcute de Dumnezeu, creatorul domnișoarelor cu fuste de mătase. Astfel, în cursul aceleiași zile află că găurirea urechilor nu doare mai mult decît pișcătura unui purice.

Voia să aibă cercei cu orice preț, așa încît acum ea era cea care abia aștepta ca Gregorics Pál să se apropie într-un fel sau altul de ea. Pînă la urmă ajunse la concluzia că asemenea gesturi se mai pot și stîrni. Orice fiică a Evei găsește ea modalitatea. Ancsa începu să se îmbrace frumos, îngrijit, să-și împletească în cozile galbene ca de cînepă răscoaptă panglici roșii ca focul, să-și pună ii albe ca neaua, din pînză subțire ca foița, să-și lepede pieptarul închis în copci ce-i strîngea trupul acoperindu-i formele și să se foiască încoace și-ncolo așa, cam despuiată, cu o înfățișare primejdioasă pentru ochii unui

bărbat care privea cum i se ridică și i se coboară sînii la fiece respirație.

Cu toate că Gregorics, ca spion, fusese destul de isteț și de abil să se descurce cu întreaga armie rusească și austriacă, fata asta simplă de la Detva era de o sută de ori mai vicleană decît el. Nu mai departe decît în duminica următoare, apăru la biserică cu cercei de aur în urechi ; iar fetele și flăcăii care îi ziceau „grenadirul", cum o văzură, începură a șușoti zîmbind :

— Hm, „grenadirul" și-a găsit unul.

Într-adevăr, peste cîteva săptămîni tot orașul comenta indignat legătura dintre Gregorics Pál și Ancsa. „Capra bătrînă linge brușul de sare acasă". Se povesteau cu de-amănuntul scene picante și hazlii. Frații lui Gregorics Pál le mai umflau cît puteau și le trîmbițau prin oraș...

— Un Gregorics cu o slugă ! Ce grozăvie ! Așa ceva nu s-a mai pomenit !

Străinii dădeau din umeri (Da cum să nu se mai fi pomenit !) și linișteau familia :

— Nu e nimic nemaipomenit. E aproape firesc. Că doar n-a făcut vreodată Gregorics Pál ceva ca toți oamenii. Dar las' că pentru voi e mai bine așa, că nu se mai însoară și vă rămîne vouă toată averea.

E greu de spus ce era adevărat și ce nu în aceste povești ; fapt e că, cu timpul, bîrfelile s-au potolit și abia după ani și ani s-au stîrnit iar, atunci cînd cei ce pătrunseseră în vreun fel prin sumbra casă a lui Gregorics au zărit un băiețel jucîndu-se cu o mielușea ce păștea pe peluza din curte.

Al cui e băiatul ? Ce caută aici ? Cum a ajuns în curtea lui Gregorics ? Uneori Gregorics se juca voios cu el. Cei ce se uitau prin gaura cheii de la poarta veșnic încuiată l-au văzut pe ciufutul de Gregorics Pál încins cu un brîu roșu legat cu două sfori în chip de

hamuri pe care băiețelul le ținea într-o mînă, în cealaltă avînd un bici.

— Dii, calule !

Iar nărodul bătrîn alerga în buiestru, cînd în trap săltat, cînd în trap mărunt, nechezînd din cînd în cînd.

De-atunci Gregorics Pál se izolă și mai mult de lume, și rareori îl mai vedeau bălăbănindu-se prin piață (pentru că, după cum a spus o dată cineva bătîndu-și joc de el, amîndouă picioarele lui erau stîngi) în haine tocite, ciudate, cu care se obișnuise din vremea cînd era spion, ținînd umbrela roșie sub braț, pe care vara, iarna, pe ploaie, pe vreme bună, n-o uita din mînă și pe care niciodată n-o lăsa în vestibul dacă mergea undeva în vizită, ci intra cu ea în casă și o ținea mereu în mînă. Adeseori s-a întîmplat să i se spună :

— Lăsați umbrela, domnule Gregorics.

Dar el se opunea zicînd :

— Nu, nu, m-am obișnuit cu ea, așa m-am obișnuit s-o țiu în mînă, încît fără ea nu mă simt bine. Pe cuvîntul meu.

S-au făcut multe comentarii despre această deprindere a lui cu umbrela. Era de neînțeles ! Unii ziceau că e talismanul lui. Cineva a povestit (pare-mi-se, Pazár István, slujbașul de la cadastru, care fusese cîndva honved [1]), că în această umbrelă jerpelită Gregorics Pál, pe vremea revoluției, ascundea, în golul dinlăuntrul mînerului, telegramele și informațiile importante. N-ar fi exclus ca această poveste să fie adevărată.

Pe frații Gregorics, care așteptau să-l moștenească, i-a neliniștit grozav apariția suspectă a acestui băiețel în curtea casei Gregorics și-atîta au iscodit pînă ce

[1] Nume purtat de soldații din armata terestră maghiară sub monarhia austro-ungară.

l-au găsit în registrul de botezuri al parohiei catolice din Privorec. (La Privorec avea moșie Gregorics Pál.) Era înregistrat „Wibra György, nelegitim", iar mama Wibra Anna. Va să zică, era copil din flori. Era frumușel, plin de viață și isteț, așa încît chiar și un străin l-ar fi îndrăgit.

SEMNE ÎNGRIJORĂTOARE

Micul Wibra Gyuri s-a dezvoltat frumos, ajungînd un băiețandru vînjos, sănătos, cu un torace larg cît o tobă. Gregorics Pál mereu spunea :

— De unde o fi avînd el coșul pieptului atît de mare ? De unde naiba l-a moștenit ?

Întrucît el avea coșul pieptului îngust, era impresionat mai ales de pieptul lui Gyuri, celelalte talente ale băiatului nu prea interesîndu-l, cu toate că avea destule. Bătrînul Kupeczky Márton, profesor pensionar, care îi da zilnic lecții pentru învățămîntul elementar, îi spunea entuziasmat lui Gregorics :

— Credeți-mă, domnule Gregorics, e o capacitate. O să ajungă om mare, domnule Gregorics. Pe ce ne prindem, domnule Gregorics ?

În asemenea clipe Gregorics era fericit, pesemne îl iubea mult pe băiat, deși n-o arăta. Zîmbea și spunea :

— Mă prind pe o țigară și hai să zicem c-am pierdut rămășagul.

Apoi îi oferea una dintre cele mai scumpe țigări bătrînului profesor, căruia tare îi mai plăcea să facă pariuri și să stea la taifas.

— Eu n-am mai avut un elev genial ca ăsta, credeți-mă, domnule Gregorics. Toată viața m-am necăjit cu mediocrități. Cu ăștia mi-am irosit știința. E

destul de trist, credeţi-mă, domnule Gregorics. (Şi îşi potolea tristeţea cu un fum de tutun.) Din pricina lor mă simt ca muncitorii de la monetăria naţională. Aţi auzit povestea ? Cum, încă n-aţi auzit-o ? Păi, să vedeţi ce s-a întîmplat : deunăzi, la monetărie, a dispărut un mare lingou de aur. L-au căutat, dar nu l-au găsit nicăieri. S-a făcut anchetă mare şi s-a descoperit că lingoul fusese topit din greşeală, împreună cu arama din care se bat creiţarii. Aşa s-a întîmplat şi cu mine. Mă înţelegeţi, domnule Gregorics, nu-i aşa ? Toată inteligenţa mea am irosit-o pe mai multe generaţii de nătăfleţi. *Denique* [1], acum, către sfîrşitul carierei mele, am dat şi eu de un adevărat talent. Dumneavoastră mă înţelegeţi, domnule Gregorics.

Gregorics Pál nu aştepta asemenea încurajări ; el însuşi nutrea o dragoste fără margini pentru micul Wibra, aşa încît nu erau prea departe de adevăr cei care, poate numai ca să le facă sînge rău fraţilor Gregorics, spuneau : „O să vedeţi că pînă la urmă se însoară cu Wibra Anna şi-l adoptă pe copil". Chiar şi Kupeczky era de această părere : „Pînă la urmă, aşa are să fie. Cine face prinsoare cu mine ?"

Aşa s-ar fi şi întîmplat. Gregorics Pál avea această intenţie şi, la drept vorbind, aşa ar fi fost şi corect din partea lui, dar Gregorics îl iubea mult prea mult pe micul Gyuri pentru a cuteza să fie corect.

În calea desfăşurării logice a evenimentelor apărură două întîmplări neobişnuite. Mai întîi, Wibra Anna căzu de pe o scară, îşi frînse un picior şi rămase şchioapă pe toată viaţa. Şi cui i-ar mai trebui o slujnică şchioapă ?

Cealaltă întîmplare tulbură şi mai cumplit inima acestui om ciudat. Odată, micul Gyuri se îmbolnăvi, se învineţi, fu cuprins de nişte spasme şi de nişte tre-

---

[1] În sfîrşit (lat.).

murături, încît toți crezură că se prăpădește. Gregorics, nemaițînînd seama de nici o pudoare ipocrită, se aruncă pe pătuțul copilului, plînse în hohote, îi sărută obrajii, ochii și mîinile care începuseră să se răcească și, pentru prima oară, i se adresă cu glasul inimii lui :

— Ce ai ? Ce te doare, dragul tatii ?

— Nu știu, bădiță, scînci copilul.

În acele clipe, bătrînul Gregorics, cu părul său roșu și rar făcut vîlvoi, se transfigurase cu desăvîrșire văzînd chipul copilului, suferința lui aproape de moarte, și parcă resimțea el însuși, în trupul său firav, chinurile micuțului ; mîinile și picioarele începură să-i tremure și, cu inima zdrobită, nu mai putu să-și ascundă taina.

Îl luă pe doctor de mînă și-i spuse :

— E fiul meu, auzi ? E băiatul meu. Îți dau un coș de aur dacă mi-l salvezi.

Doctorul i-l salvă și-și primi coșul de aur făgăduit de Gregorics în ceasul deznădejdii. E drept, coșul nu l-a ales doctorul, ci l-au împletit slovacii din Zolyom după indicațiile speciale date de Gregorics.

Doctorul l-a vindecat pe copil, în schimb l-a îmbolnăvit pe Gregorics, pentru că a trezit în sufletul lui o grea bănuială spunîndu-i că băiatul prezenta simptomele unei otrăviri.

Asta-i mai lipsea lui Gregorics ! O spaimă și-o frămîntare fără istov. Cum s-a putut întîmpla faptul ?

— Nu cumva, puișor, ai mîncat ciuperci otrăvite ?

Gyuri clătina din cap.

— N-am mîncat, tătucă. (Așa-i spunea acuma. Nu-i venea să-i zică tată.)

— Atunci ce să fi mîncat ? Mamă-sa nu contenea cu întrebările. S-o fi stricat, oare, oțetul în mîncare ? (Oare ce-am gătit în ziua aia ?) Să nu fi fost bine spălat blidul de aramă ?

Gregorics însă, amărît, da din cap :

— Nu vorbi prostii, Ancsura !

Gregorics nu-și dezvălui bănuiala, dar ea pătrunsese în tainițele inimii lui, îl rodea, îl frămînta, îi alungase somnul și-i luase pofta de mîncare. Gregorics îi bănuia pe frații săi. Aici trebuie să fi fost mîna lor. Mîna lor întinsă după moștenire. Planurile lui de a adopta copilul, de a-i da numele lui și averea lui, se spulberară pentru totdeauna.

— Nu, nu se poate. Asta s-ar putea să-l coste viața. L-ar ucide, dacă l-aș pune în calea lor. Deci, n-am să-l pun.

Tremura pentru copil, dar nu mai cuteza să-și arate dragostea.

Așadar, adoptă un nou sistem. Tactica apărării. O tactică neîndurătoare, cruntă. Cînd copilul își reveni, îi porunci ca de acum înainte să-i zică „domnule" și să nu-l mai iubească.

— M-am prefăcut că sînt tatăl tău, îi spuse el, a fost o glumă. Ai înțeles ?

La auzul acestor vorbe, din ochii copilului țîșniră lacrimi.

Bătrînul Gregorics, tremurînd ca varga, se aplecă, îi șterse lacrimile cu buzele lui și cu un glas foarte îndurerat zise :

— Să nu spui nimănui că te-am sărutat. Dacă se află, te paște primejdie mare.

Astfel, Gregorics Pál fu cuprins de o adevărată manie a prudenței. Îl luă pe Kupeczky în casă și îi încredință băiatul, să-i poarte de grijă zi și noapte și să guste toate bucatele din care mînca Gyuri. Dacă trebuia să iasă din curtea cu poarta zăvorîtă, îl dezbrăcau de costumul de catifea și de pantofii frumoși de lac, lăsîndu-l să umble desculț, zdrențăros (în acest scop s-au cumpărat haine anume, jerpelite și murdare) așa încît lumea din oraș să se întrebe :

— Al cui o fi zdrențărosul ăsta ?
Iar cei informați să răspundă :
— Al bucătăresei lui Gregorics.
Ba mai mult decît atîta, ca să adoarmă lăcomia Gregoricsilor, se prefăcu tare îndrăgostit de unul dintre băieții surorii sale mai mari, căsătorită Panyóki, declarînd că are să se ocupe de școlarizarea lui. Îl duse la Viena, la Terezianum, unde îl întreținu în lux, printre odrasle de prinți și de conți ; celorlalți nepoți de asemenea le trimitea mereu daruri, așa încît frații săi mai mari, care niciodată nu l-au iubit pe Pál, începură încetul cu încetul să se domolească.
— Nu e om rău, spuneau ei, dar e un prostănac.
Pe micul Gyuri, cînd sosi vremea să meargă la liceu, îl trimise tocmai la Szeged și Cluj, unde uneltirile rubedeniilor nu-l mai puteau ajunge. Odată cu el, dispăru din oraș, în mare taină, și Kupeczky. Deși ar fi putut să plece chiar cu surle și fanfare, că nimeni nu l-ar fi întrebat unde se duce.
Nu încape îndoială că asemenea precauțiuni subtile erau cam exagerate. Dar exagerările alcătuiau însăși baza caracterului lui Gregorics. În tot ce făcea, el mergea pînă la extreme. Dacă săvîrșea un act de curaj, era mai curajos decît dracul ; iar dacă se înspăimînta, din fiece colț i se părea că-i sar în spate mii de primejdii. Dragostea lui pentru Gyuri era, de asemenea, exagerată, grija pentru el întrecea orice măsură, dar Gregorics nu putea să facă altminteri.
Și în timp ce băiatul se dezvolta frumos și absolvea cu succese remarcabile clasă după clasă, omulețul cu umbrela roșie începu să-și vîndă imobilele. Zicea că și-a cumpărat o moșie mare în Cehia și, pentru a face rost de bani, a fost nevoit să-și vîndă casa de la Viena ; curînd după aceea spuse că-și construiește o fabrică de zahăr pe moșia din Cehia și caută cumpărător pentru moșia de la Pivorec. O vîndu grabnic unui

negustor bogat din Kassa. Totuşi, faptul că omuleţul roşcovan se apucase acum, la bătrîneţe, de asemenea schimbări, avea ceva tainic, misterios. Într-o bună zi, trecu şi casa de la Beszterce pe numele Wibrei Anna. Omuleţul deveni atît de vesel, de sprinten şi de mulţumit cum nu mai fusese nicicînd. Începu să iasă din nou în lume, să participe la viaţa socială a oraşului, să stea de vorbă cu oamenii, să caute să le fie simpatic. Lua masa cînd la un frate, cînd la altul, aducînd vorba din cînd în cînd despre averea lui : „Doar n-am să plec pe lumea cealaltă cu tot ce am". Începu să facă din nou vizite pe la cucoanele pe care zadarnic încercase să le curteze în tinereţe şi mai pleca şi în călătorii de săptămîni, ba chiar de luni de zile, ţinînd sub braţ umbrela jerpelită de care nu se despărţea niciodată. Lumea din oraş nici nu se mai mira, toţi zicîndu-şi că bătrînul se duce probabil pe la moşia lui din Cehia.

Despre această moşie vorbea puţin, cu toate că mai ales fraţii săi manifestau un interes deosebit faţă de ea.

Ba, cînd unul, cînd altul, se şi oferiseră să-l însoţească, pe motiv că nu fuseseră niciodată în Cehia şi alte asemenea. Dar domnul Pál s-a priceput întotdeauna să se eschiveze faţă de întrebările şi propunerile lor şi, în general, părea să nu fie prea preocupat de noua moşie.

Şi chiar că putea să nu se preocupe de fel, căci din pămîntul cehesc nu avea decît cîteva fire de praf aduse sub unghie cînd făcuse o cură la Karlový-Vary ca să-şi oblojească rinichii. Toată moşia din Cehia nu era decît o plăsmuire pentru urechile rudelor.

Gregorics Pál îşi transformase, pur şi simplu, întreaga avere în bani lichizi, pentru a-i putea depune la bancă şi a-i da fiului său.

Toată moştenirea lui se transformase într-o foaie de depunere, o fiţuică pe care nimeni n-o vede, purtată în buzunarul de la vestă, şi totuşi era un om bogat. Planul fusese bine şi frumos ticluit. Şi nici nu fusese vreodată la moşia din Cehia, ci prin oraşele unde învăţa Gyuri sub ocrotirea bătrînului preceptor.

Acestea au fost singurele săptămîni fericite, singurele zile însorite din viaţa lui : timpul în care fusese liber să-şi iubească fiul, devenit un tînăr frumos, voinic, premiantul întîi în clasă, iubit şi respectat pentru purtarea şi firea lui aleasă.

Bătrînul rămînea săptămîni de-a rîndul în „oraşul lui Mátyás“ [1] (cum se numeşte Seghed-ul) ca să se minuneze de Wibra Gyuri. Adesea se plimba pe malul Tisei cu Kupeczky şi cu Gyuri, vorbind slovăceşte, şi nu era trecător care, la auzul acestor sunete minunate, să nu se întoarcă după ei, întrebîndu-se de unde vin şi care anume dintre ziditorii turnului Babel le-a fost strămoş şi le-a transmis această limbă încîlcită ?

În acele zile, Gregorics nu mai trăia decît pentru fiul său. După ultima oră de curs, îl aştepta la poarta şcolii, iar băiatul alerga plin de dragoste către el, deşi colegii răutăcioşi, despre care s-ar fi putut crede că în afară de ţurcă şi de minge nu-i mai interesa nimic pe lume, îşi băteau mereu joc de Gyuri din cauza omuleţului roşcovan. Spuneau chiar că e Satana venit direct din iad, că el îi scrie lucrările şi, prin formule magice, îi bagă în cap lecţiile, aşa încît nu e de mirare că Gyuri e un elev eminent. S-au găsit chiar cîţiva ştrengari care au jurat pe ce aveau mai scump că misteriosul bătrîn avea picioare de cal ascunse în cizme. În fantezia lor, chiar jerpelita umbrelă roşie pe care o purta întotdeauna cu el avea puteri ma-

[1] Este vorba de *Matei Corvin*, rege al Ungariei (1458—1490), fiul lui Iancu de Hunedoara.

gice, cam ca acelea ale lămpii lui Aladin. Parocsányi Pista, cel mai bun elev la recitările în limba latină, scrisese și un distih despre umbrela roșie, pe care colegii răutăcioși îl recitau adesea pentru a-l necăji pe premiantul întîi. Dar Wibra Gyuri i-a plătit lui Parocsányi drepturile de autor : i-a tras o bătaie de i-a dat sîngele și pe nas și pe gură. După acest incident, jerpelita umbrelă roșie începu să-l supere pe Gyuri, deoarece îl făcea de rîs în fața colegilor pe „tătucul" lui. De aceea, într-o bună zi îi spuse lui Gregorics :

— La drept vorbind, tătucu ar putea să-și cumpere o umbrelă nouă.

Bătrînul zîmbi cu subînțeles :

— Ce spui ? Te pomenești că nu-ți place umbrela mea, domnișorule !

— Rîd băieții de dumneata, tătucule, crede-mă. Au scris și o poezie despre ea.

— Dragul meu, spune-le colegilor că nu tot ce strălucește este aur, lucru pe care de altfel îl știu și ei, dar mai spune-le că uneori poate fi aur și ceea ce nu strălucește. Odată te vei convinge și tu de acest adevăr. Cînd vei fi mare.

Și bătrînul rămase pe gînduri, scormonind nisipul lucios cu coada umbrelei, apoi adăugă :

— Atunci cînd umbrelă va fi a ta.

Gyuri făcu o strîmbătură amabilă cu obrazul și buzele :

— Mulțumesc frumos, tătucule. Văd că vrei să mi-o dăruiești de ziua mea... oare nu cumva mi-o dai în locul *ponney*-ului pe care mi l-ai făgăduit ?

Și rîse șăgalnic. Bătrînul începu să rîdă și el, mîngîindu-și satisfăcut cele patru-cinci fire de mustață. Rîse cu oarecare șiretenie, cu subînțeles, de parcă rîdea în sine, ca pentru inima lui.

— N-ai nici o grijă, *ponney*-ul îl vei primi. Dar te încredințez că umbrela va fi a ta cîndva și că te va apăra de toate ploile.

„Mare încăpățînat !“ își zise Gyuri. Domnii ăștia bătrîni țin morțiș la lucrurile cu care s-au deprins și le prețuiesc mai mult decît merită. Și domnul profesor Havranék își ascute de patruzeci și unu de ani condeiul cu același cuțitaș, numai mînerul și lama le-a schimbat de cîteva ori.

S-a întîmplat însă ceva ce l-a pus pe gînduri pe Gyuri, care de-atunci a renunțat pentru totdeauna să mai cîrtească împotriva umbrelei. Într-o zi, plecaseră cu barca spre Sárga. Sárga e o insuliță la confluența Mureșului cu Tisa ; acolo bătrînii pescari din Seghed prepară vestitul papricaș de pește. Pescarii mai tineri nu se pricep să-l gătească pe gustul studenților — cu toate că acesta este singurul fel de mîncare la a cărei preparare, în afară de cegă, somn, boia și apă din Tisa, nu-ți mai trebuie decît să cunoști și gusturile studenților. Așa scrie și în renumita carte de bucate a lui Marton, ce probabil la asta se referă cînd spune că „femeile nu știu să facă papricaș de pește“, deși nu e imposibil să se refere la străvechea regulă-de-trei-simplă a pescarilor din Seghed, regulă care de cînd lumea e legea lor : *„habet saporem, colorem et odorem“* [1].

Deci Kupeczky, Gregorics și Gyuri plecaseră în excursie la Sárga. Aproape de mal, barcagiul intră din greșeală într-o grămadă de nisip și barca se înclină într-o parte. Gregorics, care tocmai atunci se ridicase în picioare, se clătină, își pierdu echilibrul, căzu într-o parte în barcă și, de spaimă, scăpă în apă umbrela pe care curentul o luă îndată liniștit la vale.

Gregorics, speriat, țipă :

[1] Are gust, culoare și miros (lat.).

— Aoleo ! Umbrela !

Obrazul i se învălui într-o paloare de moarte. În ochii lui se citea groaza. Cei doi barcagii zîmbeau ; bătrînul Ordög Márton, nepăsător, mutîndu-şi pipa în celălalt colţ al buzei, zise :

— Nu-i nici o pagubă, domnule. Nu mai era bună pentru dumneavoastră, asta nu mai mergea decît în mîna omului din grîu. (Omul din grîu e păpuşa îmbrăcată în zdrenţe, care serveşte ca sperietoare de ciori în mijlocul lanurilor.)

— Dau o sută de fiorini celui care mi-o aduce ! gîfîi desperat.

Barcagiii se priviră între ei ; cel mai tînăr, Börcsök Jancsi, începu să-şi descalţe cizmele.

— Vorbiţi serios ? Zău, domnule, nu glumiţi ?

— Uite suta de fiorini, zise Gregorics emoţionat, scoţînd din portofelul său de piele neagră hîrtia de o sută de fiorini.

Börcsök Jancsi, unul dintre flăcăii cei mai straşnici din Szeghed, se întoarse către Kupeczky :

— Domnul ăsta nu e nebun ? întrebă cu glas tărăgănat, în timp ce umbrela luneca legănată domol pe coama leneşului Nil maghiar.

— Nu, nu este, răspunse Kupeczky, uluit şi el de ataşamentul bizar al lui Gregorics faţă de umbrelă. Nu face, *domine spectabilis* [1], pe cuvîntul meu ; e o mare nebunie...

— Iute, iute, strigă cu suflarea tăiată Gregorics.

Börcsök Jankó mai avea o singură îndoială :

— Nu cumva e falsă hîrtia aia, cucoane ?

— Nu, nu, dar du-te iute, iute !

Între timp, Börcsök Jancsi, care deja îşi descălţase cizmele, îşi scoase şi surtucul, sări în apă şi, sprinten

[1] Stimate domn (lat.).

ca o broască, începu să înoate după umbrelă. Ordög Marci striga în urma lui cît îl ținea gura :

— Măi Jankó, ești un dobitoc! Ce faci, măi Jankó ? Ieși din apă, Jankó ! Nu te chinui de pomană.

Gregorics, cuprins de spaimă, se repezi la el și, pierzîndu-și firea, îl prinse cu o mînă de basmaua de la gît și începu să-l strîngă de era mai să-l sugrume.

— Nu striga, că te omor... acu' te omor. Vrei să mă nenorocești ?

Ordög Marci nu se lăsă intimidat.

— Stai, domnule ! Doar nu vrei să mă sugrumi ? Ia mîna de pe năframa mea !

— O iau, însă lasă-l pe flăcău să-mi pescuiască umbrela.

— Îl las, dar găina e făcută ca să-l îndrume pe pui, zise Ordög Marci, încercînd să se scuze. Pe aici apa e foarte iute, așa că n-are să poată ajunge la umbrelă, dar nu face nimic, peste o jumătate de oră vine ea singură la Sárga, pe celălalt țărm, pentru că apa înconjoară în cerc insula. Într-o jumătate de oră pescarii din partea cealaltă își întind plasa cea mare cu plumbi și umbrela domnului va intra cu siguranță în ea, chiar dacă pînă atunci o înghite vreun pește mai mare. În cel mai rău caz, i-o scoatem din burtă.

Așa s-a și întîmplat, cum a spus bătrînul pescar. Umbrela a intrat în plasă și mare a fost bucuria lui Gregorics cînd s-a văzut din nou în stăpînirea obiectului acesta drag. Fără șovăială, îi plăti lui Börcsök János suta de fiorini, cu toate că nu el pescuise umbrela și, pe deasupra, le făcu cinste și pescarilor care, a doua zi, povestiră în tot orașul întîmplarea neobișnuită cu un bătrîn nebun care-a dat o sută de fiorini ca să i se scoată din apă o umbrelă. Somn gras ca ăsta de mult n-a mai fost în Tisa ! Pescarii și precupețele, cuprinși de invidie, își dădeau cu părerea :

— Te pomenești că mînerul umbrelei era de aur.
— Pe dracu ! Avea mîner de lemn.
— Poate că era pînza de mare preț.
— Da de unde ! Nu există pe lume pînză de umbrelă care să facă o sută de fiorini. Era din canavață roșie, ruptă și peticită.
— Atunci întîmplarea n-a fost așa cum o povestiți voi.
— Ba zău c-a fost așa.
Chiar și Kupeczky îl mustră pe bătrînul Gregorics, și-i spuse în taină lui Gyuri :
— Fac prinsoare că-n scăfîrlia bătrînului s-a stricat vreun șurubel.
— E plin de toane, dar e om bun, zise Gyuri, apărîndu-l. Cine știe ce amintiri îl leagă de umbrela asta ?

MOARTEA ȘI MOȘTENIREA LUI GREGORICS PÁL

Semnificația întîmplării acesteia nu se vădi decît mai tîrziu, după ani și ani, cînd nimeni n-o mai ținea minte, cînd pînă și Gyuri o uitase, cînd nu mai putea să-i treacă prin minte nici lui Kupeczky pe care sosirea telegramei de la Banská-Bistrica, vestind moartea lui Gregorics Pál, îl lovi ca un trăsnet, făcîndu-l să-și piardă cu desăvîrșire firea, să se întindă pe pat și să-i spună ciracului său care plîngea în hohote :
— Măi Gyuri, eu o să mor. Simt că o să mor. Numai Gregorics mai ținea sufletul în mine. Mai bine zis, eu mai aveam suflare numai de dragul lui. Dar acum simt că-mi dau sufletul. S-a sfîrșit cu mine. Nu știu ce-o să se aleagă de tine, băiete dragă ! Vai de capul tău ! Oare o fi avut Gregorics grijă de tine ? De

mine n-a avut. Şi-acum, simt că mor. Pun rămăşag pe ce vrei tu.

Într-adevăr, ar fi cîştigat rămăşagul, căci moartea lui Gregorics şi veştile ulterioare au avut un efect atît de nefast asupra bătrînului profesor încît n-a mai fost chip să se ridice din pat. La o săptămînă după ce Gyuri plecase acasă la înmormîntare, gazda îi anunţa moartea preceptorului, cerîndu-i bani de înmormîntare.

Dar ce însemna moartea lui Kupeczky în comparaţie cu moartea lui Gregorics ? Primul era ca o molie bătrînă, care nimănui nu-i era de folos ; bine a făcut c-a plecat, în ultima vreme nimeni nu-l mai lua în seamă. A trecut în lumea cealaltă liniştit, cu modestie, aşa cum se cuvenea ; de altfel, nici cît a trăit nu tulburase prea mult apele. A fost, a dispărut, şi pace. Dar Gregorics Pál şi acest pas l-a făcut într-un mod neobişnuit.

Era în joia Paştilor. Pe la amiază, bătrînul domn a început să se plîngă de nişte junghiuri prin pîntece, a pălit tare, avea dureri mari, s-a întins pe pat şi a cerut să i se pună pe stomac pungi cu ovăz cald. Ancsura a adus ovăzul şi i-a aşezat pernele. Durerile s-au mai domolit, în schimb l-a cuprins o toropeală cumplită : a dormit pînă seara. Seara a deschis ochii şi-a spus :

— Adă-mi umbrela, Ancsura ; pune-mi-o sub cap. Aşa, da, acum mă simt mai bine.

A mai dormit oleacă, dar foarte curînd s-a deşteptat speriat, cu chipul răvăşit.

— Am visat ceva înspăimîntător, Ancsura. Se făcea că eram cal şi că mă duseseră la tîrg. Veniră fraţii şi nepoţii mei, şi începură să se tîrguie. Eu tremuram să văd cine mă cumpără. Fratele meu Boldizsár îmi deschise gura, mă căută la măsele şi zise : „Asta nu mai e bun de nimic ; pielea lui să tot facă cinci fiorini". Şi, pe cînd ei se tocmeau aşa, se apropie

un om cu o coasă și mă bătu pe spate. Uf, parcă și-acum mă doare într-o parte. Aici m-a lovit, Ancsura, mai simt și-acum. „Al meu e calul, zise, îl cumpăr eu." M-am uitat la omul cu coasa, și ce să văd? Era moartea. Dar stăpînul meu se împotrivi, spunînd: „Dar să știi că nu-ți dau și căpăstrul". „Nu face nimic, zise omul cu coasa, aduc eu îndată un căpăstru din prăvălia de alături. Așteaptă-mă, vin îndată." Și-atunci, Ancsura, m-am trezit! E înspăimîntător!

Părul roșu i se făcuse măciucă, iar pe tîmple i se iviseră broboanele de sudoare rece ale morții. Ancsura îl ștergea cu o năframă.

— Prostii, zău că sînt prostii. Visele nu vin din cer, ci din stomac.

— Nu, nu, gemu bolnavul, simt că mă prăpădesc, simt. Nu mai am, Ancsura, decît timpul trebuincios omului cu coasa să vină cu căpăstrul. Tu nu mă mîngîia, mie nu-mi plac vorbele goale, dă-mi repede cerneală și hîrtie să-i scriu o telegramă băiatului, lui Gyuri, să vină numaidecît acasă. Îl aștept. Nu plec pînă nu vine el.

Îi împinseră o masă lîngă pat, iar Gregorics scrise repede, cu litere apăsate: *„Vino repede acasă, tătucu e pe moarte, vrea să-ți predea ceva. Mama."*

— Matykó să ducă imediat telegrama la poștă.

Pînă la întoarcerea rîndașului stătu ca pe jar. De trei ori întrebă de el. În sfîrșit, Matykó se întoarse cu vești proaste: poșta era închisă, nu putuse să expedieze telegrama.

Ancsura îi spuse rîndașului:

— Nu-i nimic, o trimitem mîine dimineață. Domnul își face fel de fel de gînduri; n-o să i se întîmple nimic, dar e-atît de speriat, încît nu se cade să-l necăjim nicicum. Du-te și spune-i că telegrama a plecat.

Minciuna îl liniști, se simți mult mai ușurat. Făcu socoteala cînd trebuie să sosească băiatul. Poimîine la prînz are să fie, fără îndoială, aici.

Noaptea a dormit liniștit, dimineața s-a sculat foarte palid, foarte slăbit, totuși a umblat prin casă, a cotrobăit în sertare făcînd ordine printre hîrțoage vechi. Ancsura își zicea: „N-are nici un rost să dau telegrama, n-o să i se întîmple nimic. Uite, se și simte mai bine; în cîteva zile se înzdrăvenește de-a binelea."

Toată ziua s-a foit prin casă; după-masă s-a închis în birou, a băut o sticlă de Tokaj și-a scris fără încetare.

Ancsura i-a bătut o singură dată la ușă, întrebîndu-l:

— Ai nevoie de ceva?

— Nu.

— Te doare ceva?

— Mă doare într-o parte, în locul unde m-a lovit în vis omul cu coasa. Acolo, înăuntru, mă doare ceva.

— Te doare tare?

— Tare.

— Să trimit după doctor?

— Nu.

Pe înserate, a poruncit să fie chemat notarul public, domnul Sztolarik János. Cînd a sosit acesta, Pál era foarte bine dispus, a și rîs. L-a poftit să ia loc și a cerut să i se mai aducă o sticlă de Tokaj.

— Din „recolta din februarie", Ancsura.

Mai avea cîteva sticle rămase de la tatăl său, renumitul negustor de vinuri, de pe vremea cînd la Tokaj s-a cules via de două ori într-un an: prima oară în februarie și a doua oară în octombrie. Numai regii beau asemenea vin.

„Recolta din februarie" era din strugurii care din pricina iernii timpurii nu putuseră să fie culeși toamna

şi rămăseseră pe coarde pînă primăvara. Nu e greu de închipuit ce vin nemaipomenit de tare a ieşit din strugurii stafidiţi. Răposatul Gregorics îi zicea acestei băuturi *Lebensretter*[1], şi spunea întotdeauna : „Un sinucigaş care bea două păhărele din el înainte de a săvîrşi fapta, dacă e necăsătorit, aleargă să-şi caute naş ; iar dacă e căsătorit, avocat".

Băură din licoarea tare.

Gregorics pocni din limbă :

— E bun al dracului ! Din ăsta a băut naşul meu în ziua cînd m-am născut. Cu ăsta am început şi cu ăsta sfîrşesc.

Apoi ciocniră din nou ; şi notarului îi plăcea vinul. Domnul Gregorics scoase din buzunar un teanc de hîrtii sigilate.

— Aici este testamentul meu, domnule Sztolarik. Te-am chemat ca să ţi-l dau în păstrare. Rîdea, frecîndu-şi mîinile. O să fie şi lucruri hazlii în el.

— Te cam grăbeşti, băgă de seamă domnul Sztolarik, luînd hîrtiile. De ce te grăbeşti aşa ?

Domnul Gregorics zîmbi obosit.

— Ştiu eu mai bine decît dumneata, domnule Sztolarik. Dar mai bea un păhărel, mai bea. Să lăsăm moartea. Ea se tocmeşte acum pe căpăstru. E mai interesant să afli cum a făcut tatăl meu rost de vinul ăsta. E o poveste de tot hazul.

— Sînt curios s-o aud, domnule Gregorics.

— Păi, tata a fost un mare şmecher. Unde nu izbutea pe calea cea dreaptă, o dădea pe şiretlicuri. Şi eu am moştenit ceva din viclenia lui. Dar nu de asta e vorba acum. De altfel, nici nu mai are vreo importanţă. La Zemplén trăia un bogătaş, un conte grozav de avut, care, însă, era un mare prostănac. Era om bun la suflet şi-ntotdeauna dornic să le facă altora

[1] Mîntuitorul vieţii (germ.).

bucurii. Tocmai de-aceea era un mare prost. Tata cumpăra vin de la el și, ori de cîte ori era mulțumit cum mersese tîrgul, contele îi oferea un păhărel și din acest nectar. Cum tata era mare negustor de vinuri, se înțelege că mereu îl bătea la cap să-i vîndă și lui vreo două vedre, dar contele nici nu voia să audă de așa ceva. „Nici împăratul Franz [1] n-are destui bani să mi-l cumpere." O dată, cînd beau aldămașul din *Lebensretter*, răposatul meu tată începe să se tînguiască: „Oh, minunată licoare, oh, sublimă băutură! Dacă sărmana mea nevastă ar putea să bea din ea măcar cît un degetar în fiecare zi timp de vreo două săptămîni, de bună seamă că s-ar pune iar pe picioare." La aceste vorbe, bunul grof se înduioșă și pe loc chemă pivnicerul și-i porunci: „Umple urciorul domnului Gregorics din butoiul cu *Lebensretter*". Peste cîteva zile, cînd groful primi vizita unor frumoase și distinse doamne, voind să le ofere din băutura vrăjită, foarte potrivită pentru a le înveseli, pivnicerul îi raportă: „Nu mai e nici o picătură". „Dar ce-ai făcut cu el?" izbucni groful uluit. „L-am turnat pe tot în urciorul lui Gregorics, nici n-am avut cît să i-l umplu". Căci bătrînul meu își comandase la Pivák, meșterul nostru, un urcior de trei vedre (moș Pivák mai trăiește și-și aduce aminte), pe care l-a transportat la Zemplén cu o căruță anume tocmită și astfel a pus mîna pe acest vin. Nu-i așa că e foarte bun? Mai bea un păhărel, domnule Sztolarik, să-ți țină de cald pe drum.

De îndată ce notarul plecă, Gregorics îl chemă pe rîndașul Matykó:

— Du-te numaidecît la cazangiu și cumpără un cazan. Apoi caută-mi doi zidari, spune-le că le plă-

[1] *Franz Joseph* I, împărat al Austriei (1848—1916), din dinastia Habsburgilor, și rege al Ungariei (1867—1916).

tesc cît cer. Să nu spui însă nimănui nimic despre porunca pe care ți-am dat-o.

Dar tocmai aici era partea slabă a lui Matykó. Măcar de nu l-ar fi oprit să vorbească, poate așa ar mai fi izbutit să tacă !

— Du-te și gată treaba degrabă ! Și să te întorci cît ai clipi.

Pînă să însereze, sosiră și zidarii și cazanul.

Gregorics Pál îi chemă pe cei doi zidari în camera din fund și închise cu grijă toate ușile.

— Dumneavoastră știți să vă țineți limba ?

Zidarii se uitară unul la altul, se gîndiră oleacă, apoi cel mai vîrstnic răspunse :

— Păi, să tacă s-o mai pricepe omul, că doar așa începe cînd vine pe lume. Altminteri, nici nu e greu dintru-ntîi, pînă ce-nvață să vorbească.

— Și-apoi, omul cearcă — zise zidarul mai tînăr — da' să știe pentru ce.

— Păi, să știți că merită. Vă dau cîte cincizeci de fiorini dacă în noaptea asta îmi faceți într-un perete o bortă cît să încapă-n ea cazanul ăsta pe care să-l zidiți așa încît nimeni să nu bage de seamă.

— Numa-atîta ?

— Numai atîta. Și pe urmă, fiecare dintre voi va primi de la stăpînul casei cîte cincizeci de fiorini pe an, atîta vreme cît veți tăcea chitic.

Zidarii schimbară din nou priviri între ei și cel mai vîrstnic răspunse :

— S-a făcut. Unde trebuie să facem borta ?

— Vă arăt eu.

Gregorics luă dintr-un cui o cheie ruginită, apoi, deși mersul pentru el însemna un mare efort, ieși cu muncitorii în curte.

— Haideți după mine !

Trecură prin grădină. Dincolo de gard, se afla „Liban"-ul, o căsuță de piatră cu o livadă de meri de

vreo două iugăre. Merele de-aici aveau o aromă minunată. De dragul lor Gregorics a cumpărat căsuța de la văduva preotului și i-a dăruit-o micului Gyuri, trecînd-o chiar pe numele lui. Cînd era acasă, băiatul ședea mai mult pe-acolo împreună cu Kupeczky; de cînd a plecat însă, casa a rămas pustie.

Gregorics îi conduse pe zidari în căsuță, le arătă locul în zidul de piatră unde să spargă borta și le spuse că, atunci cînd vor isprăvi, să-i dea de veste, ca să ducă acolo cazanul la a cărui zidire vrea să fie și el de față.

La miezul nopții, borta era gata. Zidarii veniră și bătură în fereastră. Gregorics deschise ușa și-i chemă în odaie. Cazanul era plin, așezat în mijlocul odăii. Deasupra nu se vedea decît rumeguș de lemn, dar era din cale afară de greu; abia-l putură duce cei doi zidari vînjoși.

Gregorics venea în urma lor și nu-i scăpa din ochi. Apoi, nu s-a clintit de lîngă ei pînă ce au așezat cazanul, au refăcut zidul și l-au lipit cu mortar.

— Dacă mîine puneți să se spoiască, poimîine nici dracu' nu bagă de seamă nimic.

— Sînt mulțumit, spuse Gregorics Pál, și le plăti suma făgăduită. Puteți pleca.

Zidarul mai vîrstnic păru mirat că scapă atît de ușor.

— Odinioară, treburile astea se făceau altfel, zise el oarecum înveselit. Am citit și-am auzit despre asemenea lucruri. Mai demult, la prilejuri de-astea, de obicei li se scoteau ochii zidarilor, ca nici ei să nu mai nimerească locul; dar, ce e drept, nu li se plăteau cincizeci de fiorini, ci de-o sută de ori pe-atîta.

— Asta a fost în vremurile bune de odinioară, zise suspinînd zidarul cel tînăr.

Dar Gregorics nu mai stete de vorbă cu ei, încuie ușa masivă de stejar a căsuței și se întoarse să se culce.

Dimineața, crampele îi reveniră, începu să urle de durere, suferea îngrozitor. Picăturile de laur și hîrtia de muștar pusă pe abdomen nu-i aduceau decît o ușurare trecătoare. Căzu într-o toropeală grea, iar împrejurul ochilor îi apăru o vinețeală ciudată, întunecată. Gemea, respira gîfîitor, și numai din cînd în cînd părea să-l mai intereseze cele ce se petreceau în preajma lui.

— Să faci mîncare bună pentru prînz, Ancsura, mîncare bună. Să fie și tăiței cu mac, că vine băiatul la masă.

Peste o jumătate de oră, strigă din nou la Ancsura:

— Tăițeii să-i faci cu miere, c-așa-i plac băiatului.

Pentru el nu cerea decît apă minerală, bea mereu, dînd pe gît cîte-o sticlă întreagă; îi făcea bine, pesemne avea arsuri mari. Către prînz, durerile se înteţiră și începu să verse sînge. Ancsura se sperie; o podidi plînsul și-l întrebă dacă să trimită după doctor sau preot.

Gregorics clătină din cap.

— Nu, nu. S-a sfîrșit. Am rînduit totul. Nu-l mai aștept decît pe băiat. Cît e ceasul?

În aceeași clipă începură să sune clopotele de amiază la catedrală.

— La vremea asta sosește poștalionul cu călătorii. Du-te și spune-i lui Matykó să iasă în poartă și să-l aștepte pe Gyuri, să-i aducă bagajul.

Ancsura, desperată, își frămînta mîinile. Să-i mărturisească oare că n-a expediat telegrama? Doamne, grea era așteptarea lui!

Neîndrăznind să-i mărturisească, continuă prefăcătoria și-i spuse că-l trimite pe Matyi.

Dar bolnavul deveni din ce în ce mai nerăbdător.

— Du-i lui Matyi cornul, Ancsura. (Pe perete era atîrnat de un șnur verde un corn uriaș.) Spune-i să sufle în el cînd sosește băiatul ca să aflu mai devreme.

Aşadar se văzu nevoită să ia cornul din cui şi să-l ducă afară ; nici acum Ancsura n-avu curaj să-şi mărturisească fapta. Bolnavul se linişti ; nu mai gemea, respira uşor şi aştepta cu atenţia încordată ridicîndu-şi din cînd în cînd capul de pe perne şi mîngîind mînerul umbrelei tocite pe care o pusese lîngă cap, de parcă asta i-ar fi adus vreo uşurare.

— Deschide fereastra, Ancsura, ca să-aud cînd sună Matykó din corn.

Prin fereastra deschisă pătrundeau în casă razele soarelui, iar adierea vîntului aducea un miros îmbătător de salcîm. Gregorics respiră adînc, razele soarelui şi mirosul de salcîm retrezindu-i simţăminte de mult veştejite în suflet.

— Mîngîie-mă cu palma pe frunte, Ancsura, spuse gîfîind, cu glasul stins ; să mai simt o dată mîngîierea mîinii de femeie.

În timp ce Ancsura ţinea palmele lipite de tîmplele lui, bolnavul închise ochii ; pesemne îi plăcea să stea cu capul strîns ca-ntr-o chingă. Fruntea n-avea nici urmă de fierbinţeală, dimpotrivă, era rece şi uscată ; n-avea nici măcar umezeala firească a pielii, de parcă se cojea, se usca.

Bolnavul suspină :

— Mîna ta nu e prea delicată, nu e destul de... E prea aspră, Ancsura ! Apoi adăugă : Dar a băieţelului e atît de moale, atît de caldă...

Zîmbi sleit de puteri şi din nou deschise ochii :

— N-ai auzit nimic ?... Pst ! Parcă sună goarna lui Matykó...

— Nu mi se pare, n-aud nimic.

Gregorics, necăjit, arătă spre odaia de-alături :

— Ce tot ticăie acolo ceasul ăla blestemat ? Mă supără şi mă enervează. Opreşte-l, Ancsura, repede, repede...

În încăperea vecină, sus pe dulap, ticăia un ceas străvechi. Era un ceas frumos, cumpărat încă de tatăl lui Gregorics, la licitația unui Szentivány din Gömör. Reprezenta un portic din lemn de abanos cu stîlp de alabastru și grilaj în trepte aurite, iar de la un perete al porticului la celălalt se balansa o pendulă mare, ticăind cu un scîrțîit surd.

Ancsura se sui pe un scaun și, întinzînd mîna, opri pendula.

În clipa aceea liniștea fu întreruptă de un horcăit, un sunet nearticulat, nedeslușit, ca de om care se sufocă : „Aud cornul, aud..." ; apoi din nou un horcăit și o prăbușire.

Ancsura sări de pe scaun și alergă în dormitor. Pînă s-ajungă, se și așternuse tăcerea. Patul era năpădit de sînge, iar Gregorics zăcea mort, alb ca varul, cu ochii deschiși și privirea fixă. O mînă atîrna în jos, încleștată pe umbrelă.

Așa se sfîrși sărmanul Gregorics Pál. Vestea morții lui se răspîndi iute printre rude și vecini. Medicul orașului pretindea că a murit din cauza unui ulcer gastric. El bolborosi cîteva vorbe amestecate cu expresii latinești, din care reieșea că peretele stomacului ar fi fost perforat și-astfel s-a produs hemoragia și că dacă ar fi fost chemat mai devreme i-ar fi putut ajuta. Fratele Boldizsár apăru pe dată, ca și Gregorics Gáspár cu toți copiii lui. Doamna Panjóki Esmeralda Mari (născută Gregorics), cea mai mare dintre frații după tată ai răposatului, nu află trista veste, întrucît vara locuia la țară, decît spre seară, cînd țipă mînioasă :

— Ce lovitură, ce lovitură, să moară tocmai vara ! Mereu m-am rugat să moară iarna, nu vara ; și uite că a murit acum. Mai merită să te rogi în ziua de azi ? Doamne, ce lovitură ! Hoții ăia doi fură totul pînă s-ajung eu acolo.

Porunci să se înhame caii îndată la trăsură și porni în goana mare, dar nu ajunse acolo decît noaptea, după ce Boldizsár și Gáspár cotrobăiseră peste tot, răscoliseră tot și puseseră stăpînire pe tot, izgonind-o și pe Ancsura. Zadarnic se împotrivise sărmana, spunîndu-le că e casa ei, c-a fost scrisă pe numele ei, că aici ea e stăpînă.

— Numai cele patru ziduri sînt ale tale, îi răspunse domnul Gregorics Gáspár. Alea ai să le primești. Restul e al nostru. N-are ce căuta aici o ființă necinstită ! Cară-te de-aici !

Gáspár fiind avocat și bun de gură, Ancsura nu putea să-i țină piept. Plînse, plînse, apoi își luă broboada, lada, desagii și se mută la mama lui Matykó. Dar înainte de a pleca, nemernicii de frați Gregorics îi scotociră cu de-amănuntul bagajele, să vadă dacă nu cumva duce printre ele niscaiva comori, carnete de depunere și alte asemenea.

A treia zi îl înmormîntară pe Gregorics Pál. Înmormîntarea a fost fără pompă, sărăcăcioasă ; nimeni n-a plîns, în afară de biata Ancsura, care de frica haìnelor rubedenii n-a cutezat nici să se apropie de coșciug, ci bocea pe-nfundate în ultimele rînduri. Băiatul nu sosise de la Seghed. (E mai bine că a întîrziat, pentru că poate l-ar fi dat pe brînci afară din curte). Dar, deși Ancsura se afla în ultimele rînduri, toată lumea numai la ea se uita, toți erau cu ochii pe ea ; casa mare, boierească, a bătrînului Gregorics scrisă pe numele ei o făcea și mai interesantă ; așa încît, la un moment dat, cînd din întîmplare îi căzu batista udată de lacrimi, toți văduvii din trista adunare (printre care și un membru al consiliului comunal) se repeziră să i-o ridice. Batista scăpată pe jos fu semnul creșterii prestigiului ei în fața opiniei publice.

După trei zile, toate rubedeniile se strînseră la notarul Sztolarik, pentru deschiderea testamentului. Testamentul acesta era destul de ciudat.

Bătrînul lăsa Academiei Maghiare de Ştiinţe două mii de fiorini.

Lăsa apoi tuturor doamnelor pe care le cunoscuse mai îndeaproape, sau cărora le făcuse pe vremuri vizite ori curte, cîte două mii de fiorini. Nouă asemenea nume de femei erau pomenite acolo, iar suma — douăzeci de mii de fiorini — era anexată în bani lichizi la testament, încredinţîndu-i lui Sztolarik distribuirea lor.

Pînă aci, rudele ascultaseră cu răsuflarea tăiată, iar fratele Boldizsár sau, alteori, fratele Gáspár îşi manifestau consimţămîntul dînd din cap sau intervenind cam astfel :

— Foarte just !

— Echitabil !

— Fie !

— Bine a făcut !

Numai doamna Panyóki, rînjind batjocoritor la citirea numelui celor nouă doamne, spuse :

— Hm ! Ce aiureală... Ce aiureală !

Fratele Boldizsár, considerînd că nu merită să se lege de fleacuri (de vreme ce răposatul Pali a fost toată viaţa un aiurit), făcînd paradă de mărinimia lui, rosti :

— Citiţi, vă rog, mai departe, domnule notar public !

Acesta îi răspunse scurt :

— Mai departe nu mai este nimic.

Se auziră exclamaţii de uluire, toţi se repeziră la testament.

— Nu e cu putinţă !

Notarul public dădu din umeri :

— Şi totuşi, nu mai scrie nici o iotă.

— Dar unde e restul averii ? Unde sînt domeniile din Cehia ?

— Despre astea nu pomenește nimic în testament. Eu nu pot să citesc decît ceea ce scrie aici. Cred că domnii mă înțeleg.

— E de neconceput ! gîfîi Gregorics Gáspár.

— Ceea ce e ciudat în toată povestea asta, zise Boldizsár, e că nu pomenește nimic nici de bucătăreasa lui, nici de plodul ei, deși toată lumea le cunoaște cîrdășia.

— Da, asta așa-i, confirmă Gáspár ; aici trebuie să fie un șiretlic.

Notarul se grăbi să-i liniștească :

— Oricum ar fi, pentru dumneavoastră nu are nici o importanță, domnilor. Tot ceea ce a mai rămas din avere aparține fraților.

— Da, așa este, observă Gáspár, în ce privește averea imobilă. Dar unde sînt banii lichizi ? Pentru că trebuie să fi avut mulți, foarte mulți bani lichizi. Mă tem că ăștia au fost șterpeliți.

Doamna Panyóki se uită bănuitoare la frații săi

LĂCOMIA FRAȚILOR GREGORICS

Cuprinsul testamentului se răspîndi foarte repede în cercurile distinse din localitate, iscînd o indignare profundă prin saloanele patriarhale, simple, unde deasupra bătrînului pian din lemn de cireș atîrnă tabloul *Năvala lui Zrinyi Miklos* [1], și unde, pe măsuța

[1] Nobil maghiar, de origine croată (1508—1566). În 1543, învingînd pe turci, a ridicat cetatea Szigetvár. În 1566, cînd sultanul Soliman a asediat cetatea, Zrinyi cu cîțiva oameni ai săi, terminînd munițiile și hrana, au năvălit asupra turcilor, care l-au omorît.

acoperită cu un șervețel alb, croșetat de mînă, lucesc sfeșnice de argint goale pe dinăuntru, iar între ele un uriaș pahar — adus de la Pieštany[1] cu desenul pavilionului băilor — din care își răspîndesc miresmele cîteva ramuri de liliac.

Aceste plăcute salonașe fierbeau de indignare, clocoteau în toată puterea cuvîntului.

— Vai, e monstruos ce-a făcut Gregorics. Totdeauna a fost el lipsit de tact, dar să compromită și după moartea sa niște cucoane cinstite, cu părul alb, care își leagănă acum nepoții (și cam jumătate se prezentau astfel) e nemaipomenit !

Cele nouă doamne fuseseră puse la stîlpul infamiei. Tot orașul nu mai vorbea decît despre ele, numele lor trecea din gură-n gură și, dacă unii îl condamnau pe Gregorics, alții spuneau :

— La urma-urmei, cine știe ce-a fost între ei ? Gregorics trebuie să fi fost un drac și jumătate în tinerețe.

Ba chiar și cei ce-l condamnau pe Gregorics ziceau : „Trebuie să fi fost totuși ceva, dacă și-a adus aminte de ele. Procedeul însă, oricum, nu e *gentleman-like*[2], nici chiar dacă am admite tot ce poate fi mai rău ; în acest caz, este o și mai mare lipsă de tact.

— Asta e un gest, debita ajutorul de notar al orașului (Vertány Mihály), pentru care ar trebui să fie exclus din casină... adică ar fi trebuit să fie exclus. Mai bine zis, ar putea să fie exclus dacă ar mai fi în viață. Jur pe Dumnezeul meu că dacă pe piatra lui funerară o să scrie c-a fost un suflet nobil, eu, cu propriul meu briceag, am să răzuiesc inscripția !

Arhivarul-șef, totodată și comandant al pompierilor, care de douăzeci de ani trecea drept un specia-

[1] Stațiune balneo-climaterică în Cehoslovacia.
[2] De gentleman (engl.).

list în probleme de onoare, privea cu totul altfel lucrurile.

— E pur și simplu o poltronerie. Ce-mi tot vorbiți de femei ? Femeile nu contează decît pînă la treizeci și cinci de ani. Or matroanele astea toate bat către nouăzeci. Ce le mai poate dăuna ăstora o mică indiscreție sau oleacă de calomnie ? Pe o lamă de oțel ruginită, răsuflarea nu mai lasă nici o pată. Iar omizile nu se curăță decît de pe pomii care mai au frunze și flori, și vor mai da fructe ; pe cei uscați nimeni nu-i mai caută de omizi. Însă Gregorics i-a jignit pe soți, săvîrșind un act de lașitate ; e o poltronerie să ofensezi persoane cărora nu le mai poți da satisfacție. Și Gregorics, am curajul să spun, nu mai e în stare să le dea satisfacție. Asta-i vina lui.

Frații Gregorics, la rîndul lor, după o matură chibzuință, umplură tîrgul în lung și-n lat cu lista celor nouă *Flamme* [1] ale răposatului ; așa încît, a doua zi de dimineață, Vozáry István, a cărui soție se afla și ea printre legatare, se prezentă foarte agitat la notarul public și declară că, întrucît soția lui niciodată n-a avut nimic de-a face cu nerușinatul de Gregorics, nu primește legatul de două mii de fiorini. De îndată ce se răspîndi vestea acestui gest, sosiră la Sztolarik de-a rîndul și celelalte doamne, declarînd că nici ele nu primesc moștenirea, pentru că nici ele n-au avut nici o legătură cu Gregorics. Domnul Sztolarik de mult n-a mai petrecut atît de bine ca în ziua aceea. Într-adevăr, era de tot hazul să le vezi pe băbuțele cu fața zbîrcită, știrbe, numai cu cîteva șuvițe de păr alb în cap, silite să dondănească, roșind pînă-n vîrful urechilor, despre virtuțile lor.

Întîmplarea a fost însă și mai înveselitoare pentru frații Gregorics, deoarece astfel le-au rămas lor cele

[1] Flăcări ; în sens figurat : amoruri (germ.).

douăzeci de mii de fiorini lăsaţi prin testament ; mai precis : optsprezece mii, pentru că Academia de Ştiinţe a primit suma, cu toate că nici ea nu avusese nici un fel de legătură cu Gregorics. Academia de Ştiinţe (a zecea băbuşcă) nu se dovedi atît de ruşinoasă cum fuseseră celelalte nouă.

Dar bucuria fraţilor Gregorics se schimbă curînd în amărăciune. Ei nu izbutiră nicicum să dea de urma moşiei din Cehia. Zadarnic s-a dus însuşi domnul Gáspár la Praga în cercetare. Încă de la început li se păruse ciudat că nicăieri nu găsiseră printre hîrtiile răposatului nici o pomeneală despre domeniile din Cehia, nici un act de vînzare-cumpărare, nici o scrisoare de la vreun administrator. Nu puteau pricepe nimic. Boldizsár era revoltat : aşa ceva nu s-a mai pomenit de cînd lumea ! Sztolarik, notarul, făcea haz :

— Marea aia nebună, pe care Shakespeare a plasat-o în Cehia, ea e singura vinovată, ea a înghiţit pesemne şi moşia lui Gregorics.

Făceau spume la gură de furie, izbeau pardoseala cu piciorul de mînie, ameninţau cu închisoarea pe Ancsura şi pe Matykó, dacă nu spun unde sînt moşiile din Cehia. În sfîrşit, la dezbaterea sucesiunii au fost audiaţi în faţa tribunalului şi cele două slugi, Ancsura şi Matykó ; acesta din urmă trebuia să ştie ceva, devreme ce-l însoţea pe stăpînul său cînd pleca la moşiile din Cehia.

Matykó a făcut mărturisiri complete : că răposatul său stăpîn răspîndea zvonuri că se duce în Cehia, de fapt, însă, ei plecau la Szeghed sau la Cluj unde învăţa tînărul Gyuri.

— Ah, vicleanul de Gregorics Pál ! Cum şi-a înşelat el bietele neamuri !

Deci, nu mai era greu de ghicit ce uneltise bătrînul răufăcător (nici pămîntul nu i-ar răbda oasele !), pen-

tru ce, pe ascuns, şi-a transformat în bani toată av rea. E limpede că voia să-i treacă, pe sub mînă, ac lui bastard preţul casei de la Viena şi al moşiei.

Dar a făcut-o oare ? E puţin probabil să fi în credinţat unui ţînc atîtea sute de mii de fiorin Atunci, ce-a făcut cu ei, cui i-a dat ? Iată taina p care fraţii Gregorics se trudeau s-o dezlege. Notar public, ultima persoană care a vorbit cu răposatu pretindea că lui nu i-a pomenit nimic despre ban Ancsura se jura pe ce-avea mai scump că ei nu i- dat nici o leţcaie şi era foarte amărîtă că i-a lăsat p drumuri. Aşa că nici ea nu putea să-l vorbească d bine pe răposat. L-a nenorocit şi pe bietul băiat ; c a trăit, l-a ţinut în bogăţie, şi-acum, dintr-o dată, i vorul buneistări a secat, iar domnişorul care crescu cu preceptorul lîngă el ajunge un prăpădit de studen nevoit să trăiască din meditaţii, căci din venitul cas nu se ştie dacă-l va putea întreţine la universitat

— Da, zise Sztolarik, dacă intenţia lui ar fi fo să-i dea băiatului banii, ar fi putut să-i dăruiască p faţă, domnii n-ar fi putut să facă nimic împotriv Am dreptate sau ba ?

De fapt, avea dreptate, şi tocmai de-aceea toa povestea era inexplicabilă şi plină de mister. Gr gorics îşi vînduse casa de la Viena cu o sută optze de mii, iar moşia din Privorec cu şaptezeci şi cin de mii, ceea ce face în total un sfert de milion d fiorini. Doamne-Dumnezeule, unde a putut să ascund atîta amar de bani ? Chiar dacă i-ar fi prefăcut în aur, sau i-ar fi topit şi i-ar fi mîncat cu lingura, de-atunci şi pînă azi tot n-ar fi izbutit să-i isprăvească. Or, Gregorics era om cumpătat... Aşadar, banii trebuie să existe pe undeva. Dar unde ? Poţi să şi înnebuneşti încercînd să dezlegi asemenea taină.

Nu prea părea probabil ca banii să fie la Ancsura, la băiat sau la Sztolarik care devenise tutorele lui

Wibra Gyuri. Frații Gregorics, însă, nu abandonaseră aceste presupuneri și angajaseră cîțiva inși care, în ascuns, să o spioneze pe Ancsura, și să-i iscodească fiece vorbă ; la fel, găsiră și la Budapesta, unde între timp Gyuri ajunsese student la drept, un băiat isteț pe care-l puseră să se împrietenească cu el și, din felul de viață și vorbele lui, să afle cum stau lucrurile.

Dar Gyuri ducea o viață foarte modestă, urma sîrguincios cursurile, locuia la „Șapte bufnițe", mînca la o locantă ieftină, de pe strada Képiro, cu firma „1 Aprilie". Această locantă, frecventată mai ales de studenții de la facultatea de drept, reprezenta una dintre acele ospătării pe care viața modernă le-a înghițit cu o deosebită lăcomie. Pe lista de bucate era pictat chipul unui domn gras stînd de vorbă pe stradă cu un ins slab, iar sub imaginea lor era tipărit :

Domnul Slabu : Vă rog, nu vă supărați, domnule, unde mîncați de arătați atît de strălucit ?

Domnul Grasu : Păi, aici la „1 Aprilie".

Domnul Slabu : Da ? Atunci am să merg și eu acolo.

Cu toate acestea, la „1 Aprilie" mîncarea era atît de proastă încît poate că denumirea de „1 Aprilie" era motivată tocmai prin păcăleala acelui dialog tipărit pe lista de bucate. Da, cîrciumarii de pe vremuri erau sinceri : chiar dacă mințeau, mințeau cu atîta inocență încît toată lumea să le înțeleagă șmecheria.

Domnul Gáspár primea adevărate buletine despre viața zilnică a lui Gyuri : dimineața își ia cafeaua cu lapte într-o lăptărie, pînă la prînz se duce la cursuri, la amiază mănîncă la „1 Aprilie", după-amiază face conțopistărie în biroul unui avocat, seara cinează puțină slănină și brînză cumpărate de la băcănie, apoi învață pînă la miezul nopții. Toată lumea îl iubește, îl admiră, va ajunge om de seamă.

Gregorics Gáspár, viclean cum era, aproape că dorea ca sfertul de milion să fie la Gyuri, pe care, cu

timpul, vroia să-l însoare cu Minka, fata lui — să tot avut vreo unsprezece ani — ce-ncepuse să se tran forme din mugure în boboc.

Presupunerile lor se dovediră proştești — banii puteau să fie pe mîna lui Ancsura, pentru că s-ar observat în vreun fel cel puțin la băiat. Ancsura duse cu chirie casa moștenită, iar din chirie domn Sztolarik îi trimitea lui Gyuri lunar cîte treizeci fiorini.

Frații Gregorics au împărțit între ei cele optsprezece mii de fiorini refuzați de femei şi cele cîteva su realizate din vînzarea la licitație a mobilelor şi a feritelor obiecte mărunte rămase de la Gregorics Pál iar restul averii a dispărut fără urme, pentru totdeauna. Oraşul întreg îşi spărgea capul cu această enigm plăsmuind fel de fel de nerozii. Ba că bătrînul ar trimis banii lui Klapka[1] şi că, într-o bună zi, veți vedea cum Klapka îi va restitui sub formă de baionete. Ba că Gregorics Pál ar fi avut pe undeva prin codrii la Lopata un castel minunat în care întreținea o femeie frumoasă. Şi dacă el n-ar fi izbutit să-şi mănînce averea nici dacă ar fi topit-o în aur şi-ar fi mîncat cu lingura, o femeie frumoasă o putea sorbi în scurtă vreme, pe toată, chiar şi cu lingurița.

Dar, în toiul acestor palavre, rubedeniile au fost puse pe gînduri de un fapt real: cazangiul le povesti că, în ajunul morții lui Gregorics Pál, un om al lui a cumpărat pe seama acestuia un cazan mare pe care nu l-a plătit, şi deci el, cazangiul, se prezintă la domnul Gáspár ca să i-l achite.

Gáspár se lovi cu mîna pe frunte.

— Ptiu, al dracului, cazanul n-a fost în inventarul lucrurilor rămase moştenire.

---

[1] General de honvezi, în timpul revoluției de la 1848, care în vremea aceea se afla în exil.

Verifică procesul-verbal al licitației în care erau trecute toate obiectele vîndute, dar nu găsi nici un cazan.

— I-am dat de urmă, rînji Gregorics Gáspár. Iubitul meu frate a cumpărat cazanul cu un scop. Cu ce scop ? Ca să pună ceva în el. Iar acest ceva este tocmai ceea ce căutam noi.

Îi comunică și fratelui său Boldizsár noua descoperire. Acesta începu să țopăie de bucurie :

— Mîna lui Dumnezeu, frate ! Acum nădăjduiesc că vom găsi comoara. Pali a îngropat undeva cazanul ca să nu găsim banii ; și-ar fi izbutit, dacă nu făcea prostia să rămînă dator la cazangiu. Oh, în astfel de împrejurări, e un noroc că răufăcătorul comite întotdeauna o greșeală pe undeva.

Cazangiul ținea minte că Matykó, rîndașul, era cel ce alesese și dusese cazanul acasă. Deci Gregorics Gáspár îl pofti la el pe Matykó, îl ospătă bine cu mîncare și cu băutură, și-l cercetă pe departe despre ultimele zile ale răposatului, pomenind cu dibăcie, așa, în treacăt, și despre cazanul al cărui preț îl cerea acum cazangiul.

— Ce s-a întîmplat cu cazanul ăla, Matykó dragă ? Să fie adevărat că stăpînul tău a poruncit să-l cumperi ? Mai că nu-mi vine-a crede ! La ce-i trebuia lui un cazan ? Tare mă tem că tu, măi Matykó, în numele stăpînului tău ai săvîrșit o tîlhărie !

Atîta i-a trebuit naivului de Matykó ! Să cuteze cineva să pună la îndoială cinstea lui ! Și i se dezlegă limba ca la gaiță, și începu să povestească tot, de-a rîndul, ca să-și dovedească nevinovăția : În ajunul morții, domnul i-a poruncit : „Du-te și găsește-mi repede un cazan și doi zidari". El a îndeplinit porunca numaidecît. Asta se petrecea pe înserate. A dus cazanul în dormitorul domnului Gregorics, împreună cu doi zidari pe care i-a condus la stăpînul său. Zidarii au

văzut și ei cazanul, așa încît pot să fie chemați ca martori.

— Ei, Matykó, zise vesel domnul Gáspár, să știi că ești un om norocos. Dacă ai martori, ai scăpat, iar cinstea ta va rămîne curată ca laptele proaspăt strecurat. Chiar eu retractez tot ce-am spus. Ah, dacă-ai ști, băiete, ce bucuros sînt că ai ieșit atît de frumos din încurcătură. Mai ia și bea un pahar din vinul ăsta roșu și nu te supăra pentru vorbele mele prea aspre, pentru că, vezi bine, bănuiala mea era întemeiată : noi n-am găsit printre lucrurile rămase nici un cazan, iar cazangiul ne cere să-l plătim și zice că tu l-ai adus. Dar, de fapt, unde a dispărut ?

Matykó dădu din umeri :

— Dumnezeu știe.

— Tu nu l-ai mai văzut după aceea ?

— Nu.

— Dar ce s-a întîmplat cu zidarii ? Ce-au făcut zidarii ?

— Nu știu.

Gregorics Gáspár zîmbi ironic, uitîndu-se în ochii lui Matykó.

— Ești ca *Nu-știu János* din poveste, care, la orice întrebare, răspundea : nu știu. De bună seamă, nu știi nici cum îi cheamă pe cei doi martori care ar putea să dovedească nevinovăția ta în afacerea cu cazanul. Păi, atunci, dragă prietene, n-am ce să-ți fac, intri la apă și-acolo rămîi !

— Numai că pe unul dintre ei îl cunosc !

— Cum îl cheamă ?

— Bine-ar fi dacă l-aș ști pe nume.

— Păi, atunci, cum îl cunoști ?

— Știu că are trei fire de păr pe nas.

— Prostii ! Dacă și-a tăiat cele trei fire de păr ?

— Și-atunci îl cunosc, după înfățișare ; seamănă cu o bufniță.

— Unde i-ai găsit tu pe cei doi zidari ?

— Reparau zidurile la catedrală, de-acolo i-am adus.

Gregorics Gáspár scoase din devla lui Matykó tot ce era mai de preț pentru ei și, simțind cum îi arde pămîntul sub picioare, fără zăbavă porni în goana mare să-l caute pe zidarul cu trei fire de păr pe nas.

N-a fost greu să dea de el. La prima echipă de zidari, de îndată ce întrebă de cele trei fire de păr, trei inși se și repeziră să-i răspundă deodată.

— Păi, ăla trebuie să fie Prepelicza András. Mustața lui și-a bătut joc de el urcîndu-i-se pînă-n vîrful nasului.

De-aici încolo găsirea lui Prepelicza András a fost un fleac ; toți zidarii și toți copiii care cărau cărămizile știau că pe-atunci Prepelicza lucra la Pesta. Zidea undeva, pe bulevardul Kerepesi, o casă mare.

Domnul Gáspár n-a pregetat să se urce îndată în trăsură și, fără să întîrzie prin capitală, porni să-l caute printre slovaci.

Cînd îl găsi, tocmai îl urcau într-o macara la etajul al treilea. Pe Gregorics îl trecură frigurile de spaimă ; ce-ar fi dacă în clipa asta s-ar rupe funia melcului ?

— Hop, ho, Prepelicza ! îl strigă. Stai ! Pe dumneata te caut. Avem ceva de vorbit.

— Bine, bine, îi răspunse nepăsător zidarul, scrutînd de la înălțime pe noul-venit ; urcă sus, dacă vrei să stai de vorbă.

— Ba să cobori dumneata, că-i o chestiune urgentă.

— Strigă ce ai de spus, te-aud și de-aici.

— Nu se poate, trebuie, cu orice preț, să vorbim între patru ochi.

— E de bine ori de rău ?

— De foarte bine.

— Bine pentru mine ?

— Bine pentru dumneata.

— Păi, dacă-i bine pentru mine, are să fie bine și deseară. Așteaptă pînă deseară, atunci cobor ; acum lucrez la fereastra cea mai de sus.
— Nu te încăpățîna ! Coboară numaidecît, Prepelicza. N-are să-ți pară rău.
— Păi, nici nu știu cine e domnul.
— Stai puțin, am să-ți comunic imediat.
Cu prima macara ce urca, îi trimise lui Prepelicza o hîrtie nouă, foșnitoare, de zece fiorini. Celui care-a dus-o i-a dat un fiorin.
Văzînd această carte de vizită, Prepelicza trînti ciocanul și mistria pe schelă și, cu prima macara, coborî pe pămîntul mumă unde de la Moise și Cristos încoace se produc mereu minuni.
— La dispoziția dumneavoastră, domnule.
— Urmează-mă !
— Pînă-n iad, dacă dorește domnul.
— Nu mergem atît de departe, zise Gregorics Gáspár zîmbind.
Și, într-adevăr, nu-l duse decît pînă la cîrciuma cu firma „Cocoșul", unde comandă vin și, ciocnind prietenește, îi spuse cu voce dulce :
— Prepelicza, dumneata știi să vorbești ?
Prepelicza se gîndi îndelung despre ce ar putea să fie vorba, privi iscoditor în ochii mărunți, cenușii ca oțelul, ai necunoscutului, apoi răspunse prudent :
— Chiar și gaița știe să vorbească, domnule.
— Eu sînt de fel din Banská-Bistrica.
— Aha ! Acolo sînt oameni de treabă. Da, parcă v-am mai văzut pe undeva.
— L-ai văzut pesemne pe fratele meu mai mic, interveni cu șiretenie Gregorics — știi, acela la care ați făcut lucrarea aia secretă cu cazanul.
— Cu cazanul ! De mirare, Prepelicza rămase cu gura căscată. Era fratele dumneavoastră ? Acum înțeleg. Adică... (tulburat, începu să se scarpine după ure-

che) despre ce cazan e vorba ? Doamne-Dumnezeule, dacă aş ţine eu minte toate căldările şi tigăile pe care le-am văzut în viaţa mea !

Gregorics se aştepta ca zidarul să nu-şi deschidă glăsciorul chiar de la început. De-aceea, făcînd pe nepăsătorul, îi oferi lui Prepelicza o ţigară, acesta o udă cu scuipat ca să ardă mai încet, apoi o aprinse şi începu să bată monoton în masă cu creionul său mare, dreptunghiular, ca omul care, brusc, a descoperit că are o marfă de vînzare şi simte că a găsit un cumpărător serios. Acum nu-i mai trebuia decît calm, cît mai mult calm, şi preţul mărfii va creşte ca-n poveşti.

Inima îi bătea atît de tare de mai că se auzea. Cocoşul alb, atîrnat într-o ramă deasupra tejghelei vopsite verde, parcă începuse a prinde viaţă în ochii săi scăpărători de bucurie şi parcă din cînd în cînd, în loc de cucurigu, spunea : „Bună ziua, Prepelicza András. Kikiriki ! A dat norocul peste tine, Prepelicza András !“

— Care va să zică, nu-ţi mai aduci aminte de cazan, Prepelicza. Ei, ei ! Păi crezi că eu sînt prost ? Arăt eu a om fără minte ? De altfel, bine faci Prepelicza, bine faci. Cred că şi eu aş face la fel. Vinişorul ăsta nu e rău, nu-i aşa ? Are puţin miros de butoi ? Păi, domnul meu, nu poate avea miros de aşternut ! Mai adă o sticlă, băiete, şi-apoi pleacă de-aci, lasă-ne singuri ! Va să zică, unde-am rămas ? Ei, drace !... Spuneai adineaori că şi gaiţa ştie să vorbească. Iată un cuvînt bine cugetat, într-adevăr ! Dumneata eşti un înţelept, Prepelicza. Văd că am găsit omul pe care-l căutam şi, fiindcă mie oamenii ca dumneata îmi plac, o să ne înţelegem repede. Spuneai că şi gaiţa ştie să vorbească, dar de fapt vroiai să spui că ştie să vorbească numai dacă i se dezleagă limba. Nu-i aşa că asta vroiai să spui ?

— Hmm, mormăi zidarul şi, răsuflînd din adînc, puse în mişcare cele trei fire de păr de pe nas.

— Știu, de asemenea, continuă Gregorics Gáspár, că limba gaiței se dezleagă tăind-o cu briceagul. Dar, întrucît dumneata nu ești gaiță, Prepelicza...

— Nu, nu, îngăimă Prepelicza sfios.

— În loc de briceag, îți voi dezlega limba cu aceste două hîrtii.

Și Gregorics Gáspár scoase din portofel două hîrtii de cîte o sută de fiorini și i le puse în față pe masă.

Ochii zidarului se pironiră lacomi asupra celor două magice bucăți de hîrtie, privind pierduți la băiețașii goi din cele două margini : unul ținea în mînă un snop de grîu, celălalt o carte. Ochii lui Prepelicza ieșeau din orbite, dar el se stăpîni și zise cu glas răgușit, reținut :

— Cazanul era foarte greu... Era grozav de greu.

Altceva nu-i veni în minte, deși căuta să mai scoată un cuvînt, în vreme ce privea bancnotele și copilașii aceia drăgălași de pe ele. Avea și el acasă șase copii, dar nu erau atît de drăgălași.

— Ei, Prepelicza, ce este ? îl întrebă Gregorics mirat. Tot mai taci ?

— Piatră grea mi-ar apăsa pe inimă dacă aș vorbi, zise suspinînd zidarul, piatră grea. Cred că nici n-aș putea s-o duc.

— Fleacuri ! Nu-mi vorbi mie de cai verzi pe pereți ! Piatră, piatră ! Toată viața ai lucrat cu piatră și-acum începi să mi te vaieți că o să ai o piatră pe inimă. Păi, dacă o s-o ai, du-o ! Doar n-ai vrea să-ți dau două sute de fiorini și să-ți pun pe inimă un colac cald și nu o piatră. Nu fi copil, Prepelicza !

Prepelicza zîmbi, dar își trase mîinile roșii, murdare, la spate, vrînd să arate că nu vrea să se atingă de bani.

— Te pomenești că ți se par puțini ?

Zidarul nu răspunse nici o vorbă ; privea fix înaintea lui, frecîndu-și cu mîna creștetul zbîrlit, semă-

nînd cu un papagal moţat pleoştit. După un timp, turnă pe gît paharul de vin şi-l trînti pe masă cu-atîta forţă, încît îi sări fundul.

— Ce porcărie ! exclamă cu amărăciune. Omenia omului sărac e preţuită la două sute de fiorini, cu toate că Dumnezeu ne-a făcut pe toţi deopotrivă. Şi mie mi-a dat omenie ca episcopului sau judecătorului de la Radvány. Dar dumneavoastră preţuiţi omenia mea la două sute. Mare porcărie !

La asemenea atu, Gregorics scoase atuul lui.

— Bine, Prepelicza ! Nu trebuie să te superi. Dacă cinstea dumitale e atît de scumpă, am să caut una mai ieftină. (Acestea zise, strînse banii de pe masă şi-i puse în buzunarul de la pantaloni.) Am să-l caut pe celălalt zidar, pe colegul dumitale.

Scoase din buzunar briceagul şi atinse cu el uşor urciorul cu vin.

— Plata !

Prepelicza începu să rîdă.

— Ei, na ! Omul sărac n-are dreptul nici să vorbească ? Bineînţeles că o să-l căutaţi pe celălalt. Şi el nu e cinstit ca mine. Da, da ! Pleoştit, îşi scărpina ceafa pe care-i ieşise un buboi copt. Hai să ne înţelegem... mai daţi cincizeci de fiorini şi vă povestesc totul.

— S-a făcut ! Ne-am învoit.

Prepelicza, luînd un aer grav, povesti cele petrecute în ultima noapte a răposatului, cum au dus cazanul prin curte şi prin grădină pînă la o căsuţă.

— La Liban, zise domnul Gáspár, sîsîind de bucurie, şi cu sudoarea curgîndu-i gîrlă. La căsuţa mucosului.

Zidarul povesti totul : cum, împreună cu tovarăşul său, a ajuns pe seară la Gregorics Pál ; cum au dus cazanul în căsuţa din fundul grădinii ; cum Gregorics Pál a stat de pază lîngă ei pînă l-au zidit în perete.

Domnul Gáspár, emoţionat, îl întrerupea cu diferite întrebări :

— Era greu cazanul ?

— Tare greu.

— Nu v-a văzut nimeni cînd aţi trecut prin curte ?

— Nimeni. Toţi ai casei dormeau.

Gregorics Gáspár sorbea cu nesaţ fiece vorbă a zidarului, îşi umfla pieptul, ochii îi sclipeau, gîndurile îi zburau spre viitor, se vedea om bogat, stăpîn pe comori uriaşe... poate va fi chip să-şi cumpere chiar şi titlul de baron. Baronul Gregorics Gáspár ! Hm, n-ar suna rău ! Iar Minka va fi baroneasă. Prostănacul de Pali n-a ştiu să se bucure de averile lui. Trebuie să fi strîns mulţi bani, foarte mulţi. Era un om tare cumpătat.

— Şi cît v-a plătit fratele meu ?

— Cîte cincizeci de fiorini fiecăruia.

— Bine, foarte bine.

Domnului Gáspár parcă i s-ar fi luat o piatră de pe inimă, aflînd că Pali le-a dat numai cîte cincizeci de fiorini. Se temea ca nu cumva să le fi plătit tăcerea cu mii de fiorini. I-ar fi părut foarte rău, căci prin asta l-ar fi frustrat pe el, întrucît el va deveni proprietarul Liban-ului. Da, cu orice preţ, Liban-ul întreg, cu cazan cu tot, va fi al lui ! Chiar mîine îl va cumpăra de la tutorele băiatului. De pe acum se bucura la gîndul că va pune cu botul pe labe şi pe fratele său Boldizsár şi pe soră-sa, doamna Panyóki.

Se întoarse acasă în goana cailor şi, fără să coboare din trăsură în faţa locuinţei lui, porunci să fie dus de-a dreptul la Sztolarik, căruia îi spuse că ar vrea să cumpere Liban-ul.

Aşa fusese botezată mica fermă a fostului paroh, cumpărată de Gregorics Pál de la văduva răposatului pentru Wibra Gyuri. Părintele nu ţinuse niciodată vreo predică din amvonul lui fără să pomenească de cedrii

Liban-ului, iar cînd şi-a cumpărat bucăţica aceea de pămînt a încercat să cultive acolo chiar cedri printre merii din grădină. Dar blajinului pămînt din Besztercze i s-a năzărit să li se împotrivească, i-a sugrumat, nu le-a dat pic de hrană, iar besztercenii cei fără frica lui Dumnezeu, ca să-şi facă bătaie de joc, botezară ferma cu numele de Liban.

Domnul Sztolarik îşi ascunse uimirea.

— Vreţi să cumpăraţi Liban-ul ? E o livadă frumoasă şi dă rod bun. Anul acesta toate merele au fost cumpărate de proprietarul unui restaurant de lux din Viena, la un preţ pe care nici nu-l bănuiţi. Dar cum de v-aţi gîndit să cumpăraţi Liban-ul ?

— Aş vrea să clădesc o casă acolo, o casă mai mare.

— Hm, vînzările astea sînt cu bucluc, zise Sztolarik rece ; proprietarul este minor şi se cer o mulţime de formalităţi la sedria orfanală [1]. Eu aş prefera să las lucrurile aşa cum sînt. Azi-mîine termină băiatul universitatea, împlineşte douăzeci şi unu de ani, şi-atunci să facă el ce vrea cu *skvarka* [2] lui. Mă tem să nu păţesc vreo ocară. Nu, nu, domnule Gregorics, nu pot să primesc propunerea dumneavoastră. De altminteri, coliba aceea şi cele două iugăre de pămînt au pentru băiat şi un *pretium affectionis* [3] — acolo s-a jucat, acolo şi-a petrecut anii copilăriei.

— Dar dacă vă ofer un preţ destul de mare ? se oţărî domnul Gregorics.

Interesul domnului Sztolarik se deşteptă :

— Ce înseamnă pentru dumneavoastră un preţ destul de mare ? Cît vreţi să daţi ?

---

[1] *Sedria orfanală* era o instanţă administrativă constituită pentru supravegherea averii minorilor orfani şi pentru rezolvarea chestiunilor tutelare.

[2] Denumirea ironică dată micilor moşii. În traducere literală, *skvarka* înseamnă jumară.

[3] Valoare sentimentală (lat.).

— Păi, aş da... aici îl cuprinse o tuse înăbuşitoare şi se făcu roşu ca focul... aş da cincisprezece mii de fiorini.

„Hm, frumoasă sumă, Gregorics Pál l-a cumpărat de la preoteasă cu cinci mii. Terenul e de două iugăre şi destul de departe de centrul oraşului, nu valorează mai mult de trei fiorini prăjina. Să zicem că valoarea casei ar fi de două mii... în cel mai bun caz", gîndi Sztolarik, şi spuse :

— *Utcumque*[1], oferta nu e dezavantajoasă. Ba dimpotrivă, dimpotrivă... Ştii ce, domnule Gregorics, adăugă hotărîndu-se deodată, eu accept propunerea, în interesul băiatului, dar mai întîi trebuie să-i scriu şi-am să stau de vorbă şi cu mama lui.

— Dar eu sînt foarte grăbit.

— Atunci, îi voi scrie băiatului chiar astăzi.

Domnul Gregorics nu mai stărui, ca să nu stîrnească bănuieli. Se duse acasă şi-a treia zi după-masă îi trimise lui Sztolarik un butoiaş cu vin de Tokaj (din vinul moştenit de la Gregorics Pál, pe care fraţii îl împărţiseră între ei) întrebîndu-l dacă n-a primit vreun răspuns de la Budapesta. Domnul Sztolarik îi trimise vorbă că aşteaptă răspunsul din oră în oră şi că-i mulţumeşte pentru atenţia arătată, ba îi mai spuse pivnicerului care-i adusese vinul că speră ca totul să decurgă fără inconveniente. Pivnicerul însă n-a priceput dacă vinul o să curgă bine sau altceva.

Abia plecă pivnicerul, că şi sosi scrisoarea lui Gyuri (consimţea la vînzare). Domnul Sztolarik era tocmai să-l trimită pe secretarul său la Gregorics Gáspár să-l anunţe, cînd se deschise uşa biroului şi intră burtosul Gregorics Boldizsár, răsuflînd scurt, ca un gîscan îndopat ; se vedea că venise în grabă mare.

— Luaţi loc, domnule Gregorics. Ce ne-aduceţi ?

---

[1] Oricum ar fi (lat.).

— Multe, multe parale, gîfîi Boldizsár.
— Astea întotdeauna sînt bune la casa omului.
— Vreau să cumpăr petecul ăla de pămînt al sărmanului orfan, Liban-ul.
(Domnul Boldizsár era vestit pentru dulcegăria limbajului său.)
— Liban-ul ? exclamă Sztolarik surprins, întrebîndu-se în sinea lui : „Ce naiba i-a apucat pe ăştia ?" Apoi, cu jumătate de glas, adăugă : Poate pentru fratele dumneavoastră ?
— Nu, nu, îl cumpăr pentru mine. Este o fermuliţă foarte drăguţă, frumuşică, simpatică, are o privelişte minunată şi nişte merişori admirabili.
— Da, ciudat... într-adevăr ciudat.
— Ce e atît de ciudat ? întrebă Gregorics intrigat.
— Faptul că s-a mai prezentat un cumpărător.
— Ah, ticălosul ! Nu i-l lăsăm lui ! Ruda, oricum, e rudă. Şi, în definitiv, eu dau mai mult decît celălalt...
— N-aş prea crede, zise tutorele ; cumpărătorul despre care e vorba oferă cincisprezece mii.
Boldizsár nici nu clipi măcar.
— Nu-i nimic. Eu dau douăzeci.
Abia după aceea şi-aduse aminte că grădina nu valorează nici cincisprezece mii şi, tulburat, dar cuprins de curiozitate, întrebă :
— Oferă cincisprezece mii ? Cine poate să fie nebunul ?
— Păi, cine să fie ? Fratele dumneavoastră, domnul Gregorics Gáspár.
La auzul acestui nume, Boldizsár se clătină pe picioare ca boul izbit cu toporul în frunte şi pălind ca de moarte se prăbuşi pe un scaun.
Buzele i se mişcau, dar nu scoteau nici un sunet ; Sztolarik crezu că bătrînul domn are un atac de apoplexie şi fugi înspăimîntat să aducă apă şi să strige după ajutor ; pînă să se întoarcă însă el cu bucătă-

reasa, care alergă speriată, cu aluatul de tăiţei în mînă, domnul Boldizsár îşi revenise şi începu să-şi ceară scuze.

— M-a cuprins oleacă de ameţeală, am deseori asemenea crize, sînt bătrîn şi motorul omului nu e perfect... Haide să revenim la subiect, da, eu dau douăzeci de mii de fiorini pentru Liban. Dacă vreţi, îi plătesc chiar acum, pe loc.

Sztolarik căzu pe gînduri.

— Hm, asta nu se poate face aşa, cu una cu două. Trebuie să obţin mai întîi consimţămîntul sedriei orfanale. Chiar azi am să înaintez cererea mea în calitate de tutore.

Într-adevăr, o înaintă în aceeaşi zi (pentru că pupilul său dădea o lovitură nemaipomenită), dar tot timpul se întreba de ce se luptă fraţii Gregorics pentru Liban. Trebuia să aibă ei un motiv. Dacă în pîntecele Liban-ului o fi vreo vînă de aur? La urma-urmei, n-ar fi imposibil. Doar şi regii din neamul lui Arpád [1] au început să scormonească pămîntul mai întîi aici şi nu la Selmecbánya.

Hotărî ca a doua zi chiar să discute cu inginerul minier Drotler István, pensionar acum, bănuiala sa; Drotler ăsta e aşa de cunoscător încît dacă-şi vîră sfredelul în pămînt află îndată ce zace în el.

Dar înainte de a fi putut să plece la inginer, în ziua următoare sosi Gregorics Gáspár să întrebe dacă a sosit răspunsul. Sztolarik se simţi cam încurcat.

— Scrisoarea a sosit... da, da, a sosit scrisoarea. Dar, a mai survenit ceva. A apărut un nou cumpărător, care oferă douăzeci de mii de fiorini pentru Liban.

Răspunsul căzu ca un trăsnet pe capul domnului Gáspár.

---

[1] Conducător al triburilor maghiare care s-au stabilit în Panonia (aprox. 890—907).

— Nu se poate, îngăimă. Nu cumva o fi Boldizsár ?
— Ba da, chiar Boldizsár.
Gregorics Gáspár se înfurie, înjură ca un birjar, de mînie îi tremura falca și, gesticulînd cu bastonul în mînă (conversația avea loc pe coridor), doborî un ghiveci cu flori al doamnei Sztolarik, în care înflorea o zambilă de-o frumusețe rară.
— Oh, nemernicul... nemernicul, șuieră printre dinți.
Apoi, năuc, privi în gol, aproape vreme de-o jumătate de ceas, mîrîind în surdină, înmărmurit cu totul.
— Cum a putut să afle ? E de neînțeles !
Lucrurile erau foarte simple.
Prepelicza, cît ar fi fost el de naiv, aflase ușor de la muncitorii din Beszterce că Gregorics Pál, căruia îi zidise cazanul, avea mai mulți frați rămași în viață. Și dacă unul dintre ei a prețuit taina la două sute cincizeci de fiorini, nu încăpea îndoială că și ceilalți vor da ceva ca să-o afle, așa încît Prepelicza András se urcă în tren, veni la Banská-Bistrica și-i făcu o vizită domnului Boldizsár. Nu e nimica de neînțeles în această treabă. Afară numai dacă nu vrei să înțelegi că Prepelicza András nu e un prost.
— Oh, ticălosul, ticălosul, striga tot mai împătimit Gáspár. N-o să fie-al lui ; uite-așa, nici de ciudă nu i-l las. Eu voi cumpăra Liban-ul. Dau douăzeci și cinci de mii de fiorini.
Domnul Sztolarik zîmbea, se ploconea frecîndu-și palmele.
— Cine dă mai mult, îl va avea. Dacă ar fi moșia mea, mi-aș respecta cuvîntul și aș da-o cu cincisprezece mii. Pentru că o vorbă spusă de un om rămîne spusă. Cuvîntul unui om e ca fierul. Întrucît însă averea e a unui copil, nu mi-e îngăduit să știrbesc interesele minorului nici chiar cu un asemenea fier... Nu găsiți,

domnule Gregorics, că e o frumoasă figură de stil:
Gregorics Gáspár recunoscu frumusețea figurii de stil, cerîndu-i iarăși și iarăși să-și dea cuvîntul că-i va vinde lui ferma, așa încît plecă într-adevăr mulțumit. Dar ce folos? Domnul Sztolarik se întîlni în seara aceleiași zile la cazinou cu Gregorics Boldizsár și nu-i ascunse nicicum faptul că domnul Gáspár trecuse din nou pe la el, oferindu-i pentru Liban cu cinci mii de fiorini mai mult decît domnul Boldizsár.
Boldizsár, acum, își păstră calmul.
— Fie, deci, treizeci de mii de fiorini.
Nebunia licitației nu conteni zile de-a rîndul; întregul oraș începu să se pasioneze, întrebîndu-se dacă au înnebunit frații Gregorics sau dacă nu cumva afacerea are alt clenci.
Veni Gáspár și oferi treizeci și două de mii, Boldizsár prinse de veste și spori prețul cu încă trei mii, și așa mai departe, mereu mai sus, încît oamenilor li se făcuse părul măciucă în fața crîncenei concurențe. Președintele sedriei orfanale tergiversa, intenționat, eliberarea autorizației de vînzare, zicîndu-și: „Las' să crească valoarea averii, las' să crească!"
Și valoarea crescuse, crescuse, pînă la cincizeci de mii, sumă oferită de Gregorics Boldizsár. Și numai Dumnezeu știe unde aveau să se oprească cei doi frați învrăjbiți. Faptul era cu atît mai ciudat, cu cît inginerul de mine Drotler, solicitat de Sztolarik, făcuse mai multe foraje la Liban și declarase clar și răspicat că poate să jure că în mădularele pămîntului de la Beszterce nu există nici o uncie de aur, în afară poate de cel din dantura femeilor îngropate într-însul.
— Dar dacă în subsolul Liban-ului se află huilă?
— Nu există.
— Atunci cineva și-a bătut joc de frații Gregorics.
— Ce urmăresc ei n-are nici o importanță! Cert este că Gyuri a avut un mare noroc, pe care tutorele

său trebuie să-l stoarcă pînă la ultima picătură. Boabele de struguri se aruncă la borhot numai cînd nu mai dau nici un strop de zeamă ; cine a mai pomenit să le arunci nestoarse cu totul ?

Așa că domnul Sztolarik lăsă să se desfășoare întrecerea. E drept că vorba unui bărbat e ca fierul, dar în fața aurului fierul trebuie să se dea bătut. Și-aici, ploua cu aur.

La cincizeci de mii de fiorini, oferiți de Boldizsár, domnul Sztolarik aștepta ca Gáspár să supraliciteze dînd cincizeci și două de mii, cînd, deodată, lucrurile luară o întorsătură neașteptată. Lui Gáspár îi veni o idee. (Gáspár era mult mai deștept și mai plin de fantezie.)

Lui Gáspár i se păru ciudat că doamna Panyóki, sora lor, nu se agită. Oare de ce și pentru ce ? Foarte probabil pentru că doamna Panyóki nu știe nimic, Prepelicza András nu i-a vîndut și ei secretul. Iată încă un gest prin care Prepelicza András demonstra că e foarte inteligent. Căci dacă i-ar fi vîndut și doamnei Panyóki secretul, rolul său s-ar fi încheiat definitiv. Așa cum stau însă acum lucrurile, cei doi frați, urmînd să-și împartă numai între ei conținutul cazanului, vor fi nevoiți să-i plătească și lui o dijmă pînă la sfîrșitul zilelor, ca să nu-i trădeze față de cea de-a treia moștenitoare.

În urma acestui raționament, Gregorics Gáspár pricepu că el și Boldizsár fac o mare prostie și că pe bună dreptate au ajuns de rîsul lumii, irosindu-și averea ca să cumpere Liban-ul acelui copil din flori, trezind în același timp și suspiciunea surorii lor. În actualele împrejurări, e limpede că oricare dintre ei doi ar deveni proprietarul Liban-ului va avea neplăceri cu celălalt din pricina cazanului. Oare n-ar fi mai practic și mai ieftin dacă l-ar cumpăra împreună, dacă ar sparge împreună zidul în care zace ascunsă co-

moara și închizînd gura lui Prepelicza, ar împărți p tăcute avuțiile răposatului Pál ? De bună seamă, ar f de o sută de ori mai cuminte ! Așadar, într-o bună zi Gáspár se învoi cu Boldizsár și mare fu mirarea domnului Sztolarik în ziua următoare, cînd apăru la e domnul Boldizsár declarînd că își retrage oferta de cumpărare a Liban-ului întrucît, după o matură chibzuință, făcîndu-și oarecare socoteli, ajunsese la concluzia că nu merită cincizeci de mii de fiorini.

— Nu face nimic, răspunse domnul Sztolarik, o să-l cumpere domnul Gregorics Gáspár cu patruzeci și opt de mii.

Și abia aștepta să-l întîlnească pe domnul Gregorics Gáspár și să-i propună să încheie contractul. Dar domnul Gáspár dădu din umeri :

— Am făcut o mare prostie, zise acesta cu un aer degajat. Mi-a zburat din minte ca un vis urît. Vă mulțumesc, dragă domnule Sztolarik, că n-ați prins momentul cînd eram gata să dau banii. Acum, nici nu mai poate fi vorba de un asemenea preț. Dați-o naibii, cu patruzeci și opt de mii de fiorini mai că poți să cumperi o moșie.

Tutorele era desperat. Credea că, întinzînd prea mult coarda, stricase tîrgul și că orașul întreg va rîde de neîndemînarea cu care a purtat tocmeala, iar Gyuri, cînd va fi mare, îl va copleși cu reproșuri. Alergă deci la domnul Boldizsár și-i oferi Liban-ul cu patruzeci și cinci de mii. Boldizsár, scărpinîndu-se în ceafă, îi răspunse scurt :

— Dumneavoastră credeți că sînt nebun ?

De la Boldizsár alergă la Gáspár.

— Treacă de la mine ! Îți dau Liban-ul cu patruzeci de mii.

Gáspár, liniștit, clătină din cap :

— Doar n-am mîncat laur !

Astfel porni din nou licitația, dar de data asta *în jos*. Sztolarik oferi Liban-ul la treizeci și cinci de mii, la treizeci, la douăzeci și cinci, pînă cînd, în cele din urmă, izbuti să li-l pună în cîrcă cu cincisprezece mii de fiorini. Frații îl cumpărară împreună și-l trecură în cartea funciară pe numele amîndurora.

În ziua cînd tutorele le dădu în primire cheia căsuței, se duseră acolo, cu cîte un tîrnăcop ascuns sub palton (după cum se află mai tîrziu din mărturiile depuse în fața judecătorului), se încuiară în casă și, firește, sparseră fără zăbavă zidul în care era ascuns cazanul, dar ce anume au găsit într-însul nu s-a putut afla niciodată, deși aceasta a constituit dezbaterea principală în procesul Gregorics, cu care și-a bătut capul vreme de un deceniu tribunalul din Banská-Bistrica.

Procesul a început din pricina lui Prepelicza András care, la o lună, se prezentase la frații Gregorics și ceruse partea cuvenită din comoara dezgropată, amenințîndu-i că în caz contrar va povesti totul doamnei Panyóki.

Cei doi Gregorics dînd cu ochii de el au început să țipe înfricoșător :

— Ne-ai înșelat, tîlharule ! Ai fost și tu în cîrdășie cu ticălosul răposat, care și după moarte a vrut să ne despoaie de tot avutul — spre folosul plodului său nelegitim. N-a vrut decît să ne facă să dăm bani grei pe cocioaba lui. De-aia ați pus în cazan numai fiare vechi și cuie. Bine c-ai venit ! Ai să-ți capeți și tu partea din comoară !

Acestea zise, au pus mîna pe ciomag și trosc, pleosc, l-au tras o mamă de bătaie, încît Prepelicza a fugit de-a dreptul la doctor să pecetluiască în scris vînătăile învîrstate de-a lungul pe spinare, apoi a alergat la avocățelul Krekics János, ca să-i scrie o jalbă faină chiar către măria-sa la Viena, împotriva fraților Gregorics care cutezaseră să se poarte astfel cu un caporal veteran

ce servise chiar în garnizoana ducatului de Este[1]. („Dacă regelui nu-i va fi rușine — i-a spus Prepelicza avocățelului, mie nu mi-e : că au fost doi în contra mea !“) A treia măsură de represalii a fost că a tocmit îndată o căruță (pe jos nu mai putea să meargă, cotonogit cum era) și a poruncit să-l ducă la Varevska, unde locuia doamna Panyóki căreia i-a povestit cinstit totul de-a fir a păr.

De aici a pornit apoi marele proces Gregorics, între doamna Panyóki reclamantă și frații săi pîrîți, care a preocupat tot nordul țării mai bine de zece ani. Au fost audiați o sumedenie de martori și, cu timpul, actele de la dosar au ajuns pînă la greutatea de peste treizeci și șase de kilograme. Doamna Panyóki a dovedit existența cazanului, zidirea lui și reaua credință a celor doi frați Gregorics (mai mult decît atîta n-a putut să dovedească) ; cei doi frați și avocatul lor pledau despre perfidia răposatului care umpluse cazanul cu fiare și cuie vechi ca să-i inducă în eroare și să-i jecmănească.

Întrucît mortul n-avea nici avocat, nici protecție, pînă la urmă a rămas el singurul vinovat. Este foarte probabil ca el să fi făcut sinistra farsă cu fiarele vechi și cuiele din cazan ; el le-a lăsat ca moștenire un proces fatal care nu s-a încheiat decît atunci cînd nu mai avea nici o importanță cine-l pierde sau cine-l cîștigă, deoarece nici unul dintre frații Gregorics nu mai avea nici o avere, cele peste treizeci și șase de kilograme de hîrtie și cei cinci-șase avocați tocînd tot avutul împricinaților. Frații Gregorics au murit unul după altul (în mare sărăcie). Lumea îi pomenește din ce în ce mai rar, numai avocații își mai aduc uneori aminte de Gregorics Pál :

---

[1] *Este (D'Este)*, familie princiară italiană, care a domnit la Ferrara (sec. XIII—XVI), Modena și Reggio (sec. XIII—XVIII). A atins apogeul puterii în sec. XV—XVI, cînd curtea de la Ferrara a devenit un centru de seamă al Renașterii italiene.

— Ce minte colosală avea !

Dar nimeni n-a izbutit să ghicească ce s-a făcut cu averea lui.

Deşi a avut avere multă, avere mare, prăpădită fără urmă ; nimeni n-a avut însă parte de ea.

Adică, totuşi, a profitat cineva de pe urma ei. S-au îmbogăţit poveştile. Ele au beneficiat de moştenire, au luat-o în stăpînire, au sporit-o, au dus-o încoace şi-n-colo, după bunul lor plac.

Partea a treia

URMELE

APARE UMBRELA

Au trecut ani mulţi, au trecut multe plute pe apele Garamului, s-au schimbat multe în Beszterce, dar dintre toate schimbările pe noi ne interesează mai ales placa scrisă cu litere de aur de la intrarea casei Gregorics : „Wibra György, avocat".

Viaţa merge, merge înainte... Micul Gyuri a ajuns avocat cu vază. În consiliul judeţean oameni de seamă îi cer părerea... cînd trece pe stradă fetele frumoase îi zîmbesc dintre muşcatele de la ferestre. Ce-i drept, e un băiat tare frumos şi inteligent. Şi ce-i mai trebuie omului pe lume ? E tînăr, e sănătos... viitorul e al lui. S-ar putea să ajungă cîndva chiar şi diplomat.

Dar fantezia provincialilor nu zboară atît de sus. Ei nu urcă mai mult de-o treaptă. Şi care ar putea să fie această treaptă dacă nu întrebarea : „Cu cine se va însura Wibra Gyuri ?"

Adevărul este că l-ar lua şi Krikovszky Katka, cea mai frumoasă fată din oraş ; Hupka Matild, cît e ea de împăunată şi de mofturoasă, l-ar înhăţa cu amîndouă mîinile ; se prea poate ca nici Biky Mariska să nu-l refuze, măcar că e de neam nobil şi are cincizeci de mii de fiorini zestre. În ziua de azi fetele au ajuns foarte ieftine !

Dar Wibra Gyuri n-are asemenea gînduri, e foarte serios și veșnic îngîndurat. Toți cunoscuții pricep că mintea lui e absorbită de alte griji și că țelurile sale sînt altele decît cele ale semenilor săi. De obicei, un avocat, după ce își ia diploma, își deschide un birou, își formează o clientelă și, treptat-treptat, cuibușorul mărunt se lărgește pînă cînd ajunge atît de spațios, încît pare pustiu și neapărat trebuie să mai fie adus cineva într-însul. Se cere neapărat un căpșor frumos de fată, fie blond, fie brun. Așa procedează ceilalți tineri avocați îndrăgiți de soartă.

Dar lui Gyuri nici prin gînd nu-i trece să se însoare. O dată, mama domnișoarei Krikovszky l-a întrebat mai pe ocolite cînd o să i se poată citi numele pe tabla de afișare a cununiilor ; tînărul i-a răspuns indignat de-a binelea :

— Îmi pare rău, doamnă, dar eu n-am obiceiul să mă însor.

De fapt, însurătoarea nu e decît un prost obicei, dar un obicei care se menține la modă cu îndărătnicie. De mii și mii de ani, generații după generații de bărbați se însoară, apoi regretă și se scarpină în cap pentru nebunia săvîrșită, dar lumea nu devine mai înțeleaptă... Atîta vreme cît cresc fete tinere și frumoase, ele întotdeauna cresc pentru cineva...

Biroul lui Gyuri mergea minunat, norocul îi zîmbea din toate părțile, dar el îl primea cu o mutră destul de acră. Muncea, muncea din greu, dar mai degrabă din obișnuință ; așa cum omul e deprins să se spele și să se pieptene în fiece zi, așa își îndeplinea el munca de avocat. Inima îi era însă în altă parte. Unde oare ?

Ci încotro se îndreaptă sufletul bărbatului la asemenea vîrstă ?

Prietenii lui credeau că vor putea să afle un răspuns întrebării și mereu îl băteau la cap :

— De ce nu te însori, „bătrîne“ ?

— N-am bani.

— Păi tocmai de-aceea ; femeia îți aduce bani. (Așa era mentalitatea în lumea intelectualilor.)

Gyuri clătina din cap ; era, cum am spus, bărbat frumos, cu un chip oval, cu ochii negri, expresivi, plini de melancolie.

— Nu e adevărat. Banii aduc femeia !

Ah, cine știe ce soție-și visează ! Pesemne că nutrește planuri mărețe.

— Wibra Gyuri ăsta e un arivist cum n-a văzut pămîntul. Are pretenții mari, rîvnește la măriri.

Nu-i trebuie lui nici una dintre fetișcanele astea din familii burgheze. Te pomenești că-i umblă mintea la vreo baroneasă Mednyánsky sau Radvánszky. Ce mai încoace și-ncolo, e un mare arivist, e ca vița sălbatică : se cațără mai întîi sus de tot și numai după aceea începe să înflorească. Cu toate că s-ar mai putea ridica și dacă s-ar căsători acum. Uite fasolea cum se urcă pe araci chiar în timp ce înflorește...

Dar toate astea nu-s decît vorbe goale. Wibra Gyuri are alte griji care-i clatină echilibrul sufletului și ascensiunea lină în carieră : nenorocita legendă despre moștenirea lui. Nu-l tulbura nici chipul vreunei fete, nici dorința de a parveni, ci numai legenda asta.

Pentru ceilalți o fi legendă, pentru el însă este aproape realitate, o fata morgana ce strălucește în calea lui și pe care nu poate nici s-o ajungă, nici s-o uite. Aleargă, aleargă înainte, iese din făgașul vieții de toate zilele, gonește zbuciumat necontenit, o zărește în calea lui pretutindeni, îl chinuiește și în somn și treaz, și-i pare că aude din pereți și din caldarîmul străzilor un glas strigînd : „Ești milionar !“ Cînd își însemnă în registru cîștigurile mizere de cîte cinci și zece fiorini, deodată slovele întortocheate încep să rînjească spre el și să șoptească : „zvîrle condeiul din mînă, Wibra Gyuri, tu ai destule comori, numai Dumnezeu știe cîte.

Ţi le-a lăsat tatăl tău, pentru că a fost tatăl tău, pentru tine le-a strîns, ai dreptul la moştenirea lui. Tu eşti domn mare, Gyuri, nu un biet avocăţel începător! Dă-le naibii de acte şi caută-ţi comorile. Unde să le cauţi? Unde oare? Iată întrebarea înnebunitoare. Se prea poate ca atunci cînd ostenit te tolăneşti pe pat, să stai pe ele; se prea poate ca atunci cînd îţi sprijini mîinile pe o mobilă, ele să se încingă de căldura palmelor tale; după cum nu este exclus să nu le mai găseşti niciodată. Şi vai, ce boier ai putea să fii! Ce n-ai putea tu să faci cu banii aceia! Ai putea avea o trăsură cu patru cai, ai putea să bei şampanie, ai putea să ţii în slujba ta mulţime de valeţi. Altă lume, altă viaţă s-ar deschide în faţa ta. Cheile de argint ale uşilor cu blazon s-ar învîrti în broască la zgomotul paşilor tăi. Şi pentru ca să se împlinească totul nu-ţi trebuie decît o bună inspiraţie. O sclipire norocoasă a spiritului... Ci întrucît n-o ai, înseamnă-ţi, băiete, mai departe încasările în catastif şi apără-i cinstit pe sărmanii slovaci împricinaţi."

Gîndul la averea lui dispărută era o adevărată nenorocire. El însuşi era conştient de asta şi-adesea îşi spunea că ar fi fost mai bine dacă n-ar fi aflat niciodată nimic. Ce n-ar fi dat ca din întunericul care învăluia misterul averii lui să răsară ceva, un amănunt care să pună la îndoială, să dovedească inexistenţa moştenirii. Ce fericit ar fi dacă ar apărea un om şi i-ar spune: „L-am văzut pe bătrînul Gregorics la Monaco pierzînd o sumă enormă!"

Dimpotrivă, se dezvăluiau o sumedenie de amănunte care confirmau şi mai mult existenţa averii, se iveau mereu oameni care-l încurajau pe tînărul avocat:

— Nu încape nici un fel de îndoială că răposatul Gregorics Pál v-a lăsat o avere mare, mare de tot. Vă jur pe ce am mai sfînt că trebuie să fi avut bani mulţi. Dumneavoastră chiar n-aveţi nici un indiciu?

N-avea nici un indiciu... însă nu nutrea decît gîndul acesta, gînd care-i otrăvea orice bucurie și-i răpea întreaga liniște. Astfel, eminentul tînăr deveni moralmente un infirm, în sufletul căruia trăia viața a doi oameni. Cînd trăia cu gîndul că el este fiu de slugă, și încă nelegitim, și-și dădea seama că izbutise prin propriile-i puteri, prin sine însuși, să ajungă atît de departe — era fericit, mulțumit, însuflețit de elanul nobil al muncii. Dar dintr-un cuvînt, dintr-un gînd, tînărul avocat devenea alt om : fiul bogătașului Gregorics Pál, care pînă nu-și va găsi moștenirea va rătăci ca un pribeag prin lumea asta. Adeseori setea de a pune mîna pe blestemata de avere îl chinuia ca pe Tantal [1] ; de multe ori își părăsea biroul înfloritor și pleca la Viena unde zăbovea săptămîni în șir, culegînd informații de la cei ce avuseseră vreodată legături de afaceri cu tatăl său.

Un fabricant de trăsuri care cumpărase casa lui Gregorics Pál de la Viena i-a dat o informație într-adevăr importantă.

— Cînd i-am achitat prețul casei, tatăl dumneavoastră mi-a spus : „am să pun banii la o bancă“ și mi-a pus fel de fel de întrebări despre foile de depuneri și despre cecuri.

Pornind de-aci, Gyuri făcu cercetări zadarnice pe la toate băncile din Viena. Istovit, dezamăgit, se întoarse la Banská-Bistrica cu ferma hotărîre de a renunța pentru totdeauna la ideea căutării averii, ca și cum n-ar fi existat niciodată, zicîndu-și : „N-am să mai umblu

[1] În mitologia greacă rege al Lidiei. Potrivit legendei, la un ospăț le-a dat zeilor să mănînce bucăți din trupul ciopîrțit al fiului său. Drept pedeapsă, din porunca lui Zeus, Tantal a fost dus în Hades în mijlocul unei bălți, de unde nu izbutea să bea niciodată din apa care dispărea mai înainte de a-i atinge buzele însetate. Expresia „chinuri tantalice“ se referă la suferințele iscate de pe urma unei strădanii care dă mereu greș chiar în pragul reușitei.

după himere. N-am să-i mai îngădui vițelului de aur să-mi mugească-n urechi și să-mi rumege tot ce am. N-am să mai fac nici un pas ; am să consider că totul n-a fost decît un vis."

Este însă cu putință ? Poți să împiedici jeraticul să fumege, acoperindu-l cu cenușa scormonită de sub el ? Poți să înăbuși focul, cînd vîntul suflă mereu în cărbuni ? Azi pălăvrăgește unul, mîine altul. Mama, buna lui măicuță bătrînă, sprijinită în cîrji, își aduce din cînd în cînd aminte de vremile bune de odinioară și, la gura sobei, îi povestește domol toate cîte-au fost. A fost demult, lucrurile nu mai au importanță. Din vorbă-n vorbă, mărturisește că sărmanul Gregorics, pe patul morții, i-a cerut să-l cheme prin telegramă pe Gyuri la căpătîiul său.

— Vai, greu te-a mai așteptat ; dorința de-a te vedea nu-l lăsa nici să moară. Eu am fost vinovată.

— Și de ce mă aștepta cu-atîta foc ? Nu ți-a spus ?

— Ba mi-a spus. Voia să-ți predea ceva.

Cînd se face lumină, cînd se lasă ceața iar. Ici-colo apar mici puncte luminoase. Din cele spuse de fabricantul de trăsuri de la Viena a putut deduce că Gregorics Pál își transformase averea într-un cec. Din spusele bătrînei mame desluși că vóia să-i dea fiului său acest cec. Deci Gregorics Pál îl avea asupra lui. Ce s-a putut face cu el ? Ce bancă l-a emis ? Poți să renunți oare la un astfel de lucru ? Poate un om întreg la minte să accepte cu sînge rece asemenea situație, uitînd și abandonînd totul ?

Nu, nu. Nu s-a putut pierde averea lui fără urmă, pentru totdeauna. Chiar un bob de grîu căzut pe marginea unui șanț, sau oriunde altundeva, tot răsare odată, pe neașteptate ; încolțește chiar și în buzunarul omului ! Darmite un asemenea document ! Un cuvînt ar putea străpunge întunericul, o scînteie ar putea să aducă lumină...

De fapt, n-a avut prea mult de așteptat. Într-o bună zi, Gyuri fu chemat să redacteze testamentul primarului Krikovszky Tamás, care trăgea să moară. Erau de față notarul comunal și cîțiva senatori, pe care de asemenea îi chemase primarul la căpătîiul său în ceasul morții.

Bătrînul cap al orașului (acest cap dîrz și autoritar) zăcea palid și fără vlagă în pat, dar își păstrase încă gravitatea și glasul solemn, luîndu-și rămas bun de la colaboratorii săi, conjurîndu-i să aibă și mai departe grijă de nobilul lor oraș. Apoi, scoțînd de sub pernă sigiliul primăriei, suspină adînc și-l înmînă notarului-șef.

— Douăzeci de ani am pecetluit cu el dreptatea.

Apoi își dictă testamentul și, în timp ce Gyuri îl așternea pe hîrtie, primarul își întoarse privirile asupra vieții lui și începu să-și depene amintirile din timpul revoluției.

— Hei, tinere, ce vremuri au fost acelea ! zise adresîndu-se lui Gyuri. Tatăl dumitale avea o umbrelă roșie cu mînerul scobit. Acolo, în scobitură, ducea el cele mai secrete informații dintr-un lagăr într-altul...

— Așa ? Umbrela... bîlbîi Wibra György, cu ochi scăpărători.

O idee îi străfulgerase mintea. Oh, da ! Cecul era în umbrelă ! Sîngele începu să-i clocotească în vine, sudorile îi curgeau pe tîmple, iar mintea înainta victorioasă spre certitudine.

Era acolo, de bună seamă că era acolo ! Își aduse aminte ca-ntr-o fulgerare de scena de pe Tisa, de spaima bătrînului cînd scăpase umbrela din barcă în frumoasa apă aurie, de răsplata mare pe care o promisese celui ce o va pescui.

Ah, desigur, desigur ! Îi răsunară în ureche și cuvintele rostite atunci de Gregorics : „Cînd umbrela va fi a ta, te va apăra de toate ploile"...

Senatorii nu pricepeau ce se petrecea cu tînărul avocat, de ce-l emoționase atît de tare agonia lui Krikovszky ; la urma-urmei, bine face că se duce, abia își mai tîrșîia picioarele tremurînde pe pămîntul acesta bine face dacă lasă locul altora mai tineri. E drept că n-a trăit degeaba, o să i se picteze portretul spre a fi atîrnat în sala de consiliu ; astfel sfîrșește frumos, și chiar dacă ar fi ținut în mînă hățurile orașului încă zece ani, tot n-ar fi avut parte de mai mult decît să i se facă portretul, numai că atunci chipu-i ar fi fost mai urît. Senatorii fură și mai surprinși auzind întrebarea ciudată, chiar prostească, pe care, în ciuda momentului solemn, Gyuri i-o adresă muribundului :

— Era mare scobitura, dragă domnule primar ?

— Ce fel de scobitură ? întrebă muribundul, care uitase ce spusese mai adineauri.

— Gaura din mînerul umbrelei.

Privindu-l mirat, cu ochii sticloși și împăienjeniți, primarul lupta din greu să tragă aer printre dinți.

— Asta nu știu, niciodată nu l-am întrebat pe tatăl dumitale.

Apoi închise ochii și stins, cu hazul caracteristic și mîndru cu care ungurul știe să moară, adăugă :

— Dar dacă aștepți oleacă, am să-l întreb acum.

Și ar fi putut să-și țină promisiunea, căci nu trecuse nici o jumătate de ceas de la plecarea avocatului și a senatorilor, și dorobanțul Privoda potrivea steagul negru pe frontispiciul primăriei, iar turnurile bisericilor catolice începură să tragă de-a rîndul clopotele de mort.

În răstimp, Wibra Gyuri se întoarse acasă și agitat, emoționat, începu să măsoare în lung și-n lat biroul. Inima ba îi sălta beată de fericire : „S-a găsit comoara, s-a găsit", ba se strîngea deznădăjduită : „Mai bine zis, s-ar putea găsi dacă aș avea umbrela. Dar unde-i umbrela ?"

Simţea că pînă nu-i va da de urmă nu va mai putea nici să mănînce, nici să bea, nici să doarmă. Începu s-o descoase pe maică-sa. Oricît se strădui însă bătrîna, nu izbuti să-şi aducă aminte nimic.

— Cine poate să ştie, băiete dragă, după atît amar de ani! Şi la ce ţi-ar folosi ţie zdreanţa aia de umbrelă?

Gyuri oftă:

— Eu cu unghiile mele aş dezgropa-o din adîncul pămîntului, dacă-aş găsi-o.

Bătrînica dădu din umeri, clătinînd din cap:

— Poate ştie Matykó ceva despre ea.

Matykó nu era greu de găsit; trăgea din lulea în anticamera *mlady pan*-ului [1] care-l păstrase ca fecior în casă. Dar şi Matykó tot partitura bătrînei o cînta, spunîndu-i că de-atunci a uitat el lucruri şi mai de seamă decît umbrela; totuşi mai ţinea minte că răposatul lui stăpîn, trăgînd să moară, ceruse să i se dea umbrela. Numai Dumnezeu ştie de ce-o fi avut atîta grijă de ea!

(Nu numai Dumnezeu ştie, azi ştie şi altcineva.)

Cele mai preţioase informaţii le primi de la văduva Botár, care mai ţinea cu chirie dugheana din casa Gregorics şi care fusese de faţă la moarte, ba chiar ajutase la spălarea şi îmbrăcarea răposatului. Femeia jura pe toţi sfinţii că mortul avea pumnul încleştat pe umbrelă, aşa încît cu mare greutate i-au putut desface degetele ca să-i pună, după datină, crucifixul în mînă.

Auzind acestea, avocatul întoarse capul şi pe obraji i se rostogoliră cîteva lacrimi.

— Da, da, ţinea umbrela în mînă, repetă văduva, doamna Botár, să nu mă mişc din locul ăsta dacă nu e adevărat ce spun.

[1] Domnişor (slovacă).

— Asta nu înseamnă nimic, mormăi domnul Gyuri, ar trebui să ştim unde se află umbrela acum.

— De bună seamă că au vîndut-o pe-un preţ de nimic, cum au făcut şi cu celelalte lucruri !

Asta era cea mai probabilă versiune. Gyuri se repezi la arhiva tribunalului, unde printre actele succesiunii trebuia să fie şi procesul-verbal al licitaţiei. Într-adevăr, găsi foarte curînd lista obiectelor vîndute. Cine şi cu cît a cumpărat dulapurile, mesele, scaunele ; lista mai cuprindea o blană, o armă, o geantă de vînătoare, ghete de pîslă, corn de umplut cîrnaţi, dar umbrela nu era menţionată nicăieri. Citi, reciti de zece ori, fără vreun folos ; nu era nici o urmă, dacă nu cumva era cuprinsă în rîndul acesta :

„Obiecte inutilizabile : 2 fiorini. Cumpărate de evreu alb.“

Să fi fost aici ? Numai aici putea să fie. Printre obiectele inutile trebuie să fi fost şi umbrela. A cumpărat-o evreul cărunt. Aşadar, trebuie să înceapă prin a-l căuta pe evreul alb.

Dar cine este evreul alb ?

În fericitul oraş minier, pe vremea cînd s-a ţinut licitaţia, erau puţini evrei. Să tot fi fost unul sau doi. Aşa că n-ar fi prea greu de identificat. Unul era galben, din cauza părului blond, celălalt negru, al treilea, eventual, putea să fie roşu sau, dacă încărunţise, alb ; după aceste patru culori s-ar fi putut recunoaşte toţi izraeliţii din oraş. Dar de-atunci şi pînă azi, în Besztercze numărul lor sporise la cîteva sute de familii, şi Dumnezeu n-a avut grijă să le sporească şi culorile părului.

Şi totuşi i-a dat de urmă, destul de lesne ; bătrînii îşi mai aduceau aminte că, odinioară, lui Müncz Jonás i se zicea *evreul alb*, şi este cu atît mai probabil să fi fost el cumpărătorul, cu cît în prăvălioara lui din strada Grîului se adunau toţi pantalonii şi toate vestele vechi din oraş, înainte de a intra în a doua

eră a existenței lor pe pămînt. Mulți mai țin încă minte prăvălioara care, în loc de firmă, avea atîrnate la intrare cizme, cape cu glugă, strecurători și bunde tocite, iar pe ușă sta scris (cu cărbune) : *„Numai crinii de pe cîmp se îmbracă mai ieftin decît cel ce cumpără din această prăvălie"*.

(Avea dreptate, cu o singură rezervă : crinii de pe cîmp erau îmbrăcați ceva mai acătării decît cei ce tîrguiau din dugheana lui.)

Lămuririle astea nu-l prea satisfăcură pe Gyuri care, deși nu-și făcea iluzii mari cu privire la găsirea umbrelei, de la arhivă se duse la președintele tribunalului, la domnul Sztolarik, să mai afle și de la el ceva amănunte, dînsul fiind vreme mai îndelungată notar public și cunoscînd pe toată lumea și toate legăturile dintre concetățeni.

Îi istorisi deschis și cu de-amănuntul că a dat de urma averii lui Gregorics Pál, depusă, după toate probabilitățile, la o bancă din străinătate. Fără nici o îndoială, cecul a fost ascuns în mînerul umbrelei lui Gregorics Pál, iar umbrela pare să fi fost cumpărată la licitație de un oarecare evreu cu numele de Müncz Jonás.

Toate acestea Gyuri i le turui fostului său tutore repede, gîfîind, cu răsuflarea tăiată.

— Atît am izbutit să aflu. Și-acum ce să fac ?

— Asta e mult, e mai mult decît speram. Acum trebuie să continui explorarea.

— Dar cum ? Müncz nu mai trăiește. Și chiar dacă ar mai fi în viață, cine știe pe ce grămadă de gunoi a putrezit de-atunci umbrela ?

— Totuși, firul nu trebuie scăpat din mînă.

— Dumneavoastră l-ați cunoscut pe Müncz Jonás ?

— Cum să nu-l cunosc ? A fost un evreu foarte cumsecade, de aceea nici nu s-a prea căpătuit. Venea adesea pe la mine, parcă-i văd și-acuma chelia cu cîteva fire de păr alb fluturîndu-i la tîmple. Îți jur pe

ce-am mai sfînt — și Sztolarik sări de pe scaun ca o capră — că ultima dată cînd l-am văzut avea în mînă umbrela roșie a lui Gregorics Pál. Auzi ce-ți spun, Gyuri ? Acum știu precis, sînt gata să jur, țin minte că am și glumit cu el : „Nu cumva, Jonás, colinzi și casele oamenilor de pe cealaltă lume și-acolo ai cumpărat umbrela lui Gregorics ? “ El a rîs înveselit protestînd și spunînd că încă n-a ajuns atît de departe, ci deocamdată n-a străbătut decît județele Zólyom și Hont, pe celelalte le-a lăsat fiilor săi : județul Trencsén și Nitra lui Moricz, Szepes și Lipto lui Szami, iar puștiului, celui mai mic, lui Kobi, abia de vreo săptămînă îi dăruise județul Bars ; dar pe lumea cealaltă n-avea de gînd să se ducă și nici pe copii nu i-ar lăsa de nu va fi strict necesar.

Ochii lui Wibra Gyuri se aprinseră de bucurie.

— Bravo, scumpul meu tutore, exclamă el (de fapt a fost un țipăt), asemenea memorie n-au avut decît zeii !

— Ești un băiat norocos, Gyuri ! Am eu o presimțire că ești pe urme bune și că-ți vei găsi moștenirea.

— Încep și eu să cred, zise avocatul înflăcărat, înclinat mai degrabă spre optimism decît spre pesimism ; dar unde-o fi acum bietul Müncz ?

— Creștinii au o legendă despre evrei. Cică în fiecare an, de Ziua Lungă, dispare de pe lume, fără să lase vreo urmă, un evreu. Așa a pierit, acum vreo paisprezece ani, și bătrînul Jonás. (Poți să fii sigur că din familia Rothschild nu dispare nici unul.) Soția, copiii l-au așteptat, l-au așteptat... dar Jonás n-a mai venit. În sfîrșit, fiii săi au plecat să-l caute și cercetînd din om în om au aflat că bătrînul Jonás și-a pierdut mințile și-a tot hoinărit așa, fără țintă, prin satele slovace ; băieții aflau cîte ceva despre el cînd într-un sat, cînd într-altul, pînă cînd, într-o bună zi, apele Garamului i-au aruncat leșul la mal.

O clipă, peste chipul frumos al avocatului trecură nori de tristețe și dezamăgire.

— Asta înseamnă că și umbrela s-a pierdut în Garam !

— Poate că nu. Putea s-o lase acasă. Iar dacă a lăsat-o acasă, poate să zacă și azi printre vechituri... pentru că, de bună seamă, n-a cumpărat-o nimeni. Gyuri, băiete, încercarea moarte n-are. Eu, să fiu în locul tău, m-aș urca în trăsură chiar acum și m-aș duce, m-aș tot duce pînă cînd...

— M-aș duce și eu, dar unde să mă duc ?

— De, ai și tu dreptate ; Sztolarik rămase pe gînduri. Feciorii lui Müncz sînt răzlețiți care-ncotro prin lumea largă ; cutiile de chibrituri cu care au început s-or fi preschimbat în case pe undeva. Eu despre fiii aceștia ai lui Müncz n-am nici o veste, însă, știi ce, du-te la Bábaszék unde locuiște văduva, mama lor.

— Pe unde vine Bábaszék ?

— Chiar lîngă Zólyom, în munți ; lumea, cînd vrea să-și bată joc, zice că pe acolo a degerat un berbec în toiul verii.

— Știți sigur că văduva lui Müncz locuiește acolo ?

— Absolut sigur. Acum cîțiva ani au luat-o la Bábaszék, ca să aibă și ei o evreică.

ROZALIA NOASTRĂ

Într-adevăr, bătrîna doamnă Müncz fusese adusă la Bábaszék în calitatea ei de evreică ; au plătit-o cu patruzeci de fiorini, căci la Bábaszék nefiind nici un evreu trebuia neapărat să-și facă rost de unul.

Situația se prezenta în felul următor : Bábaszék-ul era un orășel care nu se deosebea de satele din nordul

țării decît prin faptul că în loc de sfat sătesc avea senat orășenesc și că, într-una din zilele anului, oamenii de pe la fermele numite „lazuri“ și de prin satele învecinate veneau aci cu cîteva juncane, cu cîțiva juncani și cu cîțiva cai răpciugoși, și tot în aceeași zi sosea și Plokar Samuel, turtarul din Zólyom, care își etala marfa pe taraba adăpostită sub un cort: inimi, husari și leagăne din turtă dulce, pe care lumea le cumpăra fără zăbavă ca să le dăruiască fetelor și copiilor dragi. Într-un cuvînt: la Bábaszék se ține bîlciul anual. De sute de ani, pentru toți băștinașii de-aici ziua de bîlci este o dată crucială, această zi împarte anul în două și fixează în timp evenimentele mondiale, în sensul că unele se petrec cu atîtea și-atîtea săptămîni ori luni înainte, iar altele după bîlci; așa a fost și cu moartea lui Deák Ferenc, care s-a întîmplat la două zile după bîlciul din Bábaszék.

De vină sînt numai regii din trecut care, venind la vînătoare în castelul de la Zólyom sau de la Végles, drept răsplată au ridicat satele de prin partea locului la rangul de orașe.

În definitiv, nici această favoare nu e de lepădat. La oraș totul are preț mai bun: locul de casă, grădina, chiar și omul parcă e mai prețuit. Și-apoi fiecare ins devine orășan, și-asta e ceva! Dacă izbutește să se facă ales în consiliul orășenesc, devine și senator; casa bătrînă, acoperită cu paie, în care au loc ședințele senatului, se numește primărie, iar ajutorul de primar, deși poartă opinci în picioare și pe sub dolman un chimir cu catarame de aramă pe burtă, se cheamă dorobanț. Dorobanțul trebuie să știe să bată și toba, pentru că orășelul posedă o darabană proprie — orășele mai bogate dispun și de o tulumbă. N-au încotro, rangul e rang... și rangul nu se ține ușor!

Deoarece de la prefectura ținutului a pornit un zvon că multe dintre orășelele cu opt-nouă sute de locuitori

vor fi trecute iarăşi în rîndul satelor, se stîrni între ele o mare întrecere şi, fiecare vrînd să demonstreze că trăieşte o adevărată viaţă orăşenească, se grăbiră să încalece pe cai mari, deşi desaga lor cu ovăz era cam pe măsura unui cap de mînz... Întrecerea asta nu va avea sfîrşit bun ; cine-l va apuca, se va convinge.

Astfel, oraşul Zólyom se luă la întrecere cu Pelsöc.

— Păi, ce oraş e ăsta, n-are nici farmacie !

Zólyom-ul ar îneca Pelsöc-ul într-un pahar cu apă. Dar la urma-urmei nu poate fi orice ungher al ţării un oraş ca Beszterce sau Londra !

Dar nici Pelsöc nu se lăsă mai prejos, se porni şi el să latre şi să-şi arate colţii împotriva Bábaszék-ului :

— Dar ce, ăla e oraş ? N-are nici măcar un evreu ! Iar aşezarea unde nu se află nici un evreu n-are nici un viitor, aşadar nu poate să fie socotită oraş.

Bábaszék-ul la rîndul lui mîrîi către oraşele mai mici decît el... Dar rostul meu pe lume nu e să descriu aceste lupte meschine, vreau numai să arăt pe scurt că zeloşii fruntaşi ai oraşului — aşa după cum albina ştie să scoată mierea şi din plantele otrăvitoare —, aflînd de uneltirile mîrşave ale adversarului invidios, începură tocmeala cu sus-amintita văduvă a lui Müncz Jonás, ca s-o mute la Bábaszék, să-şi deschidă o prăvălie chiar în mijlocul pieţii, peste drum de fierărie, aşa încît fiecărui trecător să-i sară în ochi, iar mărfurile principale să se compună din : săpun, bice, vopsea roşie, sineală, perii de cal, ţesale, sule, cuie, sare, unsoare de car, şofran, ghimber, scorţişoară, clei, ulei de cînepă, adică toate articolele care nu cresc în hotarul Bábaszék-ului şi nu se fabrică la Bábaszék ; de fapt, peste cele enumerate, mai există pe lume destule mărfuri care nu se găsesc aici.

Aşa ajunse doamna Müncz la Bábaszék, unde fu primită cu mari onoruri şi răsfăţată în toate ; mai că o ţineau pe palme (ceea ce, de altfel, n-ar fi fost lucru

de glumă, doamna Rozalia cîntărind aproape două chintale).

La început mulți criticaseră senatul orășenesc că nu făcuse rost de un evreu, ci numai de o evreică ; eh, cu cît mai frumos și mai înălțător ar fi putut spune : „Evreul nostru a zis așa, a făcut cutare lucru". Sau : „Moriț al nostru, ori Tobias al nostru a făcut așa, a zis cutare" ; dar așa ei nu vor putea să spună decît „evreica noastră, Rozalia noastră", ceea ce nu valorează mai nimic, sună prea sărăcăcios. Ce să mai lungim vorba, la Bábaszék trebuia adus un evreu cu barbă lungă, cu nas coroiat și, dacă ar fi fost cu putință, cu părul roșu... adică un evreu adevărat.

Dar domnul Konopka, cel mai mintos senator, care dusese tratativele cu doamna Müncz și care, personal, o adusese de la Beszterce cu căruța primăriei, pe ea și bagajele ei (ba a mai pus și flori la urechile cailor) nu și-a pierdut vremea cu domolirea nemulțumiților ci le-a răspuns scurt, cu un argument mai zdrobitor decît piatra azvîrlită din praștia profetului David :

— Eu vă rog să fiți oameni cu cap ! Dacă în Ungaria s-a putut cîndva să fie rege o femeie, de ce nu s-ar putea azi să fie negustoreasă la Bábaszék tot o femeie ?

Încetul cu încetul spiritele se potoliră, ba chiar începură să laude senatul pentru alegerea făcută, cînd văzură cum la primul Purim și după aceea la toate sărbătorile se strîngeau din toate părțile lumii feciorii doamnei Müncz, șapte la număr, și se plimbau prin piață, toți gătiți în haine nemțești de sărbătoare, purtînd în picioare ghete cu șireturi și în cap pălării înalte, ca niște oale. Burghezii din Bábaszék ieșeau în grădinițele lor cu flori de nalbă, inima li se umfla de bucurie privindu-i și-și spuneau peste gardurile de cătină :

— Păi, dacă nici ăsta nu e oraş, cumetre, atunci bufniţa nu-i decît o muscă !

— La Pelsöc nici în zece ani nu izbuteşti să vezi atîţia evrei, îi răspundea cumătrul, mîngîindu-şi pîntecele.

Bătrîna doamnă Müncz se desfăta privindu-şi feciorii, din uşa prăvăliei, unde şedea de obicei împletind, cu ochelarii cu rame de aramă pe nas (aceşti ochelari în sine îi dădeau Bábaszek-ului o înfăţişare distinsă, urbană). De altfel, doamna Müncz era o bătrînică simpatică, al cărei chip plăcut, încadrat de boneta cu volănaşe albe ca zăpada, se potrivea atît de bine cu piaţa, cu clădirile spoite în alb, cu frontispiciul maiestuos al primăriei, încît nimeni nu putea să trecă pe lîngă ea fără să-şi ridice pălăria, ca în faţa Sfîntului Ioan de la Nepomuk. (La drept vorbind, acestea erau cele două lucruri mai interesante din Bábaszék.) Toată lumea simţea instinctiv că bătrînica rotofeie este ţesută ca o urzeală în planurile de înflorire ale Bábaszék-ului.

— Bună ziua, cuconiţă. Ce mai face cuconiţa ?

— Bine, copii dragi.

— Cum merge prăvălia, cuconiţă ?

— Bine, copii dragi.

Se bucurau, vai, cît se bucurau de cuconiţa lor sprintenă ca o zvîrlugă, sănătoasă tun, care se îmbogăţea văzînd cu ochii. Peste tot pe unde ajungeau, cărăuşii din Bábaszék se făleau cu ea :

— Rozaliei noastre îi merge bine. Aşa zău, Rozalia noastră se chiverniseşte frumos ! Poate să se şi îmbogăţească ; la Bábaszék se trăieşte fain.

Toţi o răsfăţau pe cuconiţa Rozali. Se apropia de şaptezeci de ani, dar ei tot tînără o socoteau şi-i ziceau *mladá pani* [1]. Vorbele lor aveau de altminteri o logică

[1] Tînără doamnă (slovacă).

proprie foarte strictă. Regele a pus stăpînire pe toate titlurile, chiar pe cele lipsite de orice valoare, şi numai el şi-a rezervat dreptul să le împartă cui îi place ; poporul (dîndu-şi seama că şi el e suveran) dăruieşte ca titluri *tinereţea*. Aşadar, cum vă spuneam, *tînăra* Rozalia era stimată şi răsfăţată, iar cînd, la cîţiva ani după ce se mutase aici, a început să-şi clădească în piaţă o casă de piatră, toţi gospodarii care aveau căruţe s-au oferit să-i facă un transport cu piatră sau cu lemnărie, iar cei care n-aveau animale s-au oferit să-i muncească fără plată cîte o zi ; numai unul sau doi mai leneşi s-au codit şi n-au venit la lucru, dar pe aceştia i-au huiduit cumplit cei mai înţelepţi şi mai de seamă.

— Oameni de nimica, ziceau ei, nu ştiu să cinstească nimic : nici pe Dumnezeu, nici pe popi, nici pe evrei.

Ba mai mult : respectul autorităţilor orăşeneşti a mers pînă acolo, încît la comasarea hotarului, din iniţiativa primarului Mravucsán János, care vedea departe, au defalcat două loturi din terenul intravilan, unul pentru o eventuală sinagogă, altul pentru cimitirul evreiesc, deşi în oraş nu exista decît această singură evreică.

Dar ce importanţă are ? Viitorul e în faţa noastră şi cine ştie ce ne aşteaptă ? Şi-apoi, la urma-urmei, e atît de plăcut să spui, în conversaţiile obişnuite cu străinii : „La doi paşi de cimitirul evreiesc din Bábaszék“, sau „Dacă treci pe lîngă locul sinagogii din Bábaszék“ şi alte asemenea. Toate aceste manifestări erau urmărite cu mare invidie şi uimire de orăşelele învecinate, mai mici decît Bábaszék-ul, care nu rareori cleveteau :

— Ia te uită la ei, prăpădiţii, i-a apucat grandomania !

TOATE FIRELE DUC LA GLOGOVA

Într-o după-amiază însorită de primăvară, o cabrioletă se opri în fața prăvăliei doamnei Müncz, și un tînăr domn — care după cum știm era Wibra György — coborî grăbit din trăsură.

Tînăra Rozalia sta de vorbă în stradă cu primarul Mravucsán și cu senatorul Galba ; văzînd că domnul vine cu pași legănați spre ea, îl întrebă :

— Doriți să cumpărați ceva ?

— Dumneavoastră sînteți văduva lui Müncz Jonás ?

— Da, eu sînt.

— Aș vrea să cumpăr o umbrelă.

Cei doi senatori, mirați, ridicară privirile spre cerul senin, fără pic de nor.

„Ce naiba, mîrîi în sinea lui Mravucsán, om de felul lui prevăzător, ce-i trebuie umbrelă pe-o vreme ca asta ?" Apoi întrebă și el cu glas tare :

— De unde este domnul ?

— Din Banská-Bistrica.

Mravucsán, cuprins de-o și mai aprigă mirare, era cît pe-aci să se umfle și mai mult în pene. Nu-i de glumă cînd oamenii vin tocmai de la Besztercе să-și cumpere umbrelă la Bábaszék. Merită să trăiești ca să vezi una ca asta, mai ales cînd se petrece sub primariatul tău. Atingîndu-l cu cotul pe Galba, șopti încet :

— Ai auzit ?

— Asta-i o biată prăvălioară de sat, domnule. Eu nu țin umbrele și alte asemenea articole, îi răspunse mătușa Rozalia.

— Destul de regretabil, mîrîi domnul Mravucsán, mușcîndu-și mustața stufoasă și bine ferchezuită.

— Eu auzisem că aveți umbrele vechi, stărui străinul.

Umbrele vechi! Pfui! Domnul Mravucsán, îmbolnăvit deodată de astm, începu să răsufle repede, scurt, şi tocmai cînd era gata să-i trîntească străinului o vorbă grea de dispreţ, atenţia îi fu atrasă de goana unor cai speriaţi. În piaţa ticsită de lumea venită la tîrg, oamenii fugeau care încotro, în fierăria de peste drum ciocănitul încetă, calfele, chiuind cît îi ţinea gura, se repeziră la taraba birtăşiţei, unde tăvile cu fripturi de pe vatră fuseseră răsturnate de caii înnebuniţi. Fripturi de porc rumene, bine prăjite, zăceau în praful de pe drum, iar mirosul lor ispititor gîdila nările fierarilor. Precupeţele se văicăreau cît le ţinea gura, cele mai curajoase îşi dezlegaseră şorţurile albastre şi le fluturau în faţa cailor ca să-i abată din drum, şi, într-adevăr, izbutiră să-i îndrepte spre corturile cu încălţăminte. Se dezlănţuise o panică grozavă, toată piaţa forfotea, mulţimea se învîlvora valuri-valuri. O calfă de la fierărie înhăţă din praf o halcă de friptură, precupeţele se repeziră după el; alt fierar, vrînd să-şi ajute colegul urmărit, scoase iute de sub foale un fier înroşit şi alergă spre precupeţe, ţinînd într-o mînă fierul şi-n cealaltă ciocanul cu care-l lovea, scăpărînd scîntei la doi stînjeni de jur împrejur.

Cei doi murgi, galopînd turbaţi mai departe, trecură peste marfa olarilor de la Kolpach, trăgînd în urma lor epava unei distinse brişti boiereşti. „Din asta nu mai iese brîşcă", rosti domol meşterul fierar care, cu mîinile strînse sub şorţu-i de piele, urmărise spectacolul. În fine, trăsura se izbi de o casă, partea stîngă din spate i se rupse, osia se frînse în două, una dintre roţi se pierdu pe undeva, cu leucă cu coş cu tot, iar coviltirul portocaliu se tîra prin pulbere. Hăţurile căzute între cai măturau pămîntul, iar animalele, dezlănţuite, cu coamele-n vînt, cu gura spumegîndă, scoţînd aburi liliachii pe nările umflate, trăind nebunia eliberării de sub mîna stăpînului, cu gîtul aruncat spre spate,

goneau furibunde, cu picioarele din față parcă plutind în aer. Era într-adevăr un spectacol!

— Frumoase dihănii! zise domnul senator Galba.

— Caii popii de la Glogova! exclamă Mravucsán. Mă tem că s-a întîmplat o nenorocire. Hai să vedem, Galba!

Doamna Müncz întîrziind la vorbă cu căpeteniile orașului, în fața prăvăliei se strînseseră o grămadă de mușterii care-o așteptau răbdători pe *tînăra* doamnă, iar ea, trebuind să-i servească mai întîi pe aceștia, spuse în treacăt străinului:

— Umbrele vechi ar fi, de bună seamă, s-ar găsi cîteva prin pod, dar alea nu-s pentru un domn distins ca dumneavoastră.

— Ei! Totuși aș vrea să le văd!

Doamna Müncz veni la ușa prăvăliei, o deschise și, cu mîna pe clanță ca să lase să treacă înainte cumpărătorii, se mărgini să facă un gest de refuz din prag, spunînd:

— Vă asigur că degetele dumneavoastră nici nu s-ar atinge de ele.

Dar eroul nostru nu se lăsă învins cu una cu două, intră după ea în prăvălie, așteptă să-și servească mușteriii, apoi stărui din nou să vadă vechiturile.

— Știi ce, domnule? Să mă lași în pace! Ți-am spus că n-am marfă pentru dumneata. Umbrelele alea sînt de pe vremea cînd mai trăia bărbatu-meu, care se pricepea să le repare. Cele mai multe sînt cu vergelele rupte, cu pînza zdrențuită; zac rătăcite în pod printre boarfe și vechituri fără de nici un folos și nu merită osteneala să le caut. Și nici nu pot. Fecioru-meu e la tîrg, slujnica are brîncă la picior și nu se urnește din loc, iar eu, în zi de bîlci, nu pot să părăsesc prăvălia nici un minut.

Avocatul scoase din buzunar o monedă de cinci florini.

— Doamnă Müncz, eu nu vă cer gratuit acest serviciu, cu orice preţ trebuie să văd umbrelele. Lasă-mă să mă urc eu în pod. Ţine deocamdată banii ăştia.

Doamna Müncz nu luă banii, dar ochii mărunţi, adînciţi în orbitele obrajilor ei bucălaţi, se aţintiră scrutători şi bănuitori asupra tînărului cu înfăţişare atît de distinsă.

— Dacă aşa stau lucrurile, să ştiţi că nici nu vi le arăt.

— Pentru ce?

— Pentru că sărmanul meu soţ m-a învăţat: „Să nu te apuci niciodată, Rozali, de lucruri pe care nu le pricepi“, iar răposatul meu bărbat era un om foarte înţelept.

— Da, ai dreptate. Dacă nu înţelegi pentru ce-ţi ofer cinci fiorini ca să văd nişte umbrele rupte, ai dreptate.

— Aşa-i. Pentru cinci fiorini aţi putea să vedeţi ceva mai frumos.

— Totuşi, e lesne să mă înţelegeţi. Tatăl meu avea o umbrelă veche, la care ţinea foarte mult şi de care nu se despărţea niciodată; din întîmplare am aflat că umbrela a ajuns la soţul dumitale, doamnă Müncz, şi aş vrea acum s-o cumpăr ca pe o relicvă.

— Cine-a fost tatăl dumneavoastră? Poate ştiu şi eu ceva despre povestea asta.

Străinul roşi uşor.

— Gregorics Pál, spuse.

— Ah, Gregorics! Staţi puţin! Da, da, ţin minte, omuleţul acela ciudat, care după moarte...

— Da, da! Cel care a lăsat cîte două mii de fiorini doamnelor din Beszterce.

— Ştiu, ştiu, dar... dacă mi-aduc bine aminte, el n-avea copiii...

— Nu, adică... (încurcat, se opri.) Eu sînt avocatul Wibra György.

Acum se încurcă bătrîna doamnă Müncz.

— Oh, da. Of, of ! Capul ăsta bătrîn şi prost ! Oh, da, ştiu. Cum să nu ştiu ! Am auzit de dumneavoastră. Mă bucur foarte mult să vă cunosc. L-am cunoscut şi pe tătuca dumneavoastră. Doamne, cum semănaţi cu el şi totuşi cît sînteţi de frumuşel. L-am cunoscut foarte bine, cu toate că — adăugă zîmbind — mie nu mi-a lăsat două mii de fiorini. Da, eu eram bătrînă şi pe vremea cînd era el tînăr. Păi, să vă duc să vedeţi umbrelele alea. Am să vă arăt drumul şi am să vă explic unde sînt. Ce bine mi-ar părea dacă-aţi găsi umbrela răposatului domn...

— Cincizeci de fiorini ţi-aş da, doamnă Müncz.

La auzul acestor vorbe, ochii bătrînei sclipiră ca licuricii.

— Oh, ce copil bun ! zise suspinînd, cu privirile ridicate spre cer ; nu există nimic mai plăcut la Dumnezeu decît un copil bun care cinsteşte amintirea părinţilor săi !

Bătrîna, îmboldită de gîndul la cei cincizeci de fiorini, sprintenă şi vioaie ca o sfîrlează, încuie uşa cu geam a prăvăliei şi lipăind spornic îl conduse pe Gyuri prin curte la scara podului, gata să urce şi ea ca să-l ajute la căutat.

— Nu, nu, rămîi jos, doamnă Müncz. Ce-ar zice lumea, spuse Gyuri în glumă, dacă ne-ar vedea urcînd împreună în pod ?

Mama Rozalia îşi împreună palmele şi rîse cu poftă.

— Oh, sufleţelul meu prea stimat ! Cine să mă bănuiască pe mine de una ca asta ? Dacă nici tătuca dumneavoastră nu mi-a lăsat nimic prin testament !... Cu toate că pe vremuri... şi îşi netezi părul cărunt răvăşit pe frunte. Atunci urcă-te dumneata, domnişorule dragă.

O jumătate de ceas şi mai bine cotrobăi Wibra Gyuri printre boarfele doamnei Müncz ; bătrîna veni

de două ori din prăvălie să afle dacă a găsit umbrela. Cei cincizeci de fiorini o încărcaseră de nerăbdare.

— Ei, e albă ori neagră ? îl întrebă cînd îl văzu, în fine, coborînd pe scară cu spatele spre ea. De fapt, întrebarea era de prisos : cobora fără umbrelă.

— Am scotocit peste tot, răspunse el necăjit ; nici una dintre umbrele nu e cea pe care-o caut.

Doamna Müncz se posomorî, bărbia dublă începu să-i tremure de mîhnire, ochii îi clipeau fără contenire.

— Vai, vai, unde-o fi băgat-o prostul ăla de Jonás, mîrîia în sinea ei. Cincizeci de fiorini ! Vai, vai ! Jonás nu s-a priceput niciodată să facă un lucru ca lumea.

— Poate că soțul dumitale umbla cu această umbrelă. Domnul Sztolarik, președintele actual al tribunalului, spunea că l-a văzut cîndva cu umbrela în mînă ; îți mai aduci, poate, aminte de ea.

— Cum arăta ?

— Avea pînza roșie, cu un petec de culoarea ficatului înspre vîrf, iar la margine cu o dungă subțire cu flori verzi ; bățul de lemn negru se termina într-un mîner de os.

Tînăra Rozalia exclamă :

— Să nu ajung în cer dacă Jonás n-a plecat cu ea la ultimul său drum. Parcă și-acum îl văd în fața mea. Cu ea a plecat, pe Dumnezeul meu...

— Destul de rău a făcut.

Mătușa Rozalia începù să-l apere :

— De unde să știe el că trebuia s-o lase acasă ! El n-avea presimțiri.

— Eh, umbrela s-a dus ! zise suspinînd avocatul, încremenit de dezamăgire lîngă scară, ca Marius pe ruinele Cartaginei ; cu deosebirea că din Cartagina lui nu rămîneau nici măcar ruinele... se risipeau toate în neantul care le-a făurit.

Cu pași grei ieși încet pe poartă mergînd către trăsură, iar dolofana bătrînică lipăia în urma lui, aplecîndu-se cînd la dreapta, cînd la stînga, ca o gîscă îngrășată. Ajunși în stradă, îl prinse deodată pe Wibra Gyuri de gulerul hainei :

— Ah, Doamne ! Era să uit ! E-aici fecioru-meu, Moriț, măcelarul din Ipolyság, venit să cumpere oi. Fecioru-meu Moriț știe tot, să n-ajung în cer (pare-se că mama Rozalia prefera să rămînă aici jos, pe pămînt) dacă n-are să vă dea el o lămurire despre umbrela roșie. Duceți-vă, domnule dragă, de-a dreptul la tîrgul de vite, și-acolo, între berbeci, căutați-l pe cel mai frumos bărbat ; acela va fi desigur feciorul meu Moriț... e tare frumos Moriț al meu, e așa frumos... Vorbiți cu el și făgăduiți-i cei cincizeci de fiorini. Să n-ajung în cer, dacă Moriț nu mi-a povestit ceva despre umbrela asta. Că atunci cînd s-a pierdut sărmanul meu Jonás, Moriț a plecat să-l caute și dîndu-i de urmă a ținut firul din sat în sat, întrebînd și iscodind prin toate părțile pînă cînd, în sfîrșit, s-a luminat totul (mama Rozalia ridică ochii înlăcrimați spre cer). Oh, Jonás, Jonás, de ce ne-ai făcut tu așa una ? Dacă ți-ai pierdut mințile, ce cîștig ai avut să te pierzi și tu ? Minte au destulă feciorii tăi.

Wibra Gyuri, gata să se agațe și de-un fir de pai, trecu iute, fără o vorbă, printre corturile cu opinci și încălțări de pîslă, pînă în spatele bisericii unde se ținea tîrgul de vite.

Întrebînd apoi pe unul și-altul, îl găsi ușor pe Müncz Moriț, un omuleț mărunt, gras și îndesat, cu fața pistruiată ca un ou de curcă. Era pocit ca un faun. De brîu îi atîrna o bucată de oțel în formă de pajură, iar pe brațul drept avea tatuat un cap de bou.

Tocmai se tîrguia pentru o vacă cu coarnele greblește. Vînzătorul, un cojocar din Lest, se jura pe ce-i

mai sfînt că nu există om viu în Bábaszék care să i cumpărat vreodată o vacă ce s-ar fi putut măsur, cu asta.

— Asta mănîncă și paie, zise, și tot dă unsprezec căni de lapte pe zi.

— Aiurea ! răspunse disprețuitor Müncz Moriț. Eu nu-s vițel să sug la ea, mie n-are rost să mi-o lauzi că e lăptoasă, eu sînt măcelar, vreau s-o tai și s-o vînd.

— Păi, dacă-i așa, ai dreptate, zise împăciuitor cojocarul, și mai scăzu cinci fiorini din preț.

Pesemne că scăderea i se păru prea mică lui Moriț, pentru că, pipăind vaca pe toate părțile, o bătu o dată cu palma pe spate.

— E numai oase ! se răsti înciudat ; apoi, desfăcîndu-i fălcile, o cercetă la gură și la dinți. Păi asta nici nu mai are dinți !

— Ce vorbește domnul despre dinți ? se răsti cojocarul, de bună credință. Doar n-ai de gînd să-i vinz și dinții ?

— Văd că dihania dumitale dă și cu piciorul !

— Ei și ce ? După moarte n-are să mai dea ; și bag-samă că numai după moarte ai s-o vinzi cu bucata.

Cojocarul, om cinstit, rîse de propriile-i vorbe ș bine dispus mai scăzu prețul cu cinci fiorini.

Pesemne că nici acest scăzămînt nu-l mulțumi pe Moriț, care continuă să cerceteze pe Bobocica, descoperindu-i tot alte cusururi, în timp ce Wibra Gyuri apropiindu-se, zise pe ungurește :

— Vreau să vă vorbesc, domnule Müncz !

Văzîndu-și tîrgul întrerupt, cojocarul se sperie și mai lăsă cinci fiorini din preț ; istețul Moriț, care de obicei cumpăra vitele mai către seară, de pe la proprietarii disperați ce nu găsiseră să-și vîndă animalele pînă la vremea aceea, făcu tîrgul.

— Ce dorește domnul ?
— Vreau să cumpăr de la dumneata un lucru care nu e nici al meu și nici al dumitale.
— Păi, mărfuri de-asta sînt destule pe lume, zise Moriț rîzînd. Puteți fi sigur că vă fac un preț convenabil.
— Să ne tragem oleacă mai de-o parte !
Ieșiră din înghesuiala tîrgului și se duseră lîngă fîntîna publică a orașului, la adăpostul coroanei bogate a unui frasin, pe care nobilul oraș îl împrejmuise cu un gărduț și-i pusese și două bănci alături, considerîndu-l ca făcînd și el parte din măreția viitoare a Bábaszék-ului. Frunzele subțiri și lunguiețe ale frasinului fuseseră invadate de niște gîndaci verzi-aurii, cu miros de mosc, foarte căutați pentru prepararea unor medicamente ; astfel încît cantaridele (cum le denumesc savanții) pot fi argumente în plus față de autoritățile ierarhice ca să se deschidă odată și-odată și-n Bábaszék o farmacie.
Pînă nu demult, nevestele tinere din Bábaszék duceau adeseori ulcele pline cu asemenea gîndăcei la Zólyom, unde farmacistul le cumpăra pe cîțiva creițari ; în ultima vreme însă, nobila conducere a orașului a dat o decizie prin care a interzis respectivul negoț pe motiv că : „Arborele acesta cere o farmacie. Scoaterea gîndacilor din oraș este interzisă.“ Prevăzătorul Mravucsán învățase bine lecția !
Gyuri îi povesti lui Moriț pe scurt ce vînt îl aducea : dorința de a regăsi o amintire scumpă — umbrela îndrăgită de tatăl său și pe care bătrînul Jonás o purtase înainte de moarte.
— Știi ceva despre ea ?
— Știu, răspunse Moriț cu oarecare răceală, pentru că mare-i fu dezamăgirea aflînd despre ce fleac era vorba.

— Îți ofer cincizeci de fiorini dacă mă ajuți s-o găsesc.

Moriț, speriat, își scoase tichia de pe cap. Cincizeci de fiorini pentru o umbrelă veche ! Ah, ăsta trebuie să fie prințul de Koburg de la Szent-Antal ! își zise. Dintr-o privire, văzu că domnul era foarte bine îmbrăcat.

— Umbrela se poate găsi, spuse cu un avînt neașteptat ; pe urmă se gîndi oleacă și, mai domolit, adăugă : așa socotesc...

— Spune-mi tot ce știi !

Un timp, Moriț tăcu îngîndurat ; amintirile în legătură cu taică-său se cam încîlceau în capul lui ca o grămadă de mărăcini.

— Da, da... umbrela ! Pe unde să fi fost ? Sînt patrusprezece, cincisprezece ani de cînd a dispărut tata, de-atunci multe amănunte s-au șters din mintea mea, știu însă precis că, plecînd cu fratele meu mai mic în căutarea lui, la Podhrágy am dat de primul fir pe-a cărui urmă am dibuit cam pe unde-a rătăcit. La Podhrágy era încă în toate mințile, vînduse sătenilor cîteva mărunțișuri ; noaptea a dormit la cîrciumă și-a cumpărat cu doi fiorini o pecetie veche de la un nemeș pe nume Raksányi. De bună seamă, era încă în toate mințile, căci, după ce apele Garamului l-au aruncat la mal, am găsit în buzunarul lui pecetia pe care, dovedindu-se că era de pe vremea lui Árpád, am vîndut-o, cu cincizeci de fiorini unui anticar.

— Frumos, foarte frumos, domnule Moriț, dar pe mine aceste amănunte nu mă interesează, interveni nerăbdător eroul nostru.

— O să vedeți mai tîrziu cît de interesante sînt.

— Se prea poate, dar nu se referă la umbrelă.

— Ba zău că se referă și la ea. Ascultați-mă cu luare-aminte. La Podhrágy am aflat că de-acolo plecase la Abellovár. Așa că ne-am dus și la Abellovár.

Din cele auzite aici, am început să bănuiesc că bătrînul se zmintise ; totdeauna cam suferise el de-un fel de alean. Oamenii ne-au povestit că le dăduse sătenilor cîte patru creițari noi pentru un creițar vechi cu îngeri. Mai tîrziu, însă, am înțeles că bănuiala mea n-avusese temei.

— Cum ? Încă nu-și pierduse mințile ?

— Nu, pentru că la cîteva zile în urma lui au trecut prin Abellovár doi ovreiași tineri care duceau cu ei cîte-o desagă de creițari cu îngeri, pe care cei din Abellovár i-au schimbat cu băncuțe de cîte trei creițari... întrucît văzuseră că pe creițarii cu îngeri căpătaseră patru creițari noi.

— Deci se prea poate ca...

— Nu se prea poate, e sigur că cei doi tineri șarlatani l-au pus pe cinstitul meu tată să cumpere creițarii cu îngeri și-astfel, fără să vrea, se făcuse complicele lor. S-ar putea, totuși, să nu mai fi fost chiar în toate mințile, altminteri nu s-ar fi lăsat păcălit. Din Abellovár, trecînd prin pădurea de mesteacăn de la Visoka Hora, s-a dus la Dolinka, unde n-am putut să aflăm nimic deosebit despre purtarea lui, deși petrecuse două zile acolo ; da-i sigur că-n satul următor, la Sztrecsnyó, copiii se țineau după el batjocorindu-l ca odinioară pe prorocul Ilie, și el deschizîndu-și traista (nu profetul Ilie, ci taică-meu) azvîrlea în ei cu marfa pe care-o avea de vînzare. Nici peste cincizeci de ani n-o să uite cei din Sztrecsnyó ziua ceea în care săpunurile de cocos, salbele de mărgele, bricegele și muzicuțele cădeau ca mana cerească în mijlocul poporului. De-atunci, după cîte-am auzit, a rămas la ei zicala : *„Numai o dată a trecut prin Sztrecsnyó un evreu nebun !“*

— Dă-l dracului de Sztrecsnyó! Să revenim la subiect!

— Păi acolo sîntem. La Kobolnyik, unde se află un turn roşu, oamenii l-au văzut pe sărmanul meu tată fără boccea, fluturînd într-o mînă un ciomag şi în cealaltă o umbrelă ca să se apere de cîinii asmuţiţi asupra lui. Aşadar, la Kóbolnyik mai avea încă umbrela.

Pe chipul pistruiat al lui Moriţ începură să curgă lacrimi; aşa de mult îl emoţionaseră şi-i strînseseră inima aceste amănunte, încît pînă şi glasul îi devenise mai înăbuşit, iar vorba i se înmuiase cu totul.

— Apoi şi eu şi fratele meu am umblat cercetînd pretutindeni prin partea locului, da' abia la Lehota am aflat ceva despre el. Într-o noapte furtunoasă de vară bătuse la uşa pîndarului care locuia în capul satului, acela însă, cînd a văzut că e evreu, l-a gonit. Acolo nu mai avea nici umbrelă, nici pălărie. Nu mai avea decît cîrja cu care de-atîtea ori a alergat după noi în copilărie.

— Ah, da, încep să înţeleg de ce ai făcut atîtea ocoluri. Ai vrut să-mi demonstrezi că umbrela s-a pierdut între Kobolnyik şi Lehota.

— Da.

— Eu te cred, domnule Moriţ, dar asta-i egal cu zero. Poate că tatăl dumitale a pierdut-o în codru, ori printre stînci. Şi în cel mai fericit caz, dacă-o fi găsit-o cineva, o fi dus-o în mijlocul lanurilor ca să-şi împopoţoneze şi mai urît sperietoarea de ciori.

— Nu-i aşa! Ştiu totul, cum a fost.

— Într-adevăr?

— Am aflat din întîmplare, nu pentru că aş fi căutat umbrela, puţin îmi păsa mie de umbrelă, eu îl căutam pe tata. În munţii Kvet-ului ne-am întîlnit

cu un olar. Olarul, care mergea agale în urma căruței, era foarte vorbăreț. Ca pe orice călător, l-am întrebat și pe el dacă nu cumva pe unde-a umblat a întîlnit un evreu cu înfățișare așa și-așa. „Ba zău l-am văzut, a răspuns, l-am văzut cu săptămîni în urmă la Glogova, taman sub o rupere de nori, l-am văzut cum a deschis umbrela și-a așezat-o deasupra unui copilaș uitat în ploaie sub streașina unei case, și-apoi și-a văzut de drum."

Avocatul exclamă înviorat :

— Aha ! Continuă, spune mai departe !

— Nu este nici un „mai departe", domnule. Nu știu decît atît, dar asta e sigur. Descrierea olarului nu lăsa nici o îndoială, era, fără doar și poate, tatăl meu și, afară de asta, Glogova se află chiar între Lehota și Kobolnyik.

— Iată o informație prețioasă, zise avocatul și scoase din portofel o hîrtie de cincizeci de florini. Ia te rog, pentru bunăvoința dumitale. Domnul să te binecuvînteze !

Și-o zbughi ca un prepelicar care, în sfîrșit, adulmecase urma.

Haide ! Înainte ! Sări peste un gard ca să taie calea mai de-a dreptul printre tufișurile de ienuperi, să iasă repede în drum și să ajungă degrabă la trăsură. Ce n-ar fi dat să poată zbura !

Merse, merse, trecu de corturile cu turtă dulce, se opri un minut în dreptul unei rogojine așternute pe jos unde legătorul de cărți de la Zólyom vindea tipărituri trase de „Matița" [1] din Turócszentmarton și citi

---

[1] „Matița" (albina), Organizație culturală slovacă de pe vremea regimului austro-ungar, similară cu „Astra" românilor din Transilvania. „Matițe" (asociații culturale) aveau și alte popoare slave : croații, sîrbii, slovenii.

în fugă primele rînduri dintr-o poezie populară slovacă :

Toți slovacii știu, nu-i taină ce spun,
cel care-ți vrea răul nu ți-e prieten bun...

cînd deodată Müncz Morițz răsări iar în fața lui :

— Mă iertați că mă țin după dumneavoastră, spuse, dar m-am gîndit că aș putea să vă dau un sfat bun.

— Ascult.

— Sînt o mulțime de glogoveni aici la tîrg și dacă domnia-voastră — nu știu dacă m-am adresat bine [1] — ați pune să se bată toba...

— Te-ai adresat perfect, răspunse avocatul.

— Și ați anunța că sînteți dispus să răsplătiți bine pe cel care v-ar da ceva informații despre întîmplarea de-acum cîțiva ani cu umbrela, sînt convins că într-o oră ați afla lucruri precise. Într-un sat mic ca Glogova, oamenii știu tot ce se petrece.

— N-are nici un rost, zise avocatul, pentru că am să mă duc eu însumi la Glogova, chiar acum. Totuși, îți mulțumesc pentru bunăvoință.

— Ah, domnule, eu vă mulțumesc. Mi-ați plătit împărătește pentru un fleac. Mi-e și rușine. Dați-o-n-colo, cincizeci de fiorini ! V-aș fi povestit totul și pentru un fiorin.

Avocatul zîmbi :

— Iar eu ți-aș fi dat și-o mie, domnule Morițz...

Acestea zise, coti în grabă pe lîngă poarta albastră a casei Schramek în fața căreia ispititoarele neveste din Zelevnyik vindeau șiruri lungi de alune, funii de ceapă și alte asemenea zarzavaturi stivuite în grămezi mari. Morițz îl urmări, dus pe gînduri, pînă-l

[1] În limba maghiară există mai multe formule de politețe, ce depind de funcția sau rangul social al persoanei căreia i se adresează interlocutorul.

pierdu din priviri. „Ar fi dat şi-o mie de fiorini !“, îşi zise uluit, apoi, clătinînd din cap, se întoarse agale la juncana cumpărată de la cojocarul din Lest.

CERCELUL

Oleacă mai sus de casa lui Schramek, peste drum, răsuna uliţa de zarva oamenilor care chefuiau în cîrciuma cu ferestrele deschise. Pardon, vreau să zic : în *restaurantul* din Bábaszék, aşa le plăcea băştinaşilor să-i zică şi pe bună dreptate, devreme ce, dispreţuind modestul mănunchi de ienupăr al cîrciumilor săteşti, pe frontispiciul casei se afla o legătură, mai aristocratică : de nuiele ! De departe se auzeau scîrţîind diblele ţiganilor lăutari din Pelsöc. Slovăcioaicele măritate, cu părul ridicat pe creştet în „broască“, ale căror bonete cochete lăsau să atîrne în dreptul urechilor cîte-un romb de dantelă, ca şi fetele zvelte, cu panglici roşii împletite în cosiţele de culoarea cînepii, trăgeau cu ochiul pe la ferestre şi, cînd muzica devenea mai săltăreaţă, începeau să joace singure pe uliţă.

Dar curiozitatea e mai tare decît vraja cîntecului. Brusc, dansul zglobiu încetă ; urmat de mare gloată, Fiala János, dărăbanţul oraşului, venea cu dărăbana cea mare pe după gît. Se opri şi începu să doboşească din răsputeri.

„Oare ce s-o fi-ntîmplat ? Te pomeneşti că s-au pierdut pe imaş gîscuţele doamnei Mravucsán.“

Vreo zece inşi tăbărîră pe Fiala să-l întrebe care-i povestea, dar Fiala pentru nimic în lume nu şi-ar fi

scos din gură „zepacska“ [1] din care pufăia încîntat; era aşa de fălos de misiunea sa, încît în ruptul capului n-ar fi vestit altfel decît după tipicul oficial o înştiinţare oficială.

Aşa că doboşi mai întîi cadenţele reglementare şi-abia după-aceea, gesticulînd din beţe, strigă cu vocea lui de stentor:

— „Se aduce la cunoştinţa celor interesaţi că pe drumul dintre cărămidărie şi biserică s-a pierdut un cercel de aur cu o piatră nestemată verde. Cinstitul găsitor va primi răsplata cuvenită dacă aduce cercelul la primărie.“

Gyuri se opri şi el o clipă la auzul tobei, ascultă înştiinţarea şi rîse în sine de ceea ce şuşoteau nevestele şi fetele de prin preajma lui.

— Ba eu zău că nu l-aş duce, spuse una.

— Mi-aş face din el o agrafă de aur în păr, zise alta.

— Fie-ţi milă de mine, Doamne-Dumnezeule! se rugă a treia, ridicînd ochii spre cer.

— Nu te uita în sus, năroado, uită-te pe pămînt, dacă vrei să-l găseşti, o sfătui a patra.

Dar soarta a vrut să-l găsească tocmai cine nu-l căuta. Adică Wibra Gyuri. Nu făcu decît cîţiva paşi şi iată că, la picioare, îi şi zîmbi din nisip un ochişor verde, mic cît un bob de mazăre.

Se aplecă, îl ridică; era tocmai cercelul cu smaragd. Cînd cineva e foarte grăbit, asemenea noroc e chiar ghinion! Nu putea oare să-l găsească un altul dintre sutele de oameni care se-nvîrtesc fără nici un rost încoace şi-ncolo? Oricum, nu mai era nimic de făcut, ochiul verde îl privea cu-atîta gingăşie încît nu era chip să-l mai azvîrle din mînă ca să-l calce în

---

[1] Pipă din pămînt ars pe care slovacii o fumează numai după ce, umplută cu tutun, o ţin cîtăva vreme îngropată în jăratic.

picioare cine știe ce opincă venită în urma lui. Dar cine-o fi persoana care poartă o bijuterie atît de aleasă ? Oricine-ar fi, Gyuri a găsit cercelul și-acum trebuie să-l ducă la primărie ; eh, n-o să fie nici o nenorocire dacă va face zece-douăzeci de pași pînă acolo.

Intră pe poarta veche a primăriei, trecu prin gangul sub al cărui tavan atîrnau cîteva mărețe burdufe de piele, iar într-un colț zăcea o obeadă prăpădită (*Sic transit gloria mundi*)[1], urcă scările și deschise ușa sălii de ședințe, unde la masa lungă și verde era adunat senatul dezbătînd o chestiune gravă și urgentă.

Într-adevăr, la ordinea zilei era o întîmplare neplăcută. Pîndarul pădurii Liskovina, pădure aflată în proprietatea orașului, sosise gîfîind cu vestea că a găsit spînzurat într-un copac un domn necunoscut, îmbrăcat în straie nemțești. Se punea deci problema cum să se procedeze cu cadavrul ?

Senatul era în mare tulburare ; frunțile încruntate frămîntau un cumplit zbucium sufletesc.

Senatorul Konopka demonstra că, după lege, spînzuratul trebuie să fie dus în bordeiul din cimitir și, totodată, trebuie să fie anunțat pretorul, excelența-sa domnul Géry Mihály, ca să vină la fața locului împreună cu medicul de plasă care urmează să facă autopsia cadavrului.

Galba clătină din cap. Galba totdeauna fusese tare la treburi diplomaticești ; și de data aceasta ticlui un șiretlic. După părerea lui, cel mai cuminte lucru ar fi să se tacă chitic, să nu se consemneze nimic în scris, ci, în mare taină, să se mute cadavrul mai încolo cu vreo două sute de pași, în mestecănișul Kvaka din

[1] Astfel trece gloria omenească (lat.).

hotarul comunei Travnik. Las' să-l găsească travnikenii !

Mravucsán şovăia, mîrîia, nu-şi găsea locul pe scaun, se scărpina în cap şi, în cele din urmă, începu să bombăne, ba că e o căldură înăbuşitoare, ba că-l junghie guta prin braţ, ba că un picior al mesei de consiliu nu e bine aşezat şi că trebuie numaidecît să-l fixeze vîrînd sub el vreo veche decizie comunală. Nădăjduia că între timp majoritatea va hotărî altceva. Majoritatea însă era de partea lui Galba. Dar în curînd partizanii lui Galba se scindară. Galbiniştii fanatici pledau pentru transportarea clandestină a cadavrului în hotarul comunei Travnik. Cei mai moderaţi, adoptînd amendamentul lui Kozsehuba András, opus mamelucilor lui Galba, s-ar fi declarat mulţumiţi dacă nefericitul ar fi fost îngropat pe loc, în pămîntul mumă, sub copacul în care s-a spînzurat, ei voind să evite cu orice preţ procedura pe care ar fi impus-o pretorul ; dacă ar fi fost încunoştiinţat de cele petrecute, ar fi fost siliţi atunci să transporte mortul prin tot satul, pînă la cimitir. Lucru ce-ar aduce mari neajunsuri cetăţenilor din Bábaszék, deoarece e îndeobşte cunoscut că o asemenea faptă atrage grindina.

— Superstiţii prosteşti ! exclamă indignat Konopka.

— Aşa este, ai dreptate, coane Konopka, dar vrem-nu-vrem, asta-i credinţa poporului, încercă să-l convingă senatorul Fajka, adeptul tezei lui Kozsehuba.

Konopka, mînios, izbi în masă cu mîna-i grasă împodobită cu un inel masiv, şi se făcu o linişte ca de mormînt :

— E trist cînd un senator vorbeşte astfel. Eu vă asigur că din pricina unui biet stîrv n-o să îndrepte Dumnezeu norii de grindină asupra noastră. Pentru cineva care şi-a dat sufletul diavolului, n-o să lovească

Dumnezeu o mie de oameni care i-au rămas credincioşi. Ce fel de Dumnezeu ar mai fi el ?

După asemenea cuvinte înţelepte, Mravucsán, văzînd că întregul senat rămăsese cu gura căscată, răsuflă uşurat şi, crezînd că trăieşte clipa fericită a celui pitit sub aripa vulturului, încercă să se avînte chiar mai sus decît vulturul.

— Ce e drept e drept, zise cu glas apăsat, aşezîndu-şi găitanul de pe robă, şi drept urmare declar cu toată autoritatea de care dispun că din motivul susamintit nu va cădea grindina peste oraşul nostru.

La auzul acestor vorbe, domnul senator Fajka sări de pe scaun ca un popîndău :

— N-are importanţă ! Dacă e să cadă, să cadă ! Pentru că, dacă tot oraşul se asigură la Asigurarea triestină, e totuna dacă bate sau nu grindina. Ba dimpotrivă, ar fi mai bine să bată, întrucît cetăţenii noştri, cum îi cunosc eu, cînd vor vedea mortul purtat prin Bábaszék, îşi vor asigura semănăturile la o valoare mult peste cea reală. Aici nenorocirea nu-i grindina, ci procedura.

Domnul Fajka ştie să argumenteze ! Iată că şi de data asta nimerise exact în punctul nevralgic : atît adepţii lui Galba cît şi cei a lui Kozsehuba fuseseră electrizaţi.

— Ăsta creier ! exclamă Kozsehuba.

În legătură cu creierul — *per associationem idearum* [1] — Galba îşi aduse aminte de autopsie şi interveni înflăcărat :

— Şi de ce trebuie să i se facă autopsia bietului om ? Doar ştim cine este. Mă prind pe ce vreţi că e vreun agent al societăţii de asigurare, care s-a spînzurat în hotarul nostru anume ca să-i facă pe conce-

[1] Prin asociaţie de idei (lat.).

tățenii noștri să-și asigure recolta. E clar ca lumina zilei !

— Vorbești prostii, domnule Galba ! se răsti la el Konopka.

La această controversă se stîrni o gălăgie de nedescris, senatorii se ridicară cu zarvă mare de pe scaune și, cum zicea dobășul Fiala, toate cazanele orașului fierbeau și toți ochii erau ațintiți asupra primarului, de parcă el ar fi fost lingura ce trebuia să adune spuma de pe supă.

Dar primarul, strîngîndu-se în roba sa albastră, cu capul cufundat în gulerul ei înalt, părînd un mușuroi bătut de valuri zbuciumate, își mușca descumpănit mustața, fără să știe nici ce să facă, nici ce să spună, cînd Wibra Gyuri deschise larg ușa... Orice s-ar zice, zeii ocrotesc prestigiul celor mari și puternici !

Văzîndu-l pe ciudatul străin care acum cîteva ore voia să cumpere o umbrelă veche de la doamna Müncz, primarul se ridică grăbit de pe scaun și se precipită spre el, ca să-i facă pe senatori să creadă că are o treabă extrem de urgentă și importantă cu noul venit.

— Ah, domnul meu, pe mine mă căutați ?

— Dacă sînteți primarul, da.

— De bună seamă, oh, de bună seamă. (Cine-ar putea să fie primar la Bábaszék dacă nu Mravucsán ?)

— S-a bătut toba pentru un cercel.

— Da, da, s-a bătut toba.

— L-am găsit eu, iată-l.

Chipul primarului străluci de plăcere.

— Asta da, asta da cinste, domnule ! Așa-mi place ! Sub primariatul meu încă nu s-a pierdut nici un cercel în afară de acesta și iată că s-a și găsit. Asta înseamnă, după părerea mea, o bună administrație.

Apoi se întoarse către senatori :

— Acum un ceas l-am trimis pe Fiala să bată darabana și iată că cercelul a și sosit. Cu așa ceva nici

Budapesta nu se poate făli. Asta numai la Bábaszék se întîmplă !

Între timp, observînd că străinul se pregătește de plecare, se repezi să-l rețină cu o stăruință suspectă.

— Cum ? Nu cumva vreți să plecați ? Dați-o-ncolo de treabă, domnule, pentru cercelul ăsta s-a făgăduit o răsplată.

— Nu am nici o pretenție.

— Ei, asta-i ! (Își clătină a dojană capul.) Vă rog să nu vorbiți așa ! Nu știu care apostol spune în epistolele sale că „Nu toate bunătățile sînt din aur și argint !" Domnișorule, domnișorule, nu-ți bate joc de noroc ! Pe nevăzute numai săracul i-a vîndut diavolului un lucru pe care nu-l cunoștea și, vai, cît de amarnică i-a fost căința ! Așa spune povestea.

— Da, e adevărat că s-a căit, răspunse zîmbind avocatul amintindu-și povestea ; în cazul meu însă nu poate fi vorba de așa ceva.

— Cred că dumneavoastră nici nu visați cine e proprietara cercelului.

— Cine poate să fie ?

— Surioara preotului din Glogova.

Buzele domnului Gyuri schițară o expresie ironică.

— Haide, haide, nu vă încăpățînați, intrați un minut, n-o să vă pară rău.

— Unde să intru ?

— Aici, în camera vecină.

Primarul vrînd să-l rețină cu orice preț, pentru a cîștiga timp pînă se decide soarta spînzuratului, îl luă de braț și-l trase cu forța după el.

— Dar, domnule, eu am treabă.

— N-are importanță, trebuie să intri.

Deschise ușa spre încăperea învecinată și, în adevăratul înțeles al cuvîntului, îi dădu lui Gyuri un brînci să intre.

— Domnişoară, strigă primarul din spatele tînărului, iată-ţi cercelul !

O fată — care, în genunchi, tocmai punea comprese cu apă rece pe umărul unei doamne mai vîrstnice, întinsă pe canapea — întoarse brusc capul.

Gyuri, nepregătit pentru o asemenea scenă, rămase stingherit şi fîstîcit ca omul care, fără să vrea, săvîrşeşte o necuviinţă. Doamna cea vîrstnică zăcea pe jumătate dezbrăcată într-un divan ; era lovită la umărul drept (un umăr foarte slab şi urît) complet gol, iar în jurul compresei se putea vedea albeaţa unui trup veştejit.

Gyuri mormăi un fel de scuză, retrăgîndu-se spre uşă. Mravucsán însă îi ţinu calea :

— Oho ! Ho ! Stai că nu te mănîncă nimeni !

Fata cu chipul gingaş, ce străluci în toată frageda-i frumuseţe, găsi în grabă un veşmînt cu care acoperi bolnava, apoi se ridică în picioare.

Ah, ce fermecătoare siluetă zveltă. Lui Gyuri i se păru ca un crin care se înalţă legănîndu-se graţios.

— Acest domn ţi-a găsit cercelul şi ţi l-a adus, domnişoară.

În colţul buzelor domnişoarei se schiţă un zîmbet (parcă razele soarelui de primăvară ar fi pătruns în biroul sumbru, cenuşiu al primarului), obrajii i se îmbujorară puţin, apoi, cu tot respectul, făcu o reverenţă în faţa cinstitului găsitor, o adevărată reverenţă de adolescentă, cam stîngace, dar dulce.

— Vă mulţumesc că sînteţi atît de bun. Mă bucur cu atît mai mult cu cît nu mai nădăjduiam să-l găsesc.

Luă cercelul şi ţinîndu-l cu două degete începu să-l legene de parcă era limba vizibilă a unui clopoţel invizibil ; fermecătorul ei cap se legăna în acelaşi ritm, aplecîndu-se cînd într-o parte, cînd în alta. De fapt, era un copil... care însă crescuse foarte repede, înălţîndu-se ca un plop.

Gyuri își da seama că ar fi fost momentul să spună și el ceva, dar în capul lui nu găsea nici un răspuns la ciripitul suav al acestui glas copilăresc. Domnișoara îl tulburase. Iar în „cancelarie" (așa denumiseră cei din Bábaszék, în felul lor pompos, modesta încăpere) plutea un parfum ce-l amețise.

Sta neajutorat, mut, parcă așteptînd ceva. Aștepta oare să audă sunînd clopoțelul invizibil ? Sau poate aștepta răsplata ?

Liniștea ce se așternu în odaie deveni de-a dreptul chinuitoare. Fără îndoială, era provocată de situația delicată în care se aflau.

În sfîrșit, văzînd că cinstitul găsitor al cercelului n-are de gînd să plece, fata întrerupse tăcerea :

— Doamne-Dumnezeule, de bucurie era să uit că am... Cum să mă exprim...

Cu iuțeala fulgerului, Gyuri ghici fraza ce avea să urmeze (la primejdie, într-o clipă, rațiunea rătăcită își redobîndește luciditatea) și, instinctiv, își rosti numele, ca un scut apărător.

— Eu sînt doctorul Wibra György, de la Beszterce.

Fata, bucuroasă, bătu din palme :

— Dumnezeule, ce noroc ! Tocmai de un doctor avem nevoie. Biata *madame*...

Această confuzie fu mai mult decît binevenită ; într-o clipă, cum usucă o sugativă cerneala, așa uscă ea stînjeneala dintre ei.

Gyuri zîmbi :

— Îmi pare foarte rău, domnișoară, dar eu nu sînt doctorul de care aveți trebuință dumneavoastră, eu sînt doctor în drept, avocat.

Din pricina gafei, domnișoara se posomorî, ba chiar roși. În schimb, Mravucsán se învioră dintr-o dată :

— Ce spuneți ? Dumneavoastră sînteți Wibra, vestitul tînăr Wibra ? Formidabil ! Cine-ar fi bănuit ? Aha, acum pricep. (Mravucsán se lovi cu palma peste

frunte.) Domnia-voastră desigur faceţi cercetări în legătură cu un proces penal. Trebuia să-mi dau seama chiar din clipa cînd v-am văzut la doamna Müncz : un domn ca dumneavoastră nu s-apucă să cumpere vechituri decît dacă are niște motive bine întemeiate ! Dar să știţi că însuși Dumnezeu v-a îndrumat pașii încoace, pentru că în sala de alături tocmai dezbatem o chestiune așa de complicată, că noi nu sîntem destul de luminaţi s-o dezlegăm singuri. Oh, oh, domnișoară Veronka, ce noroc că avocatul cel mai renumit ţi-a găsit cercelul !

Veronka privi pe furiș spre cel mai renumit avocat și-abia acum văzu cît e de chipeș și de distins ; iar la gîndul că ea fusese cît pe-aci să-i ofere cinci florini, răsplata pe care Mravucsán o sfătuise s-o dea eventualului găsitor, inima începu să-i bată speriată.

Mravucsán se precipită să-i ofere avocatului un scaun și cu oarecare îngrijorare privi în jurul său la dezordinea din cancelarie, unde zăceau de-a valma teancuri de acte, cojoace, zeghi luate zălog și multe pahare și ploști goale, căci domnii senatori după ce judecă un proces obișnuiesc să-i condamne pe împricinaţi și la plata unui aldămaș care se bea în această cameră... așa se și cuvine : dînșii împart dreptatea din însăși ființa lor, iar această dreptate trebuie să fie pusă la loc ; or, este îndeobște cunoscut, dreptatea, ca și adevărul, este în vin. Aspectul cancelariei l-ar cam fi deprimat pe primar, dacă privirile nu i s-ar fi oprit la portretul prefectului, baronul Radvánsky, atîrnat în perete, care aducea în încăpere un oarecare fast maiestuos, dîndu-i un caracter festiv. Strașnic s-ar fi bucurat primarul, dacă chipul prefectului ar fi înviat deodată ca să poată vedea și el neobișnuita și distinsa societate aflată acum aici.

Ci întrucît portretul domnului prefect nu putea să prindă viață, domnul Mravucsán își exprimă încîntarea astfel :

— Sînt om sărac, dar nici pentru o sută de fiorini n-aș renunța la bucuria de-a găzdui în cancelaria mea o societate atît de aleasă. Soarta însăși a vrut să înfăptuiască această minune : cel mai renumit avocat al comitatului nostru și cea mai frumoasă domnișoară...

— Te rog, nene Mravucsán !... exclamă rușinată Veronka, ai cărei obraji se aprinseră ca o făclie.

— Lasă, lasă, o întîmpină domnul Mravucsán : ceea ce e drept e drept. Ascultă-mă pe mine, copilă : omului nu trebuie să-i fie rușine că e frumos. Și eu am fost frumos și niciodată nu mi-a fost rușine din pricina asta. Și-apoi, un obraz frumos le este de mare folos femeilor. Așa-i, domnule avocat ?

— E un mare noroc, răspunse Gyuri aproape fără să vrea și întoarse privirea.

Mravucsán clătină din cap :

— Eu cred că este mai degrabă de folos, deoarece norocul se poate transforma lesne în nenoroc și din nenoroc se poate face ușor noroc, așa cum s-a întîmplat acum : dacă nu s-ar fi produs accidentul de mai adineauri, eu n-aș fi avut norocul să vă văd aici pe toți laolaltă.

— Ce spuneți ? întrebă Gyuri. S-a întîmplat vreun accident ?

Veronka ar fi vrut să răspundă ea, dar guralivul de Mravucsán i-o luă înainte :

— S-a întîmplat, s-a întîmplat, dar uite, încet-încet, se îndreaptă totul : cercelul s-a găsit, umărul lui *madame* e întreg, deși va rămîne o vreme învinețit... dar, dă-o naibii de treabă, umărul e umăr, oricare i-ar fi culoarea... și pînă la urmă și trăsura va fi întreagă, îndată ce-o s-o repare fierarul.

— Ah, va să zică trăsura ruptă pe care o tîrau prin piață caii speriați...

— Era trăsura noastră, zise Veronka. În dreptul cărămidăriei caii s-au speriat, vizitiul a scăpat hățurile și, dînd să se aplece ca să le prindă, a căzut din trăsură. Noi, înspăimîntate, am sărit jos, mie nu mi s-a întîmplat nimic, dar biata *madame* s-a lovit, Doamne, numai de n-ar fi nimic grav. Te doare tare, *madame* Kriszbay ?

Madame Kriszbay deschise ochii mici, galbeni și pătrunzători pe care pînă atunci îi ținuse închiși și primul lucru pe care-l văzu după ce reintră în contact cu lumea fu coafura răvășită a Veronkăi.

— Aranjează-ți părul, îi spuse pe franțuzește, apoi gemu de cîteva ori și pleoapele i se închiseră din nou.

Veronka, speriată, duse mîinile la cap și simți că într-adevăr îi căzuse o cosiță.

— Ah, părul, strigă cu glăsciorul ei de fetiță și pipăindu-și părul cu mîinile, palidă ca varul, bîlbîi : Cînd am sărit din trăsură mi-au căzut și acele de păr, nu numai cercelul. Doamne, ce să mă fac ?

— Desfă și cealaltă cosiță, o sfătui domnul Mravucsán. Așa ! Să mă bată Dumnezeu dacă nu ești mai frumoasă acum. Spune, n-am dreptate, domnule avocat ?

— Da, mai frumoasă, zise Gyuri și se simți dator să-și arunce privirea asupra pletelor catifelate, negre ca pana corbului, ce începeau în jurul chipului de madonă și ajungeau pînă jos, la volănașele fustei presărate cu mii de flori.

Sora preotului din Glogova ! De necrezut ! Oare nu e o nălucire ? Gyuri nu-și închipuise vreodată că sora unui preot ar putea să arate așa. El socotea că surorile preoților de țară trebuie să fie grase, cu mers bălăbănit ca de rață, cu obrajii rumeni și bucălați și că de la un timp încep să semene cu popa ; fete mirosind a untură,

cu gușă dublă. Fără asemenea gușă nici nu-și imagina frumusețea unei femei dintr-o casă parohială.

Avocatul încercă să prindă iar grai :

— Mă gîndesc ce spaimă trebuie să fi tras.

— Nu prea mare. Nici nu știu dacă m-am speriat. De-abia acum începe să mi se facă frică. Fratele meu trebuie să fie disperat.

— Preotul ?

— Da, preotul. Mă iubește foarte mult și va fi tare îngrijorat văzînd că nu ne-am întors acasă, iar eu nu știu nici cînd și nici cum vom putea să plecăm de-aici.

— N-aveți nici o grijă, o îmbărbătă Mravucsán, caii sînt teferi, iar o trăsură vom face noi rost să împrumutăm de pe undeva.

Veronka se înfioră de parcă un fir de gheață i-ar fi trecut pe spate, clătină din cap, iar cele două cosițe ce se legănau peste umeri îți luau vederea de frumoase ce erau.

— Eu, cu caii aceia ? Niciodată !

— Vai, dulce domnișoară, dar caii n-au nici o vină. Nu sînt nărăvași. Vrei să știi de unde s-a tras buclucul ? Păi să vezi ! Acolo, la cărămidărie, se află moara noastră de vînt — un oraș trebuie să aibă de toate, nu ? lumea merge înainte. Da, zău, merge înainte chiar împotriva voinței domnului senator Fajka. Așadar, cum spuneam, acolo se află falnica noastră moară de vînt. A fost construită din inițiativa mea — ne batjocoreau unii că orașul nostru n-are apă, și-atunci am hotărît să înhățăm vîntul și să-l punem să ne macine grînele. Caii dumneavoastră, firește, n-au înțeles situația ; ăștia sînt cai de treabă, de la munte, n-au mai văzut învîrtindu-se prin aer un asemenea animal cu aripi uriașe. Așa că s-au speriat și și-au pierdut mințile. Nu putem să le-o luăm în nume de rău. Acum însă, după ce spaima le-a trecut, au s-o ducă pe dom-

nişoara acasă, liniştiţi de parcă nu s-ar fi întîmplat nimic.

— Nu, nu ! Mie mi-e frică de ei. Ah, au fost îngrozitori ! Dacă i-aţi fi văzut ! Pentru nimic în lume n-aş mai merge cu ei. Dacă aş fi singură, aş pleca pe jos, dar biata *madame* Kriszbay...

— Eh, asta-i bună ! zise indignat Mravucsán. S-o las să plece pe jos, cu picioruşele-i dulci ca nişte pişcoturi, pe surioara celui mai de seamă preot din cîţi cunosc ! Auzi vorbă ! Frumoasă treabă ! Micuţa noastră sfîntă să păşească lipa-lipa, lipa-lipa, cu papuceii ei *everlasting* [1], pe pietrele astea ascuţite ! Pe bună dreptate, scumpul meu protopop ar putea să spună : „Mare ticălos e prietenul meu Mravucsán, pe care de-atîtea ori l-am ospătat cu ce-am avut mai bun, l-am primit ca-n sînul lui Avraam şi el mi-a lăsat odorul să plece astfel în lumea largă". Frumos ar fi din partea mea ! Nu admit una ca asta, să ştiu de bine că te duc în cîrcă pînă la casa parohială din Glogova !

Veronka îl privi cu recunoştinţă pe Mravucsán, pe cînd Gyuri îşi punea problema dacă — neexistînd pe lume nici un vehicul şi domnişoara ar trebui să fie dusă acasă într-adevăr în cîrcă — ar putea oare s-o ducă Mravucsán ori soarta ar hotărî s-o ducă el ? Doar Mravucsán e om vîrstnic, mai neputincios...

Îl cercetă din cap pînă-n picioare pe Mravucsán, măsurîndu-i din ochi umerii, coşul pieptului, apreciindu-i atent forţa fizică, de parcă în clipa aceea problema cea mai arzătoare era să rezolve cine o va duce în spinare pe Veronka.

Gyuri ajunse la concluzia că Mravucsán e slab şi fără puteri, şi zîmbi dîndu-şi seama că cele constatate îi fac plăcere.

---

[1] Eterni (engl.).

Ciudate mai sînt meandrele gîndului omenesc, îndepărtate și tainice sînt izvoarele din care țîșnește prima solie a iubirii !

— Care va să zică, sufletelul meu, zise Mravucsán, căutînd cu orice preț s-o liniștească pe fată, mai întîi odihnește-te, apoi vom aranja lucrurile așa ca totul să fie cît se poate de bine... Da, de bună seamă, ar fi bine să găsim alți cai. Dar ce să ne facem ? Aici la Bábaszék oamenii nu țin cai, numai boi, nici eu n-am decît boi. Muntele-i munte. La munte n-ai ce să faci cu caii, aici calul nu poate să facă ceea ce face boul ; adică, să umble încetișor. Pe-aici nu se umblă țanțoș, în galop, alergînd încoace și-ncolo, cu coama-n vînt... Asta-i un ținut serios. Aici e de tras din greu, iar de tras numai boul e bun. Pe la noi calul își pierde bucuria de viață și, cînd vede condițiile de trai, nu crește orice i-ai face, parcă și-ar spune : „Doar n-am înnebunit, mai bine rămîn mînz pînă la capătul zilelor mele". Așa că și de-avem niscaiva cai, nu sînt cu mult mai mari decît pisicile, ți-e și silă să te uiți la ei.

Mravucsán ar mai fi îndrugat verzi și uscate, defăimînd fără cruțare specia cabalină, dacă n-ar fi intervenit Gyuri :

— Eu sînt aici cu trăsura mea, domnișoară, și-aș fi încîntat să vă conduc.

— Într-adevăr ? exclamă Mravucsán bucuros. Ah, ce cavaler ! Dar, pentru numele lui Dumnezeu, de ce n-ați spus mai devreme ?

— Pentru că nici nu mi-ați dat răgaz să vorbesc.

— Da, cam așa-i, rîse Mravucsán cu poftă. Va să zică le duceți acasă ?

— Firește, le-aș fi condus chiar dacă drumul meu n-ar duce spre Glogova.

— Mergeți la Glogova ? întrebă Veronka surprinsă.

— Da.

Fata îl privi cu ochi visători, rămase puțin pe gînduri, apoi deodată, amenințîndu-l copilărește cu degetul, spuse ca o dojană :

— Să nu mă păcăliți !

Lui Gyuri îi plăcu grozav gestul și zîmbi :

— Pe cuvîntul meu : intenționam să merg la Glogova. Veniți cu mine ?

Veronka, veselă, aprobă din cap, gata să bată din palme de bucurie, cînd *madame* se mișcă pe canapea și suspină adînc.

— Ah, Doamne, *madame !* tresări Veronka. Am uitat cu desăvîrșire că pesemne nu se cuvine să mergem cu dumneavoastră.

— De ce nu ? zise avocatul. Trăsura e destul de largă, încăpem cu toții foarte bine.

— Da, dar nu știu dacă se cuvine.

— Să te întorci acasă ? Cine v-ar opri ?

— Parcă dumneavoastră nu știți ?

— Cine ? întrebă Gyuri mirat.

— Bunele maniere, răspunse sfioasă. (Gyuri rîse Prostuță mai e !)

— Da, da, stărui ea convinsă și înciudată că cei doi domni rîdeau de ea (și Mravucsán zîmbea). Codul bunelor maniere spune : „Nu trebuie să primești brațul oferit de un domn străin".

— Dar trăsura nu e braț, izbucni Mravucsán. Cum poate fi trăsura braț ? Dacă ar fi așa, eu aș fi deodată proprietarul a două trăsuri. Dă-le încolo de reguli, domnișoară scumpă, lasă-l naibii de cod. La Bábaszék eu fac regulile, nu guvernantele franțuzoaice ! Și eu declar sus și tare că trăsura nu e braț și, cu asta, basta.

— Da, e-adevărat, totuși trebuie s-o întreb mai întîi pe *madame.*

— Ei bine, poftește și-ntreab-o.

Veronka se apropie de canapea, se apleacă asupra bolnavei, şuşotiră acolo o vreme şi, din cele cîteva cuvinte franţuzeşti ajunse pînă la urechea lui Gyuri, părea că şi *madame* Kriszbay ar fi de părerea lui Mravucsán, anume că trăsura nu e braţ şi că un domn care ţi-a fost prezentat nu mai e un străin şi deci — socotea *madame* Kriszbay — trebuie să primească amabila propunere a tînărului domn. De altfel, în clipele de primejdie, nu mai ţii seama de nici o etichetă. O dată, cu prilejul unui incendiu, frumoasa Blanche de Montmorency a fost ridicată din pat în cămaşă de noapte de marchizul de Privardière şi nu s-a prăbuşit turnul de la Nôtre-Dame din pricina acestei necuviinţe.

Gyuri, cuprins de un fel de nerăbdare, era emoţionat ca jucătorul de cărţi care-şi filează cartea cînd pe masă e o miză mare. În sfîrşit, Veronka se întoarse spre el :

— Vă mulţumim pentru amabilitate ; primim să mergem în trăsura dumneavoastră, spuse zîmbind, iar în sinea ei era convinsă că, într-o situaţie asemănătoare, şi Blanche de Montmorency ar fi procedat la fel.

Gyuri sorbi cu nespusă bucurie aceste vorbe şi nu ştia cum să pornească mai iute la drum.

— Mă duc să aduc trăsura îndată, spuse luîndu-şi pălăria. Dar Mravucsán, sprinten, îi tăie calea :

— Oho-ho ! Să ştii c-ai nimerit cu sapa în piatră ! Asta nu ! *Pro primo*, pentru că chiar dacă domnişoara ar putea să plece îndată, e o crimă să urcaţi în trăsură o doamnă atît de bolnavă ; *madame* nu poate să plece la drum pînă ce nu-i trece întrucîtva şi nu i se mai alină oleacă durerile. După ce nevastă-mea va unge umărul umflat cu alifia ei miraculoasă, mîine dimineaţă *madame* se va deştepta fragedă ca o floare. *Pro secundo* : nu puteţi să plecaţi, pentru că eu nu vă las să vă urniţi din loc. *Pro tertio* : pentru că acuşi

se înserează ; uitați-vă pe fereastră ! Unde vreți să porniți în puterea nopții ?

Într-adevăr, soarele coborîse în dosul munților albaștri ca oțelul de la Zôlyóm. Umbrele uriașe ale molizilor din fața ferestrei se așternuseră peste șoseaua lată, pînă la gardul grădinii lui Mravucsán, unde printre mușcate o mîță jigărită își făcea toaleta de seară.

Totuși avocatul încercă să argumenteze (asta face parte din meseria lui !) :

— Noaptea se anunță caldă, liniștită, de ce să nu pornim ? Și-apoi, pentru *madame* e totuna dacă geme în pat sau în trăsură.

— Dar se întunecă, ripostă Mravucsán, și drumul spre Glogova trece prin locuri grele, peste vaduri adînci. Și oricît sînt eu de primar, nu pot porunci lunii să se ridice pe bolta cerurilor.

— Nici nu e nevoie, trăsura mea are felinare.

Veronka ezită, înclinînd cînd într-o parte, cînd într-alta, după cum era mai tare argumentul unuia sau al celuilalt, pînă cînd, în cele din urmă, Mravucsán aduse un argument covîrșitor :

— La noapte are să fie furtună, din pricină că într-un copac de pe marginea șoselei s-a spînzurat un om. O să-l vedeți cînd o să treceți prin pădure.

Domnișoara se cutremură :

— Vai, eu nu trec noaptea prin pădure pentru nimic în lume.

Așa se încheie disputa. Gyuri se înclină supus (drept răsplată primi un zîmbet însorit), iar Mravucsán, ca electrizat, se năpusti în sala de consiliu, îl delegă pe Konopka să prezideze ședința (ar fi dat orice, de bucurie că scăpase), pe motiv că, avînd musafiri, n-are timp să zăbovească, le spuse în treacăt, la ureche, cîtorva senatori (celor cu haine mai bune) că i-ar face plăcere să vină la el la cină ; alergă apoi acasă să dea instrucțiuni pentru primirea distinșilor oaspeți. Cobo-

rînd scările, îl găsi pe Fiala pe care-l trimise în grabă să ia trăsura domnului avocat Wibra Gyuri din fața prăvăliei doamnei Müncz și s-o adăpostească în curtea lui.

Nu trecu mult și doamna Mravucsán în persoană sosi la primărie să le ia pe doamne. Era o femeie mărunțică și simpatică ; chipu-i bucălat și zîmbitor radia de blîndețe și bunătate. Era îmbrăcată în portul de sărbătoare al nevestelor de meșteșugari de prin partea de nord a țării ; fustă dreaptă de culoarea ochilor de vulpe, șorț de mătase neagră, iar pe cap o bonetă, tot de mătase neagră, cu volănașe, legată pe sub bărbie cu o fundă.

Deschise ușa cu violență și intră cu larmă mare, după obiceiul oamenilor simpli, bucuroși de oaspeți :

— Oh, Doamne, să fie adevărat ce-am auzit ? Mravucsán zice că veți fie oaspeții noștri. Ce noroc ! Să știți că eu presimțeam ceva. Az-noapte-n vis se făcea că un crin alb crescuse în ligheanul meu. Și iată că visul s-a adeverit. Acum, dragele mele, strîngeți-vă lucrurile, să le duc la noi acasă ; eu am o putere de urs. Vai, am uitat ceea ce trebuia să vă spun mai înainte de orișice : eu sînt soția lui Mravucsán. Vai, sufletul meu, domnișoară, nu mi-am închipuit că ești așa de frumoasă. O, Maică Precistă, Maică Precistă ! Acum înțeleg de ce a trimis Maica Domnului umbrela din cer ca să nu-ți ude ploaia obrăjorii rourați. Aud că doamna aceasta s-a lovit rău la umăr. Lasă, am eu niște buruieni să i le pun pe rană, numai poftiți la mine. Să nu-ți fie frică, scumpa mea. Nu-i nici o nenorocire. Și cu mine s-a răsturnat o dată căruța, cu toate că Mravucsán ținea hățurile ; ne-am rostogolit într-o rîpă, mi s-au frînt două coaste și uite, sînt aici, bună-zdravănă ! Ce-i drept, de-atunci mi-a cam rămas o durere în șale. Da' asta i se poate întîmpla oricărui călător. Te doare tare ?

— Doamna nu cunoaşte limba slovacă, zise Veronka. Nici ungureşte nu ştie.

— Dumnezeule ! exclamă doamna Mravucsán, împreunîndu-şi mîinile. A ajuns la vîrsta asta şi nici ungureşte nu ştie ? Cum e cu putinţă ?

Veronka se văzu datoare să-i explice că *madame* este dama ei de companie, că vine de-a dreptul de la München, că n-a mai fost niciodată în Ungaria, că e văduva unui ofiţer francez (pentru nimic în lume doamna Mravucsán n-ar fi scăpat vreun amănunt din cele ce auzea), că ea, Veronka, primise alaltăieri la Glogova scrisoarea prin care *madame* îşi anunţa sosirea şi că venise s-o întîmpine ea însăşi la gară.

— Aşa ? Va să zică, pră... (Doamna Mravucsán se lovi peste gură şi înghiţi restul cuvîntului „prăjină"), doamna asta nu ştie să vorbească nici slovăceşte, nici ungureşte. Biată făptură neajutorată ! Toate bune, dar ce să mă fac cu ea, lîngă cine s-o aşez la masă, cum s-o ştiu îmbia cu mîncare ? Frumoasă petrecere o să am eu deseară ! Noroc că avem un cantor care ştie nemţeşte. Şi, de bună seamă, ştie şi domnişorul.

— Nici-o grijă, doamnă, la masă am s-o întreţin eu şi tot eu am s-o îmbii să mănînce, răspunse Gyuri.

Cu chiu, cu vai, se ridicară să plece. *Madame* Kriszbay se văicărea, gemea, în timp ce doamna Mravucsán şi Veronka se trudeau s-o îmbrace ; Gyuri fusese dat afară pe coridor, să nu fie de faţă, *madame* fiind pudică. În sfîrşit, doamna Mravucsán luă şalurile mari şi pardesiele şi spuse :

— Trimit eu servitoarea să aducă şi cufărul.

Apoi o luă de braţ pe *madame* Kriszbay ca s-o susţină şi, tîrîş, grăpiş, o coborî pe scări.

Madame scîncea şi mîrîia cînd pe franţuzeşte, cînd pe nemţeşte, iar doamnei Mravucsán nu-i mai tăcea gura. Ba se adresa tinerilor care mergeau în faţa

lor, ba vorbea cu *madame* care, zbîrlită cum era, semăna cu un papagal bolnav.

— Poftiţi pe-aici, pe-aici, domnişoară dulce ! Uite, colo e casa noastră. Numai cîţiva paşi, doamnă. Nu vă temeţi, cîinele nu muşcă. Tacă-ţi gura, Garam ! Acuşi sîntem acasă. Ai să vezi, doamnă, ce pat frumos îţi aştern pentru la noapte. Toate pernele sînt umplute cu puf.

Doamnei Mravucsán nici nu-i păsa că *madame* Kriszbay nu pricepea o iotă din ce auzea. Femeile de obicei vorbesc pentru că le place să vorbească. Ce s-ar face dacă n-ar vorbi, dacă vreun păianjen şi-ar ţese pînza peste gura lor şi le-ar lua graiul ?

— Te doare ? Lasă, mîine o să te doară şi mai tare. Aşa sînt loviturile astea care nu sîngerează. Zău, şi peste două săptămîni o să te mai doară. Dar, una ştiu şi bună : o să fie o pereche minunată, zise aruncînd priviri pline de subînţeles spre cei doi tineri care mergeau înainte.

Casa lui Mravucsán, cu intrarea ei prietenoasă, cu ferestrele ei zîmbitoare, era la cîţiva paşi şi ar fi fost şi mai aproape dacă în faţa primăriei nu s-ar fi întins o iezaştină, care trebuia ocolită taman prin faţa cîrciumii. Iezaştina răspundea unei necesităţi şi toată lumea din Bábaszék o preţuia pentru că în ea se bălăceau gîştele oraşului, se tăvăleau purceii şi, în sfîrşit, de-aici luau pompierii apa în caz de incendiu. Nu mai spun că tot aici se adăposteau şi broaştele orăşelului, oferind localnicilor concerte minunate.

Aşadar această băltoacă era necesară, cu toţii o suportau cu plăcere, socotind-o un loc de utilitate publică şi odată, cînd inginerul-şef al judeţului, Brunkus Nep János, trecînd pe-aici, a atras atenţia autorităţilor că ar trebui asanată balta din faţa primăriei, oamenii l-au luat în rîs.

Oaspeții doamnei Mravucsán au fost deci siliți să ocolească băltoaca, trecînd prin fața cîrciumii pe care străinii o denumiseră în batjocură „Berbecul degerat“ — aluzie la condițiile climaterice ale Bábaszék-ului. La „Berbecul degerat“ lăutarii încă mai cîntau, clienții nu mai încăpeau înăuntru, cîțiva țărani de la Turóc își beau rachiul stînd în picioare afară, iar un cotiugar de la Zólyom, așezat la o masă, comanda cîte trei căni de vin deodată. Se cherchelise zdravăn și vorbea singur în gura mare, aruncînd cîte o privire iubitoare către mîrțoaga lui prăpădită care, lîngă gardul acoperit cu împletitură de ienuperi, cu capu-n pămînt, înhămată la cotiugă, își aștepta stăpînul.

— Megieșul meu, filozofa cotiugarul, zice că ființa asta înhămată la cotiuga mea nu e cal. Păi cum să nu fie cal ? Cal a fost el și pe vremea lui Kossuth [1]. Cică nu poate să ducă nici o povară. E drept, nu duce, că povara e grea. Cică e prăpădită de slabă. Păi cum să nu fie slabă, dacă nu-i dau ovăz ? De ce nu-i dau ovăz ? Păi eu i-aș da, dacă-aș avea. Cică deunăzi n-a fost în stare să miște din loc cotiuga. Cum să poată, dacă roata intrase într-o hîrtoapă ? Megieșul meu e un dobitoc. Așa-i că e un dobitoc ?

Se ridică de pe scaun și clătinîndu-se le ceru stăruitor celor din Turóc să se pronunțe : este sau nu este vecinul său un dobitoc ?

Turócenii, prudenți, se traseră la o parte ; cotiugarul, ca un cîine turbat ce nici nu vede, nici n-aude, dar adulmecă omul, se repezi la *madame* Kriszbay care abia se tîra sprijinită de brațul doamnei Mravucsán.

— Spune-mi, calul meu e cal ori nu e cal ?

[1] *Kossuth Lajos* (1802—1894), om politic maghiar, organizatorul și conducătorul revoluției de la 1848—1849 din Ungaria.

Madame Kriszbay se sperie, scoase un țipăt, gata să leșine de damful de vin ce duhnea din gura cotiugarului.

— Dumnezeule ! gemu cu glas sfîrșit, în ce țară am ajuns !

Doamna Mravucsán însă, pe cît era de blajină, pe-atît de aprigă știa să fie la nevoie :

— Eu nu știu dacă e cal sau altfel de dobitoc, spuse, dar văd că tu ești un porc bețiv !

Și-i trase un brînci de-l răsturnă în drum ca pe un buștean, și-acolo, culcat pe spate, horcăind, cotiugarul își continua meditația :

— Megieșul meu cică nu vede cu un ochi. Ei și ? Ce dacă, odată ce și cu un ochi poate să vadă aceeași fîșie de drum pe care-ar vedea-o cu doi ?

Nu trecu mult și se ridică iar în picioare ; apoi, cu stăruința obișnuită a bețivului se repezi după ele, și *madame* Kriszbay, uitînd că e rănită, o luă la fugă, ridicîndu-și, fără să-și dea seama, pînă la genunchi fustele lungi, ca să nu se împiedice în ele. Cei din Turóc hohotiră, privindu-i picioarele subțiri.

— „Cum dracu' poate să fugă așa cu picioarele alea ?“

Mare fu însă uluirea Veronkăi care nu știa cum să-și explice goana zăpăcită a rănitei, deoarece, mergînd înainte și vorbind cu Gyuri, nu auzise nimic din necuviințele cotiugarului din Zólyom.

— *Madame, madame*, ce s-a întîmplat ?

Dar *madame* Kriszbay nu-i răspunse, ci se repezi de-a dreptul pe poarta casei Mravucsán, de unde însă se năpusti îndărăt, țipînd sfîșietor, îngrozită de trei dulăi uriași care-o întîmpinaseră cu lătrături cumplite.

Tocmai cînd să se prăbușească fără cunoștință la pămînt, apăru domnul Mravucsán în întîmpinarea musafirilor ; așa că *madame* leșină în brațele lui.

Bietul primar o ţinea în braţe, năuc, nemişcat, nedumerit, pentru că nu mai văzuse pînă aci o femeie leşinată. Auzise şi el că în asemenea momente trebuie s-o stropeşti cu apă, dar cum nu putea să se ducă după apă, se gîndi că poate ar fi bine s-o ciupească puţin (chiar şi-o femeie moartă clipeşte din ochi cînd e ciupită), numai că, pentru ciupitură, trebuia oleacă de carne, ori *madame* Kriszbay n-avea decît oase.

Deci, cu răbdare creştinească, aşteptă sosirea celorlalţi, care foarte curînd o readuseră în stare conştientă pe sărmana fiinţă cu nervi atît de sensibili.

— Ah, zicea ea iar şi iar, suspinînd, în ce lume am ajuns !

PARTEA A PATRA

„INTELIGHENŢIA" BÁBASZÉK-ULUI

CINA DE LA FAMILIA MRAVUCSÁN

Nu voi povesti pe larg cele ce s-au mai petrecut de acum înainte. Numai cu hainele lui Cristos s-a întîmplat minunea ca ele *să crească o dată cu copilul.* Mantia care acoperea trupul lui Isus bărbat, în drumul spre Golgota, era cea pe care o purtase și în copilărie.

Nu mai există mantii ca aceea (spre marea bucurie a croitorilor), azi numai sub condeiul vreunui romancier se mai întîmplă uneori asemenea minuni; petecelul de țesătură, din care abia dacă s-ar putea croi o vestă, sub mîna lor se desfășoară în suluri nesfîrșite.

Mie însă nu-mi place procedeul, așa că voi încheia repede masa de la Mravucsán, deși a fost excelentă... și, de-a rămas cineva nemulțumit, apoi nu putea să fie decît *madame* Kriszbay, care de la primul fel, minunatul papricaș de miel, și-a ars gura și-a început să strige:

— Adleo, mă pișcă ceva în beregată!

Felul al doilea, tăiței cu brînză și jumări, i-a plăcut și mai puțin. De cum i-a gustat, s-a strîmbat urît și a pus furculița în farfurie spunînd:

— *Mon Dieu* [1], astea-s niște panglici de pînză ude!

[1] Dumnezeule (fr.).

Biata doamnă Mravucsán era desperată că *madame* nu vrea să mănînce nimic şi nu contenea să se văicărească pe-nfundate : „Ce ruşine pe capul meu !" În sfîrşit, i-a adus pe masă toate dulceţurile ce-i mai rămăseseră în cămară, *madame* a început să înfulece pe nerăsuflate şi, după ce s-a îndopat bine, s-a mai împăcat şi ea cu situaţia.

De fapt, putea să se declare mulţumită, la masă fusese aşezată între Rafanidesz Sámuel, preotul luteran din localitate, şi cantorul Klempa Teofil, care au înveselit-o tot timpul, unul la stînga, celălalt la dreapta. De cînd li se făcuse invitaţia li se spusese : „Trebuie să veniţi neapărat, avem la masă o doamnă nemţoaică pe care trebuie s-o întreţineţi". Şi amîndoi s-au întrecut pe sine, ţinînd cu tot dinadinsul să dovedească senatorilor cît de bine se pricep ei să susţină în limba germană o conversaţie aleasă.

Nefericitei *madame* Kriszbay i-au plăcut vecinii, mai ales cînd a aflat că domnul Rafanidesz Sámuel e holtei. Cum ? Pe-aici preoţii se căsătoresc ? (Te pomeneşti că totuşi a ajuns într-o ţară bună !)

Cantorul părea mai chipeş, dar era căsătorit şi mai bătrîn. Chipul său prelung, inteligent, se termina într-o barbă lungă şi neagră care-i acoperea tot pieptul. Şi-n totul emana parcă o spiritualitate ce se revărsa din el ca un fel de aromă, sau cum iese seva din trunchiul unui copac vînjos.

Madame Kriszbay izbucnise de cîteva ori în rîs la glumele celor doi ; din păcate, nu putuse să rîdă după pofta inimii, pentru că îi ardea gîtul din pricina blestematei de boiele şi-o chinuia cumplit înghiţitura de papricaş. Din cînd în cînd, faţa ei galbenă ca de ceară se împurpura şi era limpede că se străduia din răsputeri să-şi înăbuşe tusea, care constituie nu numai un semn prevestitor al bătrîneţii, dar mai este şi tare disgraţioasă.

— Nu-i bai, o liniştea doamna Mravucsán, nu te sfii, dă-i drumul şi tuşeşte cum îţi vine ! Cohîc, cohîc ! Tusea şi sărăcia nu pot fi tăinuite.

Şi *madame* Kriszbay s-a simţit din ce în ce mai bine, căci părintele mai avea o calitate : studiase la München, aşa că ştia să povestească în dialectul local mici anecdote despre viaţa de-acolo, ceea ce a înveselit-o peste măsură pe *madame*.

Părintele Rafanidesz Sámuel nu făcea parte din acei preoţi mohorîţi de fariseism şi, deşi, după o ticluială de cuvinte, ajunsă de pomină la Bábaszék, născocită în limba slovacă de iscusitul Klempa Teofil, aşa încît citită de la cap la coadă ori de la coadă la cap să aibă acelaşi înţeles : *sedi na fare Rafanidesz* [1], s-ar putea crede că era un pustnic, veşnic retras la parohia lui, preotul era tocmai contrariul unui schimnic, fiind mereu pe drumuri, în cine mai ştie ce aventură. Într-un cuvînt, era un om plin de viaţă ; ba din ultima lui parohie (undeva prin judeţul Nógrad) fusese nevoit să plece chiar din cauza unor încurcături amoroase. Doamna Mravucsán cunoştea bine povestea, o cunoştea chiar şi pe femeia cu pricina — soţia unui oarecare Bahó Mátyás, de bună seamă o femeie cumplit de proastă, de vreme ce ea însăşi îi mărturisise soţului, prim-epitrop, legătura cu părintele ; şi-apoi, nici cine ştie ce frumuseţe nu putea să fie, pentru că iată, textual, ce spunea doamna Mravucsán :

— Rafanidesz a fost nebun cînd s-a încurcat cu ea. De la femeia urîtă să nu ceară nimeni sărutări, nici de la omul sărac împrumut, că numaidecît îl dau în vileag, ca să se fălească.

Aşa spunea doamna Mravucsán. Ce-i drept, ea mai adăuga :

---

[1] Rafanidesz şade la parohie (slovacă).

— Dar dacă cineva mi-ar cere vreo mărturie, eu una aş tăgădui totul.

Aşa că eu n-am să pun mîna-n foc că doamna Mravucsán s-ar fi exprimat exact ca mai sus, pentru că n-aş avea cum să dovedesc spusele ei.

La urma-urmei, nici n-are importanţă, o dată ce *madame* Kriszbay s-a distrat minunat cu vecinii săi. Cei doi bărbaţi, cu cultura lor aleasă, au făcut-o să aibă o părere mult mai bună despre ţara noastră. Norocul nostru că, necunoscînd limba slovacă, n-a priceput nimic din conversaţia tare vulgară a notabilităţilor din Bábaszék poftite la cină. La drept vorbind, şi ceilalţi musafiri erau oameni deştepţi, dar fiecare în felul lui. Frumoasa Veronka nu o dată a zîmbit la glumele lor, pe care acum le auzea întîia oară ; localnicii însă le cunoşteau pe toate, auzite pe la vreun pahar de vin. Aşa, de pildă, bogatul măcelar Kukucska Pál obişnuia ca la friptură să se ridice în picioare şi să spună cu glas grohăit : „Mulţi ani trăiască bărbatul soţiei mele" — şi să-şi toarne apoi paharul în cap ; la fel, ajutorul de notar povestise de o sută de ori snoava pe care acum, pentru a suta una oară, o istorisea domnişoarei Veronka, scoţîndu-şi de pe degetul mic rănit (cică la o vînătoare) bandajul făcut dintr-un deget de mănuşă : „Ce oraş e ăsta, domnişoară ?" Şi cine naiba să ghicească un nume de oraş cu un asemenea joc de cuvinte ? El însă îl ştia şi îl rostea cu emfază. De altfel, foarte probabil că nici nu-l durea degetul, dar, mucalit cum era, ajutorul de notar purta degetul de mănuşă numai pentru a putea spune domnişoarelor ghicitoarea lui.

A încerca să descrii o asemenea cină ar însemna să-i mînii pe zei. De fapt, nu se petrece nimic deosebit. Oamenii mănîncă, beau şi-apoi pleacă acasă. Credeţi că discută vreo problemă mai acătării ? Da' de unde ! Pălăvrăgesc tot felul de fleacuri. Ferească Dumnezeu

să le tipărim. Şi totuşi, în Bábaszék se va vorbi mult timp despre nimicurile petrecute la cina de-atunci : că domnul Mravucsán a răsturnat un pahar cu vin negru şi, în timp ce presărau sare peste pata revărsată pe faţa de masă, senatorul Konopka a exclamat :

— Ptiu ! Să ştii c-o s-avem botez, cumătră !

Doamna Mravucsán, fireşte, a roşit. Veronka, în schimb, a întrebat cu nevinovăţie :

— Cum se poate ghici aşa că va fi un botez ?

(Domnişoara asta ori e încă o mare gîsculiţă, ori e o mare actriţă.)

Ce să-i răspunzi oare copilei cu chip neprihănit, cum n-o mai fi fost, poate, decît chipul Maicii Domnului pe vremea cînd era fetiţă şi purta rochiţă scurtă ? Oaspeţii se priveau stînjeniţi, dar, din fericire, era de faţă şi soţia lui Szliminszky Wladimir, pădurarul, femeie tare isteaţă, care i-a explicat :

— Păi, să vezi matale, domnişoară, barza care aduce de obicei copiii vine mai întîi nevăzută şi, ca semn de prevestire, răstoarnă vreun pahar.

Veronka a stat cîtva timp pe gînduri, apoi, neîncrezătoare, şi-a clătinat frumosul căpşor, în jurul căruia parcă strălucea nimbul nevinovăţiei.

— Dar eu am văzut cu ochii mei cînd domnul părinte a răsturnat paharul cu cotul !

Doamna Szliminszky n-a mai găsit nici un răspuns şi, după bunul ei obicei, s-a pornit să-şi cicălească şi să-şi dădăcească bărbatul :

— Să nu-nfuleci grăsimea de pe pulpa aia de gîscă, Wladin !

Wladin, necăjit, şi-a încruntat fruntea şi pe gîtu-i slab a început să se plimbe repede în sus şi-n jos mărul lui Adam — semn de mare nemulţumire.

— Păi mie tocmai grăsimea îmi place cel mai mult.

— Şi ? N-ai voie ! În primul rînd, sănătatea !

Wladin, ascultător, a jupuit de-o parte părţile grase de pe friptură.

— De ce te-ai descheiat la haină ? Nu vezi că e curent ? Încheie-te imediat, Wladin !

Pădurarul s-a încheiat şi, ca omul mulţumit că şi-a făcut datoria, a întins mîna spre castronul din mijlocul mesei.

— Nici o bucăţică, Wladin ! Nici cît un vîrf de ac. Ţi-e destul ! Vrei să visezi urît la noapte ?

Wladin, cuminte, a pus furculiţa pe farfurie şi-a vrut să bea un pahar de apă.

— Vai, a strigat femeia speriată, dă să văd dacă nu cumva e prea rece.

Wladin i-a întins paharul.

— Poţi să bei cîteva înghiţituri. E destul de călduţă. Da' să nu bei prea mult, să nu faci apă-n burtă. Ah, Wladin ! Bei ca un însetat ! Pentru numele lui Dumnezeu, ajunge, ajunge !

Bietul Wladimir ! Era martirul dragostei conjugale. De şaisprezece ani îndura această oblăduire necontenită ; şi, deşi cînd s-a însurat era sănătos tun şi nici de-atunci încoace n-a fost vreodată bolnav, în fiecare clipă aştepta nenorocirea, pentru că, din pricina continuei ocrotiri, nărodul de polonez era convins că un firicel de curent sau o bucăţică de mîncare în plus ar putea să-i curme zilele. I se părea că de peste tot îl pîndesc, sub mii de chipuri, intenţiile criminale ale naturii.

— Ia seama, Wladin ! Ai grijă să nu te-nhaţe cîinele de picior !

Sub masă, un cîine ciobănesc, foindu-se printre picioarele musafirilor, rodea un os ; mai încolo, miorlăia amarnic o pisică, parcă spunînd : „Daţi-mi şi mie ceva din bucatele alea multe".

Se dezlănţuise aşa-numita *amabilis confusio* [1]. Toată lumea vorbea, fiecare despre altceva, adresîndu-se altcuiva. Senatorii reîncepură discuţiile despre problemele obşteşti, în primul rînd despre dihonia iscată din pricina celui spînzurat. Pe chipul doamnei Mravucsán se ivi atunci o adevărată amărăciune şi-ncepu să se jeluiască că nimeni n-a mîncat nimic ; Klempa Teofil, după ce vinul cel negru îi dezlegă limba, văzînd că preotul s-a prins la vorbă cu *madame* Kriszbay, luă cuvîntul, în nădejdea că va atrage atenţia şi asupra lui :

— Domnilor senatori, am să vă fac mărturisiri complete.

— Să auzim ! Despre ce ?

— Despre sinuciderea cîinilor.

Ah, iată o problemă interesantă. Toţi comesenii deveniră atenţi, chiar şi preotul trebui să-şi întrerupă palavrele. Pst, pst ! S-auzim despre sinuciderea cîinilor.

De cîtva timp, prin partea locului toată lumea era stîrnită de zvonul senzaţional că la prisaca domnului cantor Klempa în fiece dimineaţă se găseşte cîte un cîine mort. Toţi aceşti cîini s-au sinucis cu o armă de foc, împuşcîndu-se nu în cap, ci exact în şira spinării.

— Eu sînt criminalul, spuse Klempa, şi iată cum procedez : prin partea de sus a buduroiului gol introduc ţeava puştii ; leg trăgaciul cu o sfoară pe care o dau pe după patul puştii, apoi aduc sfoara pe lîngă trăgaci înapoi pînă în interiorul stupului, şi la capătul ei cel liber leg o bucată de carne. Cîinele vine, adulmecă fain carnea, îşi vîră capul în buduroi şi, bineînţeles, o înhaţă cu colţii şi-ncepe să smucească de ea ; atunci arma se descarcă şi, bum, urmează moartea.

[1] Zarva amabilităţilor (lat.).

Acest sistem viclean de ucidere a cîinilor este primit cu rîsete homerice și Mravucsán trage primul concluziile :

— Sinuciderile sînt, fără îndoială, de mai multe feluri, dar cea mai groaznică sinucidere este cea provocată prin sete. Deci, să bem, domnii mei !

Se ciocnesc paharele, și-n toiul voioaselor clinchete se aude un glas :

— Ei, Wladin, Wladin !

E glasul doamnei Szliminszky, care nu vede cu ochi buni faptul că și Wladin a pus mîna pe pahar. În schimb Mokry, mucalitul impiegat, nu vede cu ochi buni că, deși îi vorbea despre ceva grozav de emoționant, atenția doamnei Szliminszky rămînea îndreptată pururea numai asupra soțului ei.

— Țigara aia tare are să-ți facă rău, Wladin ! Arunc-o ! Ți-ajung cîteva fumuri...

— Am avut o mulțime de angarale pe cap și pe deasupra a mai trebuit să scot de la croitor și hainele astea de pe mine.

— Frumoase haine. Cît ai dat pe ele ?

— Le-am făcut de comandă la croitorul Kléner, sînt croite pe măsura mea...

— Da, într-adevăr ?

— E stofă poloneză, tare, nici apa nu trece prin ea. Ar trebui s-o vezi la lumina zilei.

— Da, dar aș vrea să știu cît te-au costat, răspunse tînăra poloneză distrată.

— Am găsit vigul de stofă neînceput ; mai avea pe margine încă fîșia galbenă cu care fusese scos din războiul de țesut ; am fost de față cînd le-a croit. La lumina soarelui, stofa are un joc de culori nemaipomenit.

— Bine, bine, dar spune-mi prețul.

Mokry însă nu se da cu una cu două scos dintr-ale lui, mai ales că era vorba despre hainele lui cele noi.

— Are Klener un meşter, pe nume, pare-mi-se, Kupek. Înainte de-a fi venit aici, a lucrat la Viena, la un furnizor al curţii imperiale. Kupek ăsta mi-a spus aşa : „Să nu-ţi pară rău de bani, domnule Mokry, pentru că asta e o stofă mai bună ca pielea". Pune mîna, să vezi ce calitate, doamnă Szliminszky !

— Da, e moale ca mătasea... Wladin, puiule, ar fi bine să schimbi locul cu mine. Acolo se face curent cînd se deschide uşa. Ce e, ce faci mutra asta acră şi mînioasă ? Te pomeneşti că nu vrei ! Haide, una, două, trei, mută-te în locul meu, Wladin !

Martirul iubirii schimbă locul cu soţia lui, iar doamna Szliminszky trece în cealaltă parte a mesei, lîngă tînărul avocat Wibra, acum preocupat aproape numai de Veronka. Domnisoarei nu-i mai tace guriţa, ciripeşte într-una cu Gyuri, de parcă i s-ar fi dezlegat din toate hăţurile limba. Inteligentul şi renumitul bărbat, despre care se spune că va fi cîndva deputatul judeţului Banská-Bistrica o ascultă cu-atîta sfinţenie de-ai zice că-l ascultă pe însuşi episcopul, şi pentru nimic în lume nu şi-ar lua ochii de la ea, afară doar de clipele cînd Veronka îşi ridică privirile spre el.

Vorbesc încet, de-ai crede că discută cine ştie ce probleme grave, pe cînd ei tăifăsuiesc despre cele mai neînsemnate fleacuri. Cum îşi petrece Veronka zilele ? Citeşte, se plimbă. De aici, încolţeşte a doua întrebare : ce citeşte, pe unde se plimbă ? Veronka îi spune cîteva titluri de cărţi. Cum Gyuri citise acele cărţi, încep să vorbească despre eroii lor, ca despre nişte cunoştinţe comune : vulturul Elemér, Berend Ivan, Ankerschmidt Erzsike, Béldi Aranka. Într-adevăr, Béldi Pál a fost un prost cînd n-a primit să fie cneaz.

— Poate că, totuşi, bine-a făcut, pentru că dacă primea, cum s-ar mai fi născocit romanul acela frumos ?

Apoi, avocatul începu să întrebe despre Glogova, dacă e un sat tare plicticos.

Veronka, mirată, ridică privirile-i negre spre el :

— Cum să fie plicticoasă Glogova ? (Parcă un ageamiu ar fi întrebat : Parisul e un oraş plicticos ?)

— E vreo pădure la Glogova ?

— O, şi încă ce pădure !

— Îţi place să te plimbi prin pădure ?

— Oho !

— Nu ţi-e frică ?

— De ce să-mi fie frică ?

— Uneori în pădure sînt fiinţe care te pot speria.

— Ah, fiinţele din pădurea noastră se sperie ele de mine.

— Ce tot spui ? Poate să se sperie cineva de dumneata ?

— Da, pentru că pot să pun mîna pe ele.

— Pe haiduci ?

— Vai, ce vorbă ! Dacă mai spui aşa, să ştii că te bat peste mînă.

— Bate-mă. Uite mîna.

— Nu, acum te iert, numai dacă mai spui o dată ce-ai spus. Eu pun mîna pe fluturii din pădure.

— Sînt frumoşi ? Cînd eram elev, îmi făcusem un insectar. Mai am şi-acum cîţiva fluturi în el.

Pe Veronka o prinse ispita să se laude :

— Ah, dacă-ai vedea insectarul meu. Am toate soiurile : cap-de-mort, amiral, pisica popii, Apollo. Păcat că una dintre aripile lui Apollo e plesnită.

— Hebe ai ?

— Da, şi încă mare cît palma mea.

— Cît e de mare palma dumitale ? Arată-mi-o !

Veronka puse mîna pe fața de masă. Palma era mică, albă și delicată ca o petală de trandafir.

— În țara piticilor poate să aibă un stînjen ! remarcă avocatul alintător și, luînd un chibrit, începu, în glumă, să-i măsoare latul palmei.

În timpul măsurătorii, din neatenție, o atinse cu degetul ; domnișoara tresări, își retrase mîna și sîngele îi năvăli în obraji.

— Uf, ce căldură e-aici ! zise cu glas înecat, lipindu-și palma de obrajii aprinși, de parcă din pricina căldurii și-ar fi retras mîna.

— Într-adevăr, s-a făcut cald aici, se băgă în vorbă doamna Szliminszky. Wladin, descheie-te la haină !

Wladin pufăi din buze și-și descheie haina ; iar Veronka se întoarse la fluturii ei.

— Goana după fluturi a devenit un adevărat sport pentru mine. Îmi închipui că așa e și cu bărbații care aleargă după vînat.

— Și mie-mi sînt dragi fluturii, spuse Gyuri, pentru că iubesc o singură dată.

— Oh, mie-mi sînt dragi din alt motiv...

— Te pomenești că-ți plac pentru că au mustăți !

Veronka întoarse capul îmbufnată :

— Domnule Wibra, dumneata începi să fii nesuferit.

— Mulțumesc pentru declarație.

— Ce declarație ?

— Că începi să nu mă mai poți suferi. Ceea ce înseamnă că pînă acum ai avut alte sentimente față de mine.

— Aha ! Am înțeles ! Iată un adevărat tertip avocățesc. Tălmăcești vorbele omului așa ca să-i atribui și ce n-a vrut să spună. Să știi că e primejdios să stea

omul de vorbă cu dumneata. Nu mai spun nici un cuvînt.

Gyuri își împreună mîinile și o imploră :

— N-am să mai fac. Niciodată, niciodată. Te rog vorbește-mi.

— Chiar te interesează fluturii ?

— Pe cuvîntul meu de onoare, nici leii și nici tigrii nu m-ar interesa acum cît mă interesează fluturii.

— Da, fluturii sînt frumoși ca niște femei împodobite. Ce armonii fermecătoare de culori ! Mă uit la aripile lor ca la niște imprimeuri de mătase. Gîndește-te, bunăoară, la Hebe, ce minunat se asortează roșul și negrul de pe aripile inferioare cu albastrul-verzui de pe cele superioare. Aceeași armonie amețitoare există și în culorile cafenii-pestrițe ale pisicii-popii, și-n falnica și sumbra toaletă cafenie cu bobițe albastre și chenar galben a capului-de-mort. Crede-mă că și faimoasa casă de mode Worth de la Paris ar putea să vină în pădure să-nvețe de la fluturi arta de-a se îmbrăca.

— Mai încet, Wladin, strigă doamna Szliminszky. Cîți plămîni ai ? Pe scrisorile expediate în localitate ajunge un timbru de trei creițari.

Ce se-ntîmplase ? Szliminszky Wladimir intrase în controversă cu senatorul Fajka, dezbătînd o problemă de mare actualitate : ce s-ar întîmpla dacă oamenilor le-ar lipsi auzul ? Discuția devenise atît de sonoră, încît iubitoarea-i soție nu mai putu să rabde inutila irosire de energie fără să-l dojenească.

— Stau unul lîngă altul și strigă — zise bombănind și clătinînd din cap — ca și cum pe scrisorile adresate „Loco“ ar trebui să lipească timbre de cincisprezece creițari. Oh, Doamne, Doamne, cînd o să-i vie omenirii mintea la cap ?

Atunci Konopka se ridică și toastă în cinstea gazdei, „reînnoitorul“ Bábaszék-ului. Senatorul avea un glas

subțire, aidoma cu al lui Mravucsán, așa încît, dacă nu-l vedeai pe cel ce vorbește, puteai crede că însuși primarul se preamărește, ceea ce produse o ilaritate zgomotoasă. După ce Konopka se așeză, se ridică Mravucsán și-i răspunse, cu paharul în mînă, închinînd pentru Konopka, făcînd aceleași mișcări și grimase, și clipind din ochi ca și antevorbitorul său. Comesenii rîseră iarăși cu poftă. Cam așa procedează și regii cînd, în semn de prietenie, își schimbă între ei veșmintele — dar de ei nimeni nu cutează să rîdă. Astfel începu iureșul toasturilor.

— Au dezlegat cîinii din lanț, șopti Fajka lui Konopka.

Mokry închină pentru stăpîna casei, Mravucsán se ridică din nou și, în numele său și al soției sale, bău pentru sănătatea musafirilor, mulțumindu-le că au avut amabilitatea să vină la cină — arătînd că dintre toți invitații numai doamna Müncz n-a putut veni cu acest prilej, din pricină că, pe seară, podagra îi dase niște junghiuri prin picioare; nu e de mirare, biata bătrînică alergase cam mult în ziua aceea de tîrg. În sfîrșit, goli paharul în cinstea evreicei din Bábaszék.

Urările însuflețite și gălăgioase curgeau fără contenire. Cînd se mai potoliră, răsună și glasul lui Szliminszky Wladimir :

— Acum e rîndul meu !

— Wladin, să nu vorbești ! îl ținu din scurt nevastă-sa. Să nu vorbești ! Vorba cu glas tare face rău la plămîni !

Dar Wladimir nu mai putea fi strunit. Cel ținut sub papuc e în stare să îndeplinească orișice : să se încheie la haină, să se descheie, să nu mănînce, să nu bea, dar în analele Ungariei nu s-a pomenit atîta supușenie încît un bărbat să nu-și rostească urarea pe care a copt-o în sinea lui.

— Ridic paharul, domnilor, în sănătatea celei mai frumoase flori din această societate, surioara Domnului Isus Cristos, mieluşeaua neprihănirii, pentru care Dumnezeu a făcut o minune, spunînd slugii sale: „Du-te fuga, Petre, nu lăsa fetiţa s-o ude ploaia". Mulţi ani trăiască domnişoara Bélyi Veronka!

Obrajii Veronkăi se aprinseră ca văpaia, mai ales cînd musafirii se ridicară şi veniră pe rînd la ea să-i sărute mîna, ba unii chiar să îngenunche în faţa ei; iar evlavioasa doamnă Mravucsán se aplecă pînă la pămînt atingîndu-i cu buzele tivul fustei.

La început, auzind asemenea epitete aiurite, Gyuri crezu că pădurarul şi-a pierdut minţile, dar acum, văzînd că toţi comesenii au înnebunit, fu cuprins de o tulburare amestecată cu uimire şi de o senzaţie ciudată şi stînjenitoare.

— Despre ce minune vorbea soţul dumneavoastră? o întrebă el pe doamna Szliminszky.

Doamna Szliminszky îşi împreună mîinile a mirare:

— Cum? Dumneavoastră nu ştiţi? Zău că nu ştiţi? E cu neputinţă! Doar slovacii au scris despre ea şi-n poezii!

— Ce-au scris?

— Întîmplarea cu umbrela... Wladin, te-ai încălzit prea tare, eşti roşu ca racul, uite cum ai transpirat! Să nu-ţi dau evantaiul meu?

— Ce fel de umbrelă? stărui curios avocatul.

— E nemaipomenit! Chiar n-aţi auzit nimic? Păi, să vedeţi cum a fost: cînd frumoasa dumitale vecină era mică, au uitat-o undeva prin curtea casei parohiale, într-un coş. Fratele ei, preotul din Glogova, se ruga în biserică. Deodată a izbucnit o furtună, cu o mare rupere de nori; fetiţa, firavă, ar fi făcut vreo aprindere de plămîni sau cine ştie ce altă boală, şi s-ar fi prăpădit, dacă nu s-ar fi întîmplat o minune. De unde-o fi venit, de unde nu, a apărut lîngă ea un om

cu părul alb, parcă picat din cer, trimis al lui Dumnezeu, şi-a aşezat o umbrelă deschisă peste fetiţă.

— Umbrela mea, exclamă fără să vrea avocatul.

— Cum ?

— Nimic, nimic.

Sîngele începu să-i ardă în vine, inima îi bătea tare, gesticula din mîini, agitat, aşa încît îşi răsturnă şi el paharul.

— Botez ! Încă un botez, strigară veseli comesenii. Băltoaca de vin începu să curgă spre doamna Szliminszky.

— Felicitările mele, doamnă Szliminszky, o tachină părintele Rafanidesz.

— Ba nu, nu, bîlbîi ruşinată. Nu-i aşa, Wladin ?

Dar avocatul se ţinea scai să nu cumva să se încurce firul importantelor sale cercetări în banalităţi. Îşi trase scaunul mai aproape de doamna Szliminszky.

— Şi, mai departe ? zise cu suflarea tăiată de zbucium şi de emoţie.

— Omul cu părul alb a pierit, învăluit în ceaţă ; n-a rămas nici o urmă. Cei care l-au zărit o clipă au recunoscut în el pe sfîntul Petru cu barba lui cea mare.

— Era evreul Müncz.

— Ce-aţi spus ?

Gyuri îşi muşcă buzele, ruşinat că din nou gîndise cu glas tare.

— Nu, nimic. Continuă, te rog.

— Aşadar, sfîntul Petru a dispărut, dar umbrela a rămas.

— Şi mai există ? întrebă cu interes nestăpînit.

— Păi, de bună seamă ! E păstrată ca o comoară în biserica de la Glogova.

— Slavă Domnului !

Gyuri răsuflă adînc, de parcă i s-ar fi luat o piatră de pe inimă şi-şi şterse cu batista broboanele de sudoare de pe frunte. Există ! bolborosi pironindu-şi

privirile în gol. Avu senzația că e amețit și se prăbușește de pe un scaun. Aflase totul, și acest mare noroc îl copleșise. Simțea un fel de rigiditate în ceafă și o strîngere în preajma inimii, iar aerul din jurul său începu să vîjîie sleindu-l de puteri.

— Și-a cui e acum umbrela ? A bisericii ? întrebă mecanic.

— Poate să fie și-a dumneavoastră, spuse tînăra doamnă cu un aer glumeț. Cînd se va mărita, Veronka va pleca la soțul său împreună cu umbrela. Așa mi-a spus o dată părintele de la Glogova : „Umbrela e a surioarei mele, o va lua cu ea, dacă nu i-o va dărui bisericii".

— Nu, nu, zise avocatul clătinînd din cap, privind năuc în jurul său, de parcă n-ar fi fost în toate mințile. Nu permit... adică, ce vorbesc. Da, da, despre ce era vorba ? Uf, mi-e îngrozitor de cald. Simt că mă sufoc. Domnule Mravucsán, nu s-ar putea deschide oleacă fereastra ?

— Cum de nu.

Mravucsán se repezi la fereastră.

— Încheie-ți haina, Wladin !

Aerul răcoros de primăvară pătrunse pe fereastră ; un val de vînt jucăuș stinse deodată amîndouă lumînările.

— Sărutul e liber ! strigă Klempa, bătrînul șmecher, în plină beznă.

O ramură de liliac încărcată de flori se aplecase pe fereastră și-n locul fumului de țigară ce ieșea năvalnic în grădină, camera se umplu cu miresme îmbietoare la dragoste.

Madame Kriszbay scoase un țipăt, speriată pesemne de întuneric, dar șugubățul Klempa nu pierdu prilejul să profite de împrejurare pentru a striga malițios:

— Vă dau cuvîntul meu de onoare că n-am fost eu !

În jurul mesei răsunară rîsete tainice. De altfel, în întuneric, rîsetele înăbuşite par întotdeauna tainice. Doamna Szliminszky însă, vrînd să demonstreze că în răstimp, pînă se reaprind lumînările, nu se pretează la glume de prost gust, continuă liniştită povestea cu umbrela, dovedind o dată pentru totdeauna că gura nu-i serveşte la nimic altceva decît la vorbire.

— E o legendă frumoasă, domnule Wibra, credeţi-mă. Eu nu sînt femeie lesne crezătoare şi, pe deasupra, mai sînt şi luterană (cu toate că pe la noi asta nu se prea mărturiseşte) ; totuşi este o legendă foarte frumoasă. Umbrela aceea este într-adevăr miraculoasă. Bolnavii care stau sub ea se tămăduiesc, un mort a înviat fiind atins cu ea. Degeaba daţi din cap. Ăsta-i adevărul. Îl cunosc şi eu pe omul acela, trăieşte şi azi. În general, e de necrezut cîte s-au întîmplat cu umbrela asta. De n-ar fi altceva decît norocul şi bogăţia pe care a adus-o în casa parohială de la Glogova, şi tot e o minune.

Pe Gyuri îl cuprinse o bănuială înspăimîntătoare. Cînd lumînările se aprinseră din nou şi flăcările lor începură a pîlpîi, faţa lui era palidă ca moartea.

— Preotul e bogat ? întrebă încet, şi ochii îi licăreau fantomatic.

— Foarte bogat, răspunse doamna Szliminszky.

Gyuri se apropie şi mai mult de ea şi, brusc, o prinse de mînă. Doamna Szliminszky nu ştiu cum să interpreteze gestul. (Dacă ar fi fost săvîrşit mai adineauri, ar fi înţeles... dar, acum, cu lumînările aprinse...)

— A găsit ceva în umbrelă, nu-i aşa ? o întrebă cu suflarea tăiată şi glasul înăbuşit.

Doamna Szliminszky îşi legăna graţios umărul alb ce se vedea pe sub dantela bluzei.

— Eh ! Ce să fi găsit într-o umbrelă ? O umbrelă doar nu e nici căldare, nici ladă cu drugi de fier. Dar, de mai bine de unsprezece ani, la preotul din Glogova

vin perechi nenumărate de miri care plătesc bani buni că să fie uniţi sub umbrelă. Apoi, cîţi bolnavi şi bogătani au murit pe Biela Voda, de la Szitnyá şi pînă la Krivan, pe toţi i-a grijit, i-a spovedit şi i-a îngropat preotul de la Glogova cu umbrela lui.

Veronka, ocupată cu feţele de masă brodate şi cu minunata pînză de in pe care i le-arăta doamna Mravucsán, abia acum auzi despre ce vorbeau vecinii ei.

— Vorbiţi despre umbrela noastră ? întrebă senină, cu drăgălăşenie, legănîndu-se pe scaun. Gyuri şi doamna Szliminszky tresăriră.

— Da, domnişoară, zise soţia pădurarului, cam încurcată.

Gyuri zîmbi ironic.

— Şi, după cum văd, dumneata nu crezi nimic.

— Nu.

— Ah, spuse fata cu oarecare reproş în priviri, şi de ce nu crezi ?

— Pentru că în general nu cred în poveşti şi-apoi pentru că...

Era să-l ia gura pe dinainte şi să spună nişte lucruri grave, dar se opri încremenit de aerul de jignire şi de spaimă care apărea din întreaga fiinţă a domnişoarei. Veronka se zburlise ca o pasăre căreia i se smulg penele. Fără nici o vorbă, întoarse capul şi privi pierdută în farfuria în care strălucea pielea verzuie a unui păstrăv din Klenoc.

Gyuri amuţi şi el, cu toate că simţea un îndemn irezistibil să se ridice în picioare şi să strige în gura mare : „Sînt bogat, sînt domn, în mînerul acelei umbrele sînt ascunse comorile mele". E ciudat cum, atunci cînd un ins dă peste vreun noroc mare, prima lui dorinţă (pentru că omul tot mai are dorinţe, chiar dacă i s-ar împlini vreodată toate visele) este să comunice semenilor lui, să pună crainici să vestească în surle şi fanfare lumii întregi marele eveniment.

Dar după ce trece prima pornire, vine a doua: îndoiala. Pentru că şi-n spatele celei mai mari bucurii pîndeşte, ca o umbră vicleană la cotitură, întrebarea: „dar dacă?..." Şi îndoiala încolţi în mintea lui Gyuri.

— Cum arată umbrela aceea, domnişoară?

Veronka strîmbă din gură, cu aerul că nu face să discute cu interlocutorul ei despre asta.

— La drept vorbind, n-are nimic deosebit — zise apoi cu glas tărăgănat — e dintr-o pînză roşie, decolorată, peticită peste tot, de parcă ar fi de-o mie de ani.

— Pe margine, de jur-împrejur, nu are nişte floricele verzi?

— Ai văzut-o?

— Nu, întreb doar.

— Da, are nişte flori pe margine.

— Pot s-o văd şi eu?

— Fireşte. Vrei s-o vezi?

— Păi de-aceea merg la Glogova.

— Da? Nu mai pricep nimic. De vreme ce nu crezi în legenda ei...

— Tocmai de-aceea merg. Dacă aş crede, n-aş merge.

— Dumneata eşti un om rău. Un păgîn.

Îşi îndepărtă puţin scaunul de lîngă Gyuri, fapt care îl mîhni vizibil pe avocat.

— Te-am jignit? întrebă Gyuri cu glas domol, umbrit de regrete.

— Nu, dar m-ai speriat, răspunse Veronka, şi un val de dezamăgire se aşternu pe minunatul ei chip oval.

— Ştii ce, am să cred totul, numai să nu-ţi fie frică de mine.

Buzele Veronkăi schiţară un zîmbet.

— Ar fi și păcat să nu credeți, interveni doamna Szliminszky. Nu e nici un fel de născocire aici, e adevărul adevărat și dovedit. Cine nu-l crede, nu crede în nimic. Ori sînt adevărate minunile săvîrșite de Cristos, și-atunci și astea sînt adevărate, ori...

Dar nu putu să-și isprăvească fraza, pentru că *madame* Kriszbay se sculă de la masă, declarînd că e obosită și vrea să se culce. Toată lumea se ridică, iar doamna Mravucsán conduse pe *madame* și pe Veronka în cele două odăițe dinspre curte.

La ușă, Gyuri se apropie discret de Veronka, și ea îi spuse „Noapte bună!" înclinîndu-se.

— Mîine dimineață pornim devreme? o întrebă.

Veronka se înclină grațios, cu supușenie afectată, și-și frînse într-o parte gîtul imaculat:

— Cum hotărîți dumneavoastră, domnule Toma.

Gyuri înțelese că era vorba de Toma necredinciosul și-i replică pe un ton glumeț:

— Totul depinde pînă la ce oră dorm sfintele!

Veronka se întoarse din prag, îmbufnată, își strînse pumnul și-l amenință pe Gyuri.

— Las' că-ți arăt eu!

Gyuri rămase cu ochii pierduți după ea. Era atît de frumoasă încît amenințarea cu pumnul părea ireală. Nici sfinții n-ar putea să întruchipeze atîta puritate ca ea!

În curînd plecară acasă și soții Szliminszky. (Mravucsán le puse la dispoziție un om cu un felinar, noaptea fiind fără lună.) Doamna Szliminszky îl înfășură pe Wladin într-un pardesiu, peste el atîrnă o manta, în jurul gîtului îi legă un șal de lînă și, după ce-i porunci ca afară să nu respire decît pe nas, își făcu timp să schimbe cîteva vorbe și cu Gyuri:

— E o legendă într-adevăr minunată, pe mine mă impresionează foarte mult.

— Ah, bietele legende ! răspunse Gyuri. Dacă omul ar sufla peste cîteva asemenea legende frumoase și-ar scoate de pe ele poleiala aurită, dacă-ar îndepărta parfumul sacru și nimbul de mister, ce naiv și ridicol ar apărea adevărul pe care s-au clădit.

— Dar nu trebuie să sufli peste ele, zise doamna Szliminszky. Wladin, ridică-ți gulerul la manta !

Avocatul rămase pe gînduri.

— Poate aveți dreptate, mormăi cu privirea în gol.

În curînd și pe Gyuri îl cuprinse oboseala sau dorința de a rămîne singur, și o rugă pe doamna Mravucsán să-i aranjeze și lui un culcuș.

— Hm, a plecat magnetul, zise pe înfundate ajutorul de notar.

Abia închise Gyuri ușa în urma lui, că măcelarul Kukucska chiui voios : „În sfîrșit, iată-ne singuri !" Apoi își scoase haina, de parcă s-ar fi pregătit de trîntă, își suflecă mînecile largi (pe brațul stîng avea tatuat un cap de bou) și îi făcu ștrengărește cu ochiul lui Mravucsán.

Domnul primar înțelese.

— Da, ai dreptate, zise radios, nu putem să plecăm la culcare fără a vedea dacă ne mai iubesc femeile !

Trase un sertar al scrinului și scoase un pachet de cărți.

Ce e drept, dintre cărți lipsea valetul de ghindă, dar asta nu deranja de fel „inteligheanția" din Bábaszék ; de altminteri mai jucaseră ei *preferance* cu aceste cărți ; la împărțire, ultimul jucător primea o carte mai puțin, dar cu toții își închipuiau că valetul respectiv e la el, așa încît acesta virtualmente era în joc. Dacă masa cerea ghindă, ultimul jucător se prefăcea că pune valetul zicînd :

— Am pus valetul de ghindă.

Uneori lua şi potul, mai ales dacă atu-ul era de ghindă.

În seara asta însă, făcură un mic *ferber* înfierbîntat care ţinu aproape pînă-n zori. Au jucat cei doi senatori, măcelarul şi părintele. Ajutorul de notar căra *cvatercile*[1] iar Klempa, care n-avea nici o leţcaie (pretutindeni cantorul e cel mai sărac), şedea oropsit, cu coatele pe masă, cînd ici, cînd dincolo, mereu gonit dintr-un loc într-altul, pe motiv că e un „chibiţ ghinionist" ; calificativul, în fond, era destul de deprimant, fără a fi totuşi jignitor. Astfel, sărmanul Klempa se muta de-a rîndul, peregrinînd de la un jucător la altul, pînă ce, în sfîrşit, îşi lăsă capul trudit pe colţul mesei, între măcelar şi preot, şi adormi, cu obrazul culcat pe barba-i lungă şi deasă ca pe o pernă. De-aci însă i se trase o deşteptare sumbră ; năstruşnicului Kukucska Pál, cum era „cu chef", i se năzări să-i sigileze barba cu ceară şi să i-o lipească de masă. O să fie un haz nebun cînd o să se deştepte din somn şi n-o să poată să se desprindă de masă !

Toţi primiră ideea cu entuziasm ; Mokry ţinu lumînarea, Kukucska pică pe barbă ceară în vreo trei locuri, iar Mravucsán cu inelul său masiv puse sigiliul, lipind barba de masă. Gluma se anunţa măreaţă !

Se petrecură şi alte scene mai puţin interesante. Aşa, bunăoară, *madame* Kriszbay, pe care doamna Mravucsán o găzduise în propria-i odaie de culcare, n-avu curaj să se culce în marea pilotelor de puf, de teamă să nu se scufunde şi să se înece. Ceru să i se dea o plapumă. Doamna Mravucsán, ingenioasă cum era, neavînd nici o plapumă de lînă, aduse haina de blană a bărbatului ei şi-o aşternu peste *madame*, care însă se sperie atît de tare de flocoasa blană, încît o cuprinse

[1] Cupe de cîte 1/4 litru.

o migrenă cumplită, iar doamna Mravucsán o obloji toată noaptea punîndu-i comprese cu hrean la tîmple.

Veronka păţi alt necaz. După ce rămase singură în cea mai frumoasă cameră din casa Mravucsán, încuie uşa pe dinăuntru şi, ca să nu poată nimeni să tragă cu ochiul prin gaura cheii, atîrnă de clanţă o pelerină, trase apoi perdeaua la ferăstruica ce dădea spre curte şi începu să se dezbrace ; îşi descheie ilicul, desfăcu una după alta copcile, pe urmă căzură şi balenele, redînd sînilor şi şoldurilor forma lor naturală, de-o sută de ori mai frumoasă decît şi-ar fi putut închipui cineva. Pocni şi ultima copcă ce mai ţinea strînsă în talie fustiţa înflorată, garnisită cu volane, care începu să alunece în jos, aşa cum de pe bobocul de trandafir se desprinde învelişul verde ce închide invidios frumoasele petale.

Fustiţa aluneca, aluneca în jos de-a lungul juponului ca neaua care-ţi lua vederea de alb ce era. Cînd să-şi dezlege şiretul (pentru că juponul nu era încheiat cu copcă, ci era legat cu şiret) văzu îngrozită doi ochi roşii, mărunţi, aţintiţi asupra ei.

Un pisoi ieşise de sub pat şi privea, privea cu atîta stăruinţă, cu atîta curiozitate şi-atîta interes de parcă era vreun fiu de împărat schimbat prin vrajă în motan.

Veronka dădu să-şi strîngă cu o mînă ilicul desfăcut, se aplecă brusc, şi cu cealaltă mînă îşi ridică la loc fusta căzută pe jos (din care tocmai era să iasă) în timp ce, cu glas cînd dulce, cînd poruncitor, se răstea să alunge motanul :

— Marş, pisule ! Zît, urîtule ! Nu te uita la mine !

Domnişoara se sfia să se dezbrace în faţa lui. Se îmbrăcă din nou aşa cum fusese şi încercă să-l go-

nească, dar pisoiul ba se ascundea în dosul mobilei, ba sărea pe dulapuri ; în zadar se agita domnişoara, el nici gînd să iasă din cameră.

Doamna Mravucsán, auzind zgomotul, strigă din camera vecină :

— Ce s-a întîmplat, duducă ?

— Nu pot să gonesc pisica, nană Mravucsán.

— Nu e nimic, sufleţelul meu, chiar dacă rămîne în casă ; e un pisic cuminte şi curat.

— Dar mă vede, răspunse Veronka speriată.

Stinse lumînarea şi începu să se dezbrace pe întuneric, dar pisoiul naibii ieşi iar în mijlocul odăii, cu ochii strălucindu-i şi mai mult în beznă.

— Ei, lasă că te învăţ eu minte, haimana neruşinată !

Se baricadă în dosul unor scaune, ca într-o cetate în care nu pot pătrunde ochi străini, se aşeză pe marginea patului, picior peste picior, şi începu să-şi desfacă şireturile de la ghete. Poc, căzu prima gheată ; poc, căzu şi cealaltă pe pardoseală.

Dar cetatea de scaune nu-l impresionă prea tare pe pisoi ! Se întinse cît era de lung şi, hop, sări pe spălătorul acoperit cu un şerveţel croşetat ; hop, mai făcu un salt şi se opri în patul Veronkăi, la mijlocul pernei. Dar niciodată nu e bine să te avînţi prea mult. Veronka se repezi şi cu un gest îndemînatic îl prinse.

— Ei, acum eşti în ghearele mele, cumetre ! Iute, unde e o basma ? Ţi-arăt eu ce înseamnă să tragi cu ochiul cînd se dezbracă fetele. Ştii că e o necuviinţă, motanule ?

Veronka găsi o basma mare de lînă, înfăşură capul pisicii, îndoind-o dublă în dreptul ochilor, şi-i zise : „Acum mai priveşte dacă poţi“, şi reîncepu să se dezbrace.

Pe cînd reprezentantele sexului slab se necăjeau cu asemenea incidente hazlii, iar domnul Klempa, cu barba sigilată, dormea somnul celor drepți (nimeni nu visează mai frumos decît un chibiț ațipit), Wibra Gyuri, copleșit de gînduri, veghea. Se dezbrăcase, se întinsese pe pat, dar nu putea să adoarmă. Dezbrăcarea lui (vă rog să nu vă speriați !) nu va fi descrisă cu amănunte ; după mentalitatea omului civilizat, s-ar scandaliza cititorii. Pentru ce ? Nu știu. Cică fiind un spectacol urît, nu trebuie descris. Tabloul oferit de o femeie care se dezbracă are o oarecare poezie ; dacă e bine descris, corpul femeiesc e frumos, și-n locul mirosului de cerneală de tipar cititorul simte miresme îmbătătoare ; pe cînd dezbrăcarea unui bărbat... ptiu, nici nu cutez s-o pomenesc. Fusta poate fi cîntată în ode ditirambice, dar cuvîntul „pantalon" abia se poate rosti. De ce ? Numai Dumnezeu știe. Și ce vrea să însemne ? Că bărbatul este o făptură mai puțin estetică decît femeia ? După părerea mea, nu înseamnă decît că cel care-a stabilit ce se cuvine și ce nu a fost un mare găgăuță.

Cel mai grav era faptul că eroul nostru nu putea să doarmă. Nu că îi era prea încărcat stomacul cu mîncărurile doamnei Mravucsán, ci sufletul și creierul îi erau pline de marile întîmplări ale zilei. Nenumăratele impresii i se rostogoleau prin cap într-un valvîrtej aiuritor. Parcă trăise în cîteva ore o mulțime de ani de viață. Doamne-Dumnezeule, cît a trecut de cînd căuta umbrela în podul doamnei Müncz ! Acum, în sfîrșit, a găsit-o. Providența l-a călăuzit. Dumnezeu a încredințat umbrela unui înger.

Gîndurile îi alunecară pe nesimțite de la umbrelă la „înger". Frumoasă ființă, ce-i drept ! Nimic la ea

nu-i supărător, cum se întîmplă cu celelalte domnișoare de vîrsta sa, năzuroase, plicticoase, sfrijite și prefăcute. Veronka e o excepție. Veronka e o domnișoară foarte la locul ei. Și parcă îi arătase și oarecare simpatie...

Își reaminti fiecare cuvînt, fiecare gest amabil față de el, și retrăi iar și iar bucuriile fiecărei clipe (la a treia, la a patra evocare, amintirile deveniră și mai dulci)... dar, depănînd firul colorat, reconstituind zîmbetele, cuvintele rostite, mlădierile glasului ei, privirile deschise, gesturile firești (ah, ce frumoasă colecție !) găsi și clipele de înstrăinare și de răceală și, părăsit de nădejdi, se strădui să sară peste zăplazul visării, către realitatea de aur... către umbrelă.

La drept vorbind, după norocul care dase peste el, n-avea nici un rost să-și piardă vremea tălmăcind purtările unei copile. De azi încolo este un domn, este un bogătaș. De azi înainte va trăi ca un prinț, iarna la Budapesta sau pe Coasta de Azur, vara la Ostende sau la Monaco ; într-un cuvînt, va fi un mare domn, care nici nu se va uita la sora unui popă. (Și totuși, micuța Veronka îi apărea necontenit în gînduri.)

Somnul nu vroia să i se aștearnă pe gene ; dar cine-ar fi putut să adoarmă într-o asemenea stare ? Planuri de viață tot mai strălucitoare zburau prin mintea lui, ca fluturii din pădurea de la Glogova. Și Gyuri alerga după ei, vînîndu-i neostenit... Ah, de s-ar lumina de ziuă, să poată pleca, să se poată mișca.

Pe măsuța de lîngă pat ticăia vesel ceasul său de buzunar ; îl privi : arăta miezul nopții. Nu se poate să fie numai atît ! Poate nu merge bine. Undeva, în a treia curte, cîntă un cocoș spunîndu-i parcă : „Ceasul merge foarte bine, domnule Wibra !“ De la „Berbecul degerat“ răzbătea vag muzica. Un păcurar

chefliu cînta înfocat vestita doină a ciobanilor slovaci, al cărei început tradus în grabă sună cam așa :

Oaia tăiată de altul ciobanului nu-i priește,
Berbecul nu-i al celui ce-l crește.

Gyuri aprinse o țigară și, printre rotocoalele de fum, cîntecul fără noimă îi sfîșie pînza roșie țesută din atîtea frumoase iluzii.

Așa-i, cel mai adesea berbecul nu e al celui ce-l crește. Iată și umbrela, nu este a proprietarului ei. Ba se poate spune că nici n-a găsit-o, de vreme ce încă nu se află în mîna lui. Mai mult decît atît : dacă privim lucrurile cu obiectivitate, nici nu e atît de simplu să intre în stăpînirea ei. Pînă acum se temuse ca nu cumva să fi putrezit printre gunoaie, aruncată ca o zdreanță inutilă ; de aceea nu prea trăsese multe speranțe s-o găsească. Dar acum ? Lucrurile s-au întors pe dos. Acum necazul e că umbrela a ajuns un lucru sfînt, o adevărată relicvă.

Ce să facă, în ce fel să se descurce ? Ce să-i spună mîine preotului de la Glogova ? Poate să-i spună pur și simplu : „Am venit să-mi iau umbrela ?" Preotul, desigur, îi va rîde în nas ; pentru că sau e un habotnic exaltat, și-atunci e profund convins că sfîntul Petru i-a adus surioarei lui umbrela, sau e un fariseu, un fățarnic, și-atunci nu e nebun să se lase dat în vileag.

Afară începu să șuiere un vînt mînios care pătrundea vîjîind prin ușa și ferestrele șubrede ale cămăruței în care doamna Mravucsán îi pregătise culcușul. Mobilele trosneau și parcă se mișcau. Din depărtare se auzea deslușit vuietul codrilor de la Liskovina. Iată că omul spînzurat despre care-i vorbise Mravucsán își face datoria. Gyuri stinse iarăși lumînarea ce pîlpîia amenințată de vînt, se vîrî sub pilotă, închise ochii, și-n imaginația lui, mai spornică pe întuneric, i se păru că-l vede aievea pe cel spînzurat, legănîndu-se

încoace și încolo de creangă, rînjind și dînd din cap : „Da, zău, domnule Wibra, la parohia de la Glogova o să vi se rîdă în nas."

„Blestemată încurcătură !" își zise, zvîrcolindu-se printre pernele albe ca neaua, care aromeau vag a raze de soare primăvăratic (nu degeaba le întinsese la soare doamna Mravucsán). „Fie ce-o fi, își depănă el gîndurile, umbrela va fi a mea. În ultimă instanță, pot dovedi asta și-n fața justiției. Sztolarik, doamna Müncz, fiul ei și întregul oraș Beszterce pot depune mărturie."

Izbucni într-un rîs amar :

„Ce idee ? Cum să dovedesc ? Umbrela nici nu e a mea, e a familiei Müncz. Bătrînul Müncz a cumpărat-o cu toate formele legale, printre obiectele inutile, la licitația moștenirii lui Gregorics. Deci umbrela e a familiei Müncz, eu n-am dreptul decît la conținutul mînerului. Dar cum să ridic o asemenea pretenție ? Pot eu să-i spun preotului : Uite ce-i, părinte, în mînerul umbrelei se află o foaie de depunere în valoare de două sau trei sute de mii de fiorini, te rog să mi-o dai, pentru că este dreptul meu..."

Gyuri începu să analizeze în gînd reacțiile posibile ale preotului. Sau crede legenda sfîntă despre umbrelă și-atunci va spune : „Du-te-ncolo, doar nu-i nebun sfîntul Petru să-ți aducă ție din rai o foaie de depunere". Sau, dus în ispită, desface mînerul, găsește hîrtia și va spune : „Dacă totuși a adus-o, atunci de bună seamă mi-a adus-o mie", și va scoate biletul de bancă și-l va transforma el însuși în bani lichizi. La urma-urmei, de ce să i-l dea lui Gyuri ? Cu ce ar putea să dovedească Gyuri că-i aparține lui ?

Apoi eroul nostru, continuîndu-și speculațiile, își zise :

„Să-i povestesc viața mea, să-i mărturisesc din fir a păr totul despre mama, despre tata, despre impre-

jurările în care a murit ? Să presupunem că mă crede de la început pînă la sfîrşit : la ce-mi foloseşte ? Rezultă, oare, din aceste poveşti, că eu sînt proprietarul comorii ? Desigur că nu. Şi chiar dacă ar admite că este a mea, mi-ar da-o oare ? Doar şi preotul e om ca toţi oamenii ! Să-l dau în judecată dacă refuză să-mi satisfacă cererea ? E ridicol ! El sustrage binişor hîrtia, iar eu cum voi putea să dovedesc că a fost în umbrelă ?"

Broboane de sudoare curgeau gîrlă pe fruntea lui Gyuri, care-şi muşca perna de furie. Să fii atît de aproape de moştenire şi totuşi atît de departe de ea !

„...Noapte neagră, dă-mi un sfat !"

Da, e recomandabil să faci apel la noapte. Bine-a procedat Gyuri cerînd să-i fie sfetnic. Noaptea este prietenul bun al oamenilor frămîntaţi de gînduri.

Printre sfaturile de aur, s-ar putea înscrie şi următorul : „Orice lucru important mai judecă-l o dată şi noaptea, chiar dacă ai luat vreo hotărîre în timpul zilei". Pentru că una e mintea omului noaptea şi alta e ziua. Eu, personal, nu ştiu exact cînd e mintea mai înţeleaptă.

Tare îmi vine-a crede că nici ziua, nici noaptea nu e desăvîrşită. Lumina însorită a zilei aduce în urzeala gîndurilor, ca un ţesător, culorile ei, pe cînd noaptea îşi scutură aripile, lăsînd să cadă printre ele cîte un fulg negru. Aşadar, amîndouă colorează, măresc, micşorează, ticluiesc, într-un cuvînt, amîndouă falsifică. Noaptea, iubita ţi se năzare mai frumoasă decît este în realitate, duşmanii ţi se par mai puternici, necazurile mai mari şi bucuriile mai mici. Nu e frumos din partea ei, dar noaptea e suverană, n-are de dat socoteală nimănui.

Deci, sărmane om îngîndurat, ia-o aşa cum este si nu fugi de ea cînd cauţi adevărul... Dar, vai, tu nu cauţi adevărul ! Chiar de ţi-ar ieşi în faţă, l-ai ocoli.

M-am exprimat greşit : nu fugi de noapte cînd cauţi o cale de ieşire. Noaptea este numai aparent tăcută. Ea ştie să-ţi şoptească la ureche fără să-ţi dai seama. Dacă nu izbuteşte altfel, se apropie tiptil, în vîrful picioarelor, aducîndu-ţi visul în care învăluie cu neîntrecută dibăcie sfatul pe care vrea să ţi-l dea. Astfel, vuietul vîntului acoperi deodată muzica de la „Berbecul degerat". Gyuri nu mai auzea decît un zumzet lin şi cadenţat, apoi i se păru că rătăceşte pe alte meleaguri, împreună cu Veronka, alergînd după fluturi prin pădurea de la Glogova. Şi, cum mergeau prin desişuri, se făcea că le iese în cale pe potecă un moşneag cu toiag de aur, cu un nimb strălucitor în jurul capului, cu o pălărie ce atîrna legată cu o sfoară în jurul gîtului.

„Dumneata eşti domnul Wibra ? îl întrebă moşneagul.

„Da, dar dumneata ?"

„Eu sînt sfîntul Petru.

„Ce doriţi ?"

„Vreau să dau o declaraţie în favoarea dumitale."

„În favoarea mea ?"

„Da. Am aflat că nu poţi să intri în stăpînirea umbrelei dumitale. Prietenul meu, Gregorics Pál, m-a rugat să te ajut. De aceea, sînt gata să dau o declaraţie cum că nu eu i-am dus domnişoarei umbrela."

„Frumos din partea dumneavoastră, dar eu aici n-am nici hîrtie, nici cerneală. Haide să ne întoarcem în sat !"

„Asta nu se poate, nu mai am timp. Doar ştii că sînt străjerul porţii ; trebuie să plec."

„Şi-atunci, eu ce să mă fac ? Cum să pun mîna pe umbrela mea ?"

Sfîntul Petru dădu din umeri şi porni înapoi pe poteca plină de rugi de mure. În dreptul unui gorun

uriaş se mai opri o dată şi-i făcu semn lui Gyuri să se apropie.

Gyuri se supuse.

„Ştii ce, prietene, nu te zbuciuma atîta, ia-o pe Veronka de nevastă şi, o dată cu fata, va fi a dumitale şi umbrela."

„Vino ! zise Gyuri, încleştîndu-şi pumnul pe mantia lui sfîntă. Cere-i mîna pentru mine !"

Gyuri trăgea de el, trăgea din răsputeri, dar în clipa aceea parcă o mînă puternică îl prinse din spate şi cu o forţă înspăimîntătoare îl trase înapoi şi se deşteptă.

Cineva bătu la uşă.

— Intră, mîrîi buimac, fără să vrea.

Servitoarea domnului Mravucsán intră căscînd, cu părul vîlvoi.

— Am venit să iau ghetele.

Gyuri se frecă la ochi şi se trezi. Era dimineaţă. Razele soarelui îi zîmbeau prin fereastră.

Mai prefiră o dată în minte amănuntele visului ce sta să i se şteargă din memorie. În ceaţa care se risipea, vroia să mai zărească o clipă contururile lor. Imaginile erau încă vii, proaspete. Parcă auzea trosnind aievea vreascurile sub tălpile sfîntului Petru şi glasul răsunînd măreţ şi blînd : „Ia-o de nevastă pe Veronka, prietene, şi umbrela va fi a dumitale".

„Ciudat vis ! gîndi Gyuri, dar cît de logic ! Ideea asta putea să-mi vină şi în stare de veghe."

...Hm, parcă nu tot din sinea lui izvorîse ? Noaptea doar poruncise : „Veniţi, vise, şi plăsmuiţi din simţămintele ce clocotesc într-însul o poveste minunată !"

Pînă cînd Gyuri se îmbrăcă, se făcuse destul de tîrziu. Toată casa Mravucsán forfotea, ca un stup răs-

colit. Ici o fată aducea o ulcică, dincolo o alta alerga cu o strecurătoare (trebăluiau cu laptele proaspăt muls), iar la poarta pe care vîntul de azi-noapte o scosese din țîțîni pufăia din pipă vizitiul lui Gyuri, minunîndu-se împreună cu ceilalți de puterea vîntului. Cînd dădu cu ochii de stăpînul său, ridicîndu-și fercheșa pălărie garnisită cu o pană de struț, întrebă :

— Să înham caii ?

— Încă nu știu. Ascultă, fetițo : S-au sculat cucoanele ?

— Își beau cafeaua cu lapte în grădină, răspunse o femeie cît o cerboaică, ducînd pe tavă o cană cu lapte aburind. Poftiți pe-aici !

— Atunci, înhamă, János.

În grădină, sub nuc, în jurul unei mese mari de piatră, Gyuri îi găsi pe toți ai casei. Tocmai isprăveau micul dejun, numai *madame* mai ronțăia încă niște pîine prăjită.

Îl primiră rîzînd vesele. Veronka exclamă voioasă :

— Iată un om matinal !

— Asta nu ! Calificativul de om matinal nu-l cedez, protestă domnul Mravucsán, ăsta mi se cuvinte mie. Pentru că eu n-am închis ochii toată noaptea, am jucat cărți pînă dimineața. Săracul Klempa, și-acum mai doarme cu coatele pe masă și cu barba sigilată.

— Frumos v-ați purtat ! îl dojeni doamna Mravucsán.

— Bună dimineața ! Bună dimineața ! salutară cu toții, dînd mîna cu Gyuri, iar Veronka se ridică înclinîndu-se grațios.

— Bună dimineața, domnule matinal ! Bună dimineața. Ei, ce te uiți așa la mine ?

— Mă uit, răspunse Gyuri încurcat, rămînînd cu privirea pierdută la frumusețea fetei — parcă... parcă ai mai crescut.

— Într-o noapte ?

— Ieri parcă erai o fetiță.
— Ieri sufereai de orbul găinilor.
— Îl mai am și azi.
— Pentru că ești încă adormit. Păi, asta e oră de deșteptare ?

Glasul ei zglobiu, alintat, ca o mîngîiere dulce, îl înfioră pe Gyuri care, plin de vervă și foarte bine dispus, începu să se scuze :

— Am adormit tîrziu și, dacă nu-mi bătea la ușă fata, dormeam și-acum. Bine era să mă mai fi lăsat măcar cinci minute.

— Chiar așa ? interveni doamna Mravucsán. Ați visat așa de frumos ? Ce doriți ? Cafea cu lapte sau friptură rece ?

— Vă rog, o cafea.
— Nu ne povestiți ce-ați visat ?
— Se făcea că mă însuram. Mai bine zis, lucrurile s-au încurcat la cererea în căsătorie.

— Cum adică ? Ai fost refuzat ? întrebă Veronka, întinzînd căpșorul curios, parcă și mai frumos acum, încadrat de cununa pletelor ei bogate, care și ele păreau mai frumoase cu o garoafă prinsă într-o parte.

— Nu știu cum ar fi evoluat lucrurile. Tocmai în momentul decisiv, m-a trezit servitoarea.

— Așa ? Era să cred că nu te-a plăcut domnișoara, zise Veronka, parcă recitînd o poveste. Păcat că nu putem afla deznodămîntul.

— Te asigur că ai să-l afli.
— Cum ?
— Am să-ți povestesc eu.
— Ei, nu mai spune ! Visele doar nu se continuă de la o noapte la alta, ca foiletoanele din gazete.

Gyuri își bău cafeaua, aprinse o țigară și dintre norii de fum, cu o figură misterioasă și cu ochii ridicați spre cer, spuse pe un ton glumeț :

— Sînt și vise de felul ăsta, ai să vezi. Dar dumneata cum ai dormit ?

Atîta-i trebui doamnei Mravucsán ! Imediat profită de ocazie și povesti pe larg întîmplarea cu pisicul din pricina căruia, aseară, Veronka nu cutezase să se dezbrace.

Gyuri își imagină încîntătoarea scenă, veselindu-se grozav ; Veronka roși pînă-n vîrful urechilor, domnul Mravucsán rîse, iar doamna Mravucsán îi dădu cîteva sfaturi, așa cum se cuvine din partea unei femei mai vîrstnice și cu mai multă experiență de viață :

— Să știi, porumbițo, că nici din bine nu e bine să ai prea mult. Așa e și cu rușinea, prea multă strică. Orice fată trebuie să se învețe și cu asta ! Ce-o să te faci cînd o să te măriți, fetiță dragă ? Păi, să știi că bărbatul intră în camera de culcare, și el, cu mîna lui, desface corsetul soțioarei. De asta nu scapă nici o femeie.

— Vai ! Ce spuneți ! exclamă Veronka. Își astupă urechile, sări de pe scaun și fugi spre tufișurile de coacăze. O crenguță se agăță de volanul fustei atît de tare încît îl desfăcu din crețuri.

Asta fu o adevărată catastrofă ! Repede — ață, ac ! Ceea ce sporea necazul era trăsura lui Gyuri, gata de plecare — cu cei doi cai negri care-și fluturau coama, prinși în hamuri bătute-n cuie de aramă. Ei ! Bună meserie e avocatura ! (E atît de tînăr și uite ce echipaj frumos și-a agonisit dînd din gură.)

Doamna Mravucsán, ca de altfel toate ființele din casă, nu știau pe ce să pună mîna mai întîi.

— Anka, leagă într-un șervet șunca pe care am fiert-o pentru drum ! Tu, Zsuzsika, fugi repede și adu cozonacul ! Dar cuțit au ? Aduceți iute cuțitul cela cu mîner de corn. Să vă pun în coșul trăsurii și niște prune uscate ? Sînt bune de ronțăit la drum, scumpa mea, mai ales pentru femeia asta străină. Să vă pun

și oleacă de magiun într-o ulcică ? Să știi că am să vă pun.

— Lăsați, lăsați, nană Mravucsán, se împotrivi Veronka, doar de prînz sîntem acasă !

— Și dacă se întîmplă ceva ? Nu se știe niciodată.

Inimoasa nana Mravucsán se foia de colo pînă colo ca o sfîrlează, ba dispărea o clipă, ba se ivea iar, în timp ce domnul Mravucsán stăruia în fel și chip să rămînă și la masă, sau dacă nu, să mai întîrzie barem o oră. Pîn' la urmă îi tot ruga să mai zăbovească măcar o jumătate de oră, asigurîndu-i că pînă atunci neapărat se trezește și Klempa și-or să vadă un spectacol cum n-a văzut nici împăratul.

Insistențele lui fură însă zadarnice, încăpățînații călători nu-și schimbară planul ; se urcară în caleașca elegantă, doamnele în spate, Gyuri sus lîngă vizitiu, cu fața întoarsă spre doamne, așa încît genunchii atingeau picioarușele Veronkăi... Eu nu știu ce o să se mai întîmple pînă la Glogova...

— La Glogova ! porunci Gyuri vizitiului.

János pocni din bici, caii porniră, dar nici n-ajunse trăsura în pragul porții că doamna Mravucsán se și repezi în urma lor strigînd cît o ținea gura :

— Ho ! Ho ! Opriți-vă !

Trăsura se opri ; doamnele speriate priviră în jurul lor întrebîndu-se ce s-a putut întîmpla. Nu se întîmplase nimic. Doamna Mravucsán descoperise în cămară cîteva mere nevătămate și aducea în șorț neprețuitele comori ca să le dea oaspeților. Dar, întrucît veșmintele doamnelor n-aveau buzunare, le încărcă pe toate în cele ale hainei lui Gyuri, stăruind ca mărul acela frumos, roșu, un ionatan veritabil, să-l mănînce Veronka.

În sfîrșit, porniră fluturînd care mai de care batiste, pălării... pînă cînd, la o cotitură, dispăru din văzul

lor casa primitoare a lui Mravucsán cu tot natul
cu nucul uriaş şi coşul fumegînd.

Strada le oferea mereu aspecte noi din viaţa Báb-szék-ului în plin avînt al dezvoltării sale. În prag prăvăliei sale, doamna Müncz, cu boneta albă imaculată, îi salută călduros dînd din venerabilul ei cap al pe care ochelarii strălucitori îl împărţeau în dou părţi simetrice. În dreptul fierăriei, calfele ciocănea de zor la trăsura sfărîmată a preotului de la Glogov Fiarele încinse pe care turnau apă rece sîsîiau c şerpii. Mai încolo, meşteşugarii îşi strîngeau în lă mari triunghiulare mărfurile nevîndute la tîrg. Încet cu încetul, rămaseră în urmă căsuţele cu porţi picta cu lalele şi cu iniţialele proprietarilor înscrise într-cunună. În dreptul ultimei case, ale cărei ferestre d deau spre viitorul cimitir evreiesc, de lîngă gardul c cătină, „bum, bum", două detunături de pistol făcu caii să tresară.

Călătorii glogoveni priviră într-acolo şi, ce să vadă Mokry, gătit cu costumul cel nou, albastru, lucrat d vestitul Kléner din Beszterce, îi saluta de bun rămas fluturînd într-o mînă pălăria şi în cealaltă pistol din care trăsese în cinstea lor cele două focuri. D partea cealaltă, aripile înspăimîntătoare ale afurisit mori de vînt îşi aruncau umbrele sumbre pe trifoişte zîmbitoare presărată cu flori roşii. Din fericire, roat sta nemişcată ca o muscă uriaşă înfiptă într-un ac c gămălie.

În aer, nici o adiere. Spicele de grîu, subţiri şi pri-căjite, scăldate de razele calde ale soarelui, se ridicau drepte, nemişcate ca nişte grenadiri. Pe cîmp, cît ve-deai cu ochii, se aşternea liniştea adîncă.

Nu se auzeau decît potcoavele cailor tropăind pe pietre, iar pădurea Liskovina, cu trupu-i greoi, verde, nesfîrşit, parcă respira în tăcere, venind din ce în ce mai aproape.

Partea a cincea

AL TREILEA DIAVOL

TRANDAFIRUL MĂRIEI CZOBOR, PRĂPASTIA ŞI PĂRUL CEL BĂTRÎN

Madame Kriszbay privea jur-împrejur şi nu mai contenea cu întrebările. Tot ce vedea o interesa : tîrla ponosită de la marginea Liskovinei, bisericuţa ce se zărea în inima pădurii printre minunaţii mesteceni cu scoarţa albă. Veronka îi povesti că în locul acela tîlharii au omorît un cîrciumar bogat a cărui văduvă, de mîhnire, a zidit acolo o capelă.

— Poate că de bucurie, adăugă Gyuri.

— Răutăciosule ! îl mustră Veronka.

Pădurea Liskovina, lungă, lată, cu văi şi rîpe frumoase şi cu luminişuri verzi ca smaraldul, seamănă cu un parc englezesc. Copacii însă nu oferă prea multe varietăţi : mesteacănul, arborele drag slovacilor, predomină ; şi-i tot atît de bălai şi de melancolic printre ceilalţi copaci ca şi nenumăratele Ančure şi Bohuške, fetele slovace cele cu părul de culoarea cînepii coapte. În schimb, restul vegetaţiei Liskovinei e mult mai bogat : ferigele uriaşe cresc aproape cît tulpina copacilor, iar viţelarul deşi s-a trecut, florile lui uscate îmbălsămează pădurea toată. Uite că şi-n lumea plantelor există indivizi netrebnici care nu sînt de folos decît după moarte. Ah, cîtă varietate oferă aceste fiinţe neînsufleţite ! Bunăoară gladiola, cu tulpina ei de sabie, ce-şi ascunde sub pămînt partea cea mai preţioasă,

bulbul, — cine-l mănîncă își vede în vis bărbatul sau femeia ursită. Mărgărita cea simplă e mult mai comunicativă : ea, fără multe fasoane, îți spune dacă cel la care te gîndești te iubește mult, puțin sau deloc... e destul să-i rupi una după alta petalele albe, pentru ca ultima rămasă să-ți dea răspunsul.

Aceștia nu sînt copiii mașteri ai grădinilor, plozii străini impuși cu de-a sila pămîntului strămoșesc (care pe unii îi respinge fără înconjur, așa încît oamenii trebuie să-i crească în ghivece), ci odrasle plămădite din inima lui, pe care de bună voie le nutrește și le crește după buna lui chibzuială, încă din vremea somnului de iarnă, pe măsura cerințelor celorlalte creaturi băștinașe.

Potirul garoafei sălbatice este ospătăria nestatornicilor bondari, crinul-de-pădure este cupa din care păsărelele beau apă, iar colilia e leagănul fluturilor. Liskovina toată e într-adevăr o pădure primitoare care oferă bondarilor culcuș în florile albastre de clopoței, fragi copiilor veniți după cuiburi de păsărele, și tuturora ce li se cuvine : grăunțe păsărilor cîntătoare, buchete de flori femeilor tinere, buruieni de leac babelor, iar lupului hain omagul, planta ucigătoare căreia slovacii îi zic și „moartea lupului".

Eu nu cred că această plantă a omorît vreodată vreun lup, pentru că are și lupul minte cîtă îi trebuie, și de bună seamă știe și oleacă de botanică pe care-o trece din generație în generație puilor săi : „Nu cumva să vă atingeți, copii, de Aconitum Lycoctonum, mai bine mîncați carne !"

Trecerea prin Liskovina, pe drum umbrit, a fost plăcută, deși *madame* Kriszbay a dus-o într-o spaimă neîntreruptă ; ori de cîte ori vreo veveriță sărea prin tufișuri, *madame* credea că aude tîlharii care l-au ucis pe vremuri pe măcelarul cel bogat.

— Dar asta s-a întîmplat acum optzeci de ani, *madame*, tîlharii aceia au murit.

— Dar fiii lor ?

Nu se liniști decît după ce ieșiră din Liskovina și înaintară pe cîmp deschis în hotarul comunei Oporc, printre niște semănături prăpădite de ovăz și de hrișcă. Locuri amărîte, pe unde fînul se pune pe prăjini.

De altfel, *madame* n-avu parte de prea multă liniște, căci dincolo de hotarul Oporc-ului începea altă pădure, vestita „Zelená Hruška" [1], ce se întinde în formă de pară pînă spre Makova. Aici, dintre gorunii uriași, s-ar cam putea să apară și tîlharii !

Dar pe cît era *madame* Kriszbay de îngrozită de tîlhari, pe-atîta-i dorea Gyuri. Șezînd așa față-n față cu Veronka, hotărîrea de a o lua de nevastă deveni din ce în ce mai fermă... din pricina umbrelei. Fata era frumușică foc, dar și de n-ar fi fost, umbrela merita orice sacrificiu. Sfîntul Petru l-a sfătuit, iar el are să-l asculte ; neapărat îi va cere mîna fetei. Vulgarele superstiții, de care-n trecut făcuse atîta haz, îl îmbrobodeau acum, făcîndu-și loc printre ideile lui sănătoase. Simțea că o forță nevăzută îl îmboldea spre acest pas. Ce să fie oare forța asta ? De bună seamă nu poate să fie decît sfîntul Petru, cel care îi dăduse porunca în vis.

Dar cum să înceapă ? Gîndul ăsta îl frămînta mereu. Ce bine-ar prinde oleacă de romantism (cum se petrece în romane). De pildă, dacă i-ar ataca tîlharii în pădure, Gyuri i-ar împușca pe toți cu revolverul său, ar salva-o pe Veronka din mîinile lor, și ea, emoționată, i-ar șopti : „Mi-ai salvat viața, sînt a ta pînă la sfîrșitul zilelor mele".

Dar așa, tam-nesam, nu cuteza să se apropie ; cuvintele pe care le ticluia atît de frumos în minte i se

[1] Pară verde (slovacă).

opreau în gît. Îndoielile îl cuprinseră : dacă ea nu are nici un fel de simpatie pentru el ? Dacă există un alt pretendent ? E cu neputință să nu existe. Pentru că, de bună seamă, a mai văzut-o pînă acum vreun bărbat, iar dacă a văzut-o... desigur că s-a îndrăgostit de ea. Așadar, ar trebui să-i vină în ajutor o întîmplare oarecare.

Nici un tîlhar însă nu se arătă. În regiunea asta așa de săracă, unde n-ai nici de la cine să furi, nici pe cine să jefuiești, nici măcar tîlhari nu cresc.

Dincolo de Zelená Hruška apăru Szlatina, cu turnu-i zvelt, cu castelul străvechi în vîrful muntelui, fostă proprietate a unui urmaș al familiei Czobor, acum a prinților Koburg. În fața cîrciumii se opriră pentru à hrăni caii. Veronka propuse să viziteze între timp castelul păzit de un portar care era și ghid pentru vizitatori. Cîrciumarul pretindea că unele odăi rămăseseră neatinse, așa cum le-au lăsat Czoborii ; în curte mai zăceau în paragină cîteva tunuri bătrîne, iar prin odăi se aflau arme minunate, tablouri de familie extrem de interesante, printre care și portretul unei fetițe, Czobor Katalin, dispărută de acasă la vîrsta de șapte ani.

Veronka, impresionată de povestea fetiței, îl întrebă pe cîrciumar :

— Și ce s-a întîmplat cu ea ?

— Nu se știe, sărmana domnișoară n-a apărut nici pînă-n ziua de azi, zise cîrciumarul, suspinînd.

— Cînd a dispărut ?

— Acum vreo trei sute de ani, răspunse el, zîmbind pe sub mustață, și porni la deal pe poteca abruptă, printre tufișuri de liliac, conducîndu-și oaspeții spre cuibul străvechi și pustiu.

Părăsiră castelul învăluiți de melancolia deșertăciunii ; *madame* Kriszbay strîmba din nas : „Uf, ce miros de mucegai !“ Veronka însă, copleșită de cele

văzute şi auzite, zări sub meterezul pe jumătate dărîmat un minunat trandafir înflorit.

— Ah, ce floare frumoasă !

Bătrînul portar le spuse o legendă despre această floare.

„Se zice că, în locul unde se află trandafirul, şi-a dat sufletul frumoasa Czobor Mária care s-a aruncat de pe zidul cetăţii pentru că iubea un păstor, iar tatăl său voia s-o silească să se mărite cu un general din armata imperială. Tînărul păstor a sădit în locul acela un trandafir care dă în fiecare an un singur boboc."

Gyuri rămase în urma doamnelor şi-i făcu semn portarului.

— Rupe-mi, te rog, trandafirul acela.

— Ah, domnule, cum aş putea să fac eu una ca asta ? Sufletul fetei răposate s-ar mînia.

Gyuri scoase portofelul şi-i puse discret în palmă doi fiorini de argint ; după asta, portarul, fără vorbă, scoase briceagul din buzunar şi, cu grijă, tăie trandafirul.

— Acum spiritul ei nu se mai mînie ? întrebă Gyuri rîzînd.

— Nu, pentru că jumătate din banii ăştia am să-i dau preotului să facă o slujbă.

Gyuri luă trandafirul şi fugi după doamne, victorios, parcă ar fi căpătat o comoară, şi i-l oferi Veronkăi :

— Iată trandafirul Máriei Czobor ! În locul garoafei din părul dumitale, domnişoară.

Veronka duse mîinile la spate şi zise rece :

— Te-a lăsat inima să-l rupi ?

— Da, de dragul dumitale. Nu vrei să faci schimbul ?

— Nu. Pentru nimic în lume nu mi l-aş prinde în păr, mi s-ar părea că l-am furat de la fata moartă.

— Într-adevăr, nu-l primeşti ?

— Nu.

Gyuri se mohorî şi, mînios, aruncă trandafirul care se rostogoli pe coasta dealului la vale, printre buruieni, tufişuri şi flori sălbatice.

Veronka, mîhnită, urmări floarea pînă dispăru din văzul ei.

— De ce-ai făcut asta ? îi reproşă ea. Ţi-a greşit cu ceva biata floare ?

— Da, răspunse avocatul cu violenţă.

— Ce ? Te-a înţepat ?

— Da, m-a înţepat de moarte. Mi-a dezvăluit un lucru neplăcut.

— Ce anume ?

— Mi-a şoptit continuarea visului de azi-noapte !

— Oh, palavragioaica !

Glasul ei suna acum suav şi înveselit, iar ochii ei mari, zîmbitori, se aţintiră asupra lui Gyuri.

— Aş fi fost respins.

Veronka dădu capul pe spate, ridică ochii spre cerul albastru, strălucitor, şi după ce izbuti să ia o mutră posomorîtă, zise :

— Oh, bietul domn Wibra, cît e de nenorocit ! şi-i zîmbi şăgalnic. Ar fi fost refuzat în vis.

— Aşa, aşa, bate-ţi joc de mine ! spuse avocatul cu vădită amărăciune.

— Eşti chiar convins că ai fi fost refuzat ?

— Da, acum sînt convins, răspunse trist, cred că bănuieşti pe cine aş fi cerut în căsătorie.

— Eu ?... zise pălind, şi brusc zîmbetul i se stinse pe buze. Pe mine ?... îngăimă, şi nu mai scoase nici o vorbă, ci cu ochii în pămînt coborî după *madame* Kriszbay pe cărarea îngustă.

Îşi ridică oleacă fusta s-o ferească de vreascuri, de spini şi de tufărişuri ; picioruşele delicate i se zăreau, cînd unul, cînd altul, păşind în pantofiorii care scîrţîiau frumos, ritmic. Sub paşii ei, ierburile şi florile

de cîmp se aplecau, se îndoiau, dar nu se frîngeau, ci parcă se înălțau din nou mai proaspete și mai semețe ca înainte.

O șopîrlă înveșmîntată pompos, purtînd o platoșă argintie, le tăie calea. Ieșise dintre tufișurile de vonicer și voia să se furișeze în pădurea pitică de salbămoale plină cu semințe negre. Dar micul cavaler cu zale argintii avu o soartă amară ! Tocmai atunci trecea pe acolo un uriaș (renumitul avocat din Banská-Bistrica) supărat, tulburat de mînie, zicînd în sinea lui : „Să piară toate ființele“ și, dintr-o lovitură cu călcîiul, reteză capul micuței șopîrle, despărțindu-l de trup.

Veronka se întoarse, văzu animalul sfîrtecat și simți că-i vine să plîngă de milă, însă nu cuteză să spună nici o vorbă, întrucît parcă și ei îi era teamă de înspăimîntătorul Goliat ; mormăi doar în sinea ei, ce e drept cu glas destul de tare : „Ucigașul !“

Dar cînd ajunse la poalele dealului, zări trandafirul prăfuit, zdrențuit de pietrele printre care se rostogolise, și numai Dumnezeu știe ce se petrecu în mintea ei, pentru că, brusc, se aplecă, îl ridică, îl apropie de buzele-i frumoase, suflă peste el să-l curețe de praf, apoi îl prinse printre volănașele de pe piept. Îi ședea atît de bine de parcă crescuse în locul acela.

Nu scoase nici o vorbă, nici nu se uită la înspăimîntătorul Goliat, ci întoarse capul ca să nu-i vadă fața. Lui Goliat însă, mulțumit că vede acolo trandafirul, i se umplu inima de căldură și deveni deodată atît de bun și de blînd încît ar fi dat și-o sută de florini ca să poată lipi la loc capul sărmanei șopîrle răpuse. Dar asta nu era cu putință.

Jos, în fața cîrciumii, János hrănise caii, trăsura gata de drum își aștepta călătorii care se și instalară, dar nici unul nu se simțea la largul său, toți fiind cuprinși de o tulburare nefirească. Tinerii, tăcuți, ședeau

față-n față ; dacă unul urmărea priveliștea din stînga, ochii celuilalt se întorceau la dreapta, spre creasta cenușie a munților ; și dacă totuși, din greșeală, privirile lor se întîlneau, brusc le întorceau în altă parte. Dacă vorbeau, amîndoi i se adresau doamnei Kriszbay, care încetul cu încetul mirosi că se petrecuse ceva între ei. Dar ce oare ? Ce s-a putut întîmpla ? Nimic, fleacuri, un schimb de cuvinte copilărești cărora mintea lor le-a dat proporții, umflîndu-le cum lărgise diavolul odinioară la Debreczen celula strîmtă a domnului profesor Hatvani... așa încît în cele din urmă cuprinsese întregul oraș. La fel și cele cîteva cuvinte, ca-n poveste, cuprinseră totul... totul...

Dar după aceea se petrecură multe, mult mai multe lucruri. De ce, de ne ce — pierzînd mi se pare un ac cu gămălie pe jos — Veronka se aplecă să-l caute și, pînă să prindă ea de veste, garoafa pe care o admira Gyuri căzu din părul ei de-a dreptul pe genunchii lui.

Gyuri o ridică și i-o dădu... Veronka însă îi făcu semn cu mîna s-o păstreze.

— Păstreaz-o, de vreme ce-a căzut la dumneata și n-a vrut să mai stea în cosițele mele.

Oare n-a făcut-o intenționat ? Iată ce-l frămînta pe Gyuri în timp ce-i sorbea parfumul. Ce miros minunat, dulce ! De unde vine oare ? De la părul ei. Ah, ce frumos miroase părul ei !

Trăsura gonea, cînd la vale, cînd la deal, pe sub poalele muntelui Brana [1]. Da, Brana, renumita Brana, cea care desparte două lumi, așa cum o poartă desparte ograda de uliță, doar de aceea i se și zice Brana. Brana nu e un munte ca oricare. Brana e un fel de magnat printre munți — poartă pălărie, chiar cînd e vreme frumoasă : un nor pe creștet. Dar bătrîna Brana asudă din greu : pe spinarea ei galbenă, brăzdată, susură

[1] Poartă (slovacă).

vine de apă, iar din văgăunile ei țîșnesc izvoare ce se scurg spre plaiul Kvetina unde, într-o albie așternută cu pietriș și îngrădită cu sălcii, se rostogolește vijelios o gîrlă gălbuie.

— Asta e Biela Voda, îi explică Veronka doamnei Kriszbay. E apa Glogovei. Ne apropiem !

Mai aveau de străbătut o pădure și numaidecît se va ivi, în fundul văii, Glogova cu căsuțele ei albe. Aici era porțiunea cea mai anevoioasă a drumului, întortocheat ca sufletul diavolului, plin de stînci și de prăpăstii, și pe alocuri atît de îngust încît roțile trăsurii hîrșîiau stînca.

János se întoarse îngrijorat, scărpinîndu-se în cap :

— În ținutul ăsta leuca e împărat !

Leuca ! Dar caleștile n-au leucă... Astfel, pe ocolite, János voia să-i comunice stăpînului său că sînt în primejdie cu brișca asta.

— Ia seama, János, să nu ne răsturnăm.

János cobora mereu de pe capră, ba să pună piedica, ba să scoată piedica de la roată ; caii mergeau la pas pe drumul atît de adînc tăiat în stîncă, încît pe alocuri nu se vedea decît o fîșie de cer deasupra capului.

— Asta-i patria păsărilor, mîrîi János.

— Nu-ți place regiunea ?

— Are mutra ciupită de vărsat, zise János ; de-aici să nu-ți iei nevastă.

Gyuri tresări. Să fi observat vizitiul ceva ?

— Pentru ce, János ?

— Pentru că fostul meu stăpîn, baronul (înainte de a se angaja la Gyuri, János slujise la un baron din județul Sáros) le spunea feciorilor săi — și să știți că era un domn foarte înțelept : „Niciodată să nu vă luați nevastă dintr-un ținut unde nu sînt țînțari, unde aerul e curat și unde gîlgîie apa acidă“.

După aceste lămuriri începu să rîdă și Veronka, nu numai Gyuri.

— Numai un om din Sáros putea să spună așa ceva. Dar tu, János, ai supărat-o pe domnișoara.

— Adică eu să rămîn pe veci fată bătrînă ? zise Veronka, prefăcîndu-se mîhnită.

János protestă din răsputeri :

— Doamne ferește, cum să rămîneți, nici vorbă, doar...

Vrînd să-i spună ceva foarte frumos, se opri să-și caute cuvintele, dar Dumnezeu vru să nu găsească decît o înjurătură, căci tocmai în clipa aceea, partea din față a trăsurii, izbindu-se la o hîrtoapă de un colț de stîncă, trosni și, cu o pîrîitură strașnică, se propti în pămînt.

— Ptiu, fire-ar al dracului ! Ni s-a frînt osia, domnule.

Doamnele se speriară, Gyuri sări din trăsură și examină osia. Într-adevăr, era ruptă în toată legea în partea stîngă.

— Și-acum ce ne facem ? se jelui János. V-am spus eu că asta-i țară pentru păsări, care nu umblă nici pe jos, nici în căruță.

— Nu-i nimic, răspunse Gyuri, atît de bine dispus acum, încît nu o osie, ci nici o sută de osii frînte nu l-ar fi putut necăji. Dă-mi toporul ! Tu ține caii, iar eu mă duc să tai o prăjină s-o punem sub osie.

Gyuri luă toporul de sub capră, le spuse doamnelor să fie liniștite că aranjează el totul numaidecît — ăsta nu era motiv de îngrijorare ! — sări peste niște mărăcini și trecu în goană prin desișul împăienjenit de clopoței, pînă ajunse la copaci. De altfel, aceștia erau rari ca firele de păr pe creștetul unui moșneag. Ici, un mesteacăn pirpiriu, înconjurat de tufișuri întinse de aluni și de măceși, apoi nimic, și iarăși cîte un copac bătrîn, răzleț, parcă uitat aici de-o pădure fugită

de prin partea locului. Argila cafenie-roșietică, arsă și fără nici o putere de viață, parcă nu mai făcea parte din trupul pămîntului. (Nu mai plodea decît bureți și năgară.) Muntele de lîngă Glogova arăta ca o buruiană uscată pe scoarța pămîntului.

Găsirea unui lemn de proptea nu era lucru ușor. Un pom era prea gros, altul era prea subțire... deci înaintă tot mai mult spre inima muntelui. Ici trebuia să se ferească de prăpastie, dincolo să ocolească un șanț săpat de ape. Ajunse atît de departe încît nu mai vedea trăsura, numai umbreluța roșie a Veronkăi se mai zărea, ca un burete pestriț.

În sfîrșit, ochi un mesteacăn singuratic de pe marginea unei prăpăstii. De retevei era cam mare, de arbore prea mic. Era un adevărat adolescent printre copaci, frumos crescut, promițător. „Oricum ai fi, tinere, moartea te paște!" își zise și izbi cu toporul în el.

Abia dădu cîteva lovituri, și auzi un glas strigînd: Ajutor! Ajutor!

Gyuri, înfiorat, privi jur-împrejur. Cine-a strigat? Glasul părea să fi venit de prin apropiere, dar nici pe aproape, nici departe nu se vedea nimeni, deși Gyuri cuprindea cu privirea o întindere destul de mare. Strigătul de ajutor se auzi din nou, răgușit, stins, parcă de sub pămînt. Era limpede că cineva strigă din fundul văgăunii.

Gyuri alergă la marginea prăpastiei și strigă:

— Hei! Cine ești? Ce s-a întîmplat?

— Hei! răsună din văgăună glasul de adineauri. Ajută-mă, dacă ești suflet de creștin.

Gyuri privi în jos și zări în fundul prăpastiei un bărbat îmbrăcat cu o haină lungă, pe care însă nu-l putea vedea mai deslușit pentru că era primejdios să pună piciorul pe marginea moale și sfărîmicioasă a rîpei.

— Nemaipomenit ! Cum ai ajuns acolo ?

— Am căzut aseară... gemu bărbatul cu haina lungă.

— Cum, de-aseară ? Şi nu poţi ieşi ?

— Îmi este cu neputinţă, n-am de ce mă prinde ; dacă mă agăţ de vreo tufă, se smulge cu rădăcină cu tot din pămînt şi mereu cad înapoi.

— Afurisită treabă ! Trebuie să fii tare slăbit ! Şi de-atunci n-a trecut nimeni pe-aici ?

— N-a trecut nimeni. Mă şi pregătisem pentru orice rău, cînd răsunară în apropiere loviturile de topor. Oh, slavă ţie, Doamne ! Ajută-mă, om bun care eşti acolo sus ! Oricine-ai fi, ajută-mă, am să te răsplătesc.

— Foarte bucuros. Oh, de bună seamă. Mă gîndesc numai cum ţi-aş putea fi de folos. Dacă aş lăsa în jos un trunchi de copac lung te-ai putea căţăra pe el ?

— Sînt tare slăbit de foame şi de nesomn, răspunse din adîncime omul cu glas prăpădit, uscat de-atîtea zbierete.

— Ah, sărmanule ! Aşteaptă oleacă !

Îşi aduse aminte de merele pe care de dimineaţă doamna Mravucsán i le vîrîse în buzunare.

— Hei ! Fii atent ! Îţi arunc cîteva mere pînă găsesc o soluţie.

Scoase merele şi le azvîrli în văgăună. Deodată tresări. Vai, printre ele fusese şi mărul Veronkăi. Dacă se supără ?

— Le-ai găsit ?

— Da. Mulţumesc.

— Te rog să nu-l mănînci pe acela roşu, pentru că nu e al meu.

— N-am să-l mănînc.

— După cîte se pare, eşti un om cult.

— Sînt preotul din Glogova.

Gyuri, uluit, se clătină pe picioare. Doamne-sfinte ! Preotul din Glogova ! N-ar fi avut cum să audă ceva mai uluitor.

— Numaidecît vă ajut, părinte, așteptați oleacă.

Se întoarse în goană spre trăsura înțepenită în vale, printre costișele sterpe ce se înălțau de o parte și de alta, brăzdate de crăpături. Privit din locul unde se afla Gyuri, ținutul semăna cu o măciulie de mac spintecată în două. Nu se duse pînă la trăsură ci, cînd ajunse destul de aproape ca să poată fi auzit, îi strigă lui János :

— Scoate iute hamurile de pe cai și vino cu ele după mine. Caii leagă-i cu hățurile de un pom.

János, îl ascultă, bombănind și dînd nemulțumit din cap. Nicicum nu putea ghici ce se întîmplase și la ce îi trebuiau hamurile. Auzise el pe vremuri la clacă o poveste în care Sfarmă-Lemne a înhămat o dată doi urși la căruță ca s-o tragă prin pădure. Te pomenești că pentru așa ceva îi trebuie acum hamurile !

Oricum, János se duse cu hamurile pe umeri în urma stăpînului său, spre văgăună. Ajunși acolo, legară șleaurile unul de altul și le lăsară să cadă în adîncime.

— Prindeți-vă de ele, părinte ! János, noi doi să-l tragem în sus !

Preotul făcu întocmai cum îi spuse Gyuri ; adunîndu-și toate puterile pe care le mai avea se strădui cum putu, se prinse de șleaurile înnădite și deși peretele abrupt al văgăunii i se sfărîma sub picioare izbuti să se cațere pînă sus.

Vai, cum arăta ! Plin de praf, murdar, cu fața răvășită de noaptea petrecută în împrejurări atît de grele, istovit, flămînd. Noi (adică eu și voi, cititorii mei) care l-am văzut pentru ultima dată tînăr, căutăm zadarnic chipul lui frumos, fraged și trandafiriu... acum ne aflăm în fața unui bărbat în toată firea, băr-

bos, prin al cărui păr castaniu încep a miji firele albe. Ochiul scrutător are mult de căutat pînă să descopere vreo trăsătură cunoscută. Una singură reiese desluşit: bunătatea şi blîndeţea de odinioară luminează şi-acum obrazul uscat, grav, un adevărat chip de preot.

Mare-i fu mirarea văzînd în faţa lui un domn tînăr, bine îmbrăcat. Fără îndoială, o minune, aici, la marginea pădurii Glogovei !

— Ah, cum să vă mulţumesc pentru marea bunătate ? exclamă cu acel patos caracteristic amvonului.

Merse cîţiva paşi pînă la dîra de apă ca să se spele, dar călcînd greşit simţi o durere ascuţită în şold.

— Cred că m-am lovit cînd am căzut, nu prea pot să umblu.

— Rezemaţi-vă de mine, părinte dragă ! îl îmbărbătă Gyuri. Din fericire, trăsura mea nu e departe. Tu, János, pînă înaintăm noi încetişor, taie pomuleţul ăsta pentru osie.

Merseră încetişor-încetişor. Preotul nu putea să-şi ridice bine piciorul stîng, se împiedica mereu de rădăcinile spălate de ape, presărate peste tot de-a lungul şi de-a latul, încîlcite ca iscălitura sultanului. Parcă numai pe sub pămînt pădurea se menţinea neatinsă. Aici, deasupra, în locul uriaşilor de odinioară acum domnesc piticii : lemnul-rîios şi dîrmozul, nişte arbuşti prăpădiţi ca nişte milogi. Unul măcar are flori albe frumoase, cu seminţe roşii, şi-şi leagănă mîndru ciorchinele graţioase, dar celălalt nu e bun decît să împiedice paşii omului.

Trăsura fiind departe, pînă să ajungă la ea au avut timp să schimbe cîteva vorbe, mai ales că din cînd în cînd preotul se oprea să se mai odihnească ; scaune erau din belşug : cioturi cu nemiluita.

— Un singur lucru vă întreb, părinte : cum aţi ajuns aici noaptea, singur ?

Preotul povesti că ieri își așteptase sora care plecase departe, la gară, să-și întîmpine guvernanta. Văzînd că nu mai sosesc, pe seară l-a cuprins neliniștea și, nerăbdător, a pornit pe poteca din pădure să le iasă în cale. A mers, a mers, tot mai departe, tot mai îngrijorat, cercetînd de pe dealuri șoseaua și pîndind să audă huruitul trăsurii în întunericul ce se lăsa. Pe urmă i-a venit în minte că poate de la moara lui Pribaleszky or fi luat-o pe drumul mai lung, dar mai frumos, care duce la Glogova trecînd prin Uhlyavna. Veronkăi („știți, așa o cheamă pe surioara mea") îi plac drumurile umbrite prin pădure. Da, de bună seamă că au luat-o pe-acolo. Socotind că, în timp ce el se frămînta pe-aici, ele sosiseră de mult acasă, a hotărît să se întoarcă îndată și, spre nenorocul lui, ca să ajungă cît mai repede acasă a pornit pe un drum mai scurt. Diavolul grabei i-a adus nenorocirea : prin întuneric, a făcut un pas greșit și s-a prăbușit în rîpă.

— Biata mea surioară, zise suspinînd, trebuie să fie grozav de amărîtă din pricina mea !

Gyuri se străduia să-l însenineze pe preot, să-i alunge tristețea.

— Lăsați, o să-și aline necazul domnișoara, vă garantez, iar dumneavoastră, părinte, după o noapte de somn bun, o să uitați totul. Peste două-trei zile o să vi se pară o aventură plină de haz.

— Care s-ar fi putut termina însă cu o moarte tare urîtă, dacă providența nu vă aducea în calea mea.

— Fără îndoială, providența a intervenit. Mi s-a rupt osia trăsurii ; dacă nu se întîmpla acest accident, n-aș fi ajuns la dumneavoastră.

Preotul, emoționat, ridică ochii spre cer.

— O sută de ani să trăiesc și n-am să uit bunătatea dumneavoastră, am să vă pomenesc în toate rugăciu-

nile mele. Dar, vai, încă nici nu v-am întrebat cum vă cheamă.

— Wibra György.

— Renumitul avocat din Beszterce? Doamne, ce tînăr sînteți! Mă bucur, domnule, că pot să strîng mîna unui om de seamă, pe care-l admiră întreaga Beszterce; dar aş fi fost de o sută de ori mai fericit dacă, în locul unui domn distins, aş fi avut în față un biet student pribeag, pe care să-l pot răsplăti aşa cum se cuvine pentru că mi-a salvat viața. În situația de față, cum să vă pot arăta recunoştința mea? Știu că nu veți primi nimic de la mine...

Buzele lui Gyuri schițară un zîmbet plin de subînțelesuri.

— Rămîne de văzut! Nu știți că avocații sînt foarte hrăpăreți?

— Ah! Spuneți! Spuneți! zise cu oarecare șovăială, privindu-l bănuitor în ochi. Într-adevăr? Nu glumiți?

Avocatul nu răspunse imediat. Fără să scoată o vorbă, merseră cîțiva paşi pe un dîmb, spre un păr spintecat de trăsnet, de unde se putea vedea trăsura.

— Da, zise într-un tîrziu cu glas sfios, aproape tremurător, aveți ceva ce aş primi cu plăcere.

— Vă rog, vă rog, vorbiți fără teamă!

— Mi-am adus aminte că în trăsura mea se află ceva ce vă aparține.

— În trăsura dumneavoastră?

— Da. Ceva de care dumneavoastră nu știți, dar care pe mine m-ar face fericit.

Preotul îi întinse amîndouă mîinile și zise din toată inima:

— Orice ar fi, e al dumneavoastră.

Nu trecu nici o jumătate de minut și ajunseră sus, lîngă părul lovit de trăsnet.

— Priviți, acolo e trăsura mea !

Privind, preotul zări numaidecît o umbrelă roșie, sub ea o mică pălărie neagră de pai garnisită cu margarete albe, iar sub pălărie un chip strălucitor. Totul — umbrela, pălăria, margaretele, chipul — îi erau foarte cunoscute.

Se cutremură ca în fața unei vedenii, apoi, încleștîndu-și mîinile pe brațul avocatului, exclamă :

— Dumnezeule ! Veronka mea !

Avocatul zîmbi dulce, se înclină în fața preotului și-și împreună mîinile ca pentru rugăciune.

— Mai bine zis, Veronka dumneavoastră, preciză preotul cu glasul plin de bunătate... dacă și ea consimte.

În clipa aceea și Veronka îl recunoscu pe fratele ei, sări din trăsură, urcă dealul în goană și strigă voioasă :

— Aici sînt. Bine sănătoasă. Ah, cît trebuie să fi fost de îngrijorat. Ni s-a rupt trăsura. Vai, dacă ai fi văzut caii noștri ! Oh, și cîte altele nu s-au mai întîmplat ! Am adus-o și pe *madame* Kriszbay.

Preotul o îmbrățișă, bucuros că habar n-avea de nenorocirea prin care trecuse el. (Ce om de treabă Wibra, că n-a speriat fetița.)

— Bine, bine, iubirea mea, o să-mi povestești totul pe îndelete.

Dar Veronka voia să-i povestească totul acum, dintr-o dată : cum s-a sfărîmat trăsura la Bábaszék, cina de la familia Mravucsán (ah, era să uite să-i transmită salutări din partea lui nenea Mravucsán !), întîmplările călătoriei de azi, pierderea cercelului cu smarald și găsirea lui...

Preotul, care încetul cu încetul se dumeri, interveni pe un ton glumeț :

— Dar găsitorului cel cinstit i-ai dat ceva ?

Veronka, uimită de întrebarea neaşteptată, amuţi ; vorba i se opri ca roata de torcătoare între ale cărei spiţe cineva vîră un băţ.

— Nu, nu. Cum poţi să crezi aşa ceva ? răspunse nedumerită şi tulburată. Nu se cuvenea să-i dau ; de altfel, n-a pretins nimic.

— Mă mir, pentru că de la mine şi-a cerut răsplata.

— Nu se poate, zise uluită Veronka, scrutîndu-l pe furiş pe Gyuri. (O bănuială vagă i se stîrni în suflet.) Şi ce ţi-a cerut ? adăugă cu glas sugrumat.

— Mi-a cerut cam mult.

— Mult ? bîlbîi pălind.

— Mi-a cerut să-i dăm cercelul pe care l-a găsit, împreună cu proprietara lui, răspunse solemn. Iar eu i le-am şi dat !

Veronka lăsă capul în pămînt, de parcă i s-ar fi frînt gîtul, se îmbujoră ca o torţă, pieptul i se ridica şi i se cobora agitat, nările îi tremurau... Vai, acum începe să plîngă !

— Şi tu nu răspunzi nimic ? Bine-am făcut că te-am dat ? Ce spui ? Răspunde, Veronka !

Gyuri interveni şi el, rugînd-o cu glas moale, sfios :

— Domnişoară Veronka, te implor, spune un cuvînt !

Ea, speriată, se retrase lîngă părul scorburos, cît p-aci să dispară după o creangă ruptă de vijelie şi înclinată pînă la pămînt.

— Vai, mi-e ruşine, îngînă cu glas pierdut, mi-e tare ruşine...

Nu mai spuse nimic, nici o vorbuliţă... ci, brusc, izbucni în hohote de plîns. Deodată, dinspre Brana porni un vînt puternic, zgîlţîind zdravăn pomul cel bătrîn, care, supus, îşi scutură peste capul şi peste veşmintele ei florile trandafirii, poate ultimele petale pe care le-au mai izvodit bătrîneţele lui.

Dumneata, *madame*, stai în trăsură şi nu te sinchiseşti de nimeni şi de nimic ; nu ştii decît că ţi-e foame. Domnişoara, de care ar trebui să ai grijă, coboară din trăsură, o ia la goană, sare de gîtul unui individ cu haină lungă, apoi discută tustrei cu gesturi agitate, cu ochii scînteietori. Domnişoara se întoarce, săltînd voioasă ca o mieluşea, îmbujorată ca un trandafir în floare, de braţ cu tînărul care i-a găsit ieri cercelul. Totul e neaşteptat, uluitor, şi-n timp ce se leagă propteaua la osia ruptă, se pun şleaurile şi se înhamă caii, bărbatul cu haina lungă, fratele domnişoarei, şopteşte confidenţial : „Eleva dumneavoastră s-a logodit". „Dumnezeule, cînd, unde ?" „Acum, colo sub pom."

Ah, *madame* Kriszbay, îmi dau bine seama că în momentul acesta s-ar cădea să leşini, pe de o parte pentru că o doamnă distinsă trebuie să leşine cînd aude una ca asta, pe de alta pentru că ai nimerit între oameni atît de trăsniţi. Dar, întrucît sticla cu apă de colonie se află tocmai la fundul geamantanului, e preferabil să nu leşini, ci să te mulţumeşti cu o indignare profundă.

Da, un copac e foarte nimerit pentru flirt, pentru idile în nopţi cu lună, dar ca să ceri mîna unei fete, să legi o logodnă (mai ales în romane) s-ar cuveni un salon mobilat elegant. Acolo fata, dacă e ruşinoasă, iese repede pe uşă sau, dacă e mai puţin ruşinoasă, cade în genunchi în faţa părintelui sau tutorelui său şi-i cere binecuvîntarea... dar sub un pom, unde să îngenuncheze ?

Îngrozitor ! Sub pom ! Doar despre cei ce trăiesc în concubinaj se spune : „S-au cununat sub pom". Ce ruşine ! Ce-o să zică lumea ? Pentru că, chiar dacă nu

s-au cununat sub pomul acela, logodna acolo s-a făcut ! Asta nu se va putea tăinui.

Iată ce o frămînta pe *madame* Kriszbay. Numai pe ea, nu și pe Veronka. Dimpotrivă, Veronka se gîndea că, mai tîrziu, dacă totul va merge bine, are să vină într-o zi aici cu caietul de schițe să imortalizeze bătrînul copac.

Între timp trăsura înainta liniștită. Vizitiul, nemaiavînd loc pe capră, venea pe jos în urma lor, așa cum îi spusese Gyuri, care luase hățurile în mînă, iar Veronka se așezase lîngă el pe capră, după obiceiul domnișoarelor de azi — Doamne, Doamne, ce-o să zică satul cînd o va vedea !

După ce, tîrîș-grăpiș, ieșiră din „măciulia de mac" plesnită în două, brăzdată de nenumăratele strîmtori, căldări și rîpe grohotite, jos în vale apăru din nou Biela Voda săltînd, spumegînd din piatră-n piatră, alergînd după trăsură ca un pui de țigan. Aici, pe drum bun, brișca putea să gonească mai repede, roțile huruiau voioase, și Gyuri, dînd frîu liber cailor, își desfăta inima gîndindu-se la cele petrecute... Nu cumva totul e doar un vis ? Nu, de vreme ce lîngă el șade Veronka, iar la spate părintele Bélyi János chinuiește limba galilor, trăncănind cu *madame* Kriszbay. Da, e realitatea. Vede cu ochii ceea ce visase. E mai neverosimil decît într-un roman și totuși e adevărat. Cine-ar fi crezut ieri că, înainte ca soarele să asfințească de două ori, el își va găsi moștenirea și pe deasupra și o soție ? Totul s-a petrecut în douăzeci și patru de ore.

Ieri, pe vremea asta, încă nici nu știa că există pe lume Bélyi Veronka. Formidabil ! Pe urmă, încercă să-și aducă aminte cum arăta lumea fără Veronka. E de neînțeles cum ieri, la ora asta, nu-i simțea lipsa. Cum o fi fost cu putință ? Dar roțile nebune huruiau atît de tare încît nu izbuti să-și reconstituie simțămintele ce-l stăpîniseră în ajun... Astea-s minuni ! O

legendă (cea a umbrelei) se spulbera, în schimb se năştea o alta. Cerul şi pămîntul s-au unit ca să-l ajute să-şi găsească moştenirea. Cerul i-a trimis un vis ; vă-găuna din munte : un sprijinitor.

Inima îi creştea, clocotind de încîntare, beată de-atîta fericire... „De-ai şti tu, fetiţă, ce domn bogat e viitorul tău soţ !"

Gîndul îl legăna, îl desfăta, îl fermeca. Gyuri zîmbea pe ascuns ca un fiu de împărat travestit : Ce-o să fie cînd mititica va afla totul !

Dincolo de limba muntoasă de la Kopanica, ce pătrundea în vale ca un fel de paravan, pe neaşteptate răsare Glogova cu căsuţele ei ca nişte gîndaci.

— Am ajuns, zise Veronka.

— Unde e casa parohială ?

— La celălalt capăt al satului.

— Să-mi spui, te rog, cînd trebuie s-o iau la dreapta, cînd la stînga.

— Bine, bine, domnule vizitiu ; deocamdată mînă drept înainte.

Uliţa e scăldată în miros de levănţică. Una după alta se ivesc grădinile cu garduri de cătină, presărate cu tulpini înalte de floarea-soarelui, cu ulcele agăţate în pari, cu tot felul de rufe întinse pe frînghii. În faţa porţilor de nuiele împletite, copilaşi în cămăşi lungi se joacă de-a calul cu mînerele oalelor sparte, iar în curte zburdă cîte-un mînz cu clopoţel la gît.

Satul e aproape pustiu : cei buni de muncă sînt pe cîmp, iar femeile, după ce-au gătit mîncarea, au plecat să-şi hrănească bărbaţii. Numai pe pajiştea din faţa şcolii mai e oleacă de viaţă şi de forfotă ; dar chipurile copiilor nu mai prezintă uniformitatea de odinioară, de pe vremea tinereţii domnului învăţător Majzik... Acum unii sînt blonzi, alţii bruni, unii dolofani, alţii uscăţivi, şi toţi îl salută pe ungureşte pe preotul din trăsură.

Dintre bărbați, numai „boierii“ trîndăvesc pe acasă. De pe treptele unei case frumoase, domnul Gongoly își flutură pălăria ; vai, gras mai e ! Are un pîntece de parcă-ar fi stat zece ani în cătușe.[1] În pragul fierăriei șade Klincsok, pufăind liniștit din pipă, în vreme ce fierarul pune șina pe o roată.

— Încotro ? Încotro ? strigă jovial, făcînd semne expansive părintelui. Noi ne-am și ales alt preot ! (Se pare că absența preotului produsese senzație în sat.)

E de mirare ce mult a progresat Glogova ! Sus pe deal, în spatele casei lui Krizsa, strălucesc cele douăsprezece troițe ale Calvarului. Înaltul și zveltul turn al bisericii este acoperit cu tablă de nu mai e altul ca el pînă la Losonc. Cel din Losonc nu se deosebește decît prin aceea că are în vîrf un cocoș de tinichea. În mijlocul satului a apărut o cîrciumă cu firma „La umbrela sfîntă“ ; mai încolo se află o căsuță foarte frumoasă, cu pridvor, acoperită de viță sălbatică (ridicată pe fostul teren al lui Sztrelnyk Mihály), albă de parcă-ar fi dăltuită în zahăr ; în dosul ei, e o grădină împrejmuită cu grilaj de fier, iar în față cîțiva plopi albi înalți, aliniați ca niște grenadiri.

— A cui e casa asta ? întrebă Gyuri, întorcîndu-se către preot.

— Proprietara șade pe capră.

— Așa ? E a dumitale, Veronka ?

Mută, sfioasă, dădu din cap.

— Mai are și-o moșioară, cu pămînt nu prea bun, adăugă preotul, fălindu-se discret.

Gyuri se prefăcu nepăsător.

— Noi n-o s-o luăm de aici. I-o lăsăm lui nenea. Nu-i așa, Veronka ?

Apoi se întoarse din nou și-i spuse preotului :

[1] Țăranul de obicei nu se îngrașă decît în temniță (n.a.).

— Zestrea Veronkăi e atît de mare, că i-ar ajunge şi unei contese ; dar nici părintele şi nici Veronka nu ştiu.

Această frază enigmatică puse pe gînduri şi pe preot şi pe Veronka, încît erau cît pe-aci să nu bage de seamă că şi sosiseră acasă. Gyuri ar fi mînat mai departe, dacă Vistula, căţeaua, n-ar fi sărit în trăsură chelălăind bucuroasă şi dacă bătrîna doamnă Adamecz, care plîngea în poartă, n-ar fi strigat :

— Sfîntă Maică Precistă, ai ascultat ruga umilă a fiicei tale !

— Ho ! Opreşte ! Am ajuns acasă. Deschide poarta.

Bătrîna Adamecz îşi şterse lacrimile, îşi lăsă mătăniile pe piept şi alergă să deschidă poarta.

— E gata masa, mătuşă Adamecz ? întrebă preotul înfometat.

— Da de unde ! De unde să fie ! Cui să i-o fi pregătit ? Ne-am speriat cu toţii că v-aţi prăpădit, părinte. Zău că azi nici focul nu l-am aprins sub plită. Pentru cine să-l fi aprins ? S-ar fi şi stins cu şiroaiele mele de lacrimi.

— Bine, bine, mătuşă Adamecz, te cred că te-ai necăjit din pricina mea, ştiu ce suflet bun ai, dar acum apucă-te şi fă-ne ceva de mîncare, dar repede, drăguţo, pentru că toţi sîntem lihniţi.

Veronka, auzind vorbele bătrînei Adamecz, deveni bănuitoare şi începu să-l tot întrebe pe fratele ei ; izbucni în plîns, îmbufnată şi pe Gyuri, părîndu-i-se că amîndoi îi ascund ceva. Pînă la urmă, silindu-i să povestească totul, şi-a sfîşiat inimioara gîndindu-se la primejdia prin care trecuse fratele său.

Între timp, la bucătărie, cu mare zarvă, se pregăteau bucatele. Cele două slujnice şi rîndaşul nu ştiau pe ce să pună mîna mai degrabă.

— Hanka, bate repede spuma ! Adă puţină sare, Borbála. Gîsca e jumulită ? Hai, mai iute, leneşilor !

Fuga — unu, doi, trei! Andras, du-te şi rupe nişte foi de pătrunjel din grădină. Oh, Doamne, sfrijită mai e guvernanta domnişoarei! Aţi văzut-o? Vai de capul tău, mătuşă Adamecz (îşi zise cu glas tare), o să ai cu ce să-ţi baţi capul pînă să îngraşi prăjina asta! Dă-mi tigaia aia. Nu pe asta, cealaltă! Iar tu, Borbála, fă oleacă de pesmet. Nu pot ghici neam de unde l-or fi cules şi pentru ce l-or fi adus şi pe domnul ăla tînăr şi drăguţ care-a venit cu ei. Ai spus ceva? Ce, zici că nici tu nu te dumireşti? Năroado! Dacă nu ştiu eu, cum ai putea să ştii tu, bobocico! Da' un lucru tot ştiu — să nu mă mai spuneţi la nimeni: domnişoarei noastre îi sticlesc ochişorii nevoie mare. Acolo se poate citi ceva. Să mor eu dacă nu-i aşa. Numai că nu pot desluşi ce anume.

Bătrîna Adamecz pălăvrăgi într-una — şi bune şi rele — dar de gătit găti numai lucruri bune. Nu trecu mult şi servi o masă atît de gustoasă, încît pînă şi îndrăgostiţii mîncară cu poftă.

După-masă, Gyuri tocmi un călăreţ şi-l trimise cu o scrisoare la domnul Sztolarik, preşedintele tribunalului din Beszterce.

Iată conţinutul scrisorii:

„Dragul meu tutore!

Am să-ţi comunic un lucru foarte important, dar pe scurt, amănuntele ţi le voi da prin viu grai. Am găsit moştenirea tatălui meu, adică umbrela; pe de o parte graţie doamnei Müncz, pe de alta graţie unei coincidenţe. În momentul de faţă mă aflu la preotul din Glogova pe a cărui soră, Veronka, am cerut-o în căsătorie. E frumuşică din cale afară, dar mai mult încă: n-aş putea să intru în posesia moştenirii mele decît dacă o voi lua de nevastă. Împrejurările sînt cu totul deosebite. Trimite-mi, te rog, prin acest curier, două verighete de aur, de la bijutierul Huszák Sá-

muel, și actul meu de botez ce se află în dosarul dumitale. Aș dori ca poimîine să se facă prima strigare. Rămîn...“
și așa mai departe.

Gyuri îl rugă pe călăreț să se grăbească.
— M-aș grăbi eu, dar să vrea și calul.
— Zorește-l !
— Hm, ce să fac dacă Dumnezeu n-a pus pinteni la opincă !

Sărmanul flăcău slovac avea un cal slab, în schimb timpul avea un cal foarte iute. O zi a trecut ca un minut. A doua zi, în fața casei oprește un landou și, cine intră în cerdac ? Însuși președintele tribunalului : domnul Sztolarik.

Dar, deși era domn mare și om foarte simpatic, numai preotul se bucură de sosirea lui. Veronka mai degrabă se sperie. Parcă o dată cu el ar fi intrat și un curent de aer rece care o îngheța. Pentru ce-o fi venit omul acesta aici ?

Președintele se purtă destul de cald și de prietenos cu ea.

— Aceasta e micuța Veronka ?
— Da, într-adevăr, zise Gyuri.
— Acest „într-adevăr“ exprima biruința. (Ah, Dumnezeule, ce dulce-i limba noastră !)

Președintele îi strînse mînuța cu entuziasm și, așa cum i se cade unui domn bătrîn, o ciupi ștrengărește de obrazul palid, care nu fu chip să se îmbujoreze. O presimțire rea îi apăsa inima : de ce a venit omul acesta aici ? Gyuri rămăsese și el surprins. Sosirea președintelui, care se urnea atît de greu de-acasă, avea un înțeles deosebit.

— Le-ai adus ? întrebă șovăind.
— Da.

Veronka răsuflă uşurată. (Gyuri îi mărturisise că aşteaptă verighetele de la Beszterce.)

— Dă-mi-le !

— Mai tîrziu oleacă, zise tărăgănat preşedintele. Mai întîi trebuie să-ţi vorbesc.

Mai întîi trebuia să-i vorbească ! Aşadar, vrea să-i vorbească despre ceva ce trebuie să-i fie comunicat numaidecît (mai bine zis : mai înainte de a-i da inelul de logodnă). Veronkăi i se păru că se scufundă pămîntul cu ea.

Gyuri, încurcat, se ridică de pe scaun, de lîngă domnişoara căreia începură să-i tremure acele de tricotat în mînă.

— Să mergem în camera mea !

Camera lui Gyuri se afla într-o latură a casei parohiale construite în formă de L. Pe vremuri, cînd încă nu se clădise şcoala, acolo era sala de clasă (bătrîna Adamecz, de pildă, învăţase abecedarul în camera aceea). Chiar fostul preot despărţise cu un perete de scînduri această încăpere enormă, făcînd din partea interioară, mai mare, cameră de oaspeţi, iar din cealaltă cămară de alimente.

În acele clipe, Veronka nu mai simţea decît că e îngrozitor de nenorocită şi că ar da totul numai să poată auzi ce vorbesc cei doi... Căci totul, totul depindea numai de asta. Un diavol, care sigur că nu trecuse prin mîinile călugăriţelor dintr-un pension ca să înveţe că nu se cade să tragi cu urechea la ce vorbesc alţii, începu s-o imboldească şi s-o ispitească : „Du-te repede în cămară, Veronka, şi-acolo, dacă-ţi lipeşti uşurel urechea de peretele subţire de scînduri, poţi să auzi totul".

Veronka nu se lăsă îmbiată mult, ci alergă în cămară. (E de necrezut cîtă miere se află pe limba demonilor îmbietori la rele.) Copila cuminte, binecrescută şi delicată, a fost în stare să se ghemuiască pe

butoiul de murături, printre bidoanele de untură și sacii cu mălai și, stăpînindu-și zbuciumul sufletesc, să asculte fiece cuvînt. Liniștea profundă ce o înconjura nu era tulburată decît de bătăile inimii ei și de unsoarea ce picura de pe bucățile de slănină atîrnate de grindă. De căldură începuseră să se îngălbenească, să se rîncezească, să se topească și — pic, pic, pic — curgea grăsimea din ele. Cădeau în picuri și pe rochița ei frumoasă de culoarea rezedei... dar cui îi păsa acum de asta ?...

— *Denique*, după cum spui, ai găsit umbrela, se auzi clar glasul președintelui, dar ai și văzut-o ?

— De ce s-o văd ? răspunse Gyuri. Nu pot să intru în stăpînirea averii decît după cununie.

— Pentru ce nu mai înainte ?

— Pentru că, din mai multe motive, nu vreau să dezvălui povestea umbrelei !

— Bunăoară ?

— În primul rînd, pentru că preotul ar ajunge de rîsul lumii.

— Ce-ți pasă ție de preot ?

— În al doilea rînd, pentru că ar fi o lipsă de delicatețe față de Veronka ; ar crede că vreau s-o iau numai din pricina umbrelei.

— Dar tot o să afle mai tîrziu.

— N-am să-i spun niciodată.

— Mai ai și alte motive ?

— Da. Că s-ar putea să nici nu-mi dea foaia de depunere, pentru că nu e nominală, și deci n-am cum dovedi că e a mea. Mai degrabă e a lor, pentru că ei o dețin. Și te pomenești că nu-mi mai dă nici fata ; dacă averea e atît de mare cum credem noi, își găsește cîte un pretendent pentru fiecare deget.

Veronka simțea că-i vine amețeală. Se gîndi că așa s-or fi bătut piroanele în trupul lui Isus... da, așa i le-au bătut. Nu pricepea prea multe din conversația

asta confuză : umbrelă, foaie de depunere, avere mare... Ce fel de avere ? Un singur lucru, însă, începu să priceapă : că ea nu e decît un mijloc pentru atingerea unui scop pe care ea nu-l cunoştea şi nici nu putea să-l ghicească.

— Bine, bine, reîncepu preşedintele, după o scurtă pauză ; în orice caz, treaba e încurcată, dar marile încurcături cred că abia acum încep.

— Eh, ce-ar mai putea să înceapă ? întrebă Gyuri şovăitor.

— Deocamdată stai locului şi aşteaptă trenul de ora cinci. Mai întîi de toate vreau însă să ştiu un lucru : o iubeşti pe fată ?

Biata Veronka tremura în ascunzişul ei ca o păsărică degerată. Închise ochii, cum fac condamnaţii la moartea prin decapitare, cărora, dintr-un instinct prostesc, li se pare că aşa paloşul e mai puţin înfiorător. Vai, ce-o să răspundă ?

— Cred că o iubesc, răspunse Gyuri ezitînd. E tare frumuşică ! Dumitale nu-ţi place ?

— Cum să nu-mi placă, doar nu-s făcut din cocă. Dar alta e întrebarea : ai fi cerut-o dacă nu era povestea cu umbrela : Răspunde sincer !

— Nici prin gînd nu mi-ar fi trecut.

Deodată, în încăperea vecină, se auzi un ţipăt, apoi o bubuitură de parcă s-ar fi răsturnat o mobilă.

Preşedintele ciuli urechile şi arătînd spre perete întrebă :

— Nu ştii ce e alături ?

— Cred că o cămară.

— Parcă am auzit un ţipăt.

— O fi fost vreo servitoare speriată de şoareci.

Da ! Aşa se desfăşoară o tragedie ascultată dintr-o cameră vecină de care nu te desparte decît un perete subţire ; dacă peretele e mai gros, nu se simte nici atîta. O femeie oarecare a văzut un şoarece, sau o

inimă a fost zdrobită. Cine poate să știe ? Deznădejdea și spaima au același glas. Veronka, după ce ghimpele i se rupse în inimă, fugi la aer, mai multe nu voia să afle, nu dorea decît să fugă, pentru că altfel se înăbușea, să fugă cine știe unde, orișiunde, numai să fugă... Și din camera vecină nu se părea decît că bătrînica Adamecz sau Hanka au călcat din greșeală pe un șoarece.

N-are importanță, părerea lor nu ținu mai mult de o secundă, uitară numaidecît, că doar aveau de discutat lucruri prea importante ca să se mai gîndească la ea.

— Spui că nici prin gînd nu ți-ar fi trecut s-o ceri... Aici voiam s-ajung. Nu ți-este îngăduit să te pripești cu verighetele și mai ales cu căsătoria. Să vedem mai întîi ursul, adică umbrela, mai bine zis conținutul ei, și pe urmă să vorbim.

Gyuri își răsuci domol o țigară, zicîndu-și : „Îmbătrînește Sztolarik, dacă poate să îngaime atîtea prostii". Totuși, se strădui să se poarte drăgăstos cu el.

— Să știi că m-am gîndit bine, nu mai e nimic de făcut, trebuie să iau fata.

Sztolarik se ridică de pe scaun, se opri în fața tînărului și-și aținti ochii pătrunzători asupra lui cu aerul că vroia să aducă un argument puternic.

— Dar dacă și fără Veronka poți să pui mîna pe moștenire ?

Zicînd acestea, nu-și putu stăpîni un zîmbet ironic.

— Ți-am explicat adineauri, spuse Gyuri grăbit, că nu se mai poate face nimic ; dar, chiar dacă s-ar putea, tot trebuie să împart cu ea moștenirea, pentru că, în oarecare măsură, e un *obiect găsit*, providența implicînd-o hotărît și pe ea în această întîmplare.

Sztolarik formulă altfel întrebarea :

— Dar dacă nici prin Veronka nu poți să intri în stăpînirea moștenirii tale ?

— Asta mi se pare aproape imposibil.

— Aşa ? Atunci ascultă ce-ţi spun, amice Gyurka, pentru că acuşi soseşte trenul de ora cinci, despre care-ţi pomenii.

— Da, ascult.

Dar mintea lui era în altă parte ; cu gîndurile aiurea, nerăbdător, bătea cu degetele în masă.

— Azi dimineaţă, intrînd la bijutierul Huszák, după cum îmi cereai în scrisoare, să cumpăr verighetele şi să ţi le trimit prin curierul tău (nici nu visam în clipa aceea că voi veni eu personal), domnul Huszák nu era în prăvălie, era numai calfa lui, Klaniczay Jozsef, ăla cu gura de iepure.

Gyuri dădu din cap în semn că-l ştie.

— I-am spus : „Dă-mi două verighete de aur". El mă întreabă „Pentru cine ?" Eu răspund : „Le trimit departe". „Unde ?" zice el. „La Glogova", spun. „Te pomeneşti că domnişoarei de la parohie", spune. „Da, chiar ei". „Minunată făptură", adaugă el. „O cunoşti ?" întreb. „Da, foarte bine", răspunde.

Gyuri încetă să bată cu degetele în masă şi, înfiorat, se ridică nervos :

— Ţi-a povestit ceva despre Veronka ?

— Ai să afli numaidecît. În timp ce Klaniczay împacheta inelele, convorbirea a continuat : „De unde o cunoşti pe sora preotului de la Glogova ?" „Anul trecut am fost pe acolo." „Ce naiba ai putut să cauţi dumneata la Glogova ?" „Păi, comuna a comandat la noi un mîner de argint pentru o umbrelă veche pe care ei o ţin în biserică. Proştii de ei n-au cutezat s-o aducă aici, de frică să nu le-o furăm... cînd, de fapt, nu făcea nici două parale ! De-aceea a trebuit să mă duc eu în persoană la Glogova să pun mînerul."

— Asta e îngrozitor ! strigă Gyuri, pălind.

Preşedintele tribunalului, luînd un aer de superioritate, zîmbi :

— De aia spuneam, amice, că înainte de orice trebuie să lămurim problema umbrelei.

— Să mergem imediat să vorbim cu preotul ! zise Gyuri.

Îi ardea pămîntul sub picioare. Ajunsese atît de aproape de moştenire, ca acum să-i fugă iarăşi din faţa ochilor, ca fata morgana care-l ademeneşte pe omul pribeag ?

N-a fost greu să-l găsească pe preot ; era la porumbar, îşi hrănea porumbeii.

— Părinte dragă, zise Gyuri, care la masa din seara trecută devenise foarte intim cu viitorul său cumnat, preşedintele, dacă tot a venit, ar vrea să vadă umbrela. Se poate ?

— Oh, cum de nu ! şi o strigă îndată pe bătrîna Adamecz care jumulea nişte pui pe prispă.

— Adă-mi, te rog, măicuţă, cheia bisericii !

Cît ai clipi din ochi, bătrîna Adamecz aduse cheia, iar preotul îşi conduse musafirii pe sub arcadele răcoroase, printre băncile înnegrite de vremi, pînă la altar.

Frumoase sînt aceste modeste biserici de ţară şi tot ce creşte în preajma lor ! Pajiştea verde dimprejur, apoi prapurii roşii, verzi, de toate felurile, prinşi cu inele de piele, cu chipuri de femei frumoase şi blînde — *Sancta Barbara, Sancta Rosalia, ora pro nobis*[1]. Ce noian de legende sfinte adunate laolaltă ! Făpturi cereşti coborîte la *jumătate de drum* (pentru că biserica este la mijlocul drumului dintre cer şi pămînt) ca să fie mai aproape de pămînteni. În faţă, altarul cel mare, cu icoana sfîntului Nicolae, *fostul protector* al Glogovei, împărţind copiilor nuci. („Fostul", pentru că de la o vreme încoace sfîntul Petru a început să-i ia pîinea de la gură.) La intrare, în stînga, lîngă va-

[1] Sfîntă Barbara, Sfîntă Rozalia, roagă-te pentru noi (lat.).

sul cu apă sfințită, se află chipul lui Cristos, cu o coroană împletită din trandafiri peste cununa de spini. Aici, în locul acesta, s-a rugat tînărul preot cînd Bilecghi Máté i-a adus-o pe Veronka orfana. Totul e atît de liniștit, zidurile mohorîte revarsă atîta har și-o liniște atît de înălțătoare ; mirosul de tămîie de la slujba de duminică pare să mai dăinuie încă și, îmbinat cu parfumul buchetelor de rezeda din părul de cînepă al fetelor din Glogova, plutește legănîndu-se printre snopii strălucitori ai razelor de soare ce se furișează prin fereastra de sus.

Aici fiecare obiect are povestea lui : luminările cele groase de ceară, împodobite frumos, le-a cumpărat pentru Dumnezeu soția lui Domanyik Miklos, atunci cînd Dumnezeu l-a chemat la el pe soțul ei ; o mînă spală pe alta, ar zice omul, dar lucrurile nu stau chiar așa, pentru că velința frumoasă de pe altar a fost brodată de domna Gongoly, cea care, în ciuda daniei făcute, s-a înecat (va să zică Dumnezeu nu se lasă mituit).

— Pe-aici, pe-aici, domnule președinte, poftiți în sacristie !

Cum intrară, dădură cu ochii de umbrelă ; acolo, printre odăjdiile sfinte, era și bătrîna umbrelă a celui care a fost Gregorics Pál, cu pînza ei roșie, decolorată, zîmbindu-le ca o veche cunoștință, cu mînerul ei strălucitor de argint, care, vai, le era atît de străin.

Gyuri, încremenit, rămase cu privirile ațintite asupra ei, nefiind în stare să scoată nici o vorbă. Își da seama că soarta e împotriva lui. Un diavol l-a tot îmboldit din urmă, îndemnîndu-l : „Du-te, du-te și caută-ți moștenirea“ ; un alt diavol mergea înaintea lui, ispitindu-l : „Haide, haide, pe-aici este“. Dar un al treilea diavol, cel mai sprinten, luînd-o înaintea celui de-al doilea, stă pitit lîngă țelul urmărit, și,

cînd să ajungă la el, îi zîmbește răutăcios și-i șoptește : „N-ai găsit nimic".

Sztolarik își păstră calmul și examină cu mare atenție mînerul umbrelei, prefăcîndu-se că admiră execuția lui artistică.

— Întotdeauna a avut mînerul acesta ? întrebă.

— Ah, nu ! Acesta a fost lucrat din argint masiv și e, într-adevăr, o piesă frumoasă. Meșterul Huszák de la Beszterce e un mare artist ! El l-a făcut. Observați, vă rog, stilul. Nu-i așa că e remarcabil ? E o surpriză, pe care mi-au făcut-o enoriașii mei, anul trecut, cînd eram plecat la băi la Skleno. Vechiul mîner se rupsese și-abia se mai putea folosi. Fără îndoială, meritul e al lui Klincsok István, el a pornit colecta. Oh, mai sînt suflete de creștini evlavioși.

Apoi, întorcîndu-se către Gyuri, spuse :

— Am să ți-l prezint pe Klincsok. E un om într-adevăr respectabil.

Gyuri l-ar fi trimis în iad pe respectabilul Klincsok și-ar fi găsit cine să-l însoțească... pentru că iarăși venise în spatele lui primul diavol care-l îmboldea : „Du-te și caută-ți moștenirea".

— Dar, desigur, ați păstrat și mînerul celălalt, zise cu speranța renăscută Gyuri.

— N-aș crede, răspunse preotul, era un băț de lemn obișnuit, bănuiesc că doamna Adamecz i l-a cerut Veronkăi îndată chiar după ce a fost schimbat.

(Al doilea diavol parcă grăia prin gura preotului : „Mînerul umbrelei e la doamna Adamecz".)

Se deșteptă acum și interesul președintelui :

— Cine e bătrîna Adamecz ?

— Bucătăreasa mea, bătrîna care a adus cheile adineauri.

Domnul Sztolarik începu să rîdă atît de tare încît îi dădură lacrimile.

Blocurile de piatră din zidul bisericii îi răsfrînseră hohotul şi parcă biserica toată hohotea de rîs.

După ce ieşiră din biserică şi preotul plecă să ducă cheile în casă, domnul Sztolarik scoase verighetele înfăşurate în foiţă, i le puse lui Gyuri în mînă şi zise cu umor discret :

— După argumentările tale de mai-nainte, ar trebui să te însori cu bătrîna Adamecz. Haide, fuga, iată inelele, logodeşte-te cu ea !

Gyuri nu răspunse nimic la gluma lui usturătoare ci, mînat de imboldul nesiguranţei, se repezi înfrigurat în bucătărie, unde bătrîna Adamecz prăjea nişte clătite la flăcările ce răbufneau printr-un ochi descoperit al plitei.

— Ascultă, mătuşă Adamecz, unde ai pus dumneata mînerul vechi al umbrelei ?

Bătrîna Adamecz prăji mai întîi clătita din tigaie, o răsturnă cu grijă pe un blid de lemn, peste grămada de clătite, şi-abia după aceea întoarse privirea să vadă cine-i vorbeşte.

— Despre mînerul cel vechi întreabă domnul, porumbelul meu ? Păi, să vedeţi, s-a îmbolnăvit nepoţelul meu, Matykó... tocmai acum un an cînd se cocea varza, ba chiar mai înainte...

— Nu-mi pasă cînd a fost !

Bătrîna Adamecz, liniştită, turnă din nou coca în tigaie.

— Păi, da... unde-am rămas ? Da, la Matykó. I s-a tras din deochi. Matykó e un copil tare frumos...

Gyuri, nerăbdător, bătu cu piciorul în podea :

— De ce nu-mi spui unde e ?

— Uite-l colo în colţ, unde mănîncă.

— Mînerul umbrelei ?

— Da de unde, Matykó !

Într-adevăr, lîngă copaia de spălat rufe, şedea ghemuit pe un coş în care se ducea pîinea la brutar un

slovăcuţ cu faţa mînjită, pitrocind în mînă nişte boabe pestriţe de fasole.

— Dă-o-ncolo de treabă, maică ! Eşti surdă ori ce ai ? izbucni avocatul. Eu te întreb de mînerul cel vechi al umbrelei.

Bătrîna Adamecz, supărată, clătină din cap.

— Păi doar despre asta vorbesc... După cum v-am spus, l-au deocheat pe Matykó ; comoara mea, puişorul meu era bolnav rău de tot, singurul leac, domnule dragă, scumpul meu, era să pui trei tăciuni aprinşi într-o ulcică de apă din care să bea vreme de trei zile. Dar, domnule dragă, i-am făcut leacul şi nu i-a folosit la nimic ; copilul tînjea, slăbea din zi în zi, de mi se rupea inima cînd mă uitam la el, că eu, ştie şi părintele, sînt tare slabă de inimă...

— Sînt gata să recunoc şi eu, dar, te rog, pentru numele lui Dumnezeu, vorbeşte despre ce te-am întrebat !

— Păi am ajuns, mă rog, la ce vreţi să ştiţi dumneavoastră, pentru că chiar atunci au făcut mînerul de argint pentru umbrela sfîntă ; iar domnişoara, suflet bun cum este, mi-a dăruit mînerul cel vechi. Bine, mi-am zis, ăsta o să fie tocmai bun pentru Matykó, şi dacă nici trei tăciuni din lemnul ăsta sfînt n-o să-i fie de folos, apoi micuţul Matykó are să fie recrutat în oastea lui Dumnezeu.

Bătrîna Adamecz, copleşită de gîndul că micul Matykó ar fi putut să intre în oastea lui Dumnezeu, începu să plîngă... noroc că lacrimile nu căzură în aluatul de clătite.

— Mătuşă Adamecz ! urlă Gyuri, tremurînd de turbare. Ai ars mînerul ?

Bătrîna îl privi mirată :

— Păi, de bună seamă, de unde era să iau cei trei tăciuni dacă nu-l ardeam ?

Gyuri, clătinîndu-se pe picioare, se rezemă de perete, bucătăria începu să se învîrtească toată cu el, farfuriile, tigăile, oalele jucau nebuneşte în jurul lui, iar cel de-al treilea diavol, care-i rînjea ori de cîte ori se apropia de ţintă, în mijlocul limbilor de foc ce ieşeau din plită, şoptea : „Iată că n-ai găsit nimic !"

Se dezmeteci sub apăsarea grea a unei mîini pe umăr : era mîna lui Sztolarik.

— A fost şi nu mai este. Nu te posomorî, frate. Aşa a vrut destinul, şi pace. De-acum încolo, n-ai să mai alergi după vise deşarte, trebuie să te bizui pe puterile tale. Crede-mă, zbuciumul tău n-a fost zadarnic, dacă ajungi la convingerea asta.

PLEACĂ VERONKA

Degeaba îl consola Sztolarik. E uşor să ţii predici despre bunurile pămînteşti care-l abat pe om de la cele sufleteşti, căci bunurile pămînteşti sînt, orice s-ar zice, tare binevenite.

Cînd omul îşi pierde copilul iubit, se găseşte întotdeauna pe-aproape vreun mare deştept gata să-i aline inima arsă de durere spunîndu-i că poate e mai bine c-a murit acum de moarte bună, pentru că cine ştie ce-ar fi ajuns copilul, poate murea spînzurat şi nimeni n-ar fi stors vreo lacrimă după el. Slabă mîngîiere pentru durerea cea grea.

Aşa şi Sztolarik, îndruga cîte verzi şi uscate, dar inima lui Gyuri era mohorîtă de gîndul că niciodată nu va stăpîni moşii nemărginite, nici vreun parc englezesc, nici toate celelalte. Lumea întreagă îi apărea într-o înfăţişare nouă, tare tristă.

De fapt, lumea era aceeaşi. Viaţa mergea înainte ca şi cum bătrîna Adamecz n-ar fi pus pe foc vechiul mîner al umbrelei. Ceasul cu muzicuţă din camera de zi a parohiei, arătînd ora două, cînta o melodie, în timp ce servitoarele aşezau masa. Bătrîna Adamecz aduse supa, părintele îşi căută musafirii, îi conduse în sufragerie, îi aşeză pe unul la dreapta, pe celălalt la stînga *madame*-ei Kriszbay cînd, deodată, observară că Veronka nu e de faţă.

— Tocmai voiam să vă întreb, zise *madame*. N-a fost cu domnii ?

— Eu credeam că e cu dumneavoastră, *madame*, spuse preotul.

— N-am văzut-o de vreo două ore, răspunse ea.

— Nici noi.

— Nici eu.

— O fi în bucătărie.

Madame Kriszbay se ridică necăjită din capul mesei şi se duse s-o cheme pe Veronka, dar se întoarse curînd dînd din umeri.

— Nici cei de la bucătărie n-au văzut-o.

— Frumoasă treabă, exclamă preotul contrariat, şi ieşi în grabă să trimită servitorii s-o caute pe domnişoara în vreun umbrar din grădină, unde desigur stă ascunsă citind cine ştie ce roman.

Afară, bătrîna Adamecz se jeluia că se răceşte mîncarea şi bucatele îşi pierd gustul.

— Treaba ei, zise preotul, cine nu-i prezent, nu mănîncă. Un domn atît de vestit ca preşedintele nu poate fi lăsat să aştepte, mai ales că e şi grăbit să se întoarcă acasă.

Începură deci să fie servite mîncărurile de-a rîndul : după supă, pilaful, apoi sarmalele şi friptura de purcel, rumenit întreg, cu cap, cu urechi, cu toată grăsimea, cum nici împăratul nu mănîncă ceva mai bun

și, în fine, clătitele... Dar nici urmă de Veronka. Între timp veni și Hanka să anunțe că n-au găsit-o nicăieri.

Gyuri încremenise ca o stană de piatră, cu fața palidă ca de mort.

— O fi adormit în stupină sau, poate (se opri o clipă, ezitînd, neștiind dacă să continue) s-a petrecut ceva între voi ? zise preotul, uitîndu-se la Gyuri cu priviri iscoditoare.

— Între noi ? Nu, nimic, răspunse Gyuri înfrigurat.

— Atunci, du-te repede Hanka la casa cea nouă și caut-o în stupină. Iar noi, domnilor, să ciocnim un pahar, să nu ne pierdem firea. E încă o copilă pe care capriciile o împing cînd încoace, cînd încolo. S-o fi apucat să prindă fluturi. Vă rog să gustați, domnule președinte, vinul acesta negru.

Părintele nu atît își îndemna musafirii, cît se încuraja pe el însuși ; sta ca pe ghimpi, inima i se zbătea de îngrijorare și vorbea fără să se mai gîndească la ce spune. Președintele îl întrebă dacă recolta a fost influențată, și în ce măsură, de căldura timpurie din anul acesta.

— Nu știu, răspunse preotul.

— Mai aveți frați, părinte ?

— Am avut doi, îi răspunse.

Răspunsurile anapoda dezvăluiau îngrijorarea preotului și arătau că numai buna cuviință îl silește să mai șadă la masă. În sfîrșit, președintelui i se făcu milă de el și, la cafea, spuse :

— Ar fi mai bine dacă părintele s-ar duce el însuși s-o caute pe domnișoara. Vă rog numai să-i porunciți vizitiului meu să înhame caii, pentru că pînă la Beszterce e drum nu glumă.

Preotul, bucuros, profită de ocazie, *madame* Kriszbay de asemenea se scuză și se ridică de la masă ; se

petreceau lucruri atît de ciudate încît pînă şi ea începuse să se neliniştească.

Cei doi domni rămaseră singuri. Urmă o tăcere chinuitoare. Doar pendula ticăia nălucitor.

Gyuri, cu ochii holbaţi, împietrit, privea fix canarul ghemuit în colivie. Şi el părea acum foarte trist.

— Porunceşte şi tu să-ţi înhame caii. Să plecăm împreună.

Gyuri scoase un fel de scîncet, însă nu prea desluşit, clătinînd totodată din cap ; în orice caz, era clar că n-are de gînd să-şi pregătească trăsura.

— Şi totuşi trebuie oricum să pleci cu mine. Rolul nostru aici s-a terminat.

— Ţi-am spus că-mi e cu neputinţă.

— De ce ?

— Nu vezi c-a dispărut Veronka ?

— Şi ce-ţi pasă ţie ? Şi mînerul umbrelei s-a pierdut.

Gyuri, mînios, izbi cu pumnul în masa plină cu pahare.

— Nu-mi pasă de nici un mîner de umbrelă !

— Aşa ? Va să zică ţie îţi trebuie fata ? Păi, înainte de masă spuneai altfel.

Gyuri dădu din umeri.

— Aia a fost atunci ! Atunci încă nu ştiam.

— Şi-acum ştii ?

— Da, acum ştiu, răspunse scurt.

— Oh, oh ! zise domnul preşedinte pe un ton înţepător, cum ţi-o fi aprins zeul Amor miraculosu-i foc, că dispariţia fetei doar nu e dovada vreunui interes deosebit faţă de tine ?

— Tocmai de-aceea simt acum toate amărăciunile iadului. Oh, dragul meu ocrotitor, crede-mă, acum pot să spun că pierderea moştenirii mi se pare un fleac

Președintele, profund mișcat de durerea tînărului, mărturisită cu atîta sinceritate, spuse :

— Asta e cu totul altceva. De ce nu vorbești deslușit ? Dacă așa stau lucrurile, rămîn și eu aici. Haide să căutăm și noi fetița și să vedem ce intenții are.

În zarva din curte, cel mai tare răsuna tînguirea doamnei Adamecz care-și frîngea mîinile :

— Știam eu, știam că așa are să fie sfîrșitul. Nici cu un deget nu-i îngăduit să te atingi de zîna din povești, că se destramă ca și ceața. Oh, scumpa noastră domnișoară ! Ea era mireasa lui Isus și ei au vrut s-o facă mireasa unui muritor de rînd, de-aceea a luat-o Isus la el.

Sztolarik se repezi la ea și prinzînd-o de mînă o întrebă :

— Ce tot spui ? Ce-ai auzit ?

— Mi-a povestit, mă rog dumneavoastră, nevasta lui Gundoros, văcarul, c-a văzut-o pe domnișoara noastră înainte de amiază alergînd pe pajiște de-a dreptul spre Biela Voda și-avea ochii plînși... Oh, Doamne, nu mai încape nici o îndoială !

La ușa bucătăriei forfotea o mulțime de femei și de copii strînsă aci grămadă auzind cele întîmplate. Una dintre femei o văzuse și ea pe Veronka prin spatele grădinilor, dar mai nainte de-a o fi-ntîlnit soția lui Gundoros.

— Era îndurerată tare ? o întrebă Gyuri.

— Plîngea.

— Vai de sufletul meu ! zise printre dinți, deznădăjduit.

— Să mergem s-o găsim, îl potoli președintele.

— Unde ?

— Pe hotar, pentru că, desigur, acolo e, aflăm noi îndată unde anume.

— Ei, dacă ar fi așa de ușor ! suspină Gyuri. Numai în povești există o oglindă cu care...

— Acum, numaidecît, aduc aici hotarul întreg !

Gyuri clătină din cap neîncrezător, părînd a gîndi că domnul Sztolarik și-a pierdut mințile de vreme ce vrea să aducă aici hotarul întreg, cu văile, cu dealurile, cu pădurile, cu tot, ca să afle pe unde e Veronka. Și totuși, domnul Sztolarik cam la așa ceva cugeta. El știa una și bună : „Veronka trebuie să fie găsită, restul îl vom afla de la ea".

— Unde-i părintele ? întrebă el gloata de gură-cască.

— S-a dus la topitoria de cînepă să vadă de nu cumva domnișoara a căzut în apă.

— Unde-i clopotarul ?

— Aici sînt.

— Du-te pe dată în turn și trage clopotul cel mare într-o dungă.

— Doar nu e foc !

— N-are-a face, eu îți poruncesc. Știi cine sînt ?

Cum să nu fi știut ? Doar înainte de a fi numit notar public, domnul Sztolarik fusese judecător de ocol în plasa asta și încă de pe atunci creșteau cam prea multe bețe de alun la Glogova... Așadar, Kvapka Pál fugi cît îl țineau picioarele și fără zăbavă răsună clopotul, cu sunet ca de mare nenorocire : bim, bam, bam...

Nu era vînt. Clopotul de primejdie suna și răsuna revărsîndu-se pretutindeni, iar din imașuri, din văi, de pe munți, din rîpe, din păduri și păpurișuri, dinspre miazănoapte, dinspre miazăzi, dinspre apus și răsărit începură să se reverse oamenii alergînd spre sat. Era aproape o minune de unde apăruse atîta omenire. Numai cei ce vor apuca ziua-de-apoi ca să audă trîmbița arhanghelului Gavril or mai vedea ceva asemănător.

Sztolarik, urcat pe dealul bisericii, privea mulțumit mulțimea ce se aduna gîfîind.

— Ei, vezi ? Acum nu mai trebuie decît să ne ducem în mijlocul satului și-o să avem vești despre Veronka de prin toate coclaurele hotarului. Da' e de prisos să mai mergem. Pentru că și Veronka o să apară numaidecît. Ei, clopotarule, ia uită-te oleacă pe fereastră, nu cumva o zărești pe undeva pe domnișoara ?

— Ba da, o văd, vine-n fugă pe lîngă porumbiștea lui Srankó.

— Trăiește ! strigă Gyuri aprins, numaidecît însă se stinse la gîndul că : „Trăiește, nu i s-a întîmplat nimic, s-a ascuns de mine".

Începu să chibzuiască de n-ar fi fost mai bine să nu mai fie în viață. Dacă era moartă, ar fi putut să creadă că l-a iubit și ar putea s-o plîngă pentru că el într-adevăr a iubit-o.

Președintele răcni la clopotarul care continua să tragă funia clopotului :

— Oprește-te, nărodule. Arată-mi cu mîna încotro e porumbiștea lui Srankó.

Clopotarul arătă spre poieni.

— Du-te-n calea ei, Gyuri, ia-o domol și află ce-a pățit.

Gyuri porni în grabă, trecu prin grădina parohiei, coborî în trifoiștea lui Magat Jozsef, și inima îi tresări cînd o văzu acolo pe Veronka în rochia-i verde cu volănașe, fără pălărie în cap, legată fiecum cu o bășmăluță roșie. Gyuri tăie calea de-a dreptul prin sălciișul lui Szlávik György și deodată, în poiana lui Gongoly, pică în fața ei.

Domnișoara, zărindu-l, scoase un țipăt și începu să tremure din toate mădularele.

— Unde arde ? întrebă cu glas stins.

— Nu te speria, Veronka. Nu arde nicăieri. Tutorele meu a pus să se tragă clopotul de primejdie ca să te aducă acasă. De ce-ai plecat ?

Fata păli și-și mușcă buzele roșii, fragede.

— Numai eu știu, zise încet, sfîrșită ; te rog, te rog, pleacă... pleacă.

Și se întoarse de parcă-ar fi vrut din nou să fugă spre pădure.

— Veronka, pentru numele lui Dumnezeu, nu mă mai chinui. Ce ai ? Cu ce ți-am greșit ?

Fata îl privi rece, sfredelitor. Ochii ei erau ca două sulițe de gheață.

— Pleacă, zise din nou. Ce vrei de la mine ?

Tînărul se repezi la ea și o prinse de mînă. Veronka încercă să scape, se luptară un timp amîndoi, dar el n-o lăsă pînă ce nu-i puse verigheta pe deget.

— Asta vreau, îi zise, implorînd-o din ochi.

— Asta vrei ? zise fata rîzînd cu amărăciune. Iar eu, asta vreau, uite !

Smulse inelul din deget și-l azvîrli departe, printre miile de fire de iarbă ce se legănau tremurînd în poiană.

Bietul Gyuri își duse amîndouă mîinile la tîmple.

— Oh ! Ce-ai făcut cu mine ! Ce-ai făcut ?

— Ascultă, nu juca teatru în fața mea, domnule Wibra. Nu pune verigheta pe bietul meu deget, pune-o pe umbrelă... dumneata umbrela vrei s-o iei, nu pe mine. Înțelegi ?

Brusc, Gyuri pricepu de unde pornise toată încurcătura.

— Dumnezeule, ai ascultat convorbirea noastră.

— Da. Știu tot, zise Veronka, roșind ușor. N-are rost să tăgăduiești.

— O, Doamne, nu vreau să tăgăduiesc nimic. Ascultă-mă, te rog, ascultă-mă.

Porniră încet prin poiană, Gyuri povestea, domnișoara asculta, pe cînd miliarde de gîndaci și cosași zumzăiau, țîrîiau în marea de iarbă, urmîndu-și în lung și-n lat drumul lor misterios. Gyuri vorbea fără contenire, îi istorisea viața lui, povestea tatălui

său, probabilitatea moştenirii, cum a aflat unde o ascunsese Gregorics, cum a urmat firul căutărilor pînă la Bábaszék. Fata asculta, la început ca o acuzatoare mută, cu priviri grele de reproş şi de amărăciune, pe urmă ca un judecător, apoi ca un ascultător uimit, care adesea întrerupea firul povestirii cu exclamaţii de mirare.

Ah, cum se apropia povestea de ea, cum se desluşeau încet dar sigur liniile ce se împleteau în destinul vieţii ei.

— Mai spune, spune mai departe !...

Şi povestea se apropia mereu cu paşi tot mai clari... Ajunsese la feciorul lui Müncz. Tînărul Müncz îi spune că umbrela e la Glogova. Apoi, la cina de la Mravucsán, soţia pădurarului începe să vorbească... da, ea, sporovăind, i-a spus despre darul pe care l-a adus sfîntul Petru ca s-o apere pe micuţa orfană. Cîteva cuvinte mai rămăseseră de spus ; Veronka află, în fine, totul, ghici totul, şi ochii i se umplură de lacrimi !

— Oh, Doamne, bătrîna Adamecz a ars mînerul !

— Dumnezeu s-o binecuvînteze pentru fapta ei ! zise voios Gyuri, văzînd că fetei i s-a înduioşat sufletul, pentru că acum pot să-ţi dovedesc că te iubesc şi fără umbrelă.

Veronka îşi dezlegă basmaua roşie de pe cap, o flutură în mînă, îl lovi pe Gyuri peste umeri cu ea şi îi zîmbi printre lacrimi.

— Mai vrei, cu adevărat, să te însori cu mine acum ?

— Fireşte. Ce ai de spus ?

— Vreau să spun că... (Vorbele i se opriră în gît, simţea că se îneacă.

— Că ?

— Vreau să spun că eşti un bărbat foarte uşuratic şi deci...

— Şi deci...

— Şi deci... să ne întoarcem repede să căutăm verigheta.

Se răsuci pe călcîie şi ca un mînz zglobiu o luă la fugă spre poiana lui Gongoly ; Gyuri abia se putea ţine după ea.

Căutară inelul multă vreme, dar în zadar. Nu peste mult sosi şi părintele. („Ascultă, Gyuri, să nu-i spui fratelui meu povestea cu umbrela." „Nu, iubita mea, n-am să-i vorbesc niciodată despre ea.") Părintele o ocărî straşnic pe Veronka :

— Ascultă, copil rău ce eşti, se cade să faci una ca asta ? Pe unde-ai umblat ? Vai, ce spaimă-am tras ? Aşa-i că te-ai luat după vreun fluture ?

— Mai bine zis : m-am luat după el, dar m-a prins el pe mine.

— Cine, fluturele ?

— Uite, fluturele ăsta mare şi urît.

Părintele pricepu atîta cît îi dădură a înţelege şi se apucă şi el să caute verigheta, dar puteau s-o caute pînă la sfîrşitul veacurilor, dacă nu prindea de veste badea Gongoly, care sosi gîfîind la faţa locului, cu burta-i mare pe care se legănau franjurii făloasei sale pungi de tutun garnisite cu gheare de oaie.

Veronka era tare necăjită din pricina inelului pierdut.

— Ei, ei, zise bogătanul Glogovei, clătinîndu-şi pletele albe şi lungi, prinse la spate cu un pieptene. Nu te necăji, domnişoară, badea Gongoly are să-ţi găsească inelul. Să ştii că ţi-l găseşte. Pentru că se pricepe. Una e să slujeşti în biserică şi alta e treaba asta. Peste un ceas am să pun cosaşii să radă iarba.

Deşi iarba nu crescuse nici cît un deget (doar abia acum două săptămîni fuseseră cărate căpiţele de fîn),

badea Gongoly puse pe cosaşi la lucru şi una dintre coase se lovi de inelul de aur ce strălucea pe jos, iar a doua zi avea să strălucească pe degetul Veronkăi. De-atunci a rămas de pomină în satul Glogova întîmplarea fără de pereche cînd chiaburul Gongoly şi-a cosit de trei ori poiana, fapt cu care se făleşte fiecare glogovean atunci cînd străinii iau în batjocură rodnicia pămîntului hotarelor glogovene.

Ce-ar mai trebui să vă povestesc ? De bună seamă, foarte multe lucruri dau buzna în vîrful condeiului meu. Unele vor rămîne pe veci tăinuite : aşa, de pildă, nici pînă în ziua de azi nu s-a găsit vreo urmă a averii lui Gregorics Pál. Nimeni nu ştie dacă în mînerul umbrelei se afla ori ba foaia de depunere din închipuirile oamenilor. Nu ştie nici micuţul Matykó, deşi a băut din el trei tăciuni. Dacă povestea o fi adevărată, apoi nici împăraţii n-au băut o băutură mai scumpă decît a băut Matykó.

Legenda umbrelei adusă la Glogova de sfîntul Petru dăinuie pînă în ziua de azi prin partea locului. E drept că a contribuit şi Sztolarik mult la supravieţuirea ei, pentru că îi plăcea să povestească pretutindeni cum bătrînul evreu Müncz a dăruit creştinătăţii o relicvă sfîntă ; în povestirea lui străbătea şi adevărul gol-goluţ, dar credinţa e mai tare decît adevărul şi astfel, încetul cu încetul, îl pune sub obroc. Iar eu, n-am de gînd să fac nici un fel de săpături ca să-l scot la suprafaţă. Îmi cer iertare chiar şi pentru ce-am făcut pînă acum. Pentru că, desigur, întîmplarea asta are şi o latură mistică. Umbrela sfîntă a adus o binecuvîntare şi un noroc nemăsurat asupra tuturor, chiar şi asupra lui Gyuri, care de pe urma ei s-a căsătorit cu cea mai frumoasă fată din lume, în a treia duminică de după evenimentele povestite mai sus.

Glogova n-a mai văzut nuntă ca aceea. Veronkăi i-a venit ideea că trebuie să poftească pe toţi musa-

firii de la cina oferită de Mravucsán ; dacă au fost de față la prima întîlnire, să fie de față și la cununie. Au venit oaspeți mulți și de la Beszterce, printre ei și mama mirelui, în rochie de stofă neagră, și președintele tribunalului, și subprefectul, și numai Dumnezeu mai știe cîți alții încă. De la Kopanica a venit familia Urszinyi, de la Lehota au venit domnișoarele de onoare (cu fuste roz, plisate ca harmonicile), de la Bábaszék doamna Müncz (cu cercei de aur mari cît pumnul). Atîtea briști, atîtea calești s-au strîns atunci la Glogova, încît nici într-o săptămînă n-ai fi prididit să te saturi de strălucirea sclipitoarelor harnașamente.

După vecernie, paracliserul a golit biserica de țărani ; doar părintele a mai rămas înăuntru. Aștepta, firește, nuntașii.

Doamne-Dumnezeule, ce de domni... și ce de postav pe grumajii lor ! Mergeau doi cîte doi, o femeie și-un bărbat, o domnișoară și-un domnișor. În față mergea mireasa, cu cununiță albă, în rochie albă. (Ah, minunată era... ce păcat că odată are să îmbătrînească și ea.)

Dar nici mirele nu era mai prejos, să te tot uiți la el, purta haine întocmai ca acelea în care sînt zugrăviți regii. Sabia lui aurită, în teacă de catifea, zăngănea pe pardoseala de piatră a bisericii... Îți creștea inima cînd îl priveai.

S-au oprit într-un semicerc împrejurul altarului — o mulțime de femei, toate cu cîte un buchet de flori în mînă și toate cu părul stropit cu parfumuri scumpe, de mirosea biserica întocmai ca o spițerie. Aerul era cam răcoros. Domnișoarele de onoare, bicisnicuțe, cam dîrdîiau în rochiile lor subțirele de mătase ; da' altminteri, totul a fost tare frumos...

Mirele a rostit cu vîrtoșie un „da“ de-a răsunat pînă-n bolțile cele înalte, dar mireasa l-a șoptit încetuț,

ușurel ca zumzetul unei muscuțe. Sărăcuța, atîta a fost de turburată, că pînă la urmă a început să plîngă. Apoi și-a căutat batista în frumoasa ei rochie albă. Avea și buzunar ! Dar ea nu-l nimerea, mititica, și i-a împrumutat batista o doamnă care stătea în spatele mirilor și mereu se întorcea către bărbatu-su și-l agrăia :

— Încheie-te la haină, Wladin !

CUPRINSUL

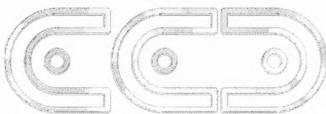
Partea a patra

„INTELIGHENȚIA" BĂBASZÉK-ULUI

Partea a cincea

AL TREILEA DIAVOL

Scanare și prelucrare digitală

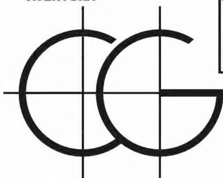

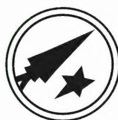
de

Anonim

și

CAT Graur

Antwerpen

2025

